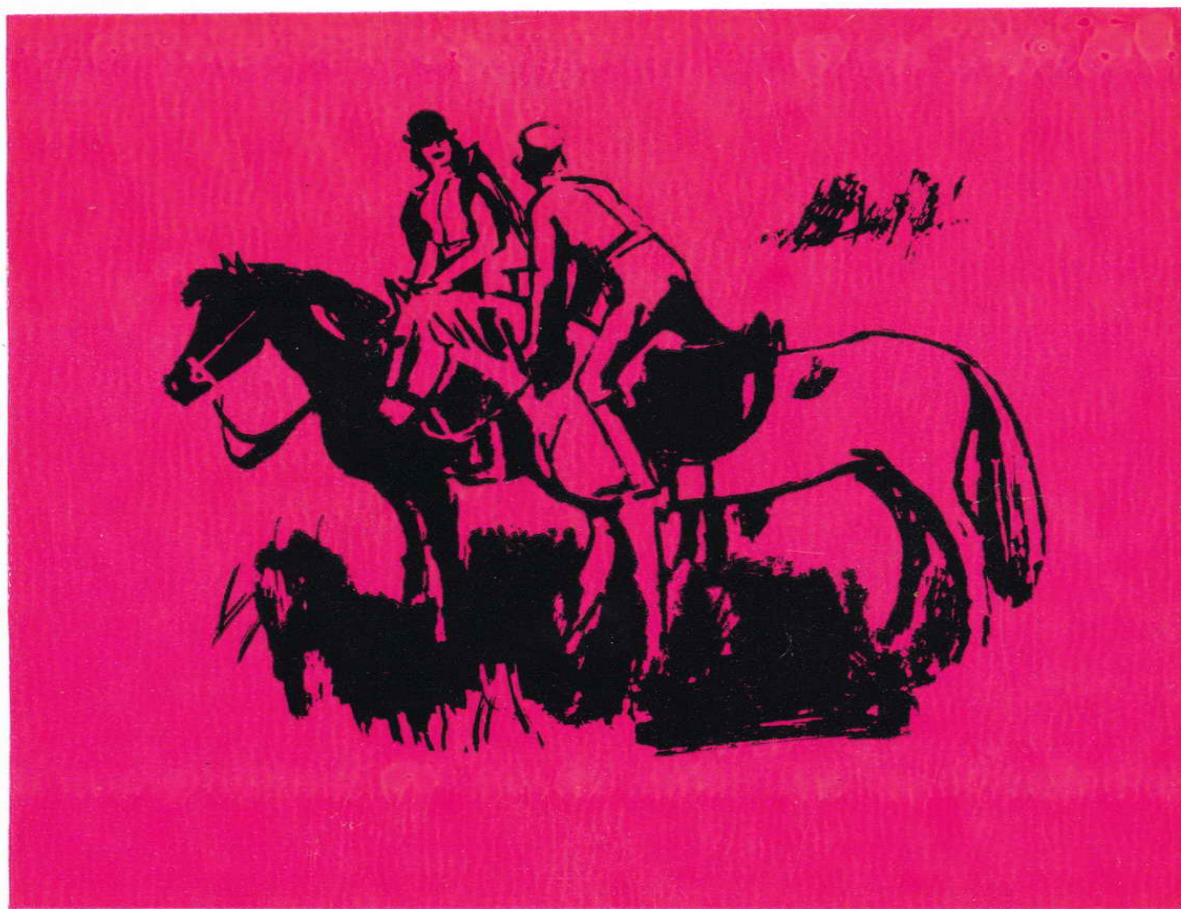

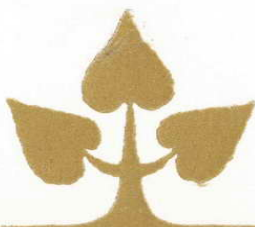
М О Р И С Д Р Ю О Н

РАЗРУХА

Н А Р О Д Н А К У Л Т У Р А

ИЗБРАНИ

РОМАНИ

МОРИС ДРЮОН РАЗРУХА

Превод: Елена Станишева, Борис Станишев

chitanka.info

На Ролан Доржеселес

ПОМЕН ЗА МЪРТВИТЕ ОТ „СИЛНИТЕ НА ДЕНЯ“

Граф Жан дьо Ла Монри — бележит поет, член на Френската академия, велик кавалер на „Почетния легион“, почина в Париж през декември 1920 година на седемдесет и четири години в дома си на улица Любек. На последния му час присъстваха: двама от братята му, по-възрастният Юрбен, земевладелец, и по-младият Робер, бригаден генерал; племенницата на поета Изабела д'Юин, от благороден произход, но бедна и без чар мома, вече прехвърлила тридесетте години; професор Емил Лартоа, прочут лекар, член на Медицинската академия и кандидат-член на Френската академия; Симон Лашом, млад учен, амбициозен, но беден, син на селяни от Бери, преподавател в лицей „Людвиг Велики“, току-що завършил докторската си дисертация по литература върху творчеството на Жан дьо Ла Монри, още влажните коректури от която бе донесъл на умирация поет; така, в полусъзнание и агонизиращ, поетът можа да проследи страница след страница как бе пламтял и как угасваше целият му живот.

Правителството устрои на Жан дьо Ла Монри погребение на държавни разноски.

Оливие Менре, макар че отричаше това, минаваше за незаконен син на херцог дьо Шартр. Цели тридесет години Оливие остана ням обожател на графиня Жан дьо Ла Монри. За да ѝ угоди и за да потуши един скандал, тоя кротък ерген на шестдесет и четири години прие да се ожени, една година след смъртта на поета, за племенницата му Изабела, забременяла от Симон Лашом. Изабела абортира в Швейцария. След шест месеца съпружески живот Оливие Менре почувства внезапен пристъп на мъжественост, но бе изтощен само за няколко седмици от жена си, тридесет и пет години по-млада от него, и една нощ умря в прегръдките ѝ, повръщайки кръв.

Барон Франсоа Шудлер — син на барон Ноел, внук на барон Зигфрид, вероятен наследник на могъща династия финансисти от израилтянски произход, получили благородническа титла от Фердинанд II в Австрия и от Наполеон III във Франция. Самоубийството на тоя тридесет и три годишен облажаван, красив и богат младеж, отличен спортист, проявил се блестящо във войната, който още от пръв поглед печелеше симпатии и се отличаваше с рядко предприемчив дух, смая цял Париж. В действителност Франсоа, който имаше свръхразвито чувство за отговорност, се самоуби в момент на голямо смущение, ставайки жертва на една борсова афера, скроена специално срещу него от собствения му баща, всевластния и опасен барон Ноел, който беше завидял на успехите на младия мъж и искаше да накърни зараждащото му се влияние в обществото.

Франсоа Шудлер остави млада жена, Жаклина, единствена дъщеря на Жан дьо Ла Монри; след продължителна нервна криза, последвала драмата, благодарение на доминиканеца патер Будре Жаклина най-сетне намери утеха в религията. Франсоа остави и две деца, Жан-Ноел и Мари-Анж, които в момента на смъртта му бяха едното на шест и другото на седем и половина години.

Постъпил малко по-късно във вестник „Л’Еко дю Матен“, собственик на който беше барон Ноел Шудлер, Симон Лашом скоро щеше да заеме онова място до великана, което баронът не искаше да отстъпи даже и на сина си.

Малкият Фернанд почина още двумесечно кърмаче близо до Малмезон; той бе един от близнаците, за чиято майка се бе представила двадесетгодишната актриса Силвена Дюал, за да измъкне два милиона от шестдесетгодишния Люсиен Моблан.

Барон Зигфрид Шудлер се сгромоляса на деветдесет и шест години, в края на 1923 година, когато получи удар в детската стая на правнуците си Жан-Ноел и Мари-Анж. Основателят на френския клон на всемогъщата финансова династия, вторият барон Шудлер, с чието дълголетие фамилията се гордеше, бе виждал Талейран, обядвал бе с

принц Метерних и се бе съвещавал с императорите на Франция и Австрия. Той надживя с година и половина и самоубийството на внука си, а сутринта в деня на смъртта си подстрига бакенбардите си.

Генерал граф Робер дьо Ла Монри — ерген, понесе тежко оставката си, почти веднага след това заболя от простатната жлеза, влачи се така малко повече от две години и в началото на 1924 година бе отнесен в гроба от остра криза на уремия. По това време беше на шестдесет и седем години.

Люсиен Моблан — наричан фамилиарно Люлю, беше плод на късното повторно омъжване на маркиза дьо Ла Монри за финансиста Бернар Моблан и поради това бе само природен брат на Юрбен, Жан, Жерар и Робер дьо Ла Монри. Люлю открай време бе смятан от близките си за позор на семейството. Той бе първият съпруг на баронеса Ноел Шудлер, бракът му с която почти веднага бе разтрогнат в Рим. Чудак, комарджия и развратник, импотентен по рождение, но не желаейки да си го признае, Люлю Моблан мразеше Шудлерови и изигра важна роля в борсовата афера, която предизвика самоубийството на Франсоа. Към края на живота си Моблан, на свой ред, бе преследван от омразата на Ноел; подкрепен от семейния съвет, Ноел успя да лиши противника си от правото му свободно да разполага с богатството си, като го постави под свое попечителство.

Изоставен от всички, загубил илюзиите си за бащинство, преследван от Ноел Шудлер, най-сетне Люлю Моблан загуби ума си; един ден го прибраха от улицата полудял; угасна в усмирителна риза в Парижката окръжна лудница през пролетта на 1924 година. Той бе само на шестдесет и една година и остави едно все още значително богатство.

Погребалната му колесница бе следвана само от госпожа Полан, старата секретарка и довереница на семейство Ла Монри, а по-късно и на Шудлерови, която бе станала незаменима помощница при всички смъртни случаи и погребения в двете могъщи фамилии.

ГЛАВА ПЪРВА

ЛОВЪТ НА СЛЕПИЯ

I

Старецът беше облечен в дълъг жълт сюртук с черни маншети, обшити със златни галони, и с панталон от черно рипсено кадифе. Ръцете му, все още запазили хубавата си линия, но слаби и изпъстрени с петънца, с набраздени и късо подрязани нокти, лежаха отпуснати върху бедрата му като на възглавнички. На левия си безименен пръст носеше пръстен с широк печат от полупрозрачен ахат.

Огънят в камината хвърляше червеникави отблясъци по камъка на пръстена, по галоните на сюртука и по широките, надиплени в глезените ботуши.

Старият благородник, потънал в креслото си с високо облегало, беше леко навел глава; отзад на темето му, три четвърти от което вече беше оплешивяло, все още се бе запазил венец от остри като четина косми, а гушата му бе увиснала над широкия двоен възел на вратовръзката от пике, забодена с игла, украсена с еленови зъби.

Часовникът в стаята удари шест и половина.

Без да е превъзмогнал дрямката си, маркиз дьо Ла Монри помисли: „И тъй, вече е нощ... Дали са го хванали?“

После чу как се свлича една главня. Но не помръдна и сега; знаеше, че всички камини имат медни решетки.

„Къде ли се намирам? — запита се той. — В малкия салон. Тогава коя камина беше тук? С грифоните или с музите?“

Той стана, протягайки предпазливо ръката си високо напред, за да не се удари в големия каменен корниз в стил „Ренесанс“, който ограждаше горната част на камината. Пръстите му, леко треперещи, заопипваха скулптурите, разпознаха крилатите форми, резките, които изобразяваха козината по бедрата, и лапите с остри нокти. Да, това беше камината с грифоните и тук-там с главната буква „М“ — инициалът на Моглев, — отвесните линии на която изобразяваха мечове; отгоре буквите бяха украсени с широки корони. Другата камина, с музите, беше в големия салон.

„Ето че почвам да забравям дори това, което имам у дома“ — помисли маркизът.

После напипа облегалото на креслото си и въздишайки, отново се настани в него.

Маркиз дьо Ла Монри беше осемдесет и четири годишен. Двойната операция, на която преди няколко години бе подложил очите си, получили перде, не можа да го спаси от слепотата. Само през много слънчевите дни той едва долавяше сивите очертания на някой прозорец, подобно на платно, увиснало в бездната на нощта; имаше и вечери, когато някакво далечно сияние му подсказваше, че лампите са запалени. Той сякаш живееше във вътрешността на огромен мъртъв бисер.

Случваше се, когато някой мине между него и светлината, да различи някаква сянка, което го караше да мисли: „Ето на! Все пак видях нещо.“ Но и тия последни проблясъци на зрение избледняваха от седмица на седмица и маркизът знаеше, че слугите и редките роднини които срещаше по коридорите на замъка, скоро щяха да загубят даже и тоя си вид на призрочни сенки. Та дори и сега вече Моглев не беше за него нищо друго освен огромна гробница, в която отекваха само гласове.

Вратата се отвори; влезе Жаклина Шудлер, следвана от висок кавалерийски офицер.

— Аз съм, чичо Юрбен — каза тя, — Жаклина.

Всеки път, когато влизаше в стаята и го заварваше така отпуснат в креслото, тя се страхуваше да не би да е мъртъв.

Маркизът се изправи.

— Е, хванахте ли го? — попита той.

— Нищо не знам, чичо — отвърна Жаклина, хвърляйки върху една мраморна масичка трирогата си ловна шапка и камшика. — Изостанах от лова в тресавищата на Комб-о-Лю; денят преваляше... Много ме е яд! За щастие срещнах капитан Дьо Воос, който бе изостанал също като мене. Това донякъде ме утеши и ние се върнахме заедно. Поканих го да дойде да се подкрепи.

Жаклина беше дребна жена с необикновено нежно тяло и стави, с тънка шия и високо извити на челото вежди; облечена беше цялата в черно. Полата ѝ на амазонка, опръскана с глинеста кал, бе леко повдигната на хълбока, за да не ѝ пречи, когато ходи.

Младата жена седна в креслото от другата страна на камината, напудри се и набързо среса косата си. Изящното ѝ тяло ярко се

открояваше в ловджийския ѝ костюм.

— Кой? Дьо Воос ли?... Кой капитан Дьо Воос? Не го познавам — намусено каза маркизът.

— Но да, чичо. Той е гост на Жилон. Представиха ви го тази сутрин преди лова. Той е тук, с мене — побърза да подчертае Жаклина.

— А-ха, да!... Много добре — каза маркизът.

— Злоупотребявам с вашето гостоприемство, господине — извини се офицерът.

Той несъзнателно беше повишил глас, сякаш се обръщаше към глух човек, и чу как думите му отекват във високия свод на тавана.

Маркизът повдигна клепачи и обърна възбелите си зеници, лишени от блясък и малко страшни, в посоката, откъдето идеше към него гласът на офицера.

— Жаклина, как изглежда този капитан?

Младата жена, полуусмихната и малко стеснена, погледна високия кавалерист и не можа да измисли нищо по-добро от това да придаде на разговора тон на вежлива ирония.

— И така, чичо, той е много висок... — започна тя — метър и осемдесет...

— И осемдесет и четири — побърза да уточни Дьо Воос, за да покаже, че нямаше нищо против тази игра.

— Той е кестеняв... да видим дали е тъмнокестеняв или светлокестеняв? — продължи тя, преструвайки се, че разглежда офицера. — Не, тъмнокестеняв е. Облечен е във великолепна червена униформа и... е много красив. Това е всичко!

— Благодаря! — каза Дьо Воос, покланяйки се.

— На колко години е? — продължи да разпитва маркизът.

— На тридесет и седем години, господине — отвърна Дьо Воос. И като се обърна към Жаклина, добави: — Сега вие знаете за мене всичко.

Няколко секунди и тримата мълчаха. Жаклина се наведе да подсили огъня в камината; изпод черната кадифена яка и бялото шалче се разкри нежният ѝ гладък тил с леки косъмчета, пухкави и златисти почти като у дете.

— Ще се омъжиш ли за него? — попита слепият внезапно.

Жаклина подскочи.

— Но, чичо — възкликна тя, смеейки се, — казах ви вече, че до тази сутрин, преди да почне ловът, не познавах господин Дьо Воос!

После, почувствала върху си погледа на офицера, тя добави:

— Трябва да ви обясня, че чичо непременно иска да ме омъжи. Това е неговата идея-фикс. Но успокойте се, не ви заплашва никаква опасност.

Като не знаеше как да постъпи, Дьо Воос се задоволи да разпери ръце с примирение.

— Но тя *трябва* да се омъжи повторно! Знам какво казвам! — извика маркизът, като удари по облегалката на креслото си.

— Хайде, моля ви се, чичо Юрбен! — прекъсна го Жаклина нетърпеливо.

И за да промени разговора, продължи:

— Това, което най-много ме ядосва, е, че Лавердюр сам ще хване елена.

— Колко изминахме днес? Не познавам тоя край и не мога да си дам ясна сметка за разстоянията — каза Дьо Воос. — Петдесет, петдесет и пет километра?

— О, не! Само четиридесет — отвърна Жаклина.

— Сигурно ще имате случай да изминете по-тежки маршрути, господине, ако ни направите честта да ни гостувате отново — каза маркизът.

II

Жаклина и Дьо Воос довършваха обилната закуска, която им бяха поднесли, когато пристигна първият пикьор^[1].

Среден на ръст, набит и мускулист, със загрубяла от живота сред природата кожа, с прошарена коса, с изумително правилни и горди черти и живи очи с цвета на кремък, първият пикьор беше човек, който вече започваше да се бори с годините. Той стоеше пред маркиза прав в калните си ботуши, кончовите на които достигаха до половината на бедрата му, до самите полипа жълтата му ливрея, с ловджийски камшик на врата, рог на гърдите и нож на хълбока; държеше каскета си в ръка.

— Е, Лавердюр — подкани го маркизът.

— Наистина, господин маркиз, нищо не разбирам — започна пикьорът. — Просто не мога да ви опиша колко ме е яд. Дявол да го вземе!

— Хайде, не ругайте, Лавердюр!

— Моля господина и вие, госпожо баронесо, да ме извините... — продължи пикьорът. — Но господинът може да ме разбере... Най-много още половин час и еленът щеше да бъде уловен. Последния път, когато го видях, езикът му бе увиснал. И изведнаж — изчезна в дън земя, сякаш дяволът го скри под наметалото си. Господин маркизът ще признае, че това прилича на магия.

Пикьорът клатеше глава нещастен; каскетът бе оставил ярка червена бразда на челото му.

— Ще пиете ли чаша вино, Лавердюр — покани го Жаклина.

Тя беше доволна, че първият пикьор също бе загубил следите на елена.

— Госпожа баронесата е много любезна — отвърнал пикьорът, неволно обръщайки очи към слепия.

Маркизът, сякаш почувствал този поглед, каза:

— Да, да, пийте, Лавердюр.

После слепият посегна към масичката до него, вдигна едно бронзово звънче с дървена дръжка, подобно на тия, с които в

училищата оповестяват междучасията, и продължително го разклати.

Появи се някакъв старец, облечен във фрак от дебело сукно в тъмнозелен цвят. Той вървеше с провлечени стъпки, с леко смъкнати панталони; от тромавата му снага се чуваше онова постоянно хъркане, което е така присъщо на страдащите от емфизема, а люлеещите му се бузи напомняха стар бик.

— Господин маркизът звъни?

— Донеси ловната ми кутия — каза слепият.

— Господин Лавердюр, бихте ли ми помогнали? — обърна се старецът в зеления фрак към пикьора.

— Разбира се, господин Флорен — отвърна пикьорът, като остави празната чаша.

Двамата служители, които вече десетки години господстваха единият над къщата, а другият над кучкарника и конюшните, насаме си говореха на „ти“, но пред господаря си спазваха един спрямо друг известен церемониал.

Дьо Воос ги видя да донасят някаква странна мебел от махагон, напомняща до голяма степен някогашните маси за табла, само че тройно по-голяма, която поставиха пред слепия. Маркизът се закашля, за да прочисти гърлото си, стана, потърси носната кърпа по джобовете си, изхрани се, обърса грижливо устата си и отново седна. Докато стоеше прав във вталения си сюртук, той приличаше на ония маршали от Моглев, чийто потомък беше и попуканите портрети на които, декорирани със синя лента, проблясваха по стените — същински стар маршал от Седемгодишната война, който бе забравил перуката си и бе оставил да му поникнат мустаци.

Лавердюр, след като каза: „Ще разреши ли госпожа баронесата“, доближи една голяма газова лампа, поставена в китайска ваза. В Моглев нямаше електричество.

„Наистина тук всеки образ има своя епоха — помисли Дьо Воос. Струваше му се, че Жаклина има лице от времето на Людовиг XVI... — Точно такава лице, но от следващото поколение...“ — и очите му неволно потърсиха прелестните очертания на прешлените върху нежния тил.

Всички в тази стая, господари и слуги, носеха дрехи, които бяха необикновени както по вид, така и по цвят. И той, чиято червена кавалерийска униформа и позлатени шпори караха хората по улиците

да се обръщат след него, се чувстваше единствен облечен по съвременната мода. Макар и да нямаше богато въображение и да не вярваше в магии, струваше му се, че е попаднал някъде, където нямаше векове, където хората не умираха, където главите на гилотинираните седяха по местата си, затова нямаше никак да се учуди, ако от дървените ламперии излезеше някой пийнал мускетар или някоя придворна дама на Катерина Медичи.

„Но какво търся аз тук?“ — питаше се той.

Флорен дигна капака, който представляваше горната част на тайнствената маса. Пред очите на офицера се откри точно и подробно релефно изображение на цялата околност на Моглев.

Преди няколко години, когато бе почувствал, че безвъзвратно потъва в нощта, маркизът бе поръчал да му направят тая скъпа и единствена по рода си масичка. Макар че щеше да я ползва само един слепец, майсторът се бе постарал да излее кобалт в потоците, да обagri в червено покривите на селските къщурки и в зелено горските поляни. Този план на обширните владения на слепия маркиз напомняше едновременно играчка на кралско дете и релефна топографска карта, с каквито възпитаниците на военните училища изучават военното изкуство.

Маркизът протегна ръце. Ахатовият печат на пръстена затрептя под светлината. Старите сухожилия се свиха. Късо отрязаните нокти опипваха известно време, после десният показалец се спря върху купчина конусовидни издутини.

— Ето замъка — каза маркизът.

Пръстът му бавно премина през парка, хлъзна се по един дълбей — пътя за Париж, — прехвърли гората и се спря на някаква горска поляна.

— Добре, намираме се в Шен-Брюле — установи маркизът. — И така, Лавердюр?

— Съгласно нарежданията на господин маркиза — започна пикьорът — попадам по следите в единадесет часа. Еленът е вдигнат. Той се понася по Новата алея...

Показалецът се премести малко надясно.

— Новата алея — повтори слепият на себе си.

— После по Алеята на дамите... Точно там господин капитанът ми даде сведенията, които ми бяха от полза — обърна се Лавердюр

към офицера. — Веднага пролича, че господин капитанът е майстор в лова — ласкателно добави той. — Един голям елен с черни рога, според мен вече надхвърлящ дванайсетте години. Свирия с рога си, че е открит, и главата...

— Какъв капитан? — прекъсна го маркизът.

— Но капитан Дьо Воос, чичо, който е тук — намеси се Жаклина.

— Значи, същият от преди малко? Добре, продължавайте, Лавердюр.

Лицето на стареца се бе оживило, бе поруменяло от прилив на кръв, която сега изпълваше бръчките, торбичките и гънките, кафеникавите петна, издутите и силно разклонени вени; ноздрите му потръпваха от уханията, които долавяше само той, от мириса на гъби, на мъх, на глина и на конска пот.

Юрбен дьо Ла Монри беше на път отново да прекара ония свои два единствени часа седмично между есента и края на април, през които все още имаше чувството, че живее. После пак щяха да настъпят месеците на пустота, „които само глупците наричат хубав сезон“ и през които той щеше да дреме в мъртвата си бисерна мида, очаквайки да започне ловът през следващия октомври... ако дотогава...

Ръката му отново почна да се движи, следвайки маршрута, който му сочеше пикьорът. Слепият не позволяваше да се пропуска и най-малката подробност от лова. Той изцеждаше докрай тоя последен плод на зимата, който животът му бе оставил.

Старият маркиз искаше да знае кое куче беше вдигнало дивеча в ливадата зад горите на Ньофос, колко минути преднина имаше еленът пред кучетата, дали Лавердюр беше видял неговия бяг и дали предните копита на елена вече се бяха разтворили от продължителното препускане.

Проследявайки хитруващото животно, маркизът сякаш действително участваше в лова. С помощта на дланите и пръстите си той господстваше над хилядите хектари в околността. Пръстите му, все така потрепващи, се спущаха в долини, възлизаха отново на някой хълм, подсказваха му съмнителната устойчивост на някоя тревиста алея, изхвърлената от конските копита пръст и калните пръски при преминаването на някой брод. Той се вслушваше в лая на кучетата си; леко повдигнат на стремената, улавяше ловджийския си рог, за да

оповести, че дивечът е излязъл от гората, а звуците се посипваха зад него като позлатени струи... Беше му много горещо, искаше му се да вземе носната си кърпа и да обърше врата си.

Старият Флорен правеше всичко възможно да остане в стаята — ту хвърляше по някоя и друга цепеница в огъня, ту събираше приборите от закуската, стараяйки се да вдига колкото се може по-малко шум и да потиска емфизематичното си хъркане. Той слушаше разказа на пикьора почти със същата страст.

Лавердюр бе говорил дълго, защото ловът наистина беше тежък.

— И така, господин маркиз — завърши той, пригласяйки косата на тила си, — точно тук трябва да съм сбъркал, признавам го. Намирам, значи, следата на нашия елен отново след Комб-о-Лю, там, където за последен път виждам госпожа баронесата, след като всички останали господа, трябва да бъдем справедливи, са изоставили лова. „Този елен, мисля си аз, търси вода; не се лъжа.“ Щом е тъй, вода в тази местност — господинът го знае, пък и го вижда с пръстите си — има само в езерото Фонгрел или в потока, който се влива в него. Тогава, макар че кучетата са уморени и вече се мръква и макар че на всичко отгоре на Жолибоа (това беше прякорът на втория пикьор) му беше хрумнало нещо и от половин час вече не го чувах, прекосявам и отивам да причакам елена при езерото. Но той изобщо не се появи там.

— Та той се е подиграл с вас, Лавердюр — каза слепият.

— Така е, господин маркиз!

— Вие сте завършили лова като стар пикьор повече с главатарии, отколкото с краката на своя кон.

— Да, да, така е.

Лавердюр хапеше устни, стискаше челюстите си от мъка и едва сдържан яд. Той знаеше много добре, че бе постъпил така главно за да си спести труда да прескача и друг някой ров и да се провира през трудно проходими храсталаци. Никога по-преди, когато беше в разцвета на силите си, не би обърнал внимание на умората си; едва ли въобще щеше да я почувства.

Дьо Воос, изправен в червената си куртка, наблюдаваше с нарастваща симпатия тоя интелигентен човек с тъй рядко за хората от неговата среда непринудено, но почтително държане, чиято професия беше да гони елени за удоволствието на един слепец и който страдеше от съзнанието, че почва да старее.

Сега му ставаше ясно защо, когато се връщаха към замъка, Жаклина му беше казала: „Лавердюр е трогателен човек.“

Ръцете на стареца бяха престанали да се движат.

— Тогава — продължи Лавердюр, — може би господин маркизът се съмнява, обикалям езерото, претърсвам навсякъде, изкачвам се отново край потока. Кучетата ми показват следите дотук... ще разреши ли господин маркизът?...

Лавердюр взе внимателно между грубите си зачервени пръсти показалеца на слепия и го сложи до брега на потока.

— От коя страна духаше вятърът? — попита слепия.

— Право от запад, господин маркиз.

Показалецът се придвижи на изток и изкачвайки се по горното течение на потока, към самия му извор, спря на един завой. Лицето на маркиза доби израз на човек, който търси съкровище с помощта на иманярска пръчка и усеща как тя се наклонява.

— Ето къде е вашият дивеч, Лавердюр — подчерта той. — Еленът следва водата, за да заличи следите си и се движи по посоката на вятъра, който носи миризмата му далеч напред, вместо да я пъха в носа на кучетата. А един елен, преследван повече от пет часа, веднъж влязъл във вода, вече не може да излезе от нея, вие знаете това не по-зле от мене; еленът не може да бъде другаде освен тук, оплел се в тръстиката.

— Но, господин маркиз, това е невъзможно. Тук е стената на яза, която заприщва водите на потока. Той не може да мине оттук. Къде тогава може да се дене? А по двата бряга кучетата ми не откриват никакви следи от него. Просто да повярваш, че е някаква магия.

— Разправяйте каквото си щете, Лавердюр. Но аз ви казвам, че така или иначе вашият елен е тук — повтори старецът. — Сигурен съм! Когато баща ми беше жив и аз още бях хлапак, елените често поемаха по посока на Комб-о-Лю; и сега още виждам няколко екземпляра от тях, хванати на това място.

Лавердюр се замисли за миг, после пое дълбоко въздух.

— Добре тогава — каза той. — Ако господин маркизът разреши, ще хапна набързо нещо, ще кача в камионетката няколко кучета измежду най-малко уморените и ще се върна на това място. Докато се обърнете, всичко ще бъде готово, за да го хванем.

Слепият се отпусна върху облегалото на креслото си. После направи знак да махнат ловната кутия.

Той беше уморен; изведнаж чертите на лицето му се отпуснаха и сърцето на Жаклина се сви.

Когато пикьорът излезе, последван от Флорен, слепият, лицето на когото възвърна обикновеното си изражение, попита:

— А Жилон, къде е той?

— Мисля, господине — отвърна Дьо Воос, — че той се е върнал направо в Монпрели, където впрочем ще се прибера и аз.

— Много жалко — рече маркизът. — Не обичам слугите да предприемат нещо, без да присъства поне един от господарите. Ако можех да виждам!

— Но аз ще отида с Лавердюр, чичо — извика Жаклина.

— Хайде, хайде, не говори глупости. Ти си уморена.

— Никак, чичо, уверявам ви; с удоволствие отново бих почнала лова.

Тя говореше истината. Надеждата да хванат елена ѝ бе вдъхнала нови сили и Дьо Воос я погледна учуден.

— Имам кола, ако нямате нищо против — предложи той. — Самият аз съм много любопитен да узная как ще завърши тоя лов.

Жаклина нито се поколеба, нито отказа от вежливост.

— О, това е много мило от ваша страна! — прие тя.

Нетърпелива, тя мислено вече се намираще при завоя на потока.

— Значи, наистина тръгваш? — попита я маркизът.

— Разбира се, чичо, нали ви казах!

Сянка на доволство премина по лицето на слепия.

— Ето на, не ме оставят да умра съвсем самотен — прошепна той.

[1] Пикьор (фр.) — освен останалите значения, водач на ловджийски кучета. — Б.пр. ↑

III

През решетката, която служеше за задна врата на камионетката, надзъртаха едри ловджийски кучета, люшкани и изненадани от необикновения нощен поход. Голямата бежова „Воазен“, шофирана от Дьо Воос, следваше камионетката отблизо и бледата светлина на средните фарове придаваше в очите на кучетата фантастични отблясъци, сякаш те бяха някакви древни божества, започнали да се движат в своя храм.

Жаклина успя да прочете името на собственика на колата, гравирано върху малка сребърна плочка, украсена с образа на свети Кристоф:

ГОСПОЖИЦА СИЛВЕНА ДЮАЛ,
драматична актриса, улица Неапол 33

Без да може да го свърже с някакъв определен спомен, името ѝ се струваше познато и събуждаше у нея известно неприятно чувство.

В този момент тя изпитваше към Дьо Воос някаква смесица от нарастващо любопитство и недоверие.

Без съмнение той беше много красив. Арматурното табло в този момент хвърляше върху лицето му голямо светло петно. Почти несъзнателно Жаклина изучаваше очертанията на профила му, удължената му, рязко очертана и упорита челюст, лицето му с израз на самоувереност и превъзходство, които се долавяха във всички подробности, в начина, по който държеше главата си, в гънките на клепачите, та дори и в мускулите му.

— Имате много хубава кола — каза тя.

— Да... колата е на една моя приятелка... която ми услужи — отвърна офицерът и променяйки темата, продължи: — Нима всеки път, когато има лов, вашият чичо облича ловджийските си дрехи, за да седи така пред камината?

Да, той никога не се съблича, преди екипът да се е върнал и преди пикьорът да му е докладвал.

Дьо Воос помълча няколко секунди.

— Истинско щастие е, когато вече си стар, все още да имаш някакво увлечение — продума той.

— Вие имате ли такова увлечение, което вярвате, че ще можете да запазите за дълго? — попита тя.

Дьо Воос не отговори. Без да спира колата, той свали дебелата си кожена ръкавица от дясната ръка — доста голяма, гладка и продълговата ръка с четвъртити нокти, може би прекалено добре поддържани даже и за един военен, и извади златната си табакера, която поднесе на Жаклина. За миг погледите им се срещнаха. Високият кавалерист имаше блестящи, сякаш лакирани очи с големи жълто-червеникави ириси. Той се усмихваше. Жаклина се почувства малко неловко.

Тя се гушеше в голямото си подплатено с кожи палто. Беше се опряла удобно върху коженото облегалo, а Дьо Воос много мило бе загърнал коленете ѝ със своя бурнус^[1].

„Защо изпитвам такъв... feeling^[2] срещу него — помисли си Жаклина. — Той е вежлив, услужлив, не се възползва от това, че сме сами, за да ме ухажда идиотски, както толкова други на негово място биха се почувствали задължени да направят...“

Дали не беше поради тая ръка с масивна златна верижка на китката върху кормилото, поради това дръзко смъкнато над челото кепе, поради тоя низ от ордени, неоспорими, но твърде многобройни и парадираци — нима само розетката на „Почетния легион“ и четирите палми на „Кръста за храброст“ нямаше да бъдат достатъчни; защо трябваше да се кичи и с всичко останало? Или заради тази прекалено луксозна кола, която не му принадлежеше. Кое създаваше у Жаклина впечатлението, че този човек не беше от безупречно качество, че той, както казваха в обществото на Ла Монриевци, „не беше както трябва“?

— Сигурно не живеете през цялата година в Моглев? — попита той.

— Не. Разделям времето си между Париж, където децата ми учат в колежа, и тук — отвърна Жаклина. — И то едва от тази година... Това е първият сезон след смъртта на мъжа ми, когато отново излизам на лов.

Както всеки път, когато събуждаше спомена за Франсоа Шудлер, от самоубийството на когото бяха минали вече шест години, или когато говореха за него пред нея, така и сега Жаклина се отдръпна леко, затвори се в себе си, веждите ѝ се повдигнаха още по-високо.

После тя добави:

— Вие двамата сигурно щяхте да се харесате, той и вие, сигурна съм в това.

Тя веднага се запита защо беше изпитала нужда да прибави тая фраза, която не съответстваше напълно на чувствата ѝ, и веднага се ядоса, че я бе изрекла.

— Жилон ми е говорил много за него като за един наистина изключителен човек — каза Дьо Воос.

Жаклина мълчеше. Колите възлизаха по наклонен път, набразден от колела. Очите на кучетата зад решетката продължаваха да блестят.

— Впрочем — поде той — тая голяма казарма би била малко зловеща за една самотна жена в продължение на цяла година.

Това, с което офицерът смущаваше Жаклина и едновременно я пленяваше, беше непринудената му властност, с която той сякаш се настаняваше в живота на ближния си, и изразът на лицето му, който като че ли уверяваше: „Ще видите, щом съм вече тук, всичко ще тръгне по-добре.“

Той вече наричаше Моглев, който никога по-рано не беше виждал, „тая голяма казарма“, сякаш той му беше свойски, близък. Точно такъв беше изразът, който някога употребяваше Франсоа, когато говореше за замъка.

Жаклина си помисли, че трябва да внимава, за да не изрече в присъствието на тоя човек думи, които биха придобили по-друго значение от мисълта, която беше ги продиктувала.

„И после тоя бяс непременно да ме омъжат повторно — помисли си тя. — Майка ми, която всеки месец упорито ми представя тъй наречената партия, свекър ми, който искаше да ме омъжи за Симон Лашом, чичо Юрбен, който си бе вгълпил в главата тоя добряк Жилон, а сега отново започва с първия пристигнал гост!... Долавям го даже у слугите... Защо толкова ги смущава мисълта, че ще остана вдовица!“

В тоя момент офицерът каза:

— Сигурно пак ще го накарат да се вдигне. Вашият чичо има пълно право. Еленът е животно, което върви винаги срещу течението.

И по този въпрос той проявяваше същата пълна увереност и осведоменост.

Колите бяха стигнали до това място на пътя, докъдето беше възможно да се кара; Лавердюр свали кучетата.

[1] Бурнус (араб.) — вълнен плащ, носен от бедуините, възприет и от френските колониални офицери. — Б.пр. ↑

[2] Feeling (англ.) — неприятно чувство, предчувствие, предубеждение. — Б.пр. ↑

IV

Тази година януари беше изключително мек. Земята бе набъбнала от неотдавнашното топене на снеговете, а небето бе черно като покрив от сажди.

Лавердюр, нагазил с ботуши във водата, издигнал високо в ръка пламъка на една дебела факла от усукана слама, се изкачваше нагоре по потока. Шарлеман^[1] — едно момче от приюта, името на което и без това се бе сторило доста необикновено, за да му дадат веднага прякор... „ако го заслужи, по-късно ще го нарека Ла Раме^[2]“, казваше Лавердюр — се грижеше за кучетата и го следваше полузаспал, носейки също една запалена факла, както и цял наръч снопчета усукана слама. Две смели кучета цапаха във водата след тях. Други четири, между които и старият Валансе, припкаха по брега.

Лавердюр с гърлен глас непрекъснато подканяше кучетата да дирят упорито.

— А-ха! А-ха! Търсете, момчета! Там! Там!

„Ако изобщо хванем тоя елен, сигурно ще има някакво значение“ — помисли Жаклина, без да може да определи какво точно значение би имало това. Стана й малко студено и въпреки шубата от време на време потръпваше.

Беше изминал четвърт час, откакто Лавердюр търсеше из яза, а все още не беше вдигнал нищо. Старият шлюз, за който той бе споменал пред маркиза, беше тук, сред кипящата водна пяна, и преграждаше пътя му с дебелите си, покрити с лепкав мъх дъски.

— Все пак трябва да е минал отнякъде. Просто да ти се пръсне главата... — мърмореше си пикьорът сърдито.

Изведнаж някаква мисъл премина през ума му и той извика:

— Шарлеман! Дръж, хвани това.

Той свали ножа, колана и куртката си и ги подхвърли на момчето.

— Какво правите, Лавердюр? — извика Жаклина.

— Нека госпожа баронесата не се тревожи! — отвърна той.

И като приклезна малко, потапяйки се във водата, старият пикьор изви тялото си, залови се със свободната си ръка за една

проядена греда и все още държейки в другата ръка запаленото снопче слама, пъхна снагата си в тесния отвор под вдигнатия савак на шлюза, сякаш под някаква гилотина.

„Просто невероятно“ — помисли си Жаклина. И почти в същия миг чуха Лавердюр да се провиква:

— Дявол да го вземе! Та това е невъзможно! Я го вижте вие!

После той се изправи бързо и почна да крещи: Валансе! Хайде, дръж, момчето ми! Дръж, дръж! Шарлеман! Ще ти дам аз на тебе едно спане! Вместо да дремеш, вкарай това куче във водата! Ето го! Хайде, милички!

Старият човек, набит и четвъртит, по черна жилетка, обшита със злато, с панталон, от който струеше вода, със снопчето горяща слама в ръка, се блъскаше сред кипящата вода щастлив и едновременно страшен и красив.

По мъха, който покриваше долната част на савака, той беше открил две пресни следи, оставени от рогата на елена.

— Ах, госпожо баронесо! — продължи той. — Никой не би повярвал, че един елен, и то такъв голям елен, може да се провере оттук. Какъв хитрец! Нека госпожа баронесата ме извини, че ругах, но имаше за какво! Дръжте, момчета, хайде, хубостници такива!

— Браво, Лавердюр! Ще го хванем! — извика Жаклина.

— Възможно е, госпожо баронесо, възможно е. Хайде, дръжте!

Миризмата на дълго преследвания и изтощен елен се бе запазила по оставените от него следи по савака, защото след две къси изръмжавания Валансе нададе висок лай. Останалите пет кучета, кога джапайки, кога плувайки във водата, навлязоха след него в отвора под савака.

Лавердюр бе излязъл на брега и отново бе навлякъл куртката. Сега той удряше по водата с един дълъг прът, като вдигаше колкото може по-силна врява.

Изведнаж шестте кучета, стигнали мястото, където потокът правеше завой — същия завой, който бе посочил маркизът, — едновременно нададоха силен лай. Някаква черна сянка в потока подскочи със силен плясък и после излезе на брега.

— Дръж! Дръж! — изкрещя Жаклина.

— Нали ви казах! — извика на свой ред Дьо Воос.

Жаклина обърна към него признателен, искрящ от доверие поглед, като че ли той беше допринесъл нещо за всичко това.

После те се впуснаха напред, кривейки нозете си във върбовите коренища и глинестите буци.

— Напред, напред! — насърчаваше кучетата си Лавердюр.

Еленът, макар и вкочанясал от водата, има време да се посъвземе. Още миг и той би се изплъзнал изпод носа на кучетата; тогава те отново щяха да го изгубят в тъмнината.

„Даже само с това да останем, че го вдигнахме отново, е вече чудесно“ — казваше си Жаклина.

Еленът наистина се понесе напред и силуетът му сякаш летеше над земята. Но вместо да се скрие в гъсталака, той с все сила блъсна челото си в едно дърво.

Всички чуха глухия удар. За миг еленът остана зашеметен; после препусна отново, но този път, въртейки се в кръг, буйно блъсна на няколко пъти рогата си в дърветата, сякаш нападаше цяла армия великани, и накрая, едва дишайки, се спря до ствола на едно дърво, готов да се отбранява от кучетата.

Пристигнаха мъжете със своеобразните си факли. Изправил се в нощта с тъмната си, залепнала от водата козина, с широкото си, повдигащо се от бързото дишане тяло и с издигнатите си огромни рога, които яростно поклащаше от болка, старият елен имаше стойка, достойна за удивление.

Шестте кучета с вирнати муцуни вече го обкръжаваха, надавайки срещу жертвата си див гърлен лай.

— Но защо се блъска така в дърветата, Лавердюр? — попита Жаклина.

— Той е сляп, госпожо баронесо — отвърна пикьорът, сваляйки каскета си. — Ето на, сега госпожата ще се увери.

Лавердюр се приближи на благоразумно разстояние от животното и раздвижи пред него факлата си. Еленът подуши дима, но не се помръдна; неподвижните му стъклени очи останаха широко отворени и се обагриха с червени отблясъци, които бяха само отражение на пламъка.

— Случва се, госпожо баронесо — каза Лавердюр, — това се случва понякога с престарели елени. Нещо им се пуква в главата и те престават да виждат. Утре или вдругиден този елен щеше да умре от

собствената си смърт... Да, знам, това наистина е любопитно, даже странно — добави той, долавяйки за какво мислеха в тоя миг Жаклина и Дьо Воос.

Той смачка с нозете си остатъка от факлата, извади ловджийския си нож и почтително каза:

— Не вярвам госпожа баронесата да иска да го убие...

Жаклина поклати отрицателно глава и погледна Дьо Воос.

Лавердюр се поколеба за миг, после добави:

— Освен ако госпожа баронесата желае да направи честта на господин капитана...

От незапомнени времена беше обичай — и никой не го зачиташе повече от Лавердюр — в такива случаи животното да бъде убито от участващия в лова господар или, в негово отсъствие, от пикьора, но никога от някой гост.

Но, изглежда, обстоятелствата на тоя необикновен лов се бяха стекли така, че беше дошло време да се престъпи тоя обичай; може би между Жаклина и Дьо Воос съществувахе някаква невидима връзка, някаква тайна душевна близост, която те самите не съзнаваха, но която задължаваше стария пикьор да постъпи така, че да ги постави в еднакво и за двамата ласкателно положение.

— Желаете ли? — запита Жаклина.

— С удоволствие — отвърна Дьо Воос и хвана дългия като щик ловджийски нож.

Докато си разменяха тия думи на вежливост, старият елен предчувстваше, че се приближава към смъртта.

Дьо Воос остави наметалото си да се свлече на земята, за да може да действа свободно. С изправени рога животното беше високо колкото него; съжалението, което Дьо Воос изпитваше към него, наистина донякъде се притъпяваше от това, че еленът беше сляп, но все пак в тоя миг той би предпочел да убие по-скоро човек.

— Внимавайте, господин капитан! Макар и да не вижда, този елен все още има сили да се брани — предупреди го Лавердюр. — Трябва да се приближите отстрани и да забодете върха на ножа тук, под самата плешка (пикьорът показваше с палец мястото върху собствената си куртка), да потърсите мекото и после да забиете ножа...

— Да, да... — отвърна Дьо Воос.

— А ти Шарлеман, запали нова факла, после вземи пръта и ако има нужда, пъхни го между рогата.

Кучетата бяха престанали да лаят; с блестящи зъби и настръхнала козина те очакваха края на лова.

Жаклина си представи как някога Франсоа скачаше от коня при звука на рога и се приближаваше така, както сега се приближаваше Дьо Воос, и както тогава изпита същото безпокойство, примесено с гордост.

Животното, почувствало приближаването на човека, сведе широките си рога, пое дъх и се приготви да скочи.

— Отстрани, господин капитан, отстрани! — извика Лавердюр, също приближавайки се към елена.

Чу се страшен вой. Еленът се бе изправил, издигайки над рогата си някаква черна гърчеща се маса, която миг след това се строполи в нозете му.

— Ах, боже мой, мръсникът! — изкрещя Лавердюр. — Действайте бързо, господин капитан!

На земята се бе проснало едно от кучетата с изтърбушени черва и размахани във въздуха нозе.

Дьо Воос нападна елена. Почувствал най-напред съпротивлението на костта, той отмести ножа и за миг нанесе силен удар с тласък на рамото си; едва не загуби равновесие — толкова леко острието на ножа потъна до самата дръжка. Той не очакваше, че едно тъй силно животно може да има такава крехка плът. Старият елен приклегна, после, надавайки нещо подобно на слаб рев, се строполи на дясната си страна; от разтворената му уста бликна кръв.

Жаклина, която от няколко секунди беше престанала да диша, си пое дълбоко въздух.

— Съжалявам за кучето. Не бях достатъчно бърз, нали? — попита Дьо Воос, запазил пълно хладнокръвие, като връщаше ножа на пикьора.

— О, не, господин капитан! Това може да се случи всекиму — отвърна малко припряно Лавердюр — Напротив, господин капитанът е решителен, повече от това не може и да се желае.

Пикьорът отново беше свалил каскета си. Това движение у него, независимо дали яздеше на кон, или стоеше на нозе, се бе превърнало

в рефлекс, щом някой го заговореше, стига само ръката му да беше свободна.

Той избърса ножа в козината на изтърбушеното куче, чиито нозе продължаваха конвулсивно да потръпват в локва кръв, почеса го по гърба с върха на големия си мокър ботуш и каза:

— Бедният ми Артабан, ето че дойде и твоят ред. Това винаги се случва с най-добрите... Но в края на краищата — добави той по-скоро на себе си — по-добре е, че това стана с него, а не с капитана. Не е ли така?

Едва тогава почувства мокротата и студа, които лепнеха по кожата му. „Това ще засили ревматизма ми, ако не ми докара и нещо друго — помисли си той. — Как ли ще ме нахока Леонтина, когато след малко се прибера на тоя хал.“ Изведнаж го обхвана недоволство срещу всичко, без да може да излее върху някого яда си. „Може би, ако бях го убил аз или ако Шарлеман му беше хвърлил пръта... Но... Но какво е това?“

Старият Валансе със зинала уста вече се приближаваше предпазливо към изтърбушените вътрешности на своя другар. Лавердюр рязко отстрани копия, като изкрещя:

— Назад! Да не си посмял да пируваш с него!

Той извади от джоба си друг, по-малък, добре наточен нож, приближи се до трупа на елена и с един замах разпори утробата му до самите ребра. Мирис на топло дивечово месо се разнесе из цялата горичка наоколо.

Не ставаше дума да се устройва някакво тържество в тоя късен час, а само да се възнаградят набързо кучетата.

— Насам, деца, насам! — викна Лавердюр, широко размахвайки ръце.

Петте кучета се нахвърлиха върху вътрешностите на елена, затънаха в тях до гърди, тракаха със зъби, ръмжаха глухо с настръхнала по гръбнаците козина.

Като чу другарите си да се хранят, Артабан отвори очи; в тях се четеше и мъка, и охота. Той направи върховно усилие да се довлече до другите и също да участва в кървавия пир; после главата му отново клюмна на земята и той повече не се помръдна.

Кучетата продължаваха да трошат хрущялите, да си оспорват четирите преживни стомаха, пълни със зловонни треви и стомашни

сокове, да се карат за дългите, гладки като коприна черва, докато остриите им зъби разкъсваха техния опал, морскозелен смарагд и рубин.

Жаклина наблюдаваше всички подробности на това зрелище едновременно с отвращение и възбуда.

— За първи път ли убивате елен само с помощта на нож? — попита тя.

— Да, за първи път — отговори Дьо Воос, като се усмихна.

Никой лов както тая нощна хайка и това диво кучешко пиршество под светлината на сламените факли не бе пораждало още у Жаклина чувството, че господства не само над това, което можеше да се получи с пари — кучета и хора, но и над всичко останало — над небето, над равнината, над гората и дивеча, който бродеше из нея.

— Какво казах на госпожа баронесата? Един елен, на чийто гръб вече тежат четиринадесет години — забеляза Лавердюор с израз на известна гордост. — Такова нещо не всякога може да се случи по нашия край. Господин маркизът ще остане доволен.

За няколко минути кучетата погълнаха огромната маса вътрешности и големият елен остана кух като стара заседнала фрегата.

В ръцете на малкия слуга угасна и последната факла.

На другия ден сутринта, преди да напусне Монпрели, където беше гост на майор Жилон, Габриел Дьо Воос бе посетен от Лавердюор, облечен във всекидневното си работно облекло. Пикьорът му донесе десния крак на елена с още прясна и мека кожа, сплетена в камшик. Пратката беше придружена с визитната картичка на баронеса Франсоа Шудлер; тя бе написала със ситен и нервен почерк:

От името на чичо ми. Заслужавате го! Когато пожелаете, пак заповядайте на лов.

[1] Шарлеман (фр.) — Карл Велики. — Б.пр. ↑

[2] Ла Раме (фр.) — вейка, клонче. — Б.пр. ↑

V

Двете части на бравата не съвпадаха вече; на портата висеше верига с голям катинар, който заключваха нощем. Дворът бе осеян със стари колела от едноколки, с градинарски сечива и похабени земеделски уреди. Конюшната беше пуста. Тънка ивица течен тор все още се процеждаше от обора, където сега беше останала последната крава. Зад една ограда от разпокъсана телена мрежа газеха няколко кокошки; краката им тънеха в собствените им курешки.

Откакто беше умрял баща му, Симон Лашом не се бе връщал в Мюро. Последното си посещение беше направил преди повече от десет години, когато се бе отбил само за няколко часа, използвайки един отпуск към края на войната.

Пред родната къща, от която бяха му останали само окаяни и презрени спомени, той бе обзет за миг от някакво глупаво и необяснимо чувство на умиление.

Всичко беше ръждясало и изгнило, проядено от годините и от дъждовете. Капаците на прозорците бяха увиснали на пантите, мазилката по стените се къртеше на големи парчета, откривайки ронлив хоросан; стрехите падаха и Симон вървеше по насипаните изпочупени керемиди, които скърцаха под нозете му като захар.

Стрина Лашом работеше в градината, наведена над земята. Симон забеляза най-напред само огромния черен гръб на старата жена.

— Майко! — извика той.

Стрина Лашом обърна глава, изправи се бавно, с мъка и видя сина си, който се приближаваше между двете редици изсъхнали ябълкови дръвчета.

— Я виж, та това си ти — каза тя, без да изразява другояче изненадата си. — Ако не беше казал „майко“, сигурно нямаше да те позная. Ти вече почти нямаш коса, пък си и надебелял и си се облякъл като същински богаташ.

Симон неволно поглади оголялото си чело, където само по средата бе останало едно късо кестеняво снопче коса.

Майката и синът не се прегърнаха. Те останаха още няколко мига един срещу друг, разглеждайки се и откривайки всеки от своя страна промените, които времето бе извършило у другия.

Стрина Лашом не се беше променила много. Тя си бе все същата огромна маса от увиснали и безформени меса. Само десният ѝ клепач сега беше паднал дебел като орехова черупка, а бузите ѝ се бяха покрили със сиви косъмчета, докато между косите ѝ, дръпнати и събрани на кок, прозираше на широки розови ивици кожата ѝ.

Тя избърса ръце в хълбоците си и най-сетне каза:

— Щом си се наканил да дойдеш, сигурно искаш да ми говориш, да влезем вътре.

Колкото и да беше остаряла, тя не се бе смалила и все още надвишаваше с половин глава сина си. Те тръгнаха един до друг по тревистата пътека съвсем чужди помежду си; и все пак си приличаха: и двамата бяха с оголени темета, походката и на двамата беше еднакво полюляваща се и тромава; тя, понесла пред себе си своя фибром^[1] и водянката^[2] си под мръсната престилка, а той — зараждащото се коремче на четиридесетте прекалено добре хранени години.

Симон гледаше около себе си полуобърналата се в целина почва; вълнението от първия миг беше изчезнало. Старата вървеше затворена и недоверчива и сякаш не обръщаше внимание на нищо. Тя изу налъмите си пред прага на кухнята.

В голямата мрачна стая Симон веднага усети миризмата на кисело вино и прокиснало мляко, на пушек и помия, миризма, която бе съпътствала цялото му детство, която майка му носеше със себе си и с която беше пропито всичко — предметите, дрехите, храната, спомените. Изчезнал беше сега само стипчивият мирис на пот, който баща му някога прибавяше към това.

Симон тутакси погледна към нишата между огнището и раклата за хляб, сигурен, че там ще съзре най-мъчителната гледка, която щеше да му се представи с идването му в тая къща.

По-скоро клекнал, отколкото седнал върху един овехтял, почти изтърбушен сламеник, братът на Симон духаше вяло някаква примитивна въртележка от две парчета картон, кръстосани и закрепени на края на бъзова пръчка.

— Ела, Луи, ела да кажеш добър ден — каза му стрина Лашом. — Хайде, не се страхувай, това е Симон.

Съществото, което се изправи несръчно, опирайки се на раклата, беше по къси панталонки и черна престилка. Луи пристъпваше напред полуобърнат, подмятайки встрани, подобно на разстроен автомат, немощните си крака и ръце. Той беше по-висок от Симон. Кожата на лицето му, на извитите му ръце, на изкривените колена, на цялото му тяло имаше неизменния цвят на позеленял бронз. По подчертано яйцеобразното му лице, окръжено от два кичура коса, които се подаваха изпод едно кепе, нямаше нито една бръчка. Устната му беше увиснала и лъскава от лиги. Кадифените му черни и дълбоки очи бяха ужасно кривогледи.

Идиотът измърмори: „... дъен“, всмукна лигата си и се върна в ъгъла, сядайки върху раклата с увиснали нозе.

— Нали виждаш, той е добре. Сега е много мил — каза старата.

Симон дръпна един стол; при вида на мръсното седалище той възвърна селските си привички и сядайки, повдигна полите на палтото си.

— На колко години е сега? — попита той.

— Никак не е трудно да се преброят — отговори стрина Лашом. — Той е с три години по-голям от тебе. Това прави четиридесет и четири.

Идиотът, изоставил въртележката си на пода, взе някаква ученическа плоча и почна, скърцайки, да дращи с един калем непонятни знаци.

— Всъщност — каза стрина Лашом — той прилича на тебе и ако можеше, щеше да обича учението.

Настъпи мълчание.

— Ще пиеш ли чаша ракия? — поде тя, отивайки да вземе шишето от бюфета.

Канеше го да пие така, сякаш той беше чужденец и като чужденец, за да не я обиди, Симон не посмя да откаже малката чаша силна ракия.

— Бива си я — каза той.

— От тая е, дето я обичаше баща ти — обясни стрина Лашом. — Ех! Всеки си има по някакъв грях. Сега, когато той вече не е тук, аз страдам още повече.

Тя седна на свой ред и млъкна, наблюдавайки Симон изпод клепака си, напомнящ половин орехова черупка.

— Получи ли парите за миналия месец? — попита той, опитвайки се да поднови разговора.

Той редовно пращаше на майка си по триста франка, от които впрочем тя нямаше никаква нужда. Стрина Лашом скъпернически скъпваше ежемесечните три банкноти, които се трупаха в една стара кутия от бисквити.

— Да, да — отговори тя. — Благодаря ти. — За това не мога да се оплача. Не е както някога. Казах го оня ден и на стрина Фьодешиев. „Доволна съм — й казах. — Имам син, който не ме оставя в немотия. Той е много признателен за това, което направихме за него“.

Изглежда, стрина Лашом едва сега почваше да се вълнува, че вижда сина си. Някаква белезникава пяна се бе появила в края на клепачите ѝ; тя вдигна полата си и потърси в джоба на долната си закоравяла от нечистотия морава фуста носната си кърпичка и избърса очите си.

— Най-последно... ти все пак дойде... все пак дойде... — повтори тя няколко пъти, въздишайки дълбоко.

— Кандидатирам се за депутат — съобщи Симон.

— Искаш да кажеш, че ти ще станеш депутат? — попита старата, като престана да бърше очите си.

— Мисля... надявам се.

— Понеже не може без тия безделници, по-добре е да се възползваш ти, отколкото някой друг.

Симон се опита да ѝ обясни защо поставяше кандидатурата си в една от избирателните околии на окръга, в който се бе родил, и какви бяха изгледите да успее. Той намираще простички думи, за да ѝ разкаже за това, което беше плод на няколкогодишно упорито лавиране, на толкова добре пресметнати обеда, на толкова ловки отношения и хитри ласкателства, най-сетне на толкова сутрини, прекарани с молив в ръка над хоризонталите, пунктирите, полутоновете и щрихите, които съставяха избирателната карта на Франция.

Сега всичко беше уредено, всичко беше на своето място; Симон имаше своите поддръжници, изборните фондове, агентите си, вестниците си.

Стрина Лашом отново бе станала недоверчива. Тя слушаше с неподвижни клепачи, без да изглежда, че разбира нещо от всичко това.

Никак не я засягаше, че синът ѝ беше станал важен човек, че беше обядвал с министри и председатели на различни съвети. Всичко това беше за нея един също тъй далечен свят, какъвто беше светът на Индия, до който никакъв разказ не можеше да ѝ даде достъп. Тя си знаеше, че председателят на Републиката все още е Емил Лубе.

— Значи, тогава не го е наследил синът му?

После, заглеждайки се в ревера на палтото на Симон, тя неочаквано попита:

— А твоят „Почетен легион“ носи ли ти нещо?

— Не — отвърна Симон.

— Виж ти, чудно! А новият учител, който ти не познаваш, има един орден, за който получава пари.

Симон разбра, че напразно губи времето си. Малоумният продължаваше да скърца дразнещо върху плочата.

— Наех една къща в Жьомон, ти я знаеш. Къщата на кардинала — подхвърли Симон.

— Щом си я наел, значи, ти е харесала.

— Не, не е това. Необходимо беше.

— Докато почнеш да припечелваш повече, това ще ти струва много. По-добре щеше да направиш, ако се беше настанил в нещо ново, а не в тая вехтория.

„Вехторията“, за която говореше стрина Лашом, се намиреше в съседния кантон, само на няколко километра от Мюро. Една претрупана постройка в смесен стил, изградена около голям павилион с керемиден покрив; павилионът беше останка от някогашна свещеническа къща, от двете страни на който бе пристроена през осемнадесети век хубава жилищна сграда от бял камък. Десет стаи, една алея с двестагодишни липи и обширна полунаводнена през зимата ливада, която се спускаше към реката — това беше имотът, който, ако не се намиреше в самото селище и не бе принадлежал на един обикновен пенсионер, можеше да бъде наречен „малък замък“.

Къщата беше достатъчно голяма, за да вдъхне уважение у избирателя, и недостатъчно представителна, за да се парадира с нея. Но преди всичко тя щеше да послужи да се заличи къщата в Мюро.

— Мисля, че е излишно да имаме две къщи — каза Симон. — Затова най-добре ще бъде да продадем тази къща, а ти да се настаниш при мен.

Стрина Лашом леко се изправи на стола и втренчи в своя син очите си без мигли — едното съвсем кръгло, като окото на нощна птица, а другото полузатворено.

— А-ха! Затова, значи, си дошъл... — тихо измърмори тя.

И за миг остана мълчалива. После бавно продължи:

— Не. Не ще отида при други.

— Но, майко, аз не съм *други*!

— Знам какво казвам. Най-напред там ще бъде жена ти.

— Но не, майко. Ти знаеш много добре, че вече от години ние живеем разделени с Ивона. В Париж не живеем заедно. Никога не я виждам.

— Питам се защо тогава се ожени за нея — каза старицата.

Симон вдигна рамене и помисли: „Ето, пак ще почне.“

— А после тук всичко е мое. Не ще отида в къща, взета под наем.

Симон ѝ обясни, че беше сключил договор с уговорка: ако го изберея за депутат, щеше да купи къщата.

— Ами ако не те изберат?

— Тогава ще продължаваме да я наемаме до...

Той щеше да каже „до твоята смърт“; спря се навреме, но майка му вече беше разбрала.

— Тогава защо не ме оставиш да пукна в къщата си! — възкликна тя. — Гробището е само на пет крачки оттук. Не ще чакаш много да отида там. И после аз не обичам Жьомон... Не, момчето ми, не — продължи тя, — не можеш накара стара жена на моите години да се мести. Освен това в Къщата на кардинала има стълби. Аз не мога да ги изкачвам, нали знаеш, че имам разширени вени. Ето на, погледни!

Тя отново повдигна полата и долната си фуста, откривайки огромни нозе с толкова подутини по тях, че човек би казал, че между плътта и черните памучни чорапи бе напъхала цяла дузина яйца.

— А има дни, когато те гноят — обясни стрина Лашом с известна гордост. — Не, приятелю мой, не, старите не са създадени да живеят с младите. Ти ще трябва да приемаш гости и моето присъствие там ще те притеснява.

„Много повече ще ме притесняваш, ако останеш тук“ — помисли Симон.

Оставаше му още малко време до деня, в който трябваше да се живее в новата си роля на „дете от народа, произхождащо от

трудолюбиво семейство и издигнало се със свои собствени сили, което беше чест за неговия окръг“.

Затова трябваше да бъде заличен споменът за бащата пияница, да се придаде на майката известно полубуржоазно достойнство, да се скрие някъде този малоумен брат.

Симон знаеше, че настоящето на един преуспяващ човек винаги надделява над миналото му и че успехът може да заличи даже престъпление. Достатъчно беше към самоувереността да се прибави и малко ловкост, за да избегне опасността хората да му казват публично: „Ти не беше така горд, когато намираха баща ти плъоснал в локвата!“, а вместо това да дойдат и полушеговито, полуразнежено да му кажат: „Ех, господин Лашом, славен човек беше вашият баща, истински веселяк; седели сме заедно с него пред някоя и друга чашка в пазарни дни!“, гордо перчейки се с тая някогашна близост.

За недъгавия хората щяха да си шепнат: „Та какво, толкова нещастие може да се случи във всяко семейство...“ до деня, когато изобщо щяха да престанат да говорят за него.

— И после, бедният ти брат е добре така, както сме си. Може би той ще бъде нещастен от тази промяна — каза стрина Лашом.

— Що се отнася до Луи...

Симон погледна към дъното на стаята. Идиотът сега се беше свил с високо подгънати колене, подпрял брадичката си върху студената плоча, и подобно на животно, което чувства приближаването на опасност, не откъсваше кривогледите си очи от посетителя.

Симон несъзнателно понижи глас, макар че другият не би могъл да го разбере.

— Смятам, че най-добре за него и за всички ни ще бъде да го настаним в окръжния приют... Не като бедняци, разбира се — побърза да добави той. — Ще платим каквото трябва, за да има той всичко, от което се нуждае, а ти ще отиваш да го виждаш всякога, когато искаш. Това ще те освободи от грижите за него...

Лицето на стрина Лашом доби такова страшно изражение, такъв пламък блесна в кръглото ѝ око, че Симон замлъкна.

— Така, значи, това било! Това било, значи! Е, хубаво! Много хубаво!... — изкрещя старицата. — Значи, сега искаш да хвърлиш брат си в приют! Това си решил, а! По-добре да го удуша, чуваш ли, да го удуша със собствените си ръце, отколкото да кажат, че съм оставила да

тикнат детето ми в приюта. Не ти ли стига мъката ми, че той е такъв, какъвто е, та да дойдеш да ми го изтръгнеш сега от ръцете, когато съм съвсем сама. Значи, това било...

Тя отново потърси носната си кърпа и машинално обърса очите си. Но не плачеше...

— Значи, това е, което имаш да ми кажеш за благодарност? — продължи тя. — След всичко, което направихме за тебе, след като те оставихме да се учиш, когато всичките ти връстници почнаха да работят, а на твоето място баща ти трябваше да наема ратай... Бедни, както си бяхме... Значи, сега ти се срамуваш, срамуваш се от нас! Ааа! Ще отида да им кажа аз, ще отида да им кажа: „Бива си го вашия депутат, няма що. Ето, вижте го! Той изхвърли майка си на улицата, а брат си натика в приют.“ И после, ако искаш да знаеш, ще накарам да разлепят афиши, в които ще прочетат кой си ти!

Тя крещеше, пръскайки слюнки, като продължаваше да седи, свила ръце на хълбоците си, а огромните ѝ увиснали гърди се повдигаха задъхани.

Симон гледаше с ненавист тая грамада от тлъсти изхабени клетки, от която не можеше да излезе нищо друго освен гной от раните, кал от ушите и гурели от очите и която все пак успяваше да се противопоставя на волята му. Това, че тая маса от вече полуразкапала се плът някога го бе родила, съвсем не пораждаше по-силна връзка на обич между старата жена и него, отколкото между някое дърво и тора от плесенявали листа, който го подхранва.

— Стига вече. Сега ти ще ме изслушаш! — викна на свой ред Симон разгневен, удряйки с длан по лепкавата маса.

В този миг откъм дъното на кухнята се чу някакво къркорене: наблюдавайки разправията, идиотът се забавляваше. Но в радостта си той изгърва плочата и тя с трясък се счупи върху настилката на пода. Недъгавият тутакси почна да хленчи.

Стрина Лашом яростно скочи, събра късовете от счупената плоча, после, тикайки ги под носа на Симон, изкрещя:

— На, виж! Виж какво направи!

Симон вдигна рамене:

— Е, голяма работа. Ще му купя друга.

Той почувства безкрайно отвращение. Защо не беше поставил кандидатурата си в някой друг избирателен район, където и да било, та

даже и на другия край на Франция?

Изведнаж го обзе отчаяние. Не че се побоя от заплахите на стрина Лашом; но тая градина, потънала в коприва, тая опушена кухня и тоя недъгав, на който сега старицата бършеше лицето, всичко му напомняше твърде много онова, което се бе надявал да забрави, и разколебаваше вярата в собствените му сили.

Как беше възможно да се изгради голямо бъдеще върху подобна мизерна основа. Нито едно от качествата, които бяха допринесли за успехите му, не беше вродено. Всичко, което му беше дало възможност да се издигне, беше придобито от професори, от „покровители“ и жени. Вродени в кръвта му бяха само неговата упоритост, егоизъм и лукавство.

Щеше ли да бъде достатъчно здраво неговото несигурно, огъващо се скеле, изградено с крадени материали, за да го издигне по-високо, или пък щеше да се сгромоляса още при първия случай, когато събитията щяха да му наложат нещо повече от това да служи само на себе си?

— Бих предпочел да съм расъл в сиропиталище — каза той грубо. — Нямаше да има никаква материална разлика, но поне винаги щях да имам свободата да си въобразявам, че съм имал родители, които не са били като вас.

Той си спомни времето, когато като момче между шест и дванадесет години си бе мечтал някой ден да му открият, че е намерено дете.

— Така ли, тогава по-добре щях да направя, ако бях те натикала там! — отново изкрещя стрина Лашом. Това щеше да ми спести много мъки... Мари Фьодесиен просто не знае какъв късмет е имала, дете загуби сина си през войната! А сега чуй добре — продължи тя, като обгърна с ръка раменете на недъгавия си син, — не ще ни извадят оттук, преди да умра... Което не ще закъснее, можеш да си сигурен в това.

— Напрасно се радваш — измърмори Симон.

— А що се отнася до тебе, ти можеш да си обираш крушите! — възрази старицата.

Симон стана, свали очилата си, прекара ръка по разстроеното си лице, после отново постави очилата, предварително обърсвайки ги с палци.

Старицата повярва, че го е надвила.

— Добре — каза той спокойно. — Но във всичко това ти забравяш едно: аз мога да разполагам с една част от наследството на баща ми, която ми принадлежи и която никога досега не съм поискал. Но понеже ти се инатиш, аз ще поискам продажба на имота. Всичко ще бъде продадено на търг, а ти можеш да решиш каквото искаш.

— Нима ще направиш това? — прошепна стрина Лашом.

— Законът е на моя страна — отвърна Симон.

Тя насмалко щеше да каже, че законите се създават срещу честните хора; но този път ударът беше много жесток и тя разбра, че по-силният от двамата е Симон.

Старата жена седна отново, поклати глава и остана мълчалива. Симон ѝ даде време да размисли и да почувства цялото си поражение, после, слагайки ръка на рамото ѝ, каза меко:

— Хайде, майко. Другата седмица ще дойда отново. Ще видиш, че в Жьомон ще бъдеш по-доволна.

„Може би ще имам тоя късмет да умра, преди да се преместя“ — помисли си стрина Лашом, когато синът ѝ излезе.

Тя остана на мястото си още дълго време, без да помръдне, после, движейки се с мъка, отиде да донесе едно ведро, дотътри го до самото огнище и го напълни с топла вода.

— Хайде, Луи — каза тя. — Ела да се изкъпеш. Не ти е ден, но все едно. Побързай, бедното ми дете; може би вече не ще имам възможност да те мия често.

Тя свали ученическите дрехи на недъгавия и му помогна да влезе във ведрото.

— Внимавай да не го обърнеш.

И плачейки, стрина Лашом се отдаде на блажената умора да къпе съвсем гол в дървеното ведро тоя хлапак на четиридесет и четири години, с изкривен гръбначен стълб и с белезникава кожа, който осъществяваше за нея по най-ужасен начин тайната мечта на всички майки — да запазят синовете си във вечно детство.

[1] Фибром — доброкачествен тумор. — Б.пр. ↑

[2] Водянка — болест, при която се набира течност в тялото. — Б.пр. ↑

VI

В навечерието на деня, определен за преместването на стрина Лашом, недъгавият беше отведен в приюта с една линейка, която Симон бе поръчал, за да повярват съседите, че състоянието на нещастника внезапно се е влошило.

Старата жена рида цяла нощ, горещо молейки се да умре в тия няколко часа, които ѝ оставаха, преди да я измъкнат изпод покрива ѝ. Но молбата ѝ не беше чута.

Рано сутринта, още на първа литургия, тя отиде да се причести, после се изкачи до гробището. Тук скъта шепа пръст в една торбичка, която тикна в джоба на долната си фуста, после коленичи съвсем самотна пред гробовете и зашепна:

— Скоро ще ме върнат тук. Скоро, много скоро... Ах, защо ли не умрях още тая нощ!

Симон пристигна с колата си почти едновременно с камиона, който трябваше да пренесе багажа.

Той беше хладнокръвен и властен и бързаше като съдебен пристав, комуто са възложили някоя сутрин да извърши разпродажба на публичен търг.

— Това... това... това... — нареждаше той на носачите, избирайки някои мебели, които все още можеха да се използват. А на майка си повтаряше: — Не това, майко, не, остави го!

— Но то още може да потрябва! — вайкаше се старата.

Той трябваше почти да се боричка с нея, за да не отнесе тя със себе си цял куп вехтории, сламени обвивки на шишета и всякакви други останки. Тя се вкопчваше във всичко: в илюстрираните календари от последните десет години, закачени един върху друг на един-единствен гвоздей, в трите саксии на прозореца, в който здравецът измръзваше всяка зима, в кутията за солта, цялата очукана, но на която тя тъй добре знаеше мястото, че ръката ѝ безпогрешно можеше да я намери даже на тъмно.

За всяка вещь тя водеше отчаяна борба и за всяка вещь трябваше да отстъпва.

След няколко минути стрина Лашом щеше да напусне зеленчуковата си градина, прасето, ръждясалите сечива, конюшната, наистина празна, но в която тя често виждаше трите коня, изредили се там през време на семейния ѝ живот, да изостави каручката, с която до неотдавна отиваше на пазар и която сега издигаше под навеса стрелките си като за молитва.

Изчезваха вече и грижите ѝ, които все още я привързваха към живота, грижите ѝ за няколкото хектара, пръснати между обработваемата общинска земя, част от които тя оставяше за угар, а останалите даваше под наем с чудноватата уговорка: „Ти ще ми дадеш за годината двеста и петдесет франка и един чувал овес.“ После обменяше овеса срещу мед.

Свършено беше вече и с ония приятни часове, през които бърбеше със съседките си; хората в Жьомон не я интересуваха, пък и тя нищо не знаеше за тях...

Накрая, отегчен от вайканията ѝ, Симон нареди да запалят посред двора голям огън и сам почна да хвърля в него всичко, което не искаше майка му да отнесе в новата къща. С едва сдържан гняв той изтръгна проядените, наплюти от мухи пердета, сграбчи с пълни ръце това, което бе натрупано долу в гардероба, опразни над огъня цялото съдържание на чекмеджетата, захвърли в него изтърбушения сламеник на недъгавия, не пожали и бедните му играчки, както и носения някога от татко Лашом каскет, който, изгаряйки, доби формата на глава — всичко това полетя в пламъците между сухите запушалки, прашните върви и напуканите нальми.

Гъст, лютив дим се издигаше от тая мръсна купчина вехтории и коронясваше къщата, плевника, обора.

С почернели ръце и прашно сако (той непрекъснато си повтаряше: „Като си помисля само, че всичко това съм принуден да върша лично аз!“) Симон едновременно наблюдаваше и участваше в тая сцена, която го изпълваше с някаква непонятна за самия него необузdana, горчива и освобождаваща радост. Тия синкави пламъчета, танцуващи по бащиния му каскет, и тоя стълб от огън и дим, където се унищожаваша последните остатъци от семейството, имаха за Симон благотворното въздействие на съновидение, но хиляди пъти по-силно, хиляди пъти по-реално. И като насън той се виждаше как действа.

Стрина Лашом с отпуснат повече от обикновено клепач, гледаше как всичко се превръща в пепел и повтаряше:

— Скоро ще бъде! Много скоро... Може би след няколко дена... Можеше да почакаш.

И притискаше до гърдите си бисквитената кутия, където бе скътала парите си.

Когато отместваха бюфета, петдесетина златни монети се търкулнаха по пода и звъннаха рязко и весело. Обезумяла от това заминаване, страшно като свършека на света, стрина Лашом беше забравила за скривалището си. По лицето ѝ се изписа едновременно ужас и срам. Симон я погледна с язвителна насмешка.

— Щеше да бъдеш много доволен, ако беше ги намерил ти — изкрещя му тя. — Но поне за тях мога да бъда спокойна, че не ще ги натикаш в огъня.

Когато всичко беше вдигнато и край стените не остана нищо освен плътна тъкан от паяжини, очертаващи местата, където до преди малко бяха стояли мебелите, старата жена обиколи трите стаи, шугави и почернели, които сега изглеждаха някак по-големи. С китка, чимшир и купичка светена вода, които бе успяла да спаси от яростта на Симон, тя поръси къщата, както се поръсва мъртвец.

После нахлупи върху розовите ивици на темето си съвсем направо, подобно на корона, шапката си с черни мъниста и с панделки, които завърза под брадата. Най-сетне съобщи, че е готова. Но Симон на три пъти трябваше да спира в махалата, за да може тя да се сбогува с Мари Фьодешинен, с Мари Веде и с Мари Шосон.

— Не бива да плачеш — утешаваха я стариците. — Късметлия си, че отиваш да живееш в голяма къща, а имаш и син да те развежда с такава хубава кола.

— Да, да, истина е, имам късмет — отговаряше стрина Лашом, принудена от тщеславие да се съгласява с тях. — Но аз плача за леглото си.

— Защо пък за леглото? Нали си го вземаш?

— Да, но тук то беше обърнато както трябва, към гроба господен. А там не ще знам къде е тоя гроб.

— Ех, кюрето ще ти каже — утешаваше я Мари Веде.

Най-сетне Симон отведе майка си, заприличала на голям вързоп на киснатото бельо.

В колата тя се плашеше и страхът донякъде я отвличаше от мъката ѝ.

— Не отиваме ли в Жьомон? — неочаквано попита тя.

— Не — отвърна Симон. — Ще минем през Бурж, искам да те изненадам.

Майка му недоверчиво се притискаше към облегалката, подскачайки от страх всеки път, когато задминаваха някоя каруца.

В Бурж колата спря пред „Нувел Галери“. Симон беше решил да облече майка си цялата в ново.

— Ах, не, момчето ми, не — изохка старата жена. — Нали виждаш, че едвам се влача. И после нямам нужда от нищо. Не, не мога вече.

Но той безмилостно повлече от щанд на щанд, от един етаж на друг тая задъхана грамада, която се движеше между тезгяхите като въглищарска гемия между кейовете на някое пристанище.

Той купи на майка си две черни рокли, палто, комплект обикновено долно бельо, чифт обуца и един огромен корсет, твърд като броня, който бе скроен сякаш от платно за сламеници.

При всяка покупка стрина Лашом, сгромолясала се върху някой стол, повтаряше:

— Защо са всичките тия разноски! Та аз не ще имам време да ги износя? Малко ми остава, нямаше никаква нужда.

Симон не си правеше повече труд, отколкото ако трябваше да облече някоя работничка, за да я направи своя любовница.

На излизане от магазина той беше доволен от новата външност, която бе успял да придаде на старата жена, от вида ѝ на достопочтена селска майка, която би заплакала от щастие при всеки успех на сина си. Той бе създал от нея скромен образец на републиканка от картините на Епинал и присъствието ѝ в къщата в Жьомон, вместо да му навреди, щеше, напротив, да му помогне да докаже, че е останал верен на своя скромен произход. Народът лесно се трогваше от добрите синове и държеше на семейните добродетели на избраниците си.

— Уверявам те, тоя корсет ме задушавя — оплака му се стрина Лашом в предградието на Бурж.

Тя беше станала моравочервена и дяволската ризница я принуждаваше да се държи изправена.

— Няма нищо, майко. Ще видиш, че ще свикнеш с него.

Старицата не пророни нито дума повече. Навлизайки в Жьомон, Симон спря внезапно.

— А, ето и първия афиш! — възкликна той и скочи от колата.

Изборните табла бяха наредени в права линия на дървените си поставки до сивите стени на една училищна постройка. Таблото на Симон носеше номер три. „Хубаво число“ — помисли той. Лепилото, още прясно, подчертаваше простата, грапава хартия с цвета на слама.

Симон бе накарал да отпечатаат върху афиша и снимката му. Хилядите лъскави точици от още мокрото печатарско мастило го изобразяваха в три четвърти, със снопчето коса посред челото, с вдигната брадичка, с властен, почти предизвикателен поглед зад очилата — един от тия образи, за които казват, че притежават интересна грозота.

Той хвърли бърз поглед към афишите на съперниците си, но веднага се върна пак пред своето табло, доволен, като че се намира пред огледало. Изпълнен със самодоволство, той отново прочете отпечатаните с едър шрифт титли — знаеше ги наизуст, нали сам грижливо бе съставил списъка им, — с които се представяше пред гласоподавателите.

СИМОН ЛАШОМ

41-годишен

Кавалер на „Почетния легион“

Редовен преподавател в Университета

Доктор по литература

Бивш преподавател в Парижкия лицей

Бивш заместник-началник на кабинета на министъра
на народната просвета

Журналист

Главен секретар на „Л’Еко дю Матен“

Подпредседател на Съюза на професионалните
журналисти

Запасен старши лейтенант

Бивш боец

Това изреждане, което трябваше да прави впечатление на избирателя, веднага даде първия резултат, като ободри самия него.

„Това съм аз. Всичко това съм аз — повтаряше си той. — Аз сам създадох всичко това.“

Струваше му се, че не някой друг, а сам той беше създал себе си, а неговите прадеди бяха само университетът, министерските чакални, редакционните зали, директорските кабинети. Само това изглеждаше действителност; а тая стара жена върху седалката на колата, пленница на коравия си корсет, му се струваше нереална, несъществуваща, някакво лъжливо свидетелство на миналото или в краен случай някаква грешка на орисниците при хвърляне на заровете.

„Все пак трябвало е някъде да се родя...“

— Чувствам се много зле — тихо промълви стрина Лашом, когато Симон отново се качи в колата. — Като че ли нещо ми се спуска в главата.

Едва тогава Симон погледна малко по-внимателно старата жена. Окото ѝ с падналия клепач бе станало кафеникавочервено, а върху половината на челото от същата страна изведнаж се бе появила гъста мрежа от възморави артерийки, подобно на изсъхнал есенен лист, който се бе залепил там.

„Толкова по-зле за нея — помисли си Симон. — С нея или без нея — все едно!“

VII

Майор Жилон, с шапка върху коленете, се беше разположил на верев в ниското кресло от бял сатен и сломен следеше как Силвена Дюал кръстосва стаята от единия до другия ѝ край.

Началник на почетен ескадрон, бивш кавалерист и адютант на генерал дьо Ла Монри, Шарл Жилон беше напуснал армията скоро след пенсионирането на началника си и се бе затворил в имението си Монпрели, където прекарваше по-голямата част от времето си в ловуване с екипа на Моглев. Той беше от ония преждевременно остарели ергени, егоизмът на които им е станал втора природа, но чието безделие и тщеславие, желанието „да живеят“, слабостта им да си играят на покровители или да се самоизтъкват с услуги, които вършат на неблагодарници, непрекъснато ги тикат да влизат в ролята на посредници при всякакви затруднения на близките си. Те са постоянни свидетели при техните дуели, първите вестители за смъртта на някой техен близък, довереници при скъсване на любовните им връзки.

При едно гневно движение на Силвена Дюал голите ѝ ръце се разкриха неочаквано изпод широките ръкави на домашната ѝ роба от зелена коприна.

— Ах, не! Това наистина е изумително! — извика тя, като се удари по челото с длани. — Този храбър воин даже да няма смелостта да дойде лично!

Тя се изсмя ядно и продължи да крачи по килима, от прозореца до скрина с огледалата и от скрина отново до прозореца. Червеният ореол на грижливо поддържаната ѝ коса, лъскава и блестяща, трептеше като медни стружки, раздвижени на слънчевия блясък. Зелените ѝ, добре сложени в орбитите очи изпущаха мълнии.

Силвена беше на двадесет и пет години. Две съвсем малки бръчици, леки като пухчета от лебед, се бяха спрели в ъгълчетата на клепачите ѝ като две звездички и преди да изминат няколко години, те нямаше да станат по-дълбоки; засега само бележеха своите бъдещи места.

— Всъщност вие сама знаете, Габриел е много добър — каза Жилон. — Той страда не по-малко от вас...

Майорът чувстваше, че вече е изчерпал целия си запас от аргументи и сега се залавяше за най-изтърканите фрази, като основателно се питаше как ли ще завърши мисията му.

„Ах, защо ли ми трябваше да си пъхам носа в цялата тая история“ — повтаряше си той.

Освен дето беше несръчен дипломат, Жилон сега до голяма степен бе смутен и от физическите прелести на Силвена, от хубавата ѝ стегната и пламенна плът, която се очертаваше под домашната ѝ роба и се откриваше за кратки мигове през прорезите, от дългите и гладки крака, чието отражение той улавяше в огледалата на шкафа, от уханието на женския, малко силен парфюм...

„Сигурно не се е отегчавал, нашият Габриел“ — мислеше си Жилон.

И всичко, което бе чувал да се разправя за младата актриса: че била дебютирала в живота като бар-дама в някакъв нощен локал, че разорила Люсиен Моблан, природен брат на Ла Монриевци, че била спала с целия свят, че била лесбийка, че била опасна — всичко това, от което той не знаеше кое е истина и кое лъжа, кое е злословие и кое измислица, всичко беше вече на път да се разсее, да се стопи.

„Всъщност тя е само едно нещастно дете, което страда...“

Някои му бяха казвали по същия, повод, че Силвена била слаба, че не била хубава, че била глупава и вулгарна.

„Щеше да ме учуди, все пак Габриел няма толкова лош вкус“ — заключи той.

Жилон не знаеше, че тя, които говореха така, познаваха Силвена от едно по-ранно, макар и не много отдавнашно време, когато тя беше само една пропаднала и измъчвана от глад девойка, продажна по принуждение и алчна да си отмъщава, едно опорочено от нетърпение и покварено от старците момиче; познаваха я още от времето, когато материалното охолство, на което се радваше сега, все по-големите ѝ успехи в театъра, отношенията ѝ с парижкото общество и една физическа, по-задоволяваща връзка от предишните — същата тая връзка, за края на която бе дошъл да ѝ съобщи Жилон, — времето, когато всички тия неща още не бяха допринесли тя да се разцъфти така, както му се представяше сега.

— Това, което ме отвращава може би повече от самия факт, е начинът, по който се постъпва! — викна тя.

— Знаете ли, когато причиняваме някому мъка, начинът никога не е добър — каза Жилон.

— Как може да ми съобщи това по човек, който ми е съвсем непознат... прави го без съмнение, за да ме унижи още повече — продължи Силвена, без да го чува.

— Но аз съм приятел на Габриел от петнадесет години... Бях негов началник в Сомюр...

— Това нищо не променя — изкрещя Силвена, заставайки пред бившия кавалерист. — Всъщност, да, аз много се радвам да се запозная с вас! Защото вие сте виновен за всичко, вие, вашият лов с кучета, вашата банда мръсни снобове, но преди всичко вие! Вие го подтикнахте към това! Цяла зима чувах все едно и също: „Имам нужда да спортувам... В Париж сякаш тъпча на едно и също място... Ще взема колата, миличка... Ще прекарам три дни у тоя добряк Жилон... А аз, глупачката, се оставих да ме измами като... както не е позволено!“

— Не, не, аз нямам нищо общо с това — оправдаваше се Жилон, докато пред очите му гърдите на Силвена трептяха под коприната във водорасловозелен цвят.

„И тъй, какво трябваше да свърша още... — питаше се той. — Ах, да, кутийката с накита, дрехите...“

— Признайте — продължи Силвена по-спокойно, — признайте, че той не може да бъде оправдан! Та той ме заряза по най-долния, по най-грозния начин, сякаш аз съм някаква паднала жена!

„Май че си нещо такова, миличка, колкото и да си апетитна“ — каза си Жилон. И мисълта му, изглежда, се бе изписала на откритото му, честно лице, защото Силвена тутакси продължи, отново повишавайки тон:

— Е добре, коя да е паднала жена нямаше да направи това, което аз направих за него! Само като си помисля, че той живя тук цели две години. Аз му плащах всичко, плащах на шивача му, давах му пари, за да ги пропилява на конни състезания. Господинът все се канеше да си намери служба през следващата седмица!... О, само като си помисля!... Знаете ли колко ми струва той, вашият Габриел...

— Да... да... знам. Точно по този повод... — побърза да използва момента Жилон и извади от джоба си една плоска кутийка от червена кожа.

Той никога не се бе отличавал с прекалена деликатност към жените, но Силвена му се струваше загадъчна и опасна, сякаш беше неизвестно животинче. И той се плашеше, че тя може да запрати кутийката в лицето му.

— Габриел ми възложи да ви предам това...

Силвена взе кутийката, без да каже нито дума, отвори я и дори не мигна пред гривната от изумруди и платина.

Вътре беше сгънат и един чек. Между червения цвят на кутийката, зеления на камъните и синия на чека нямаше никаква хармония. Силвена разгъна чека и вдигна рамене. Той не представляваше и четвъртината от онова, което Габриел ѝ бе изял.

За миг тя почувства изкушение да направи това, от което се страхуваше Жилон. Но набитата фигура на майора, както и добродушното безразличие, с което откриваше, говорейки, липсата на един кучешки зъб и на един кътник, ѝ вдъхваха известен респект.

— Предпочитам да не правя сметки — сухо каза тя и захвърли кутийката, чека и гривната върху леглото.

Заклучавайки, че Габриел се е показал щедър и чувствайки безкрайно облекчение, Жилон намери за нужно да добави:

— Лично Габриел ви я избра...

— Значи, той е в Париж? — възкликна Силвена.

Майорът, който бе купил гривната едва същата сутрин, веднага схвана цялата глупост на добросърдечната си лъжа.

— Не... не... — побърза да каже той. — Габриел... той я поръча последния път, когато беше тук.

— Значи, още от последния път — подчерта Силвена със заплашителен тон — е било решено? А той нищо не ми каза и дойде да спи тук както обикновено, съвсем като у дома си, спокойно, докато вече... О, мръсникът му с мръсник!

Жилон гладеше късите си мустаци, засрамен не от оскърбителните думи по адрес на Габриел, а от собствената си глупост.

— Бихте ли ми казали откъде е взел тия... пари? — попита Силвена, успокоила се внезапно, като посочи с ръка към леглото.

— Той... той трябва да ги е взел назаем.

— Знаете ли какъв е вашият Габриел? — попита Силвена, гледайки го право в очите. — Ще ви кажа, той е сутеньор! Намери по-богата от мене жена, с титла, със замък и с всичко, каквото му трябва. Той се жени за една торба пари и за титла. Обича удоволствията — ще ги има. Ще има и деца на туй отгоре. Да, той е сутеньор — ето какъв е той! А що се отнася до неговата Жаклина Шудлер...

— Забранявам ви да злословите по неин адрес — провикна се Жилон. — Тя е съвършена жена!

— Съвършена жена ли? Не ме размивайте. Знам ги тия Шудлеровци по-добре, отколкото вие си мислите. Знам всичко, историйките на бащата, самоубийството на сина... Няма що, прекрасно семейство!... А сега тая неутешима вдовица, която даже не е хубава и вече не е млада, си купува хубавеца Дьо Воос, за да подслажда нощите й... И му дава с какво да се отърве от мене, запазвайки достойнството му на светски човек... Не ви питам — продължи тя — откога спят заедно; пет пари не давам за това. Сигурно тя се изповядва всеки път, след като спи с него... Вървете си, господине, вървете си; вие изпълнихте задачата си. Но те — добави тя, заплашвайки с пръст, — те отново ще се срещнат с мене!

Жилон стана, но, изглежда, още не беше решил да си тръгва.

— Понеже така и така съм тук — започна той нерешително, — не мислите ли, че би било добре, ако... прибера нещата му? Това би спестило...

В същото време той се приближи до един кристален свещник, който от известно време привличаше погледа му.

— О! Защо не! — възкликна Силвена, силейки се да се изсмее. — Но веднага! Не искам нищо от него тук!

И тя извика:

— Емилия!

В стаята влезе дребна прислужница с подходящия за случая израз, тоест преструвайки се, че не е чула нищо, макар че жилището на улица Неапол беше съвсем малко и беше невъзможно тя да не е подслушвала.

— Съберете дрехите на господина в куфарите му — каза й Силвена. — Той е принуден да отсъства за известно време...

„Каква глупачка съм да давам обяснения. И кого ли ще излъжа?“ — помисли тя.

— Всичкия багаж на господина ли?

— Да, всичко! Нали ви казах! — изкрещя Силвена нетърпеливо.

В същото време тя си мислеше: „Каква простачка съм била, да, каква простачка, каква простачка!“

Тя трескаво обходи жилището, претършува шкафовете, събирайки една лула, бележници, връзки писма, копчета за ръкавели, няколко книги — всички ония неща, които остават в чекмеджетата като някаква утайка от общия живот.

„Каква простачка! Каква простачка!“ — продължаваше да се упреква тя, хвърляйки безредно оскъдната плячка в едно малко куфарче.

— И това, също и това... Той може да я подари на вдовицата си — каза тя, като издърпа от една червена кожена рамка върху шкафа снимката на Габриел с леко накривено над челото кепе.

В гардеробната прислужницата грижливо сгъваше дрехите.

— Хайде! Бързо, бързо! — викна Силвена.

Вечерното облекло на Габриел бе окачено между роклите ѝ.

— Оставете! — прошепна тя, пъхайки дрехата отново в дъното на гардероба.

„Поне няма да се перчи с костюма, който му подарих. Тя ще му купи друг... Боже мой, колко хубав беше в него и колко щастлива се чувствах... Не, не! Няма да плача, няма да плача... И преди всичко, няма да позволя да ми се подиграват и да ме тъпчат по тоя начин!“

— И му кажете — изкрещя тя отново, приближавайки се внезапно към Жилон, — че той още не е женен. Не ме интересува какво ще стане, няма какво да губя и от какво да се страхувам. Запазвам си правото за един хубав, мъничък скандал.

Жилон трябваше да отиде и да се върне три пъти, докато пренесе целия багаж в колата си, и вече се задъхваше и пъшкеше.

„Дълго ще си спомням тая среща — мислеше си той, — но можеше да бъде и по-лошо. Направих голяма услуга на Габриел. Ако тя беше разправила всичко това на някой друг“.

Преди да прекрачи за последен път вратата, зад него се чу силен трясък на счупено стъкло. Свещникът се беше пръснал разбит върху пода.

— По невнимание — каза Силвена, която, за да се успокои, току-що бе превърнала свещника в прах.

Жилон се поколеба, изгледа още веднаж младата жена от огненочервените ѝ коси до малките пантофи и решавайки се малко късно да действа за своя сметка, каза:

— Слушайте, мило дете, може би ще се почувствате малко самотна... аз ще остана няколко дена в Париж...

— Ах не, господине, моля ви се! — отвърна Силвена, тръшвайки вратата зад гърба му.

VIII

Само преди час Силвена си бе мислила: „Когато Габриел се върне вдругиден...“ И ето звънеца, тоя непознат, седнал на верев в креслото... и сега всичко беше свършено. Тя не беше в състояние да си припомни какво точно бе казано през тоя час. Вече не знаеше дали страда от яд, от унижение или може би наистина от любовна мъка.

Но едно беше сигурно: повече нямаше да може да живее в тая къща.

„Но къде да ида? Нямам никакво желание да се местя къде да е.“

Докато кръстосваше стаята, очите ѝ бяха привлечени от чека и тя неволно почна да пресмята това, с което разполагаше. От двата милиона, които ѝ бе дал преди четири години Люлю Моблан за близнаците, които не бяха от него, нито даже от нея, сума, с която тя вярваше, че е станала богата до края на живота си, ѝ оставаха едва двеста хиляди франка. Останалото се бе стопило за редки цветя, парфюми, екзотични цигари. Тя беше купувала безразборно рокли само заради удоволствието да купува десетки рокли, които после препродаваше на безценица, след като ги бе обличала само два-три пъти. Тя имаше кожени палта, твърде луксозни подвързии на евтини книги и много малко накити, тъй като смяташе, че мъжете трябва да ѝ ги подаряват. Възможността ѝ да влиза в магазините, да си купува това, което бе привлякло вниманието ѝ макар и само за миг, и да трупа излишни неща, страстта ѝ към които се изпаряваше веднага, да отсяда, когато пътуваше, в най-луксозните хотели, където благодарение на изискванията си намираще и други начини да удвоява сметката, ѝ вдъхваха самочувствието, че най-сетне играе ролята на такава личност, каквата си бе мечтала да бъде.

И после тя имаше Габриел, който само за две години — „наистина, когато се запознахме, беше, единадесети април, и той би могъл въпреки всичко да изчака поне втората годишнина...“ — със своя гардероб, със загубите си при конните надбягвания, с навика си да посещава нощните локаци сигурно ѝ бе струвал около един милион.

Всичко беше автоматично удвоено. Габриел беше първият ѝ истински лукс като жена!

„И да остана в това малко жилище с всичко това! О, не! Още утре ще се настаня в хотел! А после ще продам колата; не искам вече тая кола. Като си помисля само, че с нея е отивал при оная...“

Но всичко това беше второстепенен въпрос. Впрочем Силвена беше от ония същества, които не се тревожат истински, преди да са прахосали и последната си хилядафранкова банкнота, и които по същата тая причина винаги се движат по ръба на пропастта.

Най-важното сега беше да разбере дали наистина бе обичала Габриел и дали продължаваше да го обича.

От чекмеджето на нощната масичка тя извади друга снимка на Габриел, която не бе и помислила да предаде на Жилон и която предпочиташе пред снимката в рамката. Разбира се, в апартамента бяха останали пръснати още доста неща на любовника ѝ. Цигарето от слонова кост например, което пъхна между устните си, сякаш за да почувства някаква близост с притежателя му. Силвена вдъхна аромата на студения никотин, после се хвърли върху леглото и се замисли.

„Трябваше да изляза тая вечер с Жилон — каза си тя. — А после да спя с него. И ако Габриел узнаеше това, хубаво щях да си отмъстя. Не, не, в такъв случай той само щеше да ми се присмее. Какво значение може да има това за него? Пък и тоя старец е много грозен без тия два зъба!“

Тогава тя предпочете да си припомни ония няколко случая, когато беше изневерявала на Габриел било с бившите си любовници, било със случайни познати, но и това никак не уталожваше мъката ѝ, нито пък събуждаше някакъв спомен за истинска физическа наслада, която би могла да я успокои. Габриел беше първият мъж, който бе задоволявал в нея, и то толкова продължително време, онова необуздало сладострастие, което до неотдавна я бе подтиквало към алчни и разюздани желания. Тя обичаше мускулестото му тяло, кожата му...

„Мръсникът му с мръсник... каква простачка...“ Само за миг, съвсем бегло, Силвена си помисли, че би могла да отиде и да се самоубие в черквата по време на самата сватба. Главата я болеше страшно и кръвта пулсираше в слепите ѝ очи.

За миг тя бе завладяна от ужасно желание за близост, което постепенно премахна или по-скоро измести голямата ѝ болка...

Но скоро отново я разтърсиха ридания, които разпиляха великолепната ѝ медночервена коса между накита, снимката и чека.

IX

Всяка сутрин към осем часа един голям черен „Ролс-Ройс“ се измъкваше през огромната порта на дома Шудлер на авеню Месина и се понасяше към булевард Осман. Минувачите, чиито очи се спираха на една от най-скъпите коли в света, се вглеждаха в седналите в нея две деца, които, настанени в стъклената клетка между светлите тапицерии, възглавнички и висящи вазички, изглеждаха като двойка принцове-джуджета.

Колата спираше на улица Понтиьо, пред колежа на манастира „Оазо“; шофьорът, сваляйки фуражка, отваряше вратичката и едно момиченце, ненавършило още четиринадесет години, слизаше от нея.

— Значи, в единадесет и половина, Албер — казваше то на шофьора доста високо и без да има някаква нужда, само за да си придаде важност пред малките си другарки, които пристигаха едновременно с него.

После, като се обръщаше към момчето, останало в колата, подхвърляше:

— До скоро виждане, Жан-Ноел.

— До скоро виждане, Мари-Анж — отвръщаше братчето ѝ, което беше на дванадесет години.

Колата потегляше към Паси и сваляше Жан-Ноел пред входа на малкия лицей „Жансон дьо Сайи“.

Този път шофьорът не ставаше от седалката. С движение, с което се стараеше да изрази равнодушие, Жан-Ноел хлопваше тежката врата и вливайки се в общата врява на лицейя, известяваше с вял глас за пристигането си на някое другарче от класа си:

— Хей, старче, как си? Тая сутрин имаме геология, нали? Отново ще се отегчаваме един час при патер Марен.

Жан-Ноел носеше широк голф, който спускаше почти до глезените и обувките с подметки от суров каучук, с един номер по-големи. Така той си осигуряваше по-голям престиж между другарите си.

Към пладне, след като си изцапаше порядъчно ръцете с мастило, въглен и прах, след като получише най-високата бележка по декламация и след като в междучасията едно къдрокосо и дебело момче му разправеше няколко неприлични историйки, чиято същност нито единият, нито другият можеха да схванат, но които събуждаха у тях смътни възжеления, Жан-Ноел отново намираше пред лица големия „Ролс“. Той със задоволство откриваше, че измежду многобройните коли, които идваха да вземат учениците, колата на дядо му беше най-хубавата, по-хубава даже и от лимузината на аржентинския посланик.

Млади, елегантно облечени майки целуваха по челата синовете си, които се дразнеха от тая публична нежност. Стари „бавачки“ се мъчеха да повлекат за ръка сприхави хлапета или пък вървяха след ония малки личности, които искаха да се покажат, че са независими. Най-нещастни обаче се чувстваха децата, посрещани от бабите си.

Жан-Ноел преминаваше с нехайна и решителна походка през малката тълпа жени и деца, струпали се на широкия тротоар на авеню Анри-Мартен и ъгъла на улица Декан; после, като махваше с ръка на къдрокосото дебело момче, което потъваше по стълбите на метрото, се отпускаше върху възглавниците на „Ролса“, въобразявайки си, че вече е голям банкер, посланик, генерал или пък някой прочут академик, който, след като е свършил извънредно важната си работа, отива да обядва; и това нямаше да закъснее да стане, тъй като фамилията му просто гъмжеше от мъже с такива внушителни титли и професии.

Колата отново спираше на улица Понтиьо, където Мари-Анж я очакваше с престорено нетърпение, слушайки през това време с интерес разказа на едно русо момиче, което се хвалеше, че някакъв мъж го бил целунал.

— Знаеш ли, трябва да опиташ, хубаво е — казваше момичето. — Освен това не рискуваш нищо. Някой ден ще те целуна, ако искаш, за да ти покажа, но, разбира се, с момиче не е същото.

Какво точно вършеха мъжете и жените и какви ли можеха да бъдат усещанията, които те изпитваха в тоя забранен, тайнствен и жадуван свят?

Шофьорът затръшваше вратата, гумите засвистяваха по платното.

Беше часът, в който децата от общинските училища също се връщаха по домовете си, стържейки паважа с тежките си обуца или перкайки се със свалените си пелерини. Но Жан-Ноел и Мари-Анж бяха преминали оная възраст, в която можеха да завиждат на подобни детски игри; те вече не мечтаеха за удоволствието да ритат край потока някоя спукана топка или да играят на куц крак, подскачайки в квадратите, нито пък си обещаваха шепнешком: „След малко в градината ще играем на бедняци.“

Това време, остаряло само с няколко месеца, им се струваше отдавна минало.

Сега Мари-Анж и Жан-Ноел имаха други удоволствия. Придавайки си равнодушен вид, те забелязваха смаяните и завистливи погледи, които съпровождаха техния път; долавяха само за миг и възклицанията на хлапетата, които, след като свирнеха през зъби, се провикваха:

— Брей... Един път таратайка!

Същият израз на завист и неприязън те биха могли да доловят и по лицата на възрастните — работници, които тикаха велосипедите си, загрижени занаятчии, домакини, натоварени с чанти, бледи чиновници.

Двете деца бяха закърмени с погрешната представа за два различни свята, от които единият — привилегированият — беше изолиран чрез стъклата на колата, а другият — зависимият — започваше от другата страна на същите стъкла, от фуражката на шофьора. Два свята, които се виждаха, но нямаха никакъв допир, като не се смяташе връзката на господари към васали. В своя тапициран свят Жан-Ноел и Мари-Анж се топлеха под слънцето на гордостта. При все това гледката на някоя голяма мизерия, на някой слепец, който прекосяваше пипнешком улицата, на някоя стара, измършавяла и дрипава жена или изразът на някои озлобени лица извикваха у тях, макар и само за миг, чувството, че са едновременно виновни и уязвими. Но това беше по-скоро лек смут, отколкото истинско чувство. Може би някакъв смътен инстинкт им подсказваше, че е достатъчен само един добре запратен камък, за да се пръсне студената прозрачна преграда, която разделяше двата свята, и че революциите започваха именно по този начин.

Но те все още можеха да отдават тия мигове на безпокойство на детството си и да вярват, че когато пораснеха, никога нямаше да

изпитват чувството на притеснение, задето са така щедро ощастливени от съдбата.

Освен това те знаеха, че са красиви и това още повече увеличаваше правото им да бъдат обект на възхищение.

Косата на Мари-Анж беше станала златистокестенява; тя имаше големи, малко продълговати зелени очи и изящни ноздри, а тялото ѝ обещавахе да се развие в близко бъдеще в свършени пропорции.

Жан-Ноел беше останал рус както при раждането си; очите му, по-кръгли от тези на сестра му, бяха тъмносини и дълбоки. Той вече имаше продълговатата брадичка на семейство Ла Монри и удивителна прилика с детския портрет на дядо си — поета.

Благородната му изтънченост проличаваше не само в чертите на лицето му, но и в удължените му крайници и изящните стави, така рядко очертани в тая възраст.

Ако Жан-Ноел завиждаше на уличните хлапета за свободата им, това беше само защото тази свобода би му позволила да скита вечер около входовете или зад пейките в градините и да види какво вършат двойките там.

Той не смееше да пита за това сестра си. И без туй Мари-Анж сигурно не знаеше. Не смееше също така да ѝ разправи историйките, които беше слушал от къдрокосото дебело момче. Той се срамуваше от приятелството си с него и от вниманието, което му отделяше, срамуваше се от неприличните му разкази.

Колкото за Мари-Анж, тя също искаше да се връща пешком, защото само тогава би могла да почувства какво значи да бъдеш преследвана по улицата така, както уверяваше русокосото момиче, че му се случвало често. Мари-Анж се питаше дали някога би посмяла да целуне някое момче по устата и дали не трябваше да опита веднъж с другарката си.

По такъв начин след всекидневните упражнения за усвояване на латинския език и основните понятия по алгебра, за които в богоугодните заведения, които посещаваха, се мъчеха да им втълпят, че са най-важните неща в живота, истински „сезам“ за тяхното влизане в обществото, след всичко това мислите на двете деца все по-често се насочваха към тяхното място в обществото и към техния пол.

Достатъчно беше някоя нощ, заспивайки, да си помислят, че няма вече да се събудят, че всеки ден могат да зърнат върху сребърния

поднос черната рамка на някой некролог или някоя сутрин да се запитат внезапно защо живеят под безбрежното облачно небе и защо баща им го няма вече, докато толкова старци все още бяха живи, за да се прибави към техните грижи и третото безпокойство — какво е смъртта.

Те имаха известно право да се отегчават и от добродушната снизходителност, с която възрастните се обръщаха към тях.

— Значи, учат в класическия отдел, тия деца? Но това е прекрасно — надуто заявяваха някои хора, чиито брадички децата виждаха да се движат двадесет сантиметра над тях.

Да, те учеха в класическия отдел! Но с трите основни проблеми за човека — за неговото място в обществото, за пола и за смъртта, които вече се поставяха пред тях, ги оставяха да се справят самички, както могат. Сами, както и всички останали човешки същества; сами пред загадките на кръвта и на вселената; сами с особеностите, които всекиму дава средата, в която се е родил, и срещите по пътя, който несъзнателно е поел; сами, за да се научат един ден, след много мъки, да разискват простишко, научно или лирично върху тревогите си, означавайки ги с общоприетите думи общество, любов и бог; сами...

И те щяха да разберат тогава, че не съществуват *възрастни хора*, защото човек никога не узрява напълно.

Но когато голямата черна кола навлизаше в авеню Месина и се приближаваше до портала на двореца Шудлер, друга, по-непосредствена и по-определена тревога обземаше двете деца и изместваше за известно време техните радости и тревоги.

— Ще обядва ли дядо днес в къщи? — питаше Жан-Ноел.

— Мисля, че да — отговаряше Мари-Анж.

И двете деца дълбоко поемаха въздух, за да се въоръжат със смелост.

Х

Барон Ноел Шудлер, командир на „Почетния легион“, управител на „Банк дьо Франс“, собственик на банката „Шудлер“ и на вестник „Л'Еко дю Матен“, председател на захарните фабрики в Соншел, на мините „Зоа“ и на много други предприятия от тоя род, загубил един след друг сина си барон Франсоа, за чието самоубийство Париж държеше отговорен именно него — Ноел, баща си барон Зигфрид, починал от удар почти столетник, и най-сетне жена си баронеса Адела, угаснала бавно от рак в яйчника, потъваше все повече в усамотението на стар тиранин.

Беше му се изплъзнала даже снаха му Жаклина, която от есента прекарваше почти всичкото си време в Моглев.

Така, нямайки около себе си никого, когото да измъчва, барон Ноел тая година беше започнал да обядва по-рано, за да може да се храни заедно с внуците си.

Трапезарията в дома на Шудлер беше разкошно и едновременно мрачно място. Високите шкафове от абанос бяха пълни с холандски порцелан и английски сребърни прибори от осемнадесети век. Четири картини, тъмни и блестящи, в тежки позлатени рамки, подхождащи повече за някой замък, отколкото за едно жилище в Париж, тегнеха от плодове, зеленчуци, убити фазани и синьо-зеленикави риби. Завесите от тъмночервено кадифе, дръпнати встрани и прихванати с шнулове, очертаваха като в рамка изглед от залесената градина, но не позволяваха да влиза достатъчно светлина.

През последния понеделник на април, един ден след законодателните избори, Жан Ноел и Мари-Анж, измъчвани от глад и изправени до високите дъбови столове, очакваха както обикновено от дълго време да дойде дядо им.

Мис Мейбл, бившата бавачка на децата, а сега гувернантката „Мейб“, както я наричаха те, също беше там.

Мейб не проронваше нито дума през целия обед, задоволявайки се само през равномерни интервали да отлепя устни от големите, издадени напред зъби.

Най-сетне баронът влезе, мрачен и зъл, с исполинско телосложение, с къса, вече посивяла брада на развратник, с костюм от хубав черен плат, реверът на който бе леко освежен от лентичка със знаците на ордените.

— Ех, че е неудобен този час за обед, това разстройва целия ми ден! — измърмори той. — Но ако аз не се занимавах с вас, питам се кой би го вършил... Бих могъл да се обадя на директорите ви в колежа да променят часовете на лекциите, трябва само една дума да им кажа. Но това е безсмислено... Хайде, сядайте!

Местата около масата за двадесет души бяха разпределени странно. Сред украсата и сребърните листа на големите свещници двете деца се губеха далечни и изолирани, отделени от дядо си с цяла редица празни столове. Защото барон Ноел изискваше да се почитат местата на мъртвите. Също като че ли обядваха в някаква семейна гробница.

Исполинът изпитваше болезнено задоволство да отбелязва опустошенията, които съдбата бе извършила около него. Едновременно с това той искаше да направи по-блестящо заемането на тия места като бъдещи награди, единствен раздавач на които беше той.

— Жан-Ноел, когато станеш на петнадесет години, ти ще получиш правото да седнеш на мястото на баща си; Мари-Анж, когато станеш на осемнадесет години, ще можеш да заемеш стола на баба си...

Децата едва се осмеляваха да повдигнат очи към него.

Дебелите клепачи на барона процеждаха само една тънка ивица от черния му поглед, подобна на ония цепнатини, които някои древни скулптори са отваряли вместо очи в бронзовите бюстове. Често зад тия процепи започваше някаква обезпокояваща нощ. От време на време там припламваше червеникава светлинка, признак на гняв, винаги очакван и винаги изненадващ, сякаш вътре в празния метал ненадейно лумваше огън.

Това, което най-много измъчваше Мари-Анж и Жан-Ноел, беше дясната ръка на дядо им, дебела и дълга ръка, която безспирно триеше между пръстите по всяка вероятност трохичка хляб. На пръв поглед това движение беше съвсем обикновено, но работата беше там, че палецът се движеше от само себе си и между него, показалеца и средния пръст нямаше никаква троха.

Двете деца не можеха да се въздържат да не гледат ръката на дядо си, колкото и да се страхуваха, че той може да забележи тяхната настойчивост. Така че движещата се ръка ту привличаше, ту отблъскваше погледите им.

— Да — поде отново барон Ноел, — ако не се грижех за вас... А сега това ще бъде още по-необходимо. Защото, бедни мои малки, вие ще станете, така да се каже, пълни сирачета... Каза ли ви вашата майка, че ще се омъжи повторно... Не? Е добре, тогава аз ще ви го кажа. Вие сте вече достатъчно големи, за да може човек да говори откровено с вас.

Децата веднага си припомниха някои предчувствия, шушуканията на слугите, някои намеци на Мейб, уклончивите и разнежени думи на майка им при последното ѝ идване: „Следващия път може би ще ви кажа нещо много важно...“ Да, само това можеше да бъде. Майка им сигурно щеше да се омъжи за този много висок господин, който бяха видели веднаж и който се бе държал така объркано, проявявайки към тях прекалено голям интерес и някаква пресилена и студена любезност.

Ето защо, когато дядо им го каза, те изпитаха чувството, че отдавна вече са били предупредени и веднага след това започна тревогата им.

Ноел Шудлер съзнаваше, че това, което току-що извърши, беше много лошо. Жаклина, която трябваше да пристигне на другия ден, в последното си писмо го бе помолила: „... и преди всичко, моля ви, татко, не казвайте нищо на децата; държа да им го съобщя лично аз...“ Но той не можа да се стърпи. А защо трябваше да щади някого, та даже и децата? Съдбата щадеше ли него? Защо същата тая съдба така яростно се бе нахвърлиха срещу него, покосявайки най-близките му същества и оставяйки го съвсем самотен в тая голяма къща?

И колко още други злини беше му нанесла тя, които го оправдаваха да наказва невинните! Не бяха ли нейно дело изкуствените зъби в устата му, белите косми, прошарили брадата му и заместили върху гърдите му някогашното черно руно? Не бяха ли нейно дело и тия кошмарни нощи? Познаваха ли децата жестоките безсънни нощи, изпълнени с тревожни въпроси дали няма да умре още в следната минута! И тия болки в сърдечната област и в лявото рамо, за които професор Лартоа упорито твърдеше, че не са симптоми на

ангина пекторис, а само прояви на нерви. Всъщност какво ли разбираше той Лартоа? А чувството на внезапна слабост, което от няколко месеца насам завладяваше огромното му тяло? Никога по-рано той не бе преживявал и тия мигове на безсмислени съмнения за действителността на външния свят, тия странни възприятия.

И на всичко отгоре това непрекъснато движение на дясната му ръка, за което той си даваше сметка, но което не можеше да спре.

Въпреки всичко на седемдесет и две години той продължаваше да работи, възхищавайки се от себе си, че е в състояние да го стори. Колцина на неговите години бяха съумели да запазят цялата си работоспособност и цялата си енергия! От неговия труд щяха да преживяват цял живот тия две деца тук, които сега свеждаха нос над чиниите си отгатък местата на мъртвите; от неговия труд, защото той по необходимост управляваше имуществото на Жаклина и щеше да го управлява, докато тя бъде жива. А сега някакво си конте, някакъв некадърник, един офицер без заплата и без име на свой ред щеше също да живее на негов гръб...

Червеникав блясък се появи между клепачите на барона. Огънят във вътрешността на бронза припламваше отново.

— Щом майка ви непременно държи да се омъжи за безполезен човек, тя можеше да се омъжи поне за някой херцог! — извика неочаквано той. — Веднаж станала моя снаха, можеше да си вземе за мъж, когото поиска, но Дьо Воос... Дьо Воос... какво значи това? Какво значи тая фалшива фламандска представка пред името му! Госпожа Дьо Воос! — завърши той, повдигайки огромните си рамене, без да помисли, че благородническата титла на Шудлерови водеше началото си от времето на Фердинанд II.

Децата бяха загубили вече всякакъв апетит. Напразно прислужникът им предлагаше върху тежки подноси пирамиди от гозби, парата от които се извиваше подобно на тамян. Това беше една от най-новите странни прищевки на исполина — да изисква от кухнята менюта в количество извън всяка мярка. Сам той си сервираше огромни порции, върху които налиташе като ламя. Но децата бяха забелязали, че той връщаше чиниите три четвърти пълни.

— Хайде, трябва да ядете — подкани ги той.

— Благодаря, дядо, но уверявам ви, не съм гладна — тихо отвърна Мари-Анж.

В гърлото ѝ сякаш бе заседнала някаква мъчителна буца и тя се питаше дали ще успее да задържи сълзите си до края на обета.

— Да, разбирам; вие мислите за баща си, бедни мои деца — поде баронът, продължавайки да влива отрова в сърцата им. — Ах, колко жалко е, че не можахте да го опознаете по-добре. Какъв достоен за уважение човек! И как само ви обичаше той!

Сълзите потекоха от очите на Мари-Анж и лъснаха бузите ѝ порано, отколкото очакваше тя. Но това не намаляваше мъчителната буца в гърлото ѝ.

Мис Мейбл, без да посмее да изрази каквото и да е неодобрение, само отлепи устни от зъбите си.

Жан-Ноел избягваше да погледне сестра си; той чувстваше, че също ще заплаче. Но неговата мъка се уравнисяваше донякъде от надеждата му за някакво още неопределено, но страшно отмъщение. Дали нямаше някакъв начин да убие този ужасен господин Дьо Воос, който се готвеше да отнеме майка му? Или пък да го сплаши, като му изпраща всеки ден заплашителни писма. Мина му през ума и мисълта за бягство и той веднага си представи как майка му се обръща трагично към този господин Дьо Воос и му казва: „Синът ми е избягал. Вие сте виновен за това.“

— Да, хубав заместник му намери тя — отново поде барон Шудлер. — А пък ако толкова ѝ се е искало да се събере с обикновен човек, тогава поне можеше да вземе Симон Лашом, казвал съм ѝ го двайсет пъти. Ето един човек, който почна от нищо, но ще стигне далече, защото аз го създадох. Знаете ли, деца, от вчера той е депутат. Минал е през първия избиращелен тур без балотаж... Поне тук съм удовлетворен.

Скритият гняв на Жан-Ноел сега се насочи срещу Симон Лашом. Момчето ненавиждаше този човек с посредствена външност, със сплесната брадичка и космати пръсти. Мразеше го особено за това, че исполинът му го сочеше за пример вече трети път в продължение на четири обета. За него само това беше достатъчно, за да намрази когото и да е, бил той Гюинмер^[1] или Тюрен^[2], или даже Наполеон.

Жан-Ноел се запита кого всъщност обичаше. Дядо си той не обичаше, това беше сигурно, макар че днес го чувстваше донякъде като свой съюзник срещу господин Дьо Воос. Не обичаше и баба си Ла Монри, която беше студена, властна и глуха. Не обичаше много и

Мейб, която беше лицемерка и никога не се застъпваше за него и за сестра му. Не му харесваше и дебелилото къдрокосо момче, не обичаше и нито един от учителите си. А майка си? Да, но сега той не можеше вече да я обича... сега, когато между нея и един мъж щяха да се случат ония неща, които той искаше да види как ги вършат двойките по градинските пейки и в стаите...

Той се хвана за мисълта, че обичаше само сестра си и че те бяха сами на света. Искеше му се да стане да я прегърне, да я утеши и да плаче заедно с нея.

През това време исполинът непрестанно търкаше между пръстите си въображаемото топче хляб и продължаваше своя монолог:

— Това е човек, на когото можете да разчитате във всички случаи, защото той всичко дължи на мене. Знаете ли, деца, че неговото депутатско място ми струва триста хиляди франка? Но така аз имам свой човек в тая партия. Впрочем коя партия, като изключим революционната, би могла да ми откаже нещо? А даже и революционерите! — добави той след кратка пауза, хилейки се. — Сигурен съм, че те са по-евтини от другите, защото не са привикнали на тия неща. За тяхно нещастие никой няма нужда от тях и това ги озлобява... Така е, деца, вие ще разберете това. Нищо не може да устои на силата, нищо не може да устои на парите.

Той продължи да говори дълго и надутно, подтикван от неударжимата нужда да се чува как произнася тая реч, пълното безсмислие на която беше, че бе отправена към слушатели, които бяха шестдесет години по-млади от него.

— Никога нищо не ми се е противопоставяло, защото аз винаги съм разполагал с власт и пари... Нищо и никой; даже и...

Той щеше да каже: „даже и моят син“ и черният, му замрежен поглед се спря на празния стол, обещан на Жан-Ноел. Все пак успя да задържи думите си и изразявайки се със заобикалки, каза:

— Аз съм човек от типа на Петър Велики.

В тоя момент съобщиха за Симон Лашом, който носеше на своя „патрон“ и покровител първите отгласи от своя триумф.

— Да, ето един човек, на когото можете да разчитате — повтори машинално барон Ноел.

После лицето му се поотпусна, пламъчето в черния му поглед потъмня, сякаш, притихнал, огънат в бронза се покриваше с пепел.

— Бедният ви баща също искаше да стане депутат — каза той.

Мари-Анж, без това да имаше някаква връзка с последните думи, избухна в плач. Мъчителната буца, която тя не можеше повече да задържа, най-сетне се беше пукнала. Момиченцето остави кърпата си и извинявайки се, напусна трапезарията.

— А ти, надявам се, няма да заплачеш, нали? — запита исполинът, вирайки се в лицето на Жан-Ноел, в хубавите му овлажнени мигли и потръпващите кранчета на устните, които бяха почнали да увисват. — Истинските мъже не плачат. Особено един Шудлер. Никога!

Той изгълта горещото кафе, после стана и като сложи тежката си ръка върху крехкото рамо на детето, каза:

— Един ден ти ще си спомниш. И тогава ще кажеш: „Имах един дядо, който се чувстваше много натясно в своя век, но който в други времена би могъл да издигне градове, да създаде индустрия, да повдигне благосъстоянието на провинциите... Една от ония личности, които са истински пътеводители на историята...“ Върви, миличък. Пожелавам ти да ме достигнеш, но се страхувам, че не ще успееш.

И той излезе, висок и широк колкото вратата, за да посрещне своя гост.

Няколко минути по-късно върху седалката на „Ролса“, докато Мари-Анж бършеше лицето си с мократа кърпичка, за да не отиде в колежа с подути очи, Жан-Ноел каза:

— Не мислиш ли, че дядо е малко смахнат?

Но той отхвърли тази мисъл още щом я изрече. Не! Един човек, който имаше такава хубава кола, който беше заобиколен от толкова почтителни слуги и можеше да плати триста хиляди франка за едно депутатско място в парламента, така както се наема място в театъра (за което Жан-Ноел нямаше да забрави да се похвали пред другарчетата си; това все пак щеше да бъде едно утешение), сигурно такъв човек не можеше да бъде луд.

[1] Жорж Гюинмер (1894–1917) — прославен френски летец от Първата световна война. — Б.пр. ↑

[2] Анри Тюрен (1611–1675) — маршал на Франция. — Б.пр. ↑

XI

Беше уговорено сватбата да стане в Моглев в параклиса на замъка в присъствието само на ограничен кръг от най-близки и да я обявят във вестниците, след като тя бъде свършен факт.

„На двадесет години би било чудесно — съгласиха се годениците, — но на нашата възраст да каним триста души, за да ги уведоим, че вечерта... не, това е малко смешно.“

Жаклина веднъж беше преживяла тържествената си сватбен сега не държеше отново да минава през кметството и черквата, където се бе свързала с Франсоа.

Габриел от своя страна имаше основание да се страхува в Париж от някоя глупост на Силвена.

„Наистина аз бях доста безсърдечен с тази малка — казваше си той. — Но какво можех да направя? Така или иначе щастието, което получаваме, все трябва да се открадне от някого.“

Защото Габриел наистина беше щастлив. Той продължаваше да живее временно у приятеля си Жилон, но по-голямата част от времето си прекарваше в Моглев. Всяка вечер, връщайки се в Монпрели с новата кола, с която се бе сдобил благодарение на един „заем“ от Жаклина, той дишаше свежия селски въздух и изпитваше такъв възторг, какъвто никога досега не бе изпитвал. „Как се движат тия клони! А почвата, земята! Тук е истината! Никой няма да повярва, че не се женя за пари. Но най-сетне да мислят каквото си щат! Жаклина и аз си знаем как е работата. О, забравих да й кажа...“

Винаги имаше много неща, които той забравяше да каже на Жаклина, но затова щеше да има време утре, вдругиден и цял живот. Животът му неочаквано добиваше смисъл:

„А аз се питах толкова често какво търся на земята. Ето! Това е било!“

И до късно след полунощ той измъчваше Жилон, който умираше за сън. Но Габриел не можеше да се спре и продължаваше да говори, без да забелязва това, и изпиваше една след друга по шест чаши ракия.

Но колкото повече приближаваше тържеството, толкова по-нервна и мълчалива ставаше Жаклина.

— Искате ли да развалим уговорката си? Да не се женим, ако смятате, че не трябва да го правим — каза ѝ Габриел в навечерието на сватбата с тон на подчертано достойнство, в който обаче се чувстваше и нотка на гняв. — Има още време.

— О, не, не ми се сърдете, Габриел — отговори Жаклина. — Разберете ме, аз съм като ония коне, които, ранени първия път, когато ги качват в колата за превозване на коне-бегачи, инстинктивно се страхуват да се качат в нея втори път, това е всичко.

С други думи, това означаваше: „Не съм ли белязана. Не отивам ли към ново нещастие...“

— Разбирам ви много добре — каза Габриел сериозно. — Но бих искал да ви уверя, че ще уважавам колкото е възможно вашия... как да кажа... вашия спомен. Никога не ще ви поискам да забравите даже и скръбта си.

— Моля да ми простите, но даже да го искахте, не бих могла — каза тя, тъжно повдигайки рамене.

Двамата замълчаха за миг.

— Знам, че често мислите за Франсоа — поде Габриел. — И така трябва да бъде. Никога не то крийте от мене. Според това, което вие, пък и други са ми разправяли, той наистина е бил човек, към паметта на когото трябва да изпитваме голяма почит.

— Благодаря — каза Жаклина, слагайки ръката си върху неговата.

Тя чувстваше, че очите ѝ се навлажняват. Тая склонност към сълзи, която проявяваше от известно време и която може би се дължеше на някакво несъзнателно нетърпение за физическа връзка, я ожесточаваше срещу нея самата. За пръв път в разговорите им Габриел наричаше мъжа ѝ по име, а не с ония малко стеснителни перифрази, с които си бе служил досега. И той беше напълно искрен.

Двамата вървяха бавно един до друг из парка. Няколко минути по-късно, когато мислите на Габриел вече бяха взели друга насока, той се изненада, когато внезапно се хвана, че си казва: „Мъртвият се настанява между нас.“

— Колко лошо ме погледнахте изведнаж, Габриел! — възкликна Жаклина.

— Не, не, съвсем не... но аз мисля... за всичко, което ни разделя... за бедността ми... питам се дали имам право, за вас...

Това беше обичайната му, почти несъзнателна измама, щом изпиташе чувство за малоценност пред Жаклина — да подчертава бедността си.

Жаклина вдигна ръка, сякаш да му затвори устата.

— Моля ви се, Габриел. Ние вече си казахме по този въпрос всичко, което трябваше да кажем. Аз имам лично състояние, достатъчно и за двамата ни, затова не съм длъжна никому да давам сметка. Голямо щастие е за мене, че съм в състояние да ви дам оная сигурност за съществуване, липсата на която ви е пречила да бъдете това, което сте, не ви ли го доказах? — меко добави тя, добродушно намеквайки за чека на Силвена.

Този мъж, висок метър и осемдесет и четири, с изключителна физическа сила и мъжествена външност, имаше незавидната участ да вдъхва у жените желание да го закрилят, и то до такава степен, че едните плащаха това, което той дължеше на другите... Неговото слабо място беше, че му липсваха пари и превързвайки тая рана, жените си отмъщаваха, като си осигуряваха правото да го притежават.

Сега беше ред на Габриел да сложи ръка върху ръката на Жаклина.

— Благодаря — прошепна той.

Те се погледнаха.

„Как бих могъл да се лиша от една жена, която ми дава толкова много, и то така изтънчено...“ — мислеше Габриел.

„Как бих понесла липсата на този тъй прям и лоялен мъж, който ми запълва такава празнота в живота и който стана най-близък мой приятел“ — мислеше Жаклина.

И тя добави гласно:

— Като си помисля само, че първия път, когато ви видях, вие никак не ми се понравихте. Намирах ви дори антипатичен.

Тя беше искрена в своя спомен, но погрешно наричаше антипатията онова, което беше само недоверие към един непосредствен чар.

И двамата се засмяха.

— Мили! — прошепна Жаклина.

И малката ѝ изтънчена ръка с нежни и крехки пръсти потърси хубавата ръка с големите светли нокти на Габриел.

Те бяха наистина щастливи.

Все пак бързаха времето на годеничеството им да свърши час по-скоро, сякаш всеки от тях се страхуваше от някаква катастрофа.

Дойде утрото на сватбата.

Оглеждайки се в дългото тясно огледало, поставено в един от ъглите на тоалетната ѝ стая, Жаклина беше приятно изненадана. Роклята ѝ бе съвсем семпла, обикновена рокля с цвета на тюркоаз. Но тя беше цветна рокля!

От осем години смъртта беше шествала край нея с такава настървеност, покосявайки живота на баща ѝ, на мъжа ѝ, на чичо ѝ — генерала, на барон Зигфрид — дядото на Франсоа, на другия ѝ чичо — дипломата Жерар дьо Ла Монри, и на свекърва ѝ баронеса Адела, че тя непрекъснато носеше траур.

— Виждаш ли, мило дете — беше ѝ казала един ден пралея ѝ херцогиня дьо Валроа, — жените в нашите фамилии от двадесет и пет годишна възраст трябва да си шият само черни рокли.

И ето сега съдбата ѝ даваше отдих, връщаше ѝ отново правото на разнообразие, на свежи и светли багри.

Госпожа Флорен, която ѝ помагаше да се облече, не спираше да бърбри зад нея, за да излее онова вълнение, което обхваща старите слуги винаги, когато в живота на техните господари настъпи някакво по-значително събитие.

— О, колко ще се радваме да имаме един млад господар в замъка и да не виждаме вече госпожа баронесата така самотна! А Лавердюр често казваше на Флорен, че на екипа липсвал млад, предвидлив господар, който истински да помага в лова...

Изведнъж, поглеждайки ръката си, Жаклина трепна. Тя беше запазила халката от първата си сватба.

„Ужасно — помисли си тя, — щях да заста на пред олтара с нея...“

От оня далечен ден, когато Франсоа я беше сложил на пръста ѝ — „... четиринадесет години и десет месеца... на излизане от «Сент’ Оноре д’Ейло»... страхуваха се да не вали, но не валя... големият навес на райета над изхода... тъй ясно виждам всичко това... не, не трябва повече да мисля...“ — тя беше свалила тази халка само един-

единствен път, и то неотдавна, една сутрин у бижутера, когато вземаха мярката, останала впрочем непроменена, за новата халка.

„А защо да не нося и двете? — запита се тя. — Не, не може така. После това сигурно ще бъде неприятно на Габриел... Франсоа, обещавам ти, ще дам да претопят нашите венчални пръстени, за да направят един-единствен пръстен, който винаги ще нося.“

Тя препрочете писмото, което Франсоа ѝ беше писал няколко минути преди да се самоубие и което тя винаги пазеше у себе си в един черен портфейл като някаква реликва. Почеркът беше бърз и нервен, липсваха препинателни знаци.

Жаклина умолявам те да живееш умолявам те да бъдеш щастлива. Аз сигурен (думата „съм“ липсваше, за което професор Лартоа беше казал: „Ужасно знаменателен пропуск“), че на света съществува и друг мъж който може да заеме до теб мястото за което аз вече не се смятам достоен...

Жаклина целуна писмото и го сгъна с благоговение.

„Ти виждаш, Франсоа, подчинявам ти се. Изпълнявам волята ти. Сигурна съм, че Габриел щеше да ти се хареса, че ти се харесва и че той е този, който сочиш ти...“

И в това, както и в преработването на венчалните пръстени, тя чувстваше, че търси повод да се оправдае.

Старият маркиз дьо Ла Монри трябваше да отведе племенницата си до олтара. В действителност Жаклина водеше слепия през малкия тъмен параклис, чиято украса беше сменена към 1830 година в готическия стил на тази епоха.

Габриел обличаше за последен път красивата си червена униформа на спахия, натруфена с всички ордени. Той току-що си бе подал оставката от армията.

— Държах да я облека — пошепна той на Жаклина, — защото тя ме доведе при вас.

Той имаше изненадващи детински хрумвания, които лесно можеха да минат за деликатност.

Майор Жилон, застанал между свидетелите, ликуваше. Той се смяташе единственият виновник за тая сватба и не изпускаше случай да го подчертае.

Няколко роднини благородници и съседи-земевладелци допълваха поканените, а в първата редица на прислужниците госпожа Флорен и госпожа Лавердюр си бършеха очите.

За да се изкупи всичко и да се придаде на церемонията по-възвишен характер, пред светая светих се беше изправил лично патер Будре. Доминиканецът, който беше върнал Жаклина в лоното на религията и я бе спасил от безумие, а може би и от смърт в първите трагични месеци на вдовството ѝ, сега бе дошъл от Париж, за да благослови тоя съюз, който означаваше, че пациентката му е напълно оздравяла и се възвръщаше към нормален живот.

Отецът изпитваше едновременно и задоволство, и известна тъга, че е завършил с Жаклина делото, което беше почнал.

„Дали ще се разбират добре? — питаше се той. — Сигурно, вижда се, че се обичат.“

Движенията му бяха тържествени и величествени, сякаш пристъпваше към коронацията на някакъв монарх.

На няколко пъти Жаклина повдигна очи към Габриел; виждаше лицето му точно в профил, леко стиснатите челюсти. И изведнъж, в момент на някакво странно раздвоение, Жаклина видя, че лицето на Габриел се превърна в лицето на Франсоа; и както някога тя едва не припадна; но това не беше вълнение, предизвикано от момента, а само от спомена за някогашното ѝ вълнение.

„Всъщност аз предчувствах, че ще се случи някакво нещастие“ — помисли тя.

„Дали тя не мисли за... миналия път?...“ — питаше се Габриел.

Патер Будре подаваше върху поднос платинените халки, без да изпуска двойката от своя дълбок, пронизателен поглед.

XII

На бланката „Павион Савине“ във Виши — това беше първият преход от пътуването им на Юг — Габриел за първи път се подписа: „Граф дьо Воос“. Жаклина знаеше отлично, че голямото обърнато „В“ в герба, който Габриел носеше на пръстена си, не представляваше нищо повече от началната буква на името му. Въпреки това тя одобри новия си съпруг, така да се каже, с мълчаливо съгласие. „Всъщност деветдесет и девет на сто от титлите, които се носят днес, са само титли за парадност“ — каза си тя. Във всеки случай тя предпочиташе да се обръщат към нея с „госпожо графиньо“, отколкото само с „госпожо“.

Жаклина беше доволна преди всичко от това, че не бе принудена да попълва бланките, че имаше до себе си мъж, който щеше да се грижи и да решава материалните въпроси. Беше дошъл краят на малко унижителното ѝ положение на самотна жена.

— Да се качим да си умием ръцете и после ще слезем да вечеряме — предложи Габриел. — Много е късно.

По време на вечерята в дъното на почти празния салон Жаклина неочаквано забеляза:

— Но защо говорим тихо? Та ние не се крием.

— Наистина — засмя се Габриел.

И той сам посегна към кофичката с шампанско, за да напълни чашите.

Когато се върнаха в апартамента, мебелиран в бисерносиви тонове в подправен стил „Людвиг XVI“, първото нещо, което Габриел забеляза още от вратата, беше снимката на Франсоа върху тоалетната масичка.

Чертите му застинаха в жестока гримаса, а хубавите му светлокафяви очи с разширени зеници за миг станаха съвсем черни. Без да каже дума, той мина в стаята си.

„Как трябва да постъпя? — питаше се той, събличайки се. — Това трябва да се спре веднага. Но ако избухна, тя, каквато я познавам, ще се отбранява. Неблагоразумие ще бъде да се караме заради другия

още в самото начало. Ще ѝ го кажа утре. Пък и в края на краищата пет пари не давам за това!“

Но той чувстваше, че ще сгреша, ако веднага не покаже, че е наскърбен и ако остави Жаклина да му се наложи.

Жаклина, която от своя страна много добре беше схванала погледа на Габриел, си мислеше:

„Аз съм глупачка. Трябваше да внимавам. Какво да правя сега? Да върна снимката в куфара? Но това ще бъде още по-лошо и за трима ни. Ето! Ето от какво се страхувах. Ще трябва да се отрека от всичко, което ми е скъпо.“

Когато Габриел се върна в стаята с измито и малко поотпуснато лице, тутакси откри, че снимката сега беше оставена върху тоалетната масичка легнала и сякаш случайно, поради небрежност, наполовина закрыта от тоалетните принадлежности.

Габриел беше прекарал три седмици в целомъдрие, което смяташе за голямо постижение. Беше постоянствал във въздържанието си с чувството, че се пречиства.

Първата му прегръдка беше поривиста, но краткотрайна.

Почти веднага Жаклина се отправи към банята, продължавайки да усеща върху кожата си силните ръце на Габриел.

„Разбира се, ще бъде нелепо веднага да имаме дете — помисли той, очаквайки я да се върне. С Франсоа тя е забременяла веднага. Странно, но на която и да е жена аз сам щях да кажа: «Няма ли да станеш, миличка?», а сега не бих си и помислил за това.“

Когато Жаклина се върна, той беше запалил цигара.

„Точно както Франсоа“ — помисли тя.

Почти веднага той я прегърна отново, задържайки я този път по-продължително, което позволи на Жаклина да изпита сега онова сладостно отпусчане, от което бе лишена толкова години.

Когато Габриел я погледна след това, очите ѝ бяха затворени; изпод клепачите ѝ се стичаха сълзи и с цената на голямо нервно усилие тя едва успяваше да потисне риданията, които повдигаха гърдите ѝ.

Габриел беше много горд.

— Простете ми, простете ми — прошепна тя. — Много съм глупава, нали? Но от толкова отдавна...

Това „толкова отдавна“ веднага убеди Габриел, че Жаклина отново мислеше за Франсоа, и то точно в този момент. Той знаеше, че е невъзможно първата близост с едно ново тяло да не напомни, макар и бледо за предишното тяло, с което си свикнал от дълги месеци или години. От друга страна, този неволен спомен кара онзи, който извършва измяната, да я съзнава.

Можеше ли в този момент и самият Габриел да не мисли за ненаситната страст на Силвена, да не почувства отново продължителните трепети на кожата ѝ, да не си представи огнените ѝ коси? Можеше ли да се въздържа да не сравни и парфюма ѝ с парфюма на Жаклина?

Той съзерцаваше през леката нощница, оставена от свенливост, тялото на Жаклина, нежната ѝ кожа.

Гърдите на Жаклина бяха леко разлети от двете майчинства.

„А нима аз не съм притежавал жени от бордеите, нима не съм прелъстявал момичетата на берберите...“ — продължаваше да мисли Габриел.

Но въпреки това, което си беше обещал, той неочаквано запитва:

— Смятате ли винаги да запазите до вас тази снимка?

Жаклина го погледна с тъга.

— Не, не. Простете ми, Габриел. Аз добре почувствах още преди малко... Но грешката не е моя; прислужницата разпакова куфара ми. Тя е извадила тая... рамка, без да знае... Ако бях направила това аз, мислите ли, че...

Тя казваше самата истина.

— Все пак вие сте я взели със себе си?

— Чуйте, мили, мисля, че бяхме се разбрали...

— Но да, разбира се, да — побърза да се съгласи той. — Нямам никакво право да искам да се лишавате от тази снимка. Това е съвсем естествено.

И той отново чувства, че върши сериозна тактическа грешка, правейки тази отстъпка. Не може да не си помисли: „Компромис до живот.“

Но имаше причина да бъде отстъпчив. Постоянното безпокойство, което беше преживял през последните седмици пред мисълта за едно физическо разногласие с Жаклина, се беше разпръснало от връзката им през тая първа нощ.

— Освен това трябва да ви кажа — добави Жаклина съвсем тихо, — че ако Франсоа не беше мъртъв, ние никога нямаше да се запознаем и... и най-сетне... да се намираме в положението, в което сме сега.

„Разбира се“ — помисли Габриел, без да съзнава положението на подчиненост, в което го поставяше тя, и лекотата, с която го приемаше той.

Понеже той беше живият, смяташе себе си за победител.

Трогната, Жаклина леко поглади с пръст розовия белег, който разделяше лявата ръка на Габриел по цялата ѝ дължина до лакътя — сякаш разпукана кора на хляб. Такава бразда от по-тънка и по-светла малко набръчкана кожа — следа на разкъсване от снаряд — имаше и Франсоа, само че на десния си хълбок.

— Наистина аз съм обречена на мъже, които имат рани — прошепна Жаклина с усмивка.

От този момент, където и да отиваха те, Жаклина винаги държеше в стаята си снимката на Франсоа, само че в рамката тя бе поставила — още един начин да се измъкне от трудното положение — снимките на двете деца, които отчасти прикриваха образа на баща си.

Но очите на мъртвия винаги се виждаха, отгоре.

ГЛАВА ВТОРА
„ТЕАТР ДЕ ДЪО-ВИЛ“

I

Изправен пред камината с две леки колони от зелен мрамор, Симон Лашом закопчаваше ръкавелите си.

Апартаментът, в който живееше Марта Бонфой, беше с нисък таван както на много къщи по Рив гош^[1] и гледаше към кея Малаке. Беше краят на септември. Зад завесите мъгливата вечер бавно се спускаше над Сена и забулваше плътно, като с памук, Пале дьо Лувър и парковете му.

В стаята, потънала в меката светлина на камината, която с буйния пламък на късите цепеници върху скарата с медни глави напомняше малък античен храм, беше спокойно и приятно. Младият депутат привършваше обличането, без да бърза.

Симон Лашом знаеше, че когато след малко излезе на улицата, непременно ще вдигне към прозореца поглед, едновременно разнежен и горд. Той си спомни една мразовита нощ преди осем години, когато, връщайки се след смъртта на Жан дьо Ла Монри, към един часа след полунощ вървеше пешком по същата улица, завладян от чувството, че от този момент започваше истинската му съдба. Можеше ли да помисли тогава, че същата тая съдба един ден щеше да го доведе до къщата, по която очите му тогава се бяха плъзнали, без да я забележат (доколко е вярно, че между хилядите неща, възприемани от очите ни, истински възприети са само ония, които отговарят на някакво наше желание или събуждат у нас някакъв спомен)?

Сега Симон се вираше в огнището, което леко топлеше крачолите на панталоните му; в равномерната дантела на пламъците той виждаше един истински августовски пейзаж, едно безкрайно ожънато, обжарено от слънцето поле, с окосено или събрано на ръкойки жито или с наредени на стърнището в права линия пирамиди от пушки, докато войниците, свикани за големите маневри, спяха през почивката си. И така, мислейки за умилението, което щеше да изпитва по-късно, когато сегашният момент отново щеше да изплува в паметта му, той вече познаваше оня предварителен копнеж, който представлява самата същност на щастието.

О, колко скъпа му беше тя, жената, чието присъствие, плът и думи пораждаха у него това благодатно спокойствие, тоя блажен час и същевременно помагаша да изплуват на повърхността на съзнанието му всички мисли, които, изглежда, бяха настанени зад челото!

Той преливаше от безкрайна, неизразима благодарност, че беше срещнал в един момент, когато вече прехвърляше четиридесетте, такава любовница, до която имаше чувството, че е още млад, че отново открива себе си и че е новак както в светските интриги, така и в ласките на тялото...

Симон се обърна към Марта и прошепна:

— Благодаря ти, Марта.

— За какво, мили Симон? — попита тя, усмихвайки се.

Той направи неопределено движение, после каза:

— Че съществувам...

Марта Бонфой беше на петдесет и шест години; имаше хубава сребърна, гъвкава, буйна и мека като коприна коса, която, сресана изкусно, не само не я състаряваше, но беше истинско украшение на прекрасните ѝ рамене. Тя непрекъснато се усмихваше с добре наредените си блестящи зъби, а когато престанеше да се смее, бузите ѝ сякаш продължаваха все още да се усмихват и да я осветяват цяла.

Тя ни най-малко не се страхуваше да бъде сред млади момичета; до нея те изглеждаха така, като че принадлежат към някакъв друг вид, към съвсем друга, по-малко развила се раса и Марта Бонфой сякаш им казваше: „Ето, деца, ето какви трябва да станете.“

Сред жените, които бяха прехвърлили тридесетте, тя нямаше никакви съпернички.

— Марта ли? Тя е един от ония феномени, които се раждат веднаж или най-много два пъти на сто години; тя е Нинон дьо Ланкло^[2]... Да спиш с нея, значи да надживееш поколенията! — уверяваше с бавния си, ироничен и гърлен глас драматургът Едуард Вилнер, самият той мъжки феномен от тоя род.

На коварството на завистливи приятелки Марта Бонфой отговаряше със снизходителност, продиктувана от чувството ѝ за превъзходство:

— Аз не съм водила кой знае колко по-безнравствен живот от много други жени, които познаваме. Ако съм имала повече любовници от тях, то е, защото съм имала по-големи възможности, това е всичко.

Симон я съзерцаваше седнала в широката домашна роба от черен сатен, украсена с надиплена яка от бял като пяна тюл, която обгръщаше гордата ѝ глава и се спускаше надолу по гърдите ѝ като водопад, отскачаше от гладкото ѝ закръглено коляно и се разливаше върху килима.

Така тя напомняше бог знае коя прочута картина или още несъздаден шедьовър, на който би могла да прилича.

Симон облече самото си.

— О, моля ти се, мили, не носи повече тая траурна лента на ръкава. Та това е ужасно провинциално! — възкликна Марта. — Тя с нищо няма да намали скръбта за покойната ти майка.

— Знам — каза Симон, търсейки някакво извинение. — Сложих я, когато посетих моя избирателен окръг.

— Не, не, ти я носиш през цялото време. Една черна връзка е достатъчна, уверявам те.

И тя потърси в тоалетната си масичка ножичката за нокти.

— Нали ще ми направиш това удоволствие? — попита тя и почна да разпаря черната лента от ръкава на Симон.

„Тя е само десет години по-млада от майка ми... Каква необикновена жена!“ — мислеше Симон.

Погледът му отново се върна на камината, към зеления мраморен корниз; над малкия фронтон на храма бяха наредени като някакви домашни божества снимките на мъже, почти всички политически лица и почти всички прочути хора, които на своето време се бяха радвали на почести и слава. Ласкателните и сърдечни посвещения бяха съставени по начин да се подразбира малко повече от точния смисъл на техния съдържан израз. Едуард Вилнер — между мъжете върху камината той представляваше френската литература, — дебелак както винаги, но с очаквана дебелацина, която, ако не я проявеше, хората нямаше да му простят, вместо „А Marthe“ беше пресякъл лика си с едно „Ah Marthe“^[3], следвано от дълго многоточие. Снимката на бележития професор по медицина Емил Лартоа в униформа на академик имаше твърде артистично надраскан, но почти нечетлив автограф. Между портретите с различна големина, които малко се застъпваха един с друг, можеха да се разпознаят няколко председатели на министерски кабинети; най-старите снимки, с цвета на сепия и малко избледнели, бяха лица на покойници и вече принадлежаха на историята. Живите

лесно можеха да съставят цял министерски кабинет. Впрочем бившите и сегашните любовници на Марта не съставяха никакъв кабинет, без да се допитат до нея, без нейното участие в интригите, без тя да събере в приятелска атмосфера при себе си противниците, които не биха могли да се срещнат другаде, без да даде мнението си по разпределянето на министерските кресла и без най-сетне да нареди своите протежета.

Радвайки се на нейната благосклонност, Симон не само можеше да се надява един ден да влезе в Пантеона, но беше съвсем сигурен, че в най-скоро време ще стане държавен подсекретар, стига, разбира се, да не извършеше някоя непростима грешка.

Като се преструваше, че продължава да се грее, той се забавляваше да сравнява подписите върху камината, усукани и грижливо изписани или загатнати само с по някоя заврънкулка; беше му приятно освен това да установява, че повечето от изложените физиономии приличаха на него, сякаш в живота на Марта винаги се връщаше един и същ мъж с очила, с голо плешиво чело и с широка плоска челюст. Може би защото именно този тип мъже най-често идваха на власт...

Той погледна в огледалото над снимките своя жив колоритен образ.

Марта Бонфой уважаваше мълчанието на Симон, защото знаеше, че когато политиците мълчат, тогава мислят за себе си и в тия размишления намират достатъчно основания да се гордеят с кариерата си.

А към Симон, който ѝ се струваше още толкова млад и на път да се оформя, тя се отнасяше с особена нежност...

— Всъщност — каза неочаквано Симон — Републиката се управлява най-често от грозни мъже.

Лицето на Марта доби израз, който сякаш искаше да каже: „Аз винаги съм била достатъчно хубава за двама...“

После на висок глас тя възкликна:

— Знаеш ли, че Талейран е казал: „Красотата за един мъж — това е да се спечелят петнадесет дена.“

Лицето на Симон светна; споменавайки тази мисъл, Марта му правеше голяма чест.

В действителност тя не обичаше красивите мъже. Предпочиташе мъже с талант и преди всичко мъжете, които управляваха, които бяха

способни да управляват, или тия, които тя правеше управници.

Поради някакъв скрит душевен недъг тя изпитваше пълно физическо задоволство само с тях. Създадена тялом и духом за кралска метреса, Марта опровергаваше установеното правило, че някои хора не могат да преуспяват, защото не бяха създадени за своето време. Тя беше успяла да бъде кралица при Републиката, сменяйки принцовете също тъй често, както ги беше сменял народът, отгатвайки в личния си избор с изключителна сигурност вкусовете на суверенния парламент. Марта Бонфой олицетворяваше Третата Мариана^[4]. Тя обичаше да оправя вратовръзките на трибуните, да глади коремите им, затлъстели от изборни банкети, и да слуша да се говори за военни кредити, изстисквайки през това време черните точки от гърба на властта.

Нима един предшественик на Симон не беше стигнал в своята галантност дотам, че поръчвайки в качеството си на министър на изкуствата нов бюст на Републиката, беше внушил на скулптора да вземе за модел Марта Бонфой? По този начин в някои общини на Франция венчаваха младите брачни двойки пред нейния образ.

Въпреки това Марта не обичаше да се показва. Тя беше напълно щастлива в сърцето на Париж срещу тоя огромен дворец, в който без съмнение би живяла няколко века по-рано; беше доволна в своя апартамент с нисък таван, уютно мебелиран в стил от времето на Директорията (Диана дьо Поатие, настанена у мадам Талиен...), който беше първото място, където „знаменити приятели“ се сещаха да дойдат с победите или пораженията си.

Дълго време след като бяха имали с нея редовна връзка, тя се съгласяваше да прекарва от време на време с тях по една нощ, подправена с тоя особен порок — спомена. Тя имаше свой начин да остава привързана към приятелите си при всички обстоятелства, защото се беше убедила, че даже повалените от някой скандал мъже винаги се връщаха на власт, стига да живееха достатъчно дълго. И всеки нов любовник нямаше право да я ревнува за това; другите му бяха направили толкова услуги!

Марта Бонфой имаше очарователното хрумване, когато сменяше фаворита, да кани на вечеря заедно с него и неколцина „прочути приятели“ — вечери с малко гости: „Никога по-малко от грациите, никога повече от музите“^[5], — за да ги предразположи към интимност.

И неслучайно на разотиване след последната вечеря от тоя род Едуард Вилнер, слизайки по стълбите, бе сложил ръката си на рамото на Симон и му беше казал:

— Какво съкровище е тая Марта! Тя ни запознава с обществото!

Симон имаше щастие, че Марта го бе забелязала веднага след априлските избори като една от най-интересните личности, които новата сесия вкарваше в парламента.

— Не му липсват качества — беше казал Стен, председател на парламентарната група, към която принадлежеше и Симон. — От тебе, Марта, зависи дали да го лансираш.

— Защо не? — беше му отвърнала Марта с прекрасната си усмивка.

И сега Симон беше любимецът на тая котерия влиятелни мъже, които единствено можеха да му помогнат да се изкачи по стълбата на почестите, защото беше посветен в тайните им, в техните интриги и пороци.

Марта беше направила от Симон един от вероятните наследници на тоя трон с петнадесет места, наречен министерско кресло, и в деня, в който щеше да го види да сядат там, тя щеше да бъде щастлива, че ще може да каже: „Лашом? Та нали ние го създадохме!“

„Ние“, тоест тя и мъжете от камината...

„Красотата на един мъж...“ — повтаряше си Симон, за да запомни добре остроумната фраза на Талейран. И мислейки за Талейран, той си припомни за бащата на Ноел Шудлер, стария барон Зигфрид, който като дете беше виждал знаменития дипломат.

„Само като си помисля, че познавах човек, който бе виждал Талейран. Колко лесно е да се протегне ръка на историята...“

Тази мисъл го възвърна към главната му грижа в момента.

— Марта — каза той, — Ноел Шудлер ме тревожи. Мисля, че той вече губи контрол над себе си. Тази сутрин при него дойде някакъв луд и му предложи да прекарат железница през Африка, от Конго до Занзибар. Старият прегледа плановете и отговори: „Само аз мога да финансирам и да осъществя вашия проект. Ще създам вашето дружество. След шест месеца ще можете да започнете строежите.“ Ако утре дойде някой друг и му предложи да прокопаят тунел под Ламанша, той и на него ще отговори по същия начин.

И Симон изброи странните постъпки на банкера през последните няколко месеца. Шудлер беше откупил театъра „Талма“, който се намираше пред фалит, вложил бе два милиона в някаква шивашка къща, която караше да му представя моделите си в салона на авеню Месина. Изглежда, баронът беше решил да разпрости с трескава настойчивост могъщата си власт във всички области на човешката дейност. Що се отнася до „Л’Еко дю Матен“, където след избирането му за депутат, не можейки вече да изпълнява длъжността главен секретар, Симон бе повишен на директор, Ноел Шудлер, също имал грандиозен план; той искал да направи от „Л’Еко дю Матен“ вестник от световен мащаб, с издателства в Лондон, в Ню Йорк, в Рим и Рио.

— Страхувам се, че отива към някаква катастрофа — заключи Симон. — Той е човек, комуто дължа извънредно много, а аз съм почти единственият, когото той все още слуша. Какво да правя?

Марта Бонфой запали цигара, което при нея беше признак, че размишлява. Тя направи няколко крачки, потънала в меките дупли на домашната си роба.

— А прави ли все още това странно движение, сякаш търкаля в пръстите си някакво топче от хляб? Това е наистина смуцаващо, неприятно.

Тя отново се замисли няколко мига и после продължи:

— Не бива да предприемаш нищо, мили Симон. Ако се опиташ да му попречиш, рано или късно ще се скарате. Напротив, насърчавай прищевките му и го наблюдавай.

Тя знаеше от опит, че обществото беше така скроено, че не се осмеляваше да докосне старите си идоли даже и тогава, когато добродетелите им почваха да стават съмнителни: ония, които първи откриеха, че не трябва вече да им вярват, бяха зависими от тия, които продължаваха да им вярват: идолите всяваха твърде много страх, твърде много хора намираха препитанието си, служейки при тях, за да се решат да посегнат върху тях; трябваше да се чака, докато те рухнат сами от изронените си и прогнили пиедестали.

— Манията за величие у тия, които са засегнати от тая болест, е странно и все пак често срещано явление — поде Марта, повтаряйки една фраза, която беше чула. — Един ден Робер (отнасяше се до председателя Стен, чийто образ правеше чест на камината ѝ; Марта беше честна и цитираше изворите си) ми обясни това прекрасно и с

наблюдателност, която ти добре познаваш. Изглежда, че броят на старците, които продължават да управляват грамадни предприятия, а дори и страната, макар че са вече съвсем луди или слабоумни, е поразително голям, без срещу това да може да се направи каквото и да било.

Марта Бонфой се приближи до Симон, прегърна го през кръста, сведе сребрилата си коса към рамото му и обръщайки се към образа му в огледалото, каза:

— Ако Шудлер се сгромоляса, това неминуемо ще засегне и Анатоли Русо. А аз вярвам, че този факт ще зарадва Робер и приятелите му. Нещо повече, те дори ще бъдат особено признателни на този, който би помогнал да се завърти колелото...

— Но, Марта, Русо някога беше мой покровител! И нещо повече дори, при него почнах кариерата си. Бях началник на кабинета му.

— Толкова по-зле, мили. Ние не обичаме Русо, казах ти го вече — отвърна Марта с рязък тон.

После гласът ѝ отново стана мек, ръката върху кръста на Симон се притисна нежно, двете лица в огледалото се приближиха.

— Ти си млад, Симон, имаш добри чувства и можеш да си поиграеш с тях. Но гледай да не се удавиш, за да спасяваш мъртъвци. Нали разбираш, мили?

Тя му се усмихваше.

— Да, да... Благодаря ти, Марта...

И Симон плъзна признателната си ръка по пенливия бял тюл и видя в огледалото пръстите си да милват хубавата плът на Марта, която бяха милвали и други ръце, които подписваха договори, амнистии и закони.

[1] Рив гош — левият бряг на Сена. — Б.пр. ↑

[2] Нинон дьо Ланкло (1620–1705) — прочула се с остроумието и красотата си парижанка; салоните ѝ били посещавани от най-бележитите личности в оная епоха. — Б.пр. ↑

[3] „На Марта“ и „Ах, Марта“ — двусмислица, понеже и двата израза на френски се произнасят: „А Март“. — Б.пр. ↑

[4] Мариана — Мариан дьо Мерикур, героиня от Великата френска революция, предвождала френските тълпи при превземането

на Бастилията; името ѝ е станало олицетворение на Френската република; Третата Мариана — Третата република. — Б.пр. ↑

[5] Грации — трите езически богини, олицетворяващи най-пленителното в красотата; музи — деветте дъщери на Юпитер, богини на науката и изкуствата. — Б.пр. ↑

II

Семейство Дьо Воос прекара три месеца в Италия.

Габриел не познаваше тази страна, но Жаклина я бе посещавала два пъти заедно с Франсоа.

Младоженците напуснаха Лаго Маджоре и островите Боромей, особено модни през 1913 година, когато Жаклина ги бе посетила през първото си сватбено пътешествие, и се отправиха към стръмните брегове на Лаго ди Комо. По същите причини те предпочетоха Висанс пред Верона и кулите на „Сан Джиминяно“ пред розовите камъни на Сиена. И изведнаж Жаклина съжали за това. Все пак тя искаше отново да види Сиена.

— Добре де, да отидем там, нищо не ни пречи — предложи Габриел.

— Нали няма да се мусите, мили? — попита тя. — Уверявам ви, трябва да видите това.

Няколко часа по-късно, застанали на площад Муниципио, удивително съвършен по своята монументалност, или обикаляйки залите на Картинната галерия, изпълнени с творбите на Содома и Бекафуми, Жаклина наблюдаваше крадешком едрото лице на Габриел и не можеше да схване дали то изразяваше безразличие, възбуда, досада или само присъщото на туриста нетърпение да си тръгват по-скоро.

Габриел изглеждаше доволен само пред кормилото на колата, когато минаваха през прелестни пейзажи, над които за съжаление не можеха да се възхищават съвсем свободно поради прекалените грижи, които се полагаха за тях. При това те не можаха да избягнат по пътя си и местата, навяващи толкова спомени и любов: Венеция, Флоренция, Рим.

Жаклина се мъчеше да събуди у Габриел чувството, че открива заедно с него множество чудни неща и същевременно да го накара да обикне скъпите за спомените й места, за да може свободно да говори за тях, а не умишлено да ги премълчава.

По стръмните улички, изпълнени с топлото благоухание на боровете, пред прочутите статуи, които изправяха мраморната си плът в прохладната дълбочина на музейните галерии, пред шепнещите фонтани или покритите с мъх басейни, в които гаснеше златистозеленото сияние на вечерите, Жаклина с някаква странна радост и сладостна мъка разхождаше едновременно и двете си любовни чувства — към живия и към мъртвия.

Понякога тя пътуваше и със спомените за баща си.

— Татко е написал за това място една поема... — казваше тя и започваше да декламира:

*О вий, нощи на пожари над тоя вечен град!
От върха на а'Платина слънце огненочервено
повтаряше пред мен повели на Нерона.*

Или пък:

*В градините на древните весталки
вървяхме в хаоса от мраморни развалини
и търсех цокъл, над който тебе да издигна
в часа на музите, на сенките разстлани.*

*И в миг видях как бързо ти развърза
ефирна бяла връзка на твоя лек сандал
и с босия си крак на този камък стъпи,
над който Цезар бе минал в древността.*

Жаклина рядко отиваше по-далеч от втората строфа. За да не помисли Габриел, че тя не съзнава отживелия характер на стиховете или че е проникната от прекален възторг към семейството си, добавяше:

— Мисля, че ги е писал по времето, когато беше влюбен в Казарини. Тоя ден тя сигурно е имала болки в краката... Това е то поезията.

Но Габриел не беше нито художник, нито интелектуалец. Той преценяваше Италия като приложна школа за професионални литератори.

Той беше се преситил от черкви и кръстене, с омекнали от светената вода пръсти, и застанал пред някой изваян амвон или избледняла фреска, без да чува зазубрения урок, който гъгнеше чичеронето, си мислеше: „Професия — мъж на богата вдовица!...“

Момичетата от народа, които виждаше по улиците, му се струваха по-хубави, отколкото беше очаквал и, обратно, жените от аристокрацията, по-малко пленителни от представите, които си беше създал от романите на д'Анунцио. В римските салони той срещна толкова много херцози, маркизи, принцеси и баронеси, че не беше възможно всички тия титли да са автентични; това повиши самочувствието му и го накара по-уверено да носи титлата, която си бе измислил. При няколкото аванса, които даде или му бяха дадени в същите тези салони, той откри, че Жаклина не беше ревнива, а от това заключи, че тя не изпитваше никаква страст към него и че си оставаше влюбена в спомена за първия си мъж.

Когато в началото на октомври се върнаха в Париж, госпожа дьо Ла Монри, майката на Жаклина, попита Габриел:

— И тъй, Франсоа, как намирате Италия?... Но защо правите такива гримаси? Ах, да, наистина вие се казвате Габриел. Никога няма да свикна... Аз намразих тази страна. Моят мъж прекали с разходките си из нея с други жени. Всеки път, когато си намираще нова любовница, най-първо я водеше там.

— Без съмнение наследствена черта — прошепна Габриел.

— Какво? Какво казвате? — попита госпожа дьо Ла Монри, която чуваше все по-лошо и по-лошо.

— Казвам, че това е много хубаво — произнесе по-високо Габриел.

В същото време Жаклина мислеше: „Всъщност по-добре щяхме да направим, ако бяхме отишли в Испания. Е, нищо, там ще отидем догодина.“

Всички по-важни въпроси в новото семейство, с разрешаването на които се бе заел не без самохвалство Габриел, всъщност се решаваха от Жаклина, която разполагаше с богатство, дълго време бе живяла сама и имаше опит от първия си брак. Що се отнася до

Габриел, макар и на пръв поглед да изглеждаше, че лесно ще се справя с всичко, той в действителност се нагърбваше само с най-незначителни задачи: да сяда върху претъпканите куфари, за да се затворят, да ходи в банките, да връща картите в адресните бюра. Той беше добил навика, така често наблюдаван у безделниците, непрекъснато да поглежда часовника си и да проверява излишни програми и разписания.

Поделили по такъв начин грижите в общото съществуване, Жаклина и Габриел си придаваха един пред друг вид на задоволство.

Бяха се споразумели по-голямата част от годината да прекарват в Моглев. Що се отнася до живота им в Париж, Жаклина реши да се настанят в къщата на улица Любек, която беше нейна и на майка ѝ и където старата дама живееше самотна след смъртта на поета.

Тя възрази, по принцип, оплаквайки се, че ще трябва да промени навиките си. Но в действителност до голяма степен беше доволна.

Остарявайки, госпожа дьо Ла Монри се изсушаваше, без да се прегърбва. Все още беше запазила бухналата си белосинкава коса над строгото, гордо лице, но нямаше вече някогашните си величествени рамене.

— Бедни мой Франсоа — оплакваше се тя пред Габриел, — аз, която някога имах прекрасно тяло, за което, уви, никога не съм полагала никакви грижи, защото, между нас казано, моят съпруг щеше да ми се надсмива... аз сега, когато си правя тоалета пред огледалото, признавам ви, си затварям очите. Ужасно е, като си помисли човек какво може да стане!

Тя вече не правеше човечета от хляб — любимото ѝ развлечение, продължило няколко години. Новата ѝ страст сега беше бриджът, на който посвещаваше четири часа от деня, прекарвани в игра с приятелките ѝ на нейна възраст.

Габриел се съгласи да се настанят да живеят при нея без никакви възражения, но отправи само една-единствена молба.

— Жаклина — каза той, — помолете майка си да ме нарича с името ми.

Децата, за голяма тяхна радост, също бяха настанени на улица Любек. Жан-Ноел продължаваше да се учи в колежа „Жансон дьо Сайи“, а Мари-Анж напусна колежа „Оазо“, за да бъде записана в манастира „Л'Асомсион“, който се намираще през няколко къщи от дома на семейство Ла Монри.

От тая промяна те спечелиха прекратяването на обедите с дядо си, с изключение на четвъртъците, а загубиха всекидневното си возене с големия „Ролс“.

Отношенията между децата и Габриел още не бяха непринудени, между тях нямаше никаква близост. Те се държаха към него почтително, но студено. Обръщението „daddy“^[1], което им бяха наложили, се отронваше трудно от устата им и стесняваше самия Габриел. Все пак Мари-Анж не можеше да остане безразлична към красотата и елегантността на втория си баща. В негово присъствие тя се мъчеше да отбира думите си и говореше малко превзето.

Що се отнася до Габриел, жълтеникавочервеникавите му блестящи зеници понякога се спираха и се задържаха дълги, безмълвни секунди върху двете деца. После снагата му се издуваше от дълбока тъжна въздишка и той поглеждаше часовника на китката си.

[1] Daddy (англ.) — татко. — Б.пр. ↑

III

Трябваше да се пренесат личните вещи на Жаклина, които се намираха в дома на Шудлер, тоест всички спомени от общия ѝ живот с Франсоа.

Габриел веднага се съгласи да повика преносвачи: това влизаше в задълженията му.

На уговорената сутрин обаче Жаклина, която иначе не беше предразположена към тоя вид неразположения, получи ужасна мигрена, причината на която беше без съмнение психическа, но от това не беше по-малко болезнена.

— Габриел — каза тя с отслабнал глас, — ще ви помоля да ме придружите до авеню Месина. Простете ми. Знам, че няма да ви бъде приятно, но аз наистина не съм добре, а това трябва да стане. После всичко ще бъде свършено; не ще се говори вече никога за нищо... което ви е неприятно — завърши тя с неопределено движение, обещаващо всякакви бъдещи отстъпки.

Габриел искаше да ѝ откаже направо, да отвърне, че тя би могла да си избере друг ден, когато няма да бъде неразположена. Но въпреки това той се насили да прояви и тая добрина и каза:

— Разбрано, ще дойда.

Жаклина му беше безкрайно признателна, че я разбира.

Още в ранните часове на същата сутрин барон Шудлер прегледа основно всички стаи, от които се състоеше някогашният апартамент на Франсоа и Жаклина, претършува всяко чекмедже и задигна всички книжа, които смяташе, че трябва да останат у него, взе даже и бисерите от нагръдника на сина си.

После, вместо да отиде в банката си както обикновено, старият исполин се затвори в кабинета си на първия етаж и нареди да не бъде смущаван по какъвто и да е повод.

Когато Габриел и Жаклина пристигнаха на авеню Месина, работниците вече бяха там. Жаклина нареди каквото трябваше, после се изтегна с компрес на челото върху някогашното си легло. Тя имаше чувството, че потъва в някаква черна мъгла, прорязвана от златни

кръгове; всяка дума, и най-малкият шум мъчително отекваха в слепоочията ѝ. Питаше се дали действително това не е началото на някаква сериозна болест. Но същевременно чувстваше смътно, че болките притъпяват вълнението, което ѝ причиняваше това място, и ѝ спестяват мъката да се връща към неумолимите спомени.

„Бедният Габриел... колко е мил...“ — мислеше в същото време тя.

„Бедният Габриел“ със стиснати устни и мрачно чело наглеждаше в съседната стая опаковането на книгите и някои дребни неща; беше се оказало, че няма за вдигане никакви по-тежки мебели и неща.

От време на време той се осведомяваше през широко отворената врата:

— А лампата от бял порцелан?

— Не, тя остава — отвърна немощно Жаклина.

Тя виждаше същата тая бяла лампа, която се намираще на три крачки от нея, отново запалена в дълбочината на миналото. Колко вечери, колко малко вечери Франсоа и тя бяха стояли при нейната светлина! А сега, мислеше Жаклина, имаше друга лампа на улица Любек за двойката Жаклина-Габриел и още една — в Моглев. И тя попридръпна мократа кърпичка още по към очите си, негли да прикрие сълзите, предизвикани от мисълта за повторение на тия щастливи мигове в живота ѝ.

Долу в един празен гардероб Габриел откри чифт официални обувца. Да, те бяха там, лачени, малко прашни, с обърнати към стаята връхчета. Сякаш сянката на мъртвия, изправена в тия обувца, беше останала в гардероба и сега също наглеждаше опаковането на багажа. Габриел машинално затръшна вратата. Сърцето му заби по-силно.

— А това... тия обувца?... — извика той на Жаклина. — Държите ли непременно да ги запазите?

— Нека ги дадат на слугите — отвърна тя, без да се помръдне.

— Уверявам ви, Жаклина — рязко поде Габриел, — вие изглеждате много болна. — Не знам дали ще понесете умората от приближаващия ловен сезон. Трябва да се лекувате.

— Да, да — прошепна тя примирително.

Габриел наблюдаваше жена си, изтегната, с глава, потънала във възглавницата.

„Там, върху това легло, я е притежавал той. Тя го е очаквала тръпнеща, както в тоя момент...“

Гореща вълна нахлу в тялото му и ръцете му се свиха. Той се извърна и се опита да съсредоточи цялото си внимание към носачите, към големите им прашни и бързи ръце, които правеха гнезда сред сламата в сандъците, за да поставят там чупливите неща. Но очите му отново се върнаха към рамката на вратата, към леглото.

„Тя съвсем няма мигрена, лъже; готова е отново да се люби с него. И то в мое присъствие... пред мене!“

Той закрачи из стаята, безсилен да се освободи от кошмарното видение. Погледът му всеки път се блъскаше в тоя компрес над очите, под който като под някаква маска жена му отдаваше страстта си на друг.

„Най-сетне нека се вълнува край един труп, щом това ѝ се харесва!... А аз се ожених за нея само заради парите ѝ. Когато ми се поиска, ще я...“

Най-непристойни мисли и думи от казармите и бордеите го възбуждаха като алкохол, който би пил, за да прогони истината, която не искаше да признае: че обича Жаклина и че гордостта и плътта му страдат от ревност към миналото.

Пред него, натрапвайки му се като puzzle^[1], мъртвият, другият, Франсоа, този, който беше вече само останки в един дъбов ковчег, се възстановяваше фрагмент по фрагмент с точната мярка на обувката си, със следите, останали по облегалките на фотьойла, с отпечатъка на бюста му върху някакъв стар портфейл, на пръстите върху перодръжката.

Една друга врата се отвори внезапно и на нея се появи барон Шудлер. Той не беше успял да се подчини на запрещението, което сам си бе наложил.

Баронът изпълваше цялата рамка на вратата, червеникави огънчета припламваха между дебелиите му клепачи, а ръката му, притисната до жакета, търкаляше невидимата топчица хляб.

— Браво, господине, поздравявам ви! — каза той на Габриел. — Вие не само отнехте внуците ми, но идвате сега да изтръгнете от един старец и последните реликви от сина му. Да, поздравявам ви. Отлично!

Объркан от това внезапно появяване, от това нападение, Габриел отвърна с достойнство, но все пак запъвайки се:

— Но, господине... не разбирам... Струва ми се... най-сетне аз съм тук само за да...

При шума от гласовете Жаклина стана и побърза да защити съпруга си с такава енергия, на каквата Габриел никога не би допуснал, че тя е способна в такъв момент. Изглеждайки още по-дребна и по-крехка до великана, тя се опълчи смело срещу него.

— Татко — извика тя, — Габриел е тук, защото аз го помолих да дойде; аз съм болна и той беше толкова добър да не ме оставя сама в един тъй мъчителен за мене миг. Той знае това и го разбира. Не мога да допусна, че сега ще стигнете дотам да ме упрекувате, че съм се омъжила повторно, като се има пред вид отговорността, която вие отчасти носите за смъртта на Франсоа.

Тя си пое дъх и завърши:

— Аз мисля, татко, че при обстановката, която се създаде, ние няма повече да се виждаме освен при най-необходимите срещи във връзка с имуществените ни отношения.

В същия миг тя се сети, че баронът управлява имуществото ѝ, и веднага съжали за последните си думи.

— Точно това исках да ви кажа и аз — отвърна Ноел Шудлер със студена усмивка. — Но не забравяйте, че аз съм настойник на внуците си и че вие сте зависима от мене много повече, отколкото предполагате. Впрочем пилейте, господине, прахосвайте, докато още можете! — обърна се той сега към Дьо Воос и напусна стаята.

Жаклина не се върна в леглото, мигрената ѝ беше преминала изведнаж. Тя остана права, облегнала се на рамката на вратата, с мократа кърпичка в ръка.

— Моля ви, простете ми. Отчаяна съм заради вас, мили — кротко каза тя.

Габриел не отговори. Той беше ядосан, че за първи път в живота си бе позволил да го обиждат, без да отговори; ядосваше се, че бе изпаднал в неудобно положение. Всичко беше по вина на Жаклина. И на това отгоре сега тя изглеждаше грозна и той я мразеше.

От един тъмен ъгъл на малката библиотека с преградки един от носачите извади автоматичен пистолет и по лицето му се изписа едновременно учудване и насмешка — израз, който добиват простите хора при вида на оръжие. Носачът се канеше да пусне някаква шега, когато Габриел видя жена си да побледнява, нервно да протяга, ръка,

да взема пистолета и да го пуска в чантата си като някаква реликва, която не искаше да остави на поруганието на нечисти пръсти.

Той отново почувства как парливият вкус на гнева завладява, този път неукротимо, мускулите му. Сграбчи първото нещо, което му попадна под ръка — един албум със снимки, и с все сила го запрата върху килима. Страниците се разкъсаха, снимките се разпиляха... И Габриел разпозна Рим, Флоренция, Венеция... същите басейни, същите фонтани и канали, същите фасади на дворци... все с *другия*, почти на всички снимки.

— Никога не се насилвайте да бъдете добър, защото не сте способен да издържите докрай — каза Жаклина. — Вие карате да ви се заплаща твърде скъпо.

Той се обърна и излезе, тръшвайки вратата.

[1] Puzzle (англ.) — игра, при която от много нарязани фрагменти се очертава образ. — Б.пр. ↑

IV

Едуард Вилнер пишеше в тесния си кабинет, откъдето управляваше целия театър, подобно капитан, който управлява от мостика си своя кораб, с тази разлика само, че се чувстваше не господар след бога, а самия бог.

Лампата осветяваше тежкия, му наведен бюст, белите му къси и леко накъдрени в краищата коси и широкия му плосък тил.

Някакъв млад мъж, изправен от другата страна на масата от палисандър, очакваше Йехова да благоволи да забележи присъствието му.

Младият мъж с леко напудрено лице беше един от актьорите в новата пиеса на Едуард Вилнер, която бяха започнали да репетира неотдавна.

Знаменитият драматург най-сетне вдигна глава и остави перото си.

— А, ти ли си, драги Ромен. Да, повиках те...

Гласът на драматурга се изливаше от устата му като вода от водосточната тръба до преддверието на някоя катедрала, затворила в дълбочините си орган.

Клепачите му се спускаха някак си направо от челото, за да се изгубят в гънките на бузите му; огромните му уши, изглежда, долавяха далечни тътени в космическото пространство, а ноздрите му сякаш вдишваха пет пъти повече въздух, отколкото това е необходимо за един простосмъртен. Пренебрежение към целия свят свличаше ъглите на устните му, безкрайна ирония се бе натрупала в зениците му.

В продължение на четиридесет години Париж беше похабил всички възможни и невъзможни сравнения за това необикновено лице.

— Повиках те, защото исках да ти кажа, че жена ти е много мила — продължи Вилнер.

Младият актьор се усмихна малко изненадан, малко объркан.

— Да, да, много е мила. Казвам това, защото го мисля — продължи Вилнер. — Мисля, че има прекрасно тяло, че е умна, а изглежда и добра. Да, много добра, тя ми харесва много.

Честите повторения и особено начинът да започва всяко ново изречение с думите, с които завършваше предшестващото, правеха говора му някак бавен, напевен.

Ромен Далма, който под тънкия слой пудра криеше доста жив темперамент, знаейки на какво е способен Вилнер, очакваше някакво непристойно предложение и донякъде се безпокоеше за кариерата си.

— Възхитен съм, че ви харесва — отвърна той студено. — Аз също я харесвам много.

— Тогава много добре. Мисля, че тя е цяло щастие за тебе...

Вилнер направи продължителна пауза, за да се наслади през това време на безпокойството на своя събеседник. После стана. Изправен, той достигаше почти до тавана на малката стаичка и така я изпълваше, че сякаш обричаше посетителя си на бързо задушаване от липса на въздух.

— ... цяло щастие. Трябва да бъдеш много мил с нея. Нали знаеш, аз добре познавам жените; те са малки, чувствителни същества... Подаряваш ли ѝ цветя?

— Но да... понякога — отвърна младият актьор, отново объркан.

— Сега, миличък, ще трябва да ги поднасяш всеки ден. Ще ти увеличи надницата с двайсет франка, за да можеш всяка сутрин да ѝ купуваш по един букет. Доволен ли си?

Изумлението, радостта и чувството на благодарност зачервиха бузите на Ромен Далма.

— Благодаря ви, господин Вилнер. Наистина много любезно от ваша страна! — възкликна той.

— Не ме наричай така церемониално „господин Вилнер“, сякаш съм началник на полицията или директор на „Галери Лафайет“^[1]. Остави това за разпоредителките. Наричай ме... наричай ме, както всички ме наричат...

— Благодаря, маестро — каза Ромен Далма.

Вилнер леко поклати глава в знак на задоволство.

— Значи, ще имаш двеста и двайсет франка дневно. Ето на, повишението е вписано в контракта. Остава само да се подпишеш, ето тук. Вземи писалката ми — каза Вилнер, прибавяйки към великодушното, си и тая висока чест.

„Всичко лошо, което говорят за него, е преувеличено — мислеше актьорът, слагайки подписа си под контракта. — С хората, които обича,

той е наистина прекрасен. И каква деликатност във великодушието му, в начина да ми покаже, че е доволен от мене...”

— Добре. И така, до скоро виждане. Впрочем ще те видя на репетицията — добави Вилнер, отпращайки го.

Актьорът излезе доволен от живота, от професията си, от ролята си, от жена си, от директора и от себе си и заслиза по витата стълба, която извеждаше на сцената. Но по средата на втория етаж се спря внезапно и се плесна по челото.

— Ах, мръсникът му с мръсник! — прошепна той.

Защото си спомни, че според общите условия за договорите, установени от Вилнер, актьор, който получаваше възнаграждение, по-високо от двеста франка, беше задължен, ако играеше в пиеса с модерни костюми, да си набавя лично тези костюми.

Салонът на „Театр де Дьо-Вил“ беше в класически стил, кръгъл и хубав, с облицовка от изкуствен мрамор и позлата, с ложи и балкони с набрани завески от червено кадифе и висок куполовиден свод. Едуард Вилнер с увлечение разказваше историята на своя театър и произхода на неговото име.

— По време на Директорията имало двама актьори, които се наричали Дъовил...

Сега редиците на столовете бяха покрити с дълги калъфи; големият свод дремеше в полумрак и прах, наслоен там, откакто съществуваше светът; само полуосветената сцена и първият ред в партера плуваха в жълтеникаво сияние. Виждаха се практикаблите за декорите, които не бяха закрепени, горният осветителен мост и чигите.

Високият силует на Едуард Вилнер безшумно премина през салона. Едно кресло в средата на втория ред изскърца. Старото божество току-що бе седнало на гърба на мрака, за да моделира новите си творения.

Естер Могар и Жак дьо Симюр, представяни от Силвена Дюал и другаря й Ромен Далма, репетираха една преходна сцена.

Далма, който трябваше да произнесе някаква безкрайна и горчива тирада, улеснен от ожесточението си поради мнимото увеличение на заплатата, се справяше успешно с ролята си.

„Добре е! Точно така трябва да се даде“ — помисли Вилнер.

Докато говореше Симюр, Естер трябваше да се премести от едно кресло към съседното канапе, без да изпуска от очи партньора си.

От мястото, където беше седнал, Вилнер виждаше под полата на костюма бедрата на Силвена Дюал.

„Хубави бедра има тая малка! — помисли той. — Създадени за удоволствие.“ И изведнаж изкрещя:

— Започвайте отново!

„И като си помисли само човек, че вечерта на генералната репетиция от това ще се възползват всички тия глухи старци, които ще трябва да поставя на първите три реда... Ба! Все пак това е утешение, което може да им се предложи“ — помисли той, все повече съсредоточавайки поглед в Силвена.

— Добре ли е така, маестро? — попита Далма.

— Да... не съвсем... Опитай се да придадеш повече ирония на „Колко изморителна е любовта, когато вече не обичаш, па даже и когато само слушаш за нея!“ А ти, Дюал, повтори мизансцена си.

„Натрапчиви... натрапчиви, като цветя от тапетите на някоя нова стая... Ето на! Дали не е хубаво това? Във всеки случай не подхожда за бедрата. Но може би ще послужи за друго нещо?...“

Той извади малък бележник и за всеки случаи отбеляза сравнението, което му беше минало през ум. После каза:

— Е добре, мили Ромен. Първия път беше по-добре. Трябва да се предаде така, както го изпълни първия път.

Преминаха към репликите на Силвена.

Беше третата или четвъртата репетиция и Вилнер чувстваше, че интересът му към младата актриса, на която бе дал второстепенната роля на Естер, нараства. Симпатиите му към младата жена се увеличаваха донякъде преди всичко от това, че Силвена беше червенокоса — преди да побелее, Вилнер също бе червенокос. Той намираще, че тя е добре сложена, беше привлекателна и имаше нещо наелектризиращо в мускулите и гласа. Освен това тя му напомняше една любовница, която преди тридесет и пет години го беше накарала да страда много.

„Но тя е доста неузряла; много е претенциозна, а няма достатъчно професионален опит. Всичко ще трябва да се обработи; заслужава си труда; от това момиче може да се изтръгне истински талант.“

Няколко минути той я слуша мълчаливо, анализирайки кое в изговора и в движенията на актрисата беше лично и кое изкуствено,

отделяйки непринудеността, която имаше стойност, от щампата и шаржа.

После неочаквано стана и изкрещя с ужасния си дълбок глас:

— Остави! Започвай отново. Играеш лошо, много лошо! Нищо не си разбрала! Въобразяваш си, че играеш като богиня, а си само една гъска!

Силвена, която смяташе, че се е справила прекрасно и очакваше похвали, обърна към него сгърчено от яд лице. Тя се чувстваше унижена, че се отнасят по такъв начин с нея в присъствието на другарите ѝ. Вече се канеше да отвърне на Вилнер, че човек не се обръща така към една дама и че това е най-добрият начин да я накара да загуби всичкото си вдъхновение, и ако тя действително беше толкова лоша — това се дължеше на факта, че ролята ѝ е такава.

Но Вилнер вече се изкачваше по малката странична стълбичка за сцената и пред тоя стар човек, пред когото трепереха всички — работници, режисьори, разпоредителки, актьори, декоратори, електротехници, вътрешно Силвена се почувства слаба като тръстика.

Когато Вилнер се намираще на сцената, тя изменяше пропорциите си; мястото на мебелите, декорите, даже техническите съоръжения — всичко добиваше своя смисъл, своето място и ставаше действителност.

Той започна да обяснява, да описва, да пресъздава Естер Могар със семейството ѝ, с мъките и болестите ѝ, извличайки своите тълкувания както от всекидневните си наблюдения, така и от анализа на душите. Той се движеше от креслото до канапето и от канапето до вратата възбуден, крещейки, ругаейки, разчувстваше се неочаквано, протягаше ръце, после, връщайки се към Силвена, я хващаше за раменете, завърташе я, за да я постави на точното ѝ място, изричайки в очите ѝ цял залп от ругатни. С грамадните си ноздри, с торбичките под веждите той беше почти красив в тоя момент, красив със своята сила и необузданост, красив като вол, който тегли хомота, за да изтръгне затъналата в пръст кола, като разпасан бик, като дървар, размахващ брадвата си, или като скулптор, който дълбае своя мрамор. Кого извайваше той в тоя момент от невидимата каменна скала? Кого моделираше с този поток от кални думи? Кому искаше да вдъхне живот с гръмовното си вдъхновение? На въображаемата Естер или на реалната Силвена?

Жалко беше наистина да се хвърлят толкова сили и знания на човешката природа за бедната мъничка Естер Могар, чиято личност се побираше в осемдесетте реда на един текст без особен блясък и която, след като всяка вечер през сезона щеше да изживява времето, необходимо за тая реплика от осемдесет реда, щеше да отиде, без съмнение завинаги, да гние в безкрайното гробище на второстепенните образи на театъра.

Но Вилнер знаеше, че в битието няма второстепенни неща и че на природата бяха необходими също толкова усилия, грижи, търсения и опити както за създаването на едно крилце на бръмбар, така и за един човешки мозък.

Присъстващите техници и артисти мълчаха. Драматургът се намираше в един от върховните си мигове на вдъхновение. Тоя човек, който непрекъснато разправяше в разговорите си и в пиесите си за любовта като специалист, в действителност не познаваше любовта освен единствено в тия творчески моменти.

Двадесет пъти едно след друго нещастната Силвена, угнетена, затъпяла, с натезжала глава, съкрушена и убита, трябваше да повтаря съвсем простата фраза:

„О, не! Да страдам отново за това, което съм изстрадала — никога вече!“

— Но ти никога ли не си била изоставяна, никога ли не си била мамена! — изкрещя ѝ отново Вилнер.

— Ами вие? — провикна се тя едновременно разгневена и измъчена.

Вилнер се изправи в целия си ръст и за миг се замисли.

— Да, миличка, един път — отвърна той сериозно. — За щастие! И колко много ми послужи това! Та ти виждаш, че то ми е от полза дори и сега.

Тогава Силвена си спомни оня ден през миналата пролет, когато Жилон бе дошъл да ѝ съобщи за раздялата ѝ с Габриел. От тоя момент тя не беше се влюбвала нито веднаж; преживяла бе само няколко авантюри, които не бяха продължили повече от една нощ и не бяха ѝ оставили никакви щастливи спомени. Изведнъж тя се почувства нещастна, изоставена, загубена в света и най-сетне каза своето: „... *Да страдам отново... никога вече*“ по начин, който би разплакал цялата зала.

— Хайде, върви горе-долу! — каза Вилнер, скривайки задоволството си и чувството си на гордост.

Силвена, повалила се върху прашното канапе и цялата трепереща от нерви, разтърсвайки прекрасната си червена коса, хленчеше през сълзи:

— О, не... не, господин Вилнер... тоест, маестро... ако аз съм глупава като гъска. Ако съм гъска, ако бъде така всеки ден... предпочитам да ви върна ролята си.

Вилнер повдигна рамене и от устата му избълбука като през водосточна тръба:

— Нали знаеш какво казваше татко Жюл Льомер^[2]: „Актьорите са като тромпети. Трябва да им духаш вътре...“ От време на време — добави Вилнер — се случва чудо: намира се тромпет, който свири сам.

И обръщайки гръб към жълтата светлина на сцената, той слезе по стълбичката, скришом напипвайки пулса си, за да провери дали не се е преуморил.

Малко по-късно Едуард Вилнер със своеобразно сплесната на главата си мека филцова шапка и загърнат в грамадно светлобежово палто, подплатено с боброва кожа, на път да си отива мина зад кулисите.

— Отиде ли си госпожица Дюал? — попита той една от гардеробиерките.

— Не, господин Вилнер, тя е още тук.

Той бутна вратата на една актьорска стая. Силвена, застанала пред тоалетната със заровени в косата ръце, забеляза в огледалото образа на Вилнер и подскочи.

А образът каза:

— Искаш ли да вечеряш утре с мене? Ще отидем в „Тур д'Аржан“. Харесва ли ти „Тур д'Аржан“? Добре, шофьорът ми ще мине да те вземе в осем часа.

[1] „Галери Лафайет“ (фр.) — универсален магазин в Париж. — Б.пр. ↑

[2] Жюл Льомер (1853–1914) — прочут френски литературен критик и драматичен автор. — Б.пр. ↑

V

На другия ден шофьорът пристигна да вземе Силвена в уречения час и я настани в дъното на колата, ограждайки я с такова внимание, сякаш щеше да отвежда някаква крехка девица на жертвоприношение. Той загърна с коженото покривало коленете ѝ. Вечерта беше мека и Силвена направи знак, че няма нужда от него.

— Да, да — настоя шофьорът. — Господинът ми заръча да дам неговото покривало на госпожицата. Освен това ми възложи да ви предам това.

И той поднесе на Силвена една-единствена прекрасна роза, увита в прозрачна хартия, с твърде дълга дръжка, за да може да се забодее на корсажа.

Гласът на Едуард Вилнер, изглежда, бе повлиял върху гласа на служителя му; шофьорът се изразяваше бавно като господаря си, а нарежданията му съдържаха някаква нотка на върховен авторитет.

Младата актриса с изстинали колена, не знаейки какво да прави с тази единствена роза, освен машинално да вдъхва аромата ѝ, си представяше как влиза заедно с драматурга в ресторанта, прозорците на който гледаха към Сена. Двадесетина души щяха да обърнат глави, щеше да се чуе шепот: „Това е Вилнер!... Вилнер!... А коя е тази с него?... Но да, Дюал, артистката Дюал.“ Двадесет души, които утре щяха да повторят името ѝ на двеста други в Париж.

По тялото на Силвена се разля някаква радостна вълна, примесена с известна тревога. Тази вечер беше един етап по пътя на мечтите ѝ към деня, когато името ѝ щеше да бъде споменавано като име на примадона и когато тя щеше да оставя след себе си диря от възторжен шепот, привилегията за който прочутите актьори споделяха в най-хубавия сезон на живота си с шампионите по бокс, с председателите на министерските кабинети и с неколцина писатели.

Тя се питаше как трябва да се държи, за да бъде по-интересна и да се хареса на Вилнер. Трябваше, ли да играе ролята на интелектуалка, на лансирана в обществото дама, на презираща мъжете или на сантиментална, или пък на актриса, пристрастена единствено

към своята професия? Последната роля ѝ се струваше най-подходяща. Но Силвена не се чувстваше напълно сигурна в себе си.

Колата спря на авеню Анри-Мартен; шофьорът покани Силвена да слезе и я придружи до някакъв обширен хол с колони. Един студен и неприветлив портиер, седнал в хубава, цялата остъклена портиерска будка подобно служител от пропуска в някое министерство, изгледа проникателно младата жена. Асансьорът в стил „Рококо“, боядисан в бяло и наподобяващ стол-носилка, я изкачи на втория етаж.

Прислужникът в бяло сако отвори вратата на Силвена и мълчаливо я поведе през хлъзгащите се врати на оскъдно осветени стаи, от уредбата на които младата жена успя да долови само отделни елементи: огромни мраморни антични глави, стари епитрахили с цвета на вишни и злато, окачени в дъното на някоя витрина, модерни кресла, обемисти старопечатни книги...

Силвена вървеше с нарастващо смущение, държейки розата за стеблото.

Оскъдното осветление и загадъчната тишина, които царуваха в тоя апартамент, тайните на вселената, които дремеха под изтритата кожа на подвързиите, жреческите накити, замръзналите гримаси на мъртвите богове и преди всичко вратите, които така тайнствено се затваряха след нея, създаваха у Силвена впечатлението, че прониква стъпка по стъпка в залите на някакъв непознат храм, изхода на който тя никога не би могла да намери сама.

Прислужникът бутна последната врата и крилата ѝ се отдръпнаха встрани, разкривайки пред Силвена ярко осветената светая светих.

Старото живо божество, пред което се прекланяше градът, стана от масата си и с грацията на минотавър тръгна срещу новата жертва, която му изпращаше животът.

Вилнер носеше жакет от тъмнозелена коприна, която още повече подчертаваше белотата на късата му къдрава коса и тила му на свещен бик.

— А, ето те... Много добре! — възкликна той. — Точно така исках да те видя да влизаш. Жената би трябвало винаги да държи цветя. Но това не ти дава основание да мислиш, че като се кълчиш така, имаш походка на принцеса. Остави бедрата си на мястото, където ги е поставила природата, и тогава, ей богу, ще изглеждаш истинска принцеса.

Намираха се в спалнята на Вилнер. Широко и ниско канапелегло, покрито с меки кожи, бе поставено така, че до него се стигаше по две полукръгли стъпала като до някакъв трон. До леглото една нощна масичка беше отрупана с лекарства, кутийки с всевъзможни прахове, флакончета с хапчета, туби, капкомери, инхалатори от всякакъв вид. Имаше марля и йод и за най-малката драскотина, порцеланови чаши за промиване на очите и лекарства за всички органи, за всички жлези и всички вътрешности.

Една цепеница бавно догаряше в камината и прибавяше своя мирис към приятната топлина на радиатора. Ръкописи, изписани на пишеща машина листове и купища бележки, подредени в папки с различен цвят и в азбучни класьори, отрупваха голямата писалищна маса, подредена с усърдието на експерт-счетоводител.

Силвена тутакси забеляза, че върху една масичка за бридж бяха сложени прибори за двама души.

Вилнер се бе увлякъл в основен анализ на женските походки и по-специално на два вида походки у проститутките.

— Има такива — обясняваше той, — които се кълчат така, премятайки бедра от едната страна на тялото към другата, както децата прехвърлят бонбон от едната в другата буза; други пък ходят с отсечена, скъсена стъпка, с която сякаш пробождат тротоара.

После той неочаквано попита:

— Къде искаш да вечеряме, в „Тур д'Аржан“ или тук?

— Но... не знам, маестро... вие... — отвърна нерешително Силвена, поглеждайки към масичката с приборите.

Тя веднага съжали, че не беше по-дръзка и си припомни как бе изпуснала възможността да получи прекрасни бисери в деня, в който се бе запознала с Люсиен Моблан.

„Нима винаги ще върша все едни и същи глупости“ — упрекна се тя.

— Не ме наричай така официално „маестро“, като че ли съм ти семеен нотариус... — каза Вилнер. — Наричай ме Едуард, както ме наричат всичките ми истински приятели.

После, притиснал я под тежестта на тази привилегия, Вилнер продължи:

— Много добре, имаш право; ще вечеряме тук. Ще бъде по-приятно.

Той позвъни и нареди да сервират, добавяйки:
— Угасете в другите стаи.

Силвена много скоро разбра, че Вилнер въобще не беше възнамерявал да я води другаде. Вечерята беше напълно готова и се състоеше от такива неща, които, за да бъдат приготвени, се изискваше продължително време.

Тя се примири с неизбежното и преглъщайки разочарованието си, реши да изпълни втората част от програмата, за която беше мечтала тази вечер — да заинтересува Вилнер, да събуди любопитството му и да го плени.

Но той не я оставяше да говори. Плашеше се като от огън от хората, които му казваха: „Животът ми, знаете ли, е готов сюжет за пиеса.“ А Силвена може би принадлежеше именно към тия хора.

Предпочиташе да говори той, да се спира на истини, които другите отминаваха, да си служи със стари от половин век парадокси, но станали в днешно време истини, като например тази, че „Младостта не е възраст за щастие“. Но за да поддържа на повърхността афоризмите, които вече бяха плували дълго, той умееше ловко да им прикачва по няколко плавника, добавяйки веднага:

— Старостта е най-щастливото време от живота. Жалко само, че трае толкова кратко.

Нямаше нужда събеседникът му да приказва много-много. Личностите по-добре се разкриваха пред него по начина, по който реагираха към неговия собствен монолог. За Силвена той си мислеше:

„Тая малка ще свърши или в «Комеди Франсез» (там се играят толкова лоши пиеси!), или като кръчмарка. Когато попрехвърли годинките, ще се влюби в някой хотелиерски доставчик или готвач и двамата ще открият кафене (но други ще отидат в него!), което ще се нарича «При Силвена»... Не, тя ще свърши по-скоро в «Комеди Франсез»; много е загрижена за бъдещето си; тя е егоистка!“

Мислейки, така, той отброи в чашата си двадесет капки от един специалитет с калций, който се даваше на бременни жени, и постави върху покривката две хапчета за възбуждане, които щеше да вземе след печеното; въздействието на тези хапчета щеше да неутрализира по-късно с една таблетка за успокоение.

Силвена използва настъпилото мълчание, за да пусне в ход едно от ласкателствата, които беше приготвила за него; тя изрази изненадата

си, че Вилнер не е в Академията.

— За какво ми е? — възкликна той, като се изправи. — Мислиш ли, че не съм работил достатъчно за френския език, та да ходя още там и да губя четвъртъците си в преписване на речника? Каква полза бих имал от това? Повтарям ти, аз съм повече от щастлив! — продължи той, като разпери ръце. — Ето, погледни ме, миличка. Аз имам всичко. Аз завърших моето дело. Не ми е трудно да бъда най-големият драматичен автор на своето време, защото аз съм единственият. Всяка моя пиеса извисява паметника, който ще ме надживее. Имам си мой, собствен театър; виждам в моите кресла да дефилират и да аплодират всички, които са интелигентни, богати, тъпи, бедни, млади, стари, жадни или преситени. Понякога имам и това удоволствие да открива някой актьорски талант, да го изтръгна от черупката му и да го наложа на тълпата глупци...

При последните думи на Вилнер вълна от надежда нахлу в гърдите на Силвена.

— Преди всичко — добави глухо Вилнер, навеждайки глава над яденето — те никога не биха ме приели в редовете си, защото съм евреин.

— А Порто-Риж^[1]?

— Порто-Риж не ги стесняваше; той беше второстепенен талант!

Вилнер взе една клечка за зъби и почовърка малко между кътниците си.

— Всъщност ти може би предпочиташе да вечеряш в „Тур д'Аржан“? — поде той. — Не? Наистина ли?... Вярно, че в „Тур“ е прекрасно, но там е много скъпо, а аз намирам, че това е демобилизиращо... Какво ти разправях?... Ах, да, че съм много щастлив. А най-големият, най-дълбокият извор на моята радост е щастието, което съм дал на жените... на всички, чуваш ли ме добре, на всички...

Под масичката за бридж Силвена почувства високите колене на Вилнер.

— И защо така, миличка? — попита той с лицемерна наивност, а после продължи: — Всички продължават да ми пишат: „Скъпи, знаменити Едуард“, да ми пращат подаръци и да очакват деня, в който отново ще ги извикам при себе си. Виждаш ли тоя златен часовник?

Даде ми го миналата седмица една жена. Имам десет часовника като този в това чекмедже. Бих могъл да стана часовникар.

Той отпи глътка вино и продължи:

— Няма нито една жена, с която да съм спал и да не я помня, да не помня всичко... парфюма ѝ, нейната плът...

— Не е много ласкателно за мене това, което казвате. Едуард — промълви Силвена, като избягваше да го поглежда и мачкаше ръба на покривката.

„А-ха, тя вече ревнува!“ — помисли Вилнер.

— Впрочем вие, който имате такава памет, не си ли спомняте... 1922 година?

— Какво през 1922 година? Да не сме... да не сме спали заедно? Силвена леко наведе глава.

В очите на Вилнер се появи съмнение... „Дали не се подиграва с мене?...“, а след това на безпокойство, което се превърна почти в ужас.

— Не посмях да ви го напомня, след като ме взехте в театъра — каза Силвена. — Смятах, че така е по-дискретно. Но все пак... Наистина тогава бях съвсем хлапачка!

— Чакай... чакай... Но да, вярно! Сега си спомням. Бяхме се срещнали в някакъв нощен локал и аз те отведох с кола, нали? Даже ти сама ми каза: „Ах не, говоря ви сериозно, моля ви се.“ Ти искаше да имаш дете и не можеше... Аз се опитах да ти направя удоволствие... Но си мислех, че нищо не разбираш от любов. Сериозното е достъпно за всички. Значи, ти си била? Но какво искаш, ти толкова много си се променила, толкова си се разхубавила... Вярвай, за първи път ми се случва...

В тоя момент влезе прислужникът и съобщи:

— Викат ви на телефона господин Лашом.

— Ах да, дайте ми го — каза Вилнер, доволен, че може да прекъсне разговора.

Той тръгна към телефона, мислейки:

„Чудно! Наистина за първи път ми се случва подобно нещо.“

— Добър вечер, драги ми депутате и приятелю... Благодаря, да, много добре... Да вечеряме в петък идната седмица? Къде?

За да заглуши прашенето, Вилнер пъргаво затисна с ръка втората слушалка.

— Да, да, мястото ми харесва. Много е приятно. В смокинг. Кой ще бъдат там?... Не, от жените? Нашата скъпа Марта, разбира се, и после... принцеса Тореджиано, да, много добре... Инес Сандовал, поетесата, да!

Разговаряйки, Вилнер си отбелязваше имената на един откъснат лист.

— Добре, разбрано, драги приятелю. Разбира се. В петък идната седмица — повтори той и остави слушалката.

„Малката Сандовал — мислеше той, — да, никога не съм спал с нея.“

Драматургът посегна към един малък класьор, потърси между фишовете и измъкна един с буквата „С“.

Дванадесети декември 1908 година. Вечеря у херцогиня Живерни. Малката Сандовал, двадесетгодишна, току-що омъжена за Жюл Сандовал. Красива, интелигентна брюнетка. Облечена в рокля с воднозелен цвят, с огърлица от пушени топази. Казах ѝ да не носи обици, защото ушите са създадени да бъдат голи...

На фиша имаше и други две бележки, едната, датираща от 1913, а другата, още по-прясна — от 1924 година. Старият прелъстител съхраняваше в дървената кутия бележки от тоя род за приблизително осемстотин жени, които някога бе притежавал или не; бележки, които обхващаха петдесет години от живота му в Париж и в други европейски столици.

Всеки път, преди да тръгне да вечеря в града, осведомил се предварително и грижливо за сътрапезниците си, той преглеждаше фишовете в класьора. Следващата седмица, в петък, той щеше да примами след кафето Инес Сандовал в някое ъгълче и от устата му като от водосточна тръба върху поетесата щеше да се излее почти чудотворен поток от далечни спомени:

„Първият път, когато се срещнахме, щеше да ѝ каже той, беше у прекрасната Сесил дьо Живерни... Но, да, мила, оттогава вече има двадесет години. Вие бяхте облечена в рокля с воднозелен цвят, блестяща като водорасли... но, да, разбира се, че помня! Как бих могъл

да го забравя... Вашите уши ме бяха дълбоко смутили, но вие бяхте тъй мила да свалите за миг великолепните бисери, които носехте тогава, за да ми откриете други, още по-прекрасни бисери...“

Малко жени бяха устояли на опиянението от подобно ухажване.

За да успокои съвестта си, Вилнер потърси на буквата „Д“. Той намери паметни бележки за няколко вече починали познати. За Силвена обаче нямаше нищо!

„Ето, ето какво значи да презираш момичетата, които не са херцогини“ — ядосваше се той на себе си, връщайки се към масата.

[1] Порто-Риж (1849–1930) — поет и драматург, член на Френската академия. — Б.пр. ↑

VI

Приборите бяха вдигнати, масичката за бридж сгъната, прислужникът беше изчезнал някъде в дълбочините на храма. Единствено глухият шум от минаването на някоя кола долу по авенюто от време на време напомняше на Силвена за съществуването на себеподобните ѝ.

Внезапно разчувстван, Вилнер я сграбчи за ръката.

— Миличка, имам нужда от теб — заяви той. — Ти трябва да ми помогнеш да се самоубия.

С дълбокия си глас той тъчеше около пленницата си мрежа с дебели като кабел конци ту със совалката на щастието, ту със совалката на отчаянието, оплаквайки се от прекалената си слава и разточителството на своя гений, които го осъждаха на вечна самота. Той пускаше в ход всичките си примки, за да си създаде илюзията, че има работа с мъчнодостъпна жертва.

„Освен това на жените винаги им прави удоволствие, когато изглежда, че се мъчиш да ги завладееш“ — мислеше си той.

Няколко мига по-късно той я уверяваше:

— Но преди да умра, ще учудя всички. Ще напиша един „Мойсей“, ще създам нещо, което и това магаре Шатобриан не успя да постигне. Това ще бъде единствената ми истинска автобиографична творба.

Да говори за себе си, беше негов начин да прелъстява. Той не се страхуваше нито от прекаленото, нито от смешното. Не се отвращаваше също така да открива чертите на своя характер и източниците на вдъхновението си пред някой, когото искрено презираше и който несъмнено беше неспособен да оцени дори половината от това, което той казваше. Вилнер играеше ролята на своята личност за собствено удоволствие, а Силвена беше необходимата зрителка за хилядното представление.

„Ето още една, която ще си спомня и ще може да каже, че е виждала Вилнер без броня, още една, която ще разпространява легендата за мен.“

Силвена не можеше да не се поддаде на чудовищната жизненост на това същество, което, колкото повече напредваше часът, толкова по-огромно и по-фантастично ставаше.

И настъпи момент, в който, ако човек би погледнал Вилнер, не би могъл вече да каже дали той приличаше на ония праисторически опити на природата, на ония, креатури — полухора, полуживотни, спомена за които бяха запазили религиите преди Израел, или пък представляваше някакъв нов опит, нов незавършен прототип посред пътя между човека и божеството.

Испаднала всецяло под влиянието на смазващото му присъствие, Силвена беше съвсем забравила собствените си мечти, които лелееше за тази вечер.

„Той ще върши с мене каквото си поиска — помисли тя. — Но дали изобщо може да върши каквото и да било? Дали въобще има някакво желание? Или всичко това е само измама?“

Заинтригувана и отчасти за да си възвърне самообладанието, тя стана и каза:

— Късно е вече, трябва да си вървя.

Истинска тревога се изписа по лицето на Вилнер, Той хвана китките на Силвена:

— Не, не. Не бива да си вървиш сега. Та ние едва започваме да се разбираме. Ти също не си щастлива... знам го, виждам го... вярвай ми, така е. Не трябва да прекъсваме това, което вече започнахме.

Гласът на Вилнер стана още по-глух, настойчив и едновременно умоляващ.

— Ще ти дам възможност да преживееш редки мигове — поде той. — Миналия път ти беше много млада, не можеше да схванеш с кого се любиш. И не може да си била щастлива, защото не знаеш какво значи да бъдеш обичана от мен.

Когато разправяха за подобни излияния на Вилнер, всички се смееха. Но тази, на която той правеше подобно признание след полунощ, не можеше, запазвайки правото си да застане следващия ден на страната на присмехулниците, да не изпитва в момента надежда или ужас.

— И аз ще направя от тебе голяма актриса — шепнеше божеството.

„Дано само не си отиде тази малка глупачка! — мислеше той в същото време. — Много труд си дадох за нея. Какъв съм тъпак! Трябваше да ѝ го предложи с по-малко церемонии.“

Той знаеше, че ако Силвена си тръгне, щеше да я намрази; знаеше, че ще се почувства унижен, смешен от безплатното си представление; но преди всичко знаеше, че ще прекара останалата половина от нощта, като проверява пулса си и се упреква, че е пил много, че е приказвал много, че се е възбуждал много. Той с тревога щеше да се вслушва как бие сърцето в гърдите му, но упорито щеше да изследва ритъма на вътрешните си органи, загадъчното управление на автономната си нервна система, която все пак беше изложена на произвола на някоя отрова, на някой удар или просто на разрушителното действие на годините. Какви тайнствени сили управляваха движенията на сърдечния мускул? От кой момент на невнимание, от каква грешка на тия сили зависеше неговото внезапно замлъкване и вечна неподвижност.

Ако „тая малка глупачка“ се заинатеше да остане до вратата, леко поклащайки хубавите си червени къдрици и повтаряйки: „Не, моля ви се, Едуард... наистина“, Вилнер, знаеше, че ще остане буден чак до зори, насочил цялото си внимание върху живота, който се спотайваше в гърдите му.

Преследван и измъчван от мисълта за нищожеството на плътта и нейната преходна тленна същност, смазан от безпределно ясното съзнание, че огромното му тяло е само своеобразна купчина от меки клетки, от лепкави, различно оцветени течности и безброй пори в бавно, но непрекъснато гниещата тъкан, той нямаше да има друго средство, за да прогони безсънието и страховете си, освен мислено да съставя списъка на любовниците си, година след година, прибавяйки към годината 1922 и името на Силвена... Най-сетне първите лъчи на деня щяха да се процедят през пролуките на капациите; последната приспивателна таблетка, взета много късно, най-сетне щеше да окаже регулиращото си действие върху спотайващите се вътрешности...

Вилнер погледна часовника. Трябваше да чака дели шест часа, преди да почне да се зазорява.

— Ти няма да откажеш на един старец — каза той, падайки на колене, за да използва и тоя последен аргумент.

Но Силвена, която той караше да изиграе пиесата докрай, вече седеше на ръба на леглото.

Вилнер предпочиташе тя да се съблича бавно и уж отдавайки се на безкрайни встъпления, прегръщаше младата актриса. Той ѝ беше признателен за миговете на вълнение, които му подаряваше тя, преструвайки се, че отказва да стане негова. Това беше хубаво; дотук тя беше играла ролята си добре и му бе дала възможност да я дебне като жертва.

Силвена се задушаваше върху кожата; миризмата на лекарства от нощната масичка дразнеше ноздрите ѝ.

Тя беше достатъчно опитна, да се прави, че ѝ е приятно, а имаше и „достатъчно мозък в главата“, за да изпита в действителност удоволствие, ръководейки се от това, че „знае с кого се люби“.

През това време старият минотавър, чувствайки до себе си младата жена, също не спираше да размишлява.

Мисълта му, зареяна в ония студени висини, където Силвена не значеше повече от някакво насекомо под подметката му, се стремеше да разреши вечно изникващия проблем: „Защо, защо само любовта утолява тревогата на нашата плът?“

VII

Следобед на 2 ноември — Задушница, тоест в навечерието на Свети Юбер, маркиз дьо Ла Монри повика при себе си семейство Лавердюр.

Леонтина Лавердюр — прякорът на пикьора беше преминал и върху жена му, както и върху тримата му синове, които отдавна бяха забравили фамилното си име Буйо — беше дребна, мургава и креслива женичка, чиито клепачи непрекъснато трепкаха като крилца на бръмбар и която по всякакъв повод и без повод хокаше мъжа си. Но трябва да се каже, че и в молитвите си тя хокаше по същия начин светците от рая, та даже и самия господ.

— Значи, Лавердюр, утре ще хванете вашия двехиляден елен? — започна маркизът.

— Да се надяваме, господин маркиз, да се надяваме — отвърна пикьорът. — Да изпусна елен на Свети Юбер, би било наистина досадно? За цели тридесет и девет години, откакто съм в екипа, това се е случвало само веднаж. Господин маркизът сигурно си спомня годината след войната, с кучета, на които не можеше да се разчита... Да, двехилядния; все пак това е нещо...

Лавердюр поклати глава, всецяло проникнат от вълнуващите спомени за миналото, от мъка по отлетелите години. Той беше обичал професията си, живял бе в най-близка дружба с гората, заемал бе в своя свят мястото, което смяташе, че му се полага. Знаеше, че от Артоа до Гюен и от Поату до Морван важни господа казваха за него: „Лавердюр от екипа на Моглев ли? Та той е първият пикьор във Франция.“ Беше яздил хубави коне, с гордост бе развявал по селата жълтата си ливрея, улавял бе елени пред очите на принцове и кралски особи. Беше имал най-добрия, най-достойния господар; споделял бе живота си с една прекрасна жена, хокането на която беше за него всекидневна музика на възторзи и любов; имаха три момчета, всички здрави, настанени на скромни, но почтени служби, едното от които на свой ред също беше станало баща.

„Всъщност аз бях щастлив човек“ — мислеше си Лавердюр.

Такъв беше целият смисъл на този двехиляден елен — събитие, за което говореше толкова често и което седмица след седмица се приближаваше като щастлив завършък на жизнения му път, като някакъв тържествен химн... „Наближава, господин маркиз: хиляда деветстотин осемдесет и осмият.“ Или пък: „Разбираш ли, Леонтина, остават не повече от шест до...“

И ето сега бяха в навечерието на тоя тържествен ден.

Фактът, че случайностите в лова, продължителността на студовете, подранилата или закъсняла пролет, хитростта на преследвания дивеч, по-голямата или по-малка издръжливост на кучетата, както и всички ония непредвидени, неуловимо дребни неща, които се бяха стекли така, че тоя лов да съвпадне с деня на свети Юбер, беше за Лавердюр като предзнаменование на съдбата.

Той знаеше също, че няма да бъде в състояние още дълго да упражнява професията си.

„Ще хвана още сто, сто и петдесет, а после ще мога да стана надзирател, ако господин маркизът или госпожа графинята ме оставят, но да върша работата на пикьор, ще бъда стар... Вече съм на шестдесет и три години.“

— И така, Лавердюр — продължи маркизът, гладейки с ръка белите си мустаци, — повиках вас и жена ви, защото искам да ви направя по тоя случай един подарък.

„Дали Флорен не му е казал, че ми се ще една машина за пране — помисли госпожа Лавердюр. — Или пък ще ни даде пари. Тогава сигурно няма да купим машината, а ще ги сложим настрана.“

— Вие не сте родени в този край — поде слепият. — Старините ви наближават, а аз не искам да се безпокоите за почивката си на оня свят. Ето защо реших да ви подаря място в гробищата.

Силно вълнение заля лицето на Лавердюр и го обагри пурпурночервено, а клепачите на Леонтина затрепкаха още по-бързо.

— Нима, господин маркиз! — възкликна пикьорът. — О, не, това наистина е прекалено много! Нищо не може да ни зарадва така.

— Остава само да си изберете място, където искате да бъдете погребани — каза маркизът.

Пикьорът се обърна към жена си.

— Тогава, Леонтина, ти ще избереш — каза той, сякаш се отнасяше до настаняване в ново жилище.

Госпожа Лавердюр, бършейки очи с края на престилката си и едва сдържайки се да не заплаче, което обаче не смекчи кресливия ѝ глас, отвърна:

— Няма значение къде. Нека господин маркизът избере. Той е много добър! Само ако е възможно едно местенце, където краката ни да бъдат на слънце.

Слепият прочисти гърлото си, като се изкашля машинално.

— Готово ли е за утре всичко? — попита той.

— Да, господин маркиз, както обикновено — отвърна Лавердюр. — Лично госпожа графинята, подпомагана от господин графа, в момента се занимава с черквата.

— Кои кучета ще вземете в черквата?

— Тъкмо по този въпрос исках да говоря с господин маркиза. Аншбал е най-хубавото, което може да бъде държано от Жолибоа. Що се отнася до мен, ако господин маркизът разреши, ще взема Валансе. Наистина той не ще прави особена чест на тържеството с вида си, пък и не е обичай да се взема старо куче, но господарят знае, че куче като Валансе не се среща често в живота. Тия, които знаят, ще разберат. На дванайсет години той се държи като по чудо. Това е последният му ловен сезон и кой знае дори дали ще завърши. Валансе уринира лошо, отива към уремия или нещо подобно... Справедливо ще бъде да му се направи тази чест.

— Добре, Лавердюр, така да бъде. Вземете Валансе... Най-младият ми брат също...

Маркизът не довърши мисълта си и се отпусна в креслото.

От някакво вцепенение, от отпадналост или от залеза, към който клонеше, Юрбен дьо Ла Монри все по-често и по-често изпадаше в такива моменти на умора, през които в ума му се раждаха странни асоциации, които той избягваше да обяснява докрай.

Лавердюрски разбраха, че маркизът е уморен и се оттеглиха, отправяйки се към кухнята на замъка, където бяха оставили налъмите си.

По пътя, който отделяше замъка от малкото им жилище до кучкарника, госпожа Лавердюр, все още подсмърчайки, се обърна към мъжа си:

— Видя ли, татко (тя беше свикнала да го нарича така, повлияна от децата си), видя ли, че и ние все пак ще имаме едно късче наша

земя.

Лавердюр размишляваше.

— Сигурно е във връзка с думата „уремия“ — каза той изведнаж.
— Тя му напомни за брат му, генерала, който умря от същата болест. А има хора, които разправят, че господин маркизът бил загубил паметта си!

VIII

Стъклописите в оловните си рамки не пропускаха светлината през островърхите аркади и ниските сводове на черквата бяха тъмни и неприветливи. Огромни еленови рога покрай стените се редуваха с картини, представляващи пътя към Голгота, и поддържаха гъсти гирлянди от самодивски чимшир. Изпод преплетения непокорен листак се провираше умоляващата ръка на Жана д'Арк, надзърташе гипсовата глава на кюрето от Арс, прозираше ореолът на света Тереза. Под блещукащата светлина на свещите дългите редици от еленови рога, сякаш носени от невидимите тела на животните, се движеха иззад храсталака. Човек би казал, че цялата черква е изградена направо от гората.

Въздухът беше наситен с мириса на ноември, на мъгла, на тамян и на кожи.

Черквата бе просто претъпкана от гъста тълпа и закъснелите с мъка отваряха портала, за да се смесят с последните редици. Нито за Великден, нито за Коледа, нито за който и да е официален празник кюрето на малкото селце Шанту-Моглев не можеше да се похвали с такъв наплив и с присъствието на толкова много благородни люде. Всички знатни и по-дребни благородници от тоя край на Франция се бяха събрали тук с най-забележителните лица и с новите, вече подраснали за женитба поколения; триста души, чийто произход водеше началото си от историята на Франция, имената на които напомняха далечни битки, прочути картини, предателства, дуели, договори и кралски изневери. Смесени с местните аристократи, се мяркаха и неколцина търговци на дървен материал и на жито, двама-трима парижки банкери, един важен нотариус с благородни черти, който съхраняваше в кантората си актовете по забогатяването или бавното опропастяване на почти всички присъстващи, както и няколко служители по опазване на историческите паметници, горите и водите.

Пред стъпалата на олтара двамата пикьори, стъпили здраво в широките си ботуши, държаха за ремъци по едно едро ловно куче.

Старият Валансе с побеляла козина и изскочили ребра, с извит гръбнак под голяма, вързана на флъонга панделка в жълто и черно и с трепереща задница всеки три минути изпускаше върху плочите по няколко капки кървава урина.

Свещеникът беше нервен; това куче му създаваше повече грижи, отколкото цялата литургия. Той се страхуваше, че децата, които му прислужваха на литургията, можеха всеки момент да избухнат в смях.

„Тия хлапета са толкова глупави... Но и възрастните не падат подолу от тях, щом са довели това куче да пикае в църквата ми...“

Група свирачи на ловджийски рог, облечени в червени униформи, специално поръчани в Бурж, стояха изправени пред затворения хармониум.

От двете страни на олтара, на банките, определени обикновено за духовници, сега беше насядал елитът на ловния екип на Моглев: мъжете вляво, жените — вдясно. Облечени в сюртуци, заради цвета на които екипът беше получил прозвището „екип-слънце“, и отсечени през половин гърди от облицовката на дъбовите банки, извезани с художествена дърворезба, те приличаха на ония дарители, които може да се видят изписани в долните ъгли на старите стъклописи.

Двама монаси, дошли да проповядват покаяние, изтикани в един тъмен ъгъл, си шушукаха оживено и очите им блестяха от любопитство над широките бради.

На първата банка вляво, малко по-висока от другите и напomniaща катедра, седеше неподвижен, с полуотворени клепачи над белезникавите зеници и облегнал качулатия си тил на дървеното облегалo, старият маркиз дьо Ла Монри.

До него седеше виконт дьо Дует-Души, комуто бяха оказали тая висока чест като представител на претендента на френската корона — покойния Орлеански херцог; виконтът, дебел старец с огромни бледи бузи и с глава, създадена да носи плисирана яка, дремеше, гладейки козята си брадичка на всемогъщ феодал.

Следваше красавецът Габриел Дьо Воос, който от обикновен гост предишния сезон сега — като племенник на маркиз дьо Ла Монри и водач на екипа — беше минал на по-високо място. По-нататък се мъдреха редица ловци с набити вратове, с дълги носове, с кокалести ръце и смръщени вежди, между които особено ярко се открояваха добродушната глава на майор Жилон и необикновената жреческа глава

с керемиден цвят на някакъв едър холандски барон, който не разбираше нищо от лов и още от десет часа сутринта се бе налял до гуша с уиски.

Редицата на жените представляваше серия от трироги, украсени с къси пера и златни галони шапки, сложени на различни височини върху синкавобелите коси на графиня дьо Ла Монри, пепелявите коси на Жаклина, черните коси на братовчедка й Изабела, върху безцветните коси и ненапудрените лица на няколко похабени от честото майчинство владетелки на замъци, върху конското лице на госпожица Лонгбоал, девственица на петдесет години с телосложение на амазонка и с мъжки ръце.

Габриел беше мрачен. Той се чувстваше притеснен в новото си облекло, чийто блясък рязко се отличаваше от овехтелите сюртуци на съседите му; техните ловни одежди бяха измити от снеговете и мартенските дъждове, избелели от слънцето, омазнени от мъзга и изгорели от конска пот.

И на всичко отгоре тази сутрин госпожа дьо Ла Монри беше намерила за нужно в негово присъствие да каже на Жаклина:

— Виж колко прилича, така облечен, на Франсоа; същинска халюцинация! Първият ти мъж имаше същия вкус към тоя вид маскарад.

Тя мразеше лова и идваше в Моглев само веднаж в годината — на Свети Юбер; идваше като владетелка, която се подчинява на неизбежните задължения, налагани ѝ от дворцовия протокол.

Още от самото начало на церемонията Габриел не изпуцаше от очи жена си с упоритостта на ревнивец, дебнец някоя кокетка, сякаш се надяваше да улови погледите, които тя разменяше с някого от отвъдния свят.

„Невъзможно е да не мисли за него в тоя момент — разсъждаваше той. — Аз стоя тук, на същата банка; тя ме гледа и сигурно вижда не мен, а него.“

Черквата, изобщо която и да е черква, беше мястото, което той еднакво мразеше било когато тя отиваше там сама, било придружена от него. Защото Габриел не се съмняваше ни най-малко, че там тя си спомняше за мъртвия и всеки път повеждаше мистичен разговор с него.

Когато след връщането им от Италия Жаклина беше помолила Габриел да не спят в обща спалня, тя беше сгрещила, казвайки му истинската причина за това:

— Когато вие спите до мене, не мога да се моля добре.

Смисълът на тези думи според него беше: „Вашето присъствие ме смущава, когато искам да се моля за Франсоа.“ И той хранеше подозрение към всяко духовно вглъбяване, към всякаква религиозност изобщо.

После се срамуваше от себе си, но това не изменяше нищо.

Габриел видя, че първият пикьор се приближи почтително към Жаклина, прошепна й нещо, а тя от своя страна направи знак на децата си, които стояха недалеч от олтара.

Мари-Анж и Жан-Ноел се приближиха, като се държаха за ръка, вдъхвайки си така по-голяма смелост и внимавайки добре да изпълнят нарежданията, които им бяха дали. Мари-Анж беше малко по-висока от брат си. Жан-Ноел се гордееше, че има панталони за езда.

Двете деца пресякоха мястото пред олтара, където приклекнаха на едно коляно, и се приближиха до банките на мъжете.

— Деди, моля ви да ми дадете вашия каскет, ще събираме волни пожертвования — каза Мари-Анж на Габриел, докато Жан-Ноел отправи същата молба към майор Жилон.

— Вземи, вземи — отвърна Габриел, но в погледа му не светна никаква искра на нежност.

Двете деца се поколебаха за миг, за да решат кой коя страна да вземе, после, подтикнат от вродения си инстинкт, Жан-Ноел се отправи към страната на дамите, а Мари-Анж запази за себе си пътеката край мъжете.

Събирайки пожертвованията, те пристъпваха бавно и се стараеха да вървят в крак. Красотата и детството им, както и тяхната стеснителност бяха тъй трогателни в това събрание, в което преобладаваха старостта и грозотата, че всички погледи и всички мисли се обърнаха към тях; механичните молитви на присъстващите замръзнаха на лицемерните им устни; отегчените от тържеството, които, за да разсеят скуката си, бяха започнали да броят рогата, сега също отправиха очи към децата и тишината в черквата, нарушавана до тоя момент само от скърцането на някой стол, от нечие изкашляне или от мърморещото песнопение на свещеника, сега изведнаж се оживи.

През това време Габриел не можеше да си наложи да не мисли къде бяха заченати Жан-Ноел и Мари-Анж — върху леглото на авеню Месина или тук, в Моглев.

Едно от момчетата, които присъстваха на литургията, разклати звънчето и подкани присъстващите за общуване с бога. Тогава двете редици дарители паднаха на колене при долните ъгли на старите стъклописи — мъжете, заплитайки се в ботушите, камшиците и ловджийските си ножове, и жените с трирогите си шапки, всички еднообразни и всички с пръсти на челото.

Свирачите в червено, застанали пред хармониума, издигнаха дванадесетте рога над главите си, доближиха дванадесетте мундщука до устните си. Черквата ечна до сводовете. Звуците, откъснати от яркочервените гърди, преминали през извитата мед и изхвърлени във въздуха, се въртяха като кипящи мехури, извиваха се около свещите и ръцете на статуите, влитаха се в гирляндите и еленовите рога и се връщаха, за да се пръснат в ушите на тълпата.

Бузите на свирачите бяха издути и зачервени като бузите на ангелите на Страшния съд.

„Моли се за него, хайде! — мислеше Габриел. — Моли бога да му прости самоубийството и да ви съедини във вечността; това е всичко, за което мечтаеш... А аз, аз само играя ролята на земен фигурант, който няма право да каже своята дума, защото му плащат дори и костюмите...“

Жан-Ноел беше паднал на колене там, където го беше заварил призивът на звънчето, по средата на централната пътека. Притискайки до гърдите си каскета, вече почти пълен с банкноти, той се молеше:

„Боже мой, закрилай душата на татко, който ни беше отнет при нещастен случай... А също и душата на Нунжес и Коли.“

Защото, докато във Франция все още съществуваха триста ловджийски екипа и докато един сляп стар благородник продължаваше да ръси със светена вода кучетата, конете, слугите и гостите си, една година по-рано Атлантическият океан вече беше прелетян със самолет.

И от една година Жан-Ноел прибавяше в молитвите си имената на нещастните предшественици на Линдберг.

„И после, боже — продължаваше да шепне момчето, — направи така, че един ден аз да стана водач на екипа като чичо Юрбен. И без

туй това е неизбежно, защото майка ми ще го наследи, а след това и аз. Боже мили, направи аз да бъда всичко.“

В същия миг госпожа Лавердюр се задоволяваше да моли:

„Мили боже, помогни на моя Лавердюр да хване днес две хилядния си елен. Защото, ако не го улови, сигурно ще се разболеет... А мъжът ми не заслужава това!“

Челата се вдигнаха. Жан-Ноел и Мари-Анж привършиха събирането на волните пожертвования и влязоха в олтара.

Едно дребно беззъбо старче с глупава усмивка им даде остатъците от нафората.

— Понеже вашето семейство прави този дар, правилно е да ги дам на вас — каза клисарят, докато посред стихари, епитрахили и кадилници двете деца ядяха последните кубчета от нафората.

Литургията беше към своя край. Дарителите станаха от местата си и бавно тръгнаха към дверите с достойнството на кралско семейство в края на „Te Deum“^[1].

Слепият вървеше начело; присъстващите го гледаха с почит. За да оправи стъпките си, старият благородник си служеше с голям тръстиков бастун, а със свободната си ръка леко се опираше на ръката на племенницата си.

Може би от едно последно желание да се харесва Юрбен дьо Ла Монри беше пожелал този ден да сложи единствен между мъжете в качеството си на водач на екипа голяма трирога шапка; с кривите си бедра, с надиплените в глезените ботуши и в дрехите си от времето на Людвиг XV той приличаше повече от всякога на прадедите си, чиито останки спяха вечния си сън под плочите, които Валансе беше отбелязал с червеникава локва.

Всички се събраха на селския площад, задръстен от спортни коли, лимузини, двуколки и големи запрегнати кабриолети. Лекото ноемврийско слънце огряваше празненството; слаб, но студен вятър — „сушав вятър“, както казваха селските първенци с дългите носове — духаше ниско. Мнозина от хората, които бяха тук, се виждаха само веднъж в годината — на Свети Юбер, и идваха за удоволствието да се срещнат, да видят и да бъдат видени. Всички се впуснаха в общи разговори, разменяха си незначителни думи, възпоминания или любезности от благоприличие.

Дьо Воос беше представен на множество хора, чиито имена никога нямаше да съумее да свърже с лицата им. Наблюдаван с любопитство и изследван до най-малките подробности, той чуваше зад гърба си духовити забележки и шеги. Дьо Воос — „новият съпруг на малката Ла Монри“ — беше централната фигура на деня. Стари хора с просълзени очи идваха да му стиснат ръка и представяйки се за далечни роднини на Жаклина, казваха:

— Ние сме тъй доволни заради нея!

Новият съпруг на Жаклина беше хубав, елегантен, в разцвета на силите си, пленителен, достоен да бъде облажаван за всичко. Сватбата му беше приказна. За младите той беше идеал, а в душите на възрастните събуждаше мъка по отлетелите млади години. Никой обаче не можеше да отгатне болката му.

Юрбен дьо Ла Монри, воден все така от Жаклина, бавно пристъпваше сред множеството. От време на време, докосвайки някого с дръжката на бастуна си, той питаше:

— Кой е?

До слепия се приближи някаква стара слаба дама, плътно загърната в сивото си палто като вейка в кората си.

— Юрбен — каза тя, — аз съм, Одил.

Жената имаше нежен и хармоничен глас, а лицето ѝ бе набраздено от безброй бръчки.

— А, добре... Най-после! Чаках ви преди литургията — упрекна я маркизът.

— Гумата на колата на господин Сежари, който има добрината да ме доведе, се спуска — отвърна тя.

Едва забележимото треперене на ръцете на водача на екипа изведнъж се усили; това можеше да се забележи веднага, още повече, че госпожа дьо Бондюмон — така се наричаше старата дама — почна също да трепери, разтърсвана от раменете до колената.

Жаклина пусна дискретно ръката на чичо си; хората наоколо неволно се отдръпнаха на няколко крачки и провинциалните благородници, възхитени, се намериха в кръг около тези двама старци, които си разменяха незначителни думи, треперещи един срещу друг на различни страни — единият от тях вече дори не можеше да вижда чертите на другия, — и изживяваха края на една дълга благоприлична любов.

[1] „Te Deum“ (лат.) католишки химн „Тебе боже хвалим“. —
Б.пр. ↑

IX

Замъкът Моглев се издигаше на висок хълм, който образуваше естествена тераса над селото. Гледан от тази страна с качулатите си кули по ъглите и със страничните си кули, той напомняше огромна мрачна средновековна постройка със сиви грапави стени, прорязани от тесни прозорци и ниски врати. Моравите, покриващи терасата, и няколкото стари бряста, горните клоно на които не стигаха даже до половината на покрива, едва-едва оживяваха тая крепост.

Но когато човек минеше от другата страна на хълма, пред очите му внезапно блясваше западната фасада — оная прочута фасада, по която беше минал геният на „Ренесанса“ и която правеше от Моглев не само един от най-големите, но и един от най-красивите замъци в областта.

Нямаше нито едно ъгълче по тая фасада, до което да не се беше докосвала ръката на ваятел; нито едно местенце, което да не бе превърнато в колонка, по която да не се обвиваха майсторски изваяни акантът, бръшлянът и лозите — същинска плетеница от прозорци с гъсти решетки, ажурени стълби, по които някога се бяха изкачвали злодеи, лоджии, галерии с гербове, грамадни комини.

Колкото и често да идваше човек в Моглев, не можеше да не изпитва всеки път едно и също изумление от контраста между задната, феодална, войнствена и враждебна страна и пищния блясък на изкуството и богатството на предната фасада.

Голямо пространство, покрито със златист пясък и с параклиса малко встрани, образуваше официалния двор на замъка и откриваше още по-добре възвишаващия се величествен вид на прочутата фасада.

Паркът — творба на XVIII век в английски стил — с пръснатите по ливадата в подчертано безредие групи различни дървета — почваше непосредствено от двора, за да се слее с първите листащи на гората.

Гладките зелени води на едно изкуствено езеро отразяваха облаците, които се гонеха между високите стебла на тръстиката.

Ездитни коне, кучета и господари, строени в каре на двора като за парад, току-що бяха благословени от свещеника.

Слугите държаха глутницата кучета под камшик. Конете, гъделичкани от скоро остриганите косми, се дразнеха под дебелиите си потници, в ъглите на които бяха извезани по една корона или инициали.

— Хайде, Лавердюр, докладвай! — извика маркизът.

Последван от втория пикьор и от двама горски пазачи, Лавердюр се приближи, сне каскета си и почтително застана пред слепия.

— Господин маркиз — започна той, — смятам, че има един елен, по всяка вероятност четиригодишен, в гората Малвоа. Но днес има и нещо по-добро — добави той откровено.

Жолибоа, вторият пикьор, високо слабо момче, с едното рамо покъсо от другото, с черна немирна къдрица на челото, бе проследил един елен с десет рогчета само „на един хвърлей оттук“.

— Той влезе в голямата алея — обясни вторият пикьор, — излезе на Рон-дю-Сеньор, шмугна се отново в гората вляво, където си почива денем. Копоят не ми обади, че е излязъл.

— Сам ли е, или е със стадо?

— Сам, господин маркиз.

Маркизът разпита горските. Единият от тях беше открил двегодишно еленче към Бордиер.

Най-сетне татко Плантроз, дребно лукаво старче с насълзени очи, което служеше в Моглев близо шестдесет години вече, изфъфли с беззъбата си уста:

— Аз открих един женски глиган по пътя за Фонд. Помислих си, че ако изтърват елена, не ще бъде лошо да имат поне една свиня.

Пътят за Фонд минаваше близо до колибата на стария горски пазач, който трудно можеше да се довлече по-далеч.

— Благодаря, Плантроз, много добре — каза снизходително маркизът.

После се замисли един миг. Лавердюр, малко ядосан, че не можа да рапортува за най-хубавия елен, чакаше решението на водача на екипа, таейки известна надежда, че маркизът ще му направи удоволствието да гони за двехилядния си елен животното, което сам бе проследил.

— Какво мислите вие, господа? — обърна се маркизът вежливо към дебелия виконт, към Жилон и Дьо Воос, които се намираха до него.

После, без да изчака отговора им, попита:

— Имате ли фъшкии, Жолибоа?

Вторият пикьор извади от джоба на панталоните си дребни животински изпражнения, кръгли и черни, и ги остави в ръката на маркиза, който внимателно ги заопипва. Жилон, поставяйки очилата си, се наведе над ръката му.

— И така, Лавердюр — реши маркизът, — вие ще тръгнете по следите на елена, открит от Жолибоа.

— Добре, господин маркиз.

— И ще го гоните с всички кучета... И не ви казвам това, за да бъде по-тържествено — добави маркизът, — а защото вече е късно и ще загубите много време тепърва да разпределяте вашите гончета.

— Слушам, господин маркиз — отговори Лавердюр, като в същото време си мислеше: „Ако бях на негово място, щях да реша същото. Между един четиригодишен елен и един десетак не може да има никакво колебание, особено в деня на свети Юбер. Освен това аз сам изпратих Жолибоа в Рон-дю-Сеньор... — утешаваше се той. — Жолибоа работи под моя заповед. А това е все едно, че аз съм проследил елена.“

— Жюлиен! — извика маркизът.

Приблужи се старият кочияш на Моглев. Той държеше за юздата двадесетгодишна кобила със слаби, изтощени крайници и с големи, издълбани от годините дупки над тъжните очи.

— Моля, господин маркиз — каза кочияшът, сваляйки високата си шапка.

Той произнасяше думите с лек английски акцент, придобит половин век по-рано у един треньор в Мезон-Лафит.

— Днес няма да яздя — каза слепият. От четири години всеки път, когато имаше лов, той неизменно повтаряше тази фраза.

— Дали господин Жан-Ноел може да поязди малко Ежери?

— Да... да — разреши без особено желание маркизът. — Но внимателно, ти ще трябва да го придружаваш.

И без да добави нещо, той бързо се отдалечи; знаейки, че всички го гледат, маркизът се отпрати самичък и с твърди стъпки към входа на замъка, където го очакваше Флорен.

Воден от слугата си, старият благородник изчезна, погълнат от огромната ренесансова фасада, зад която отиваше да скрие своята

старост, слепота и мъка.

Х

Подгониха елена веднага, само на „един хвърлей“ от замъка, както казваха пикьорите. Чуха да свирят „Виждане“ и „Кралската“, което означаваше, че гонят голям елен, истински десетак.

Рогачът пресече една след друга три алеи недалече от ездачите и колите и почти всички имаха удоволствието да го видят; той сякаш летеше на два метра от земята с подгънати предни крака, с високо вдигнати ноздри и с ниско полегнали на шията му прекрасни рога.

Шестдесет кучета, надавайки силен лай, се носеха само на няколко крачки след него; пресичайки алеите, кучешката хайка напомняше надиплен пъстър килим.

След кучетата се появи Лавердюр. Провирайки се през сечищата, прескачайки ровове, стъпил здраво на стремената, той се носеше в пълен галоп, тръскайки рога си, за да изцеди събралата се в него слюнка. Лицето му беше силно зачервено, бузите хлътнали. В действителност още при първото сечище той скришом бе свалил и увил в носната си кърпа изкуствената си челюст, която му пречеше да свири с рога, докато язди.

Крецейки от радост, децата се катереха по стръмнините. Обедното слънце хвърляше между дърветата бледозлатисти отблясъци.

Екипът се състоеше от близо петдесет ездачи. Конете на гостите, несвикнали с роговете, с камшиците и врявата, се изправяха внезапно на задните си нозе, закачаха съседите си и при най-малко подръпване на юздите се стрелваха като камъни, изхвърляни от прашка.

Селските първенци с дългите носове наблюдаваха раздражени и с презрение гледката на жълтите сюртуци.

— На всеки Свети Юбер винаги едно и също — мърмореха те. — Погледнете само, що за цирк!

Добродушният Жилон, наместил широкия си задник върху гърба на една кобила с къса и дебела шия, изведнъж беше станал мрачен и раздражителен, както подобаваше на стар ловец, когато се атакува елен.

— Господа, ужасявам се, когато ме следват отблизо — викаше той на младежите, които ситнеха след него.

И понеже обичаят забраняваше на гостите да изпреварват благородниците, на младежите не оставаше нищо друго, освен да се поспират или да хванат някоя от страничните пътеки.

Самият Дьо Воос, надменен и властен, загрижен да се наложи веднага с положението, което заемаше сега, възседнал чистокръвния си дорест кон Командор, се обръщаше безцеремонно към ония, които бяха в автомобилите:

— Господа, бъдете любезни да угасите моторите. Ние сме на лов!

— Имате пълно право, те са непоносими — подкрепи го госпожица Лонгбоал, която беше фанатизирана ловджийка и свиреше на рог не по-лошо от мъжете.

Даже Лавердюр, всецяло отдаден на страстта си да хване двехилядния елен, си позволяваше, сваляйки каскета си, да апострофира „тия господа“, които задръстваха алеите или застрашаваха да пресекат следите под носа на кучетата.

Никой не би повярвал, гледайки мрачните и съсредоточени лица на ловджиите, че в случая се отнасяше само до едно удоволствие, а не до някаква важна мисия, провалянето на която би стоварило върху главите им гнева на краля.

Еленът скоро забави своя бяг, разигра кучетата с чести зигзаги, потъна за известно време в храстите, търсейки стадо елени, после отново се върна към мястото, откъдето бяха го подгонили и където селските първенци с дългите носове го очакваха спокойно, а помладите, вече обиколили гората, едва се крепяха от умора върху потъналите в пяна коне.

Внезапно еленът взе решение и излезе на открито от страната, от която никой не го очакваше. Сега той имаше десетина минути преднина пред кучетата.

За миг Габриел се намери притиснат на една труднопроходима мочурлива пътека от неколцина стари благородници, които яздеха в тръс един след друг зад дебелия Мелхиор дьо Дюе-Души, по-обемист на коня си, отколкото Едуард VII. Прехвърлили вече годините, за да издържат по-продължително галопиране, те се доверяваха на познаването на местността и на ловджийския си усет, за да проследят

елена, без да бързат, на първата ливада, където кучетата, ако са се заблудили, щяха да липсват.

Дотук Жаклина винаги беше яздила близо до Габриел. Но сега, когато се обърна отново, той не я видя вече. Бяха преминали лошия терен и страхувайки се да не ѝ се е случило нещо лошо, той я почака няколко мига, а после се върна по стъпките си. Разтревожен от натрапчивата мисъл за някакво нещастие и с чувство за виновност, той все пак се реши да продължи напред. Не се чуваха никакви подвиквания, а рогът на Лавердюр едва-едва се долавяше в далечината.

„Не, глупаво е — казваше си Габриел. — Ако беше паднала, щеше да извика. Ние бяхме много. Може би се е скъсал ремъкът на стремето ѝ.“

Половин левга по-нататък той намери Жаклина, ослушваща се на един кръстопът. Тя му направи с ръка знак да мълчи.

— Занапред ще бъдете така добра да ме следвате, нали? — каза той с досада и враждебен тон.

— Но вие никак не напредвахте — възрази Жаклина.

— Все пак не можех да съборя тая бъчва дьо Дуе-Души само за да ви направя удоволствие!

— Но можехте да прескочите рова и да отсечете направо, както направих аз. А сега, моля ви, мълчете. Нищо не може да се чуе.

В тона на Жаклина нямаше никаква оскърбителна нотка, като се изключи само известна нервност, така присъща на ловеца, който следва кучетата си. Но колкото и малко да беше зърното на раздора, то бе достатъчно да задвижи у Габриел механизма на натрапчивите му кошмарни мисли.

— Малко искам да знам дали чувате! — изкрещя той. — На лов вие винаги сте следвали първия си мъж, сама сте ми казвали това. Не виждам с какво бихте се изложили, ако и с мен постъпвате така.

— А! Това било значи! Започвате отново! — провикна се на свой ред Жаклина с блестящи от гняв очи. — Уверявам ви, даже ако бях забравила това, вие сам щяхте да се погрижите да съжалявам, че той не е тук. Следвах Франсоа, първо, защото бях с десет години по-млада, и, второ, защото той знаеше да ловува и не се задоволяваше само с това да си придава важния вид на лъжеблагородник, което впрочем никого не може да заблуди.

За миг те се изгледаха дръзко. Лицата и на двамата бяха зачервени, челата и шиите им бяха влажни от усилията при препускането. Жаклина беше без пудра, с разпилени къдрици, трирогата ѝ шапка бе малко килната на главата; тя долови това в изпитващия и зъл поглед на Габриел.

— Е, добре! Щом сте толкова опитна, ловувайте, както си щете! — извика той. — Но в деня, в който ще си строшите врата, сигурно не ще бъда там, за да ви прибера.

Той пусна Командор в галоп, забождайки в слабините му с излишна сила шпорите си. Конят на Жаклина се готвеше да се понесе след него, но младата жена с твърда ръка го закова на място, танцуващ върху ситния чакъл на пътя.

„Един сержант, ето за какво се омъжих. Един сержант от казармата!“ — помисли тя, съжелявайки, че не му го беше казала преди малко, но предчувствайки с тревожно задоволство, че ще му го подхвърли при следващото скарване.

Габриел се спусна по наклона, понасяйки се направо и наслуки.

Той вече яздеше с по-умерен ход, искайки да се ориентира, когато на Командор падна една подкова. Тази неприятна и банална случка отново разпали яростта му. Сега той беше принуден да язди бавно с надежда — и това бе най-доброто, което можеше да предприеме — да намери колите и да се качи в някоя от тях, като повери коня си на кочияша.

Цели петнадесет минути Габриел се кле никога вече да не ходи на лов, да замине още същата вечер за Париж, да се разведе и да се върне в някой кавалерийски полк в колониите.

Тогава срещна край едно пустеещо място грамадния барон ван Хеерен, който както обикновено се бе загубил от останалите ездачи само пет минути след погването на елена и оттогава ловуваше справки, преди да завърши ловуването в първата селска кръчма. С право човек можеше да се запита защо този човек така упорито се носеше като потъващ товарен кораб два пъти седмично през Солон, Бери или Сансроа, когато вместо лов спокойно можеше да измисли някакъв друг повод, за да се изплъзва от жена си и на спокойствие да ходи да се налива с вино.

Възхитен от щастливия случай, който му изпращаше другар, холандският барон веднага предложи на Габриел:

— Да потърсим някое близко село, знаете, където някой ковач ще подкове коня ви. А през това време, знаете, ние ще отидем в кафенето.

Баронът до такава степен беше просмукан от алкохола, че му беше достатъчна само една чашка, за да възстанови прекрасното си самочувствие. При втората чашка той се впускаше в глупави откровения. В такива случаи приятелството му беше заразително. А Габриел беше огорчен, нещастен, отвратен от себе си и от живота...

Първата бутилка гроздова беше пресушена и втората започната, а новоподкованият кон, вързан за халката към вратата на кръчмата, отдавна очакваше своя господар. Но ван Хеерен все още държеше пламналата си глава с мекушаво достойнство и продължаваше да се изповядва:

— Щом се прибера, знаете, ще отида в леглото със слугинята. Тя има, знаете, много дебели бедра. А жена ми от долния етаж дочува. Но не ще посмее да каже нищо, защото ще я потупам по носа. Жена ми, знаете, е слаба!

А Габриел, продължавайки своя собствен монолог, отговаряше:

— Да, но тя е първата ви жена... и така... вие сте първият ѝ съпруг. О не, скъпи приятелю, вие не знаете, вие съвсем не знаете какво значи да бъдеш втори съпруг на една вдовица!

От толкова дни вече той имаше такава нужда да се изприкаже и да излее мъката си някому, па ако ще този някой и да не го слушаше.

Скоро те се съгласиха, че светът принадлежи на мъжете и че беше голямо щастие да се срещнат две същества като тях, създадени така добре да се разбират.

Едва когато поискаха да засвирят с ловджийските си рогове в самата кръчма, за да заприличат още повече на евтините английски гравюри, окачени по стените, ханджийката се осмели и ги посъветва да си вървят.

— Така високопоставени и толкова богати, а как се погубват — каза тя, гледайки ги да се отдалечават. — Просто ти става жално да ги гледаш!

Ван Хеерен се бе погрижил да напълни обемистата си сребърна манерка, чието съдържание не забрави да раздели с другаря си по пътя.

XI

Жаклина почувства внезапна умора и тръпчивата свежест на въздуха, тъгата на ноемврийската светлина на полето и на оголените дървета.

Отнякъде се разнесе лай на селско куче, което засили чувството ѝ, че е самотна и изоставена. И тя си помисли колко безполезно и глупаво беше през първата трета на XX век да се гони с часове един елен, да се препуска след малките му двукопитни следи, оставени по разораните ниви и росните ливади.

„Ето на! Габриел ми отне цялото удоволствие; на туй отгоре изостанах заради него от лова. Той ще бъде там, когато обкръжат елена, докато аз се мъдря тук! Скъпо ще ми плати за това.“

Жаклина свали дясната си ръкавица, опипа с пръсти лепкавата влага, която покриваше поводите, камшика и полепналите косми на коня. От малката чантичка, закачена на седлото, извади един сандвич и го захапа. После тръгна бързо в посоката, която мислеше за най-добра.

Защо, питаше се тя, ѝ беше противна мисълта да следва Габриел? Не беше истина, че той ловува така лошо, както му бе подхвърлила, за да го нарани; във всеки случай той яздеше чудесно.

Още веднаж те се бяха скарали поради спомена ѝ за Франсоа, поради зачитането на ония запазени зони, чиито едва доловими граници и самата тя не знаеше кое у нея определя. И тя си призна, че Габриел имаше известно право да бъде ревнив.

„Всъщност не му ли изменям повече с Франсоа, отколкото на Франсоа с него?“

Франсоа... той също настояваше тя да го следва през време на лова; и тя вървеше щастлива и покорна след него с чувството, че е закриляна и ръководена за цял живот. Оставаше ѝ само да прегазва бродовете там, където навлизаше неговият кон, да прескача храстите, където гърдите на коня му бяха оставили отвор. Тя го виждаше отново пред себе си, леко повдигнал се на стремената, виждаше развяваните от вятъра широки златожълти поли на сюртука му. Калните пръски,

които изхвърляха копитата на коня му, шибеха лицето ѝ. Той беше водачът; тя го следваше и това беше прекрасно.

Тя виждаше също така дългия път, нощта, когато се връщаха изтощени, но възторжени от себе си и от любовта си. Чуваше волния смях на Франсоа. Конете им вървяха с отпуснати юзди и те двамата, наведени един към друг, дълго размахваха сплетените си ръце в ритъма на конските копита.

— Не се държим съвсем по ловджийски — казваше Франсоа шеговито.

Нощният живот в гората — гризачът, нападнал кората на някое дърво, таралежът, който мърда в тревата, внезапно падналото от дървото изгнило клонче — ги заобикаляше отвсякъде с едва доловимия си тайнствен шепот, с опияняващия дъх на гнила шума, на гъби, на дивеч и на дим...

Жаклина едва не заплака. Защо по същите тия места, в също такива часове тя вече не можеше да бъде щастлива по същия непринуден начин?

Защо беше дошла тук да тъпче тия обрулени мъртви листа, да съживява отдавна погребани щастливи дни?

Изведнаж Жаклина чу вляво от себе си провиквания и свирня на ловджийски рог, които означаваха, че всичко отива на добре; после се чуха и гласовете на пикьорите, които подканяха кучетата:

— Бърже напред! Насам! Насам!

„Еленът е влязъл в гората“ — каза си тя облекчена, сякаш токущо се беше спасила от някаква голяма опасност; и се понесе в галоп, присъединявайки се скоро към първите преследвачи.

— Еленът се връща към Моглев! Ще го хванем, госпожо графиньо, мисля, че тоя път ще го хванем! — извика ѝ Лавердюр, не забравяйки да свали каскета си.

И той се спусна към една широка алея, последван от цяла група ловци.

Сигурна, че ще присъства при обкръжаването на елена, Жаклина продължаваше да галопира, мислейки си: „Всъщност често пъти ние се скарвахме с Франсоа по време на лова. И после се смеехме... Сигурно, когато се срещнем след малко, Габриел и аз също ще се смеем...“

XII

Госпожа дьо Бондюмон беше прекарала един приятен, щастлив следобед пред камината с грифони, споделяйки някои спомени и съжаления по отлетялото минало със стария си любовник, който скоро се унесе в дрямка. На два пъти тя се приближава до креслото с високото облегалo, погали ръката с ахатовия пръстен, поднесе я даже до устните си, после, разтърсена от някакъв трепет в колената, бързо се върна на мястото си от страх да не влезе в тоя момент някой от слугите.

Те се обичаха от тридесет години или по-скоро се бяха обичали преди тридесет години, усвоявайки нежната привичка, която поддържа илюзията за любов у ония, които вече са прехвърлили годините, за да се променят.

Вдовството на Юрбен дьо Ла Монри започваше от 1875 година. Младата му жена бе починала при раждане заедно с рожбата си. Още тогава Юрбен беше казал:

— О, не! Премного страдам, никога няма да се оженя повторно.

Когато започна връзката му с Одил дьо Бондюмон, мъжът ѝ беше още жив. Но и по-късно, когато господин дьо Бондюмон почина, Юрбен и тя продължаваха да проявяват все същата предпазливост, да спазват все същото пълно благоразумие пред хората; така че през тия тридесет години те едва ли бяха имали повече часове на близост, отколкото са нужни на обикновените любовници, за да се намразят след две години и половина.

Така бяха настъпили годините на немощ, последвани скоро и от старостта; сега те бяха стигнали пред прага на смъртта. И когато госпожа дьо Бондюмон нежно издигаше до сбръчканите си устни изсушената ръка на слепия, и когато той се преструваше, че не го забелязва, те изживяваха със същата сила онова душевно вълнение, което се изпитва в прегръдките по време на най-силната страст, защото не преставаха да мислят: „Да се насладим на това, защото то е всичко, което ни остава, и защото може би е за последен път.“

Изведнаж маркизът се стресна в полудрямката си.

— Одил, Одил! — провикна се той. — В парка свирят обкръжаване. Не се лъжа... Хайде, хайде, водете ме.

— Но, Юрбен, нима ще излезете без палто!

Маркизът разклати бронзовия звънец.

— Флорен! Трирогата ми шапка, бастуна и палтото!

Две минути по-късно, воден от старата си приятелка, той вървеше забързан през парка.

— Но не бързайте толкова — казваше тя. — Ще се уморите.

Върху насипа около езерото Жаклина и компанията ѝ надуваха роговете си, без да спират нито за миг. Еленът се държеше посред водата и кучетата плуваха около него. Горските пазачи и слугите на замъка бяха също тук.

— Ето, виждаш ли, татко! — викаше Леонтина на Лавердюр. — Ето че се хвана, твоят двехилядник! Не си заслужаваше да се тровиш толкова много!

— Шарлеман, откачи лодката! — заповяда Лавердюр.

И забелязвайки маркиза, той тръгна насреща му.

— Добър плувец, господин маркиз, добър плувец! Жалко, че господин маркизът не може да го види.

— Да, да, виждам, Лавердюр. Най-сетне виждам... Назад, в миналото. Едно обкръжаване в езерото на Моглев — няма нищо похубаво от това! Изминаха доста години оттогава.

— Да, няма нищо по-красиво от това. И особено след един хубав лов! Ще докладвам на господин маркиза тая вечер пред кутията с релефната карта. А госпожа графинята, както винаги, беше първа, когато еленът се предаде. Господин графът например, който в началото така добре ръководеше лова... наистина личи си, че му е присърце да замести господин маркиза... не знам къде се дяна.

Лавердюр отново бе сложил протезата си и сега изглеждаше подмладен.

Скоро пристигнаха по-голямата част от колите. От тях слязоха много ездачи, които отдавна бяха изоставили конете си.

Заобиколиха маркиза и го поздравиха като при голяма победа или важно семейно събитие.

— Драги ми Юрбен, какъв прекрасен Свети Юбер; можеш да бъдеш доволен — казваше дебелият Мелхиор дьо Дуге-Души.

Доволни от себе си и от ближните си, всички бяха предразположени към любезности и всякакви ласкателства.

— Хайде, Лавердюр! — извика маркизът. — Свършете с елена. Не обичам животните да страдат.

Лавердюр влезе в лодката, която Шарлеман подкара с помощта на дълъг прът.

„Милостиви боже, дано не се случи нещо!“ — мислеше госпожа Лавердюр. Тя беше виждала как агонизиращи елени обръщаха лодки. Но тогава Лавердюр беше още млад.

Насипът на езерото беше претъпкан със зрители. Селските първенци с дългите носове, слезли от конете и отпуснали коланите им, сега си разтриваха бедрата, държейки юздите под мишниците си. Скоро настъпи съсредоточено мълчание. Чуваше се само как лодката се плъзга по водата.

Лодката и еленът плуваха известно време един до друг като два кораба, които се готвят да абордират. После Лавердюр хвана с лявата си ръка опашката на елена, а с дясната на два пъти заби дълбоко ножа си в хълбока му. Животното се показва над повърхността на водата до гърдите, после отново се свлече във водата; рогата му клюмнаха като наведени корабни мачти и водата на широк кръг около тях се обагри в червено.

Лавердюр се изправи и свали каскета; ловците отново надуха роговете си.

Кучешкият пир стана пред замъка, на няколко крачки от мястото, където сутринта бе дадена благословията. Останките на елена бяха разпределени и оставени на моравата. Плантроз, старият горски пазач, дълго развява главата на животното пред алчните очи на кучешката глутница, после отметна кожата на елена, откривайки кървавата грамада вътрешности. Кучетата се нахвърлиха.

— Жаклина! Жилон! — извика маркизът. — Приближете се. Да решим на кого ще направим честта днес? Кажете ми кои са тук.

— Е, скъпи ми маркизе — каза Жилон, — та днес ние имаме за водач на екипа един достоен човек, комуто това се пада по право.

— Кой?

— Един от най-големите водачи на екипа. Нали, Жаклина?

— Да, да, безусловно — каза тя, усмихвайки се.

— Но кой, за бога? — извика нетърпеливо слепият.

Жилон даде знак на Лавердюр, който беше предупреден; той се приближи до господаря си и каза:

— Господин маркиз, кракът на тоя елен, хванат под Моглев, двехилядният, откакто аз съм в екипа, господата присъждат да бъде поднесен на господин маркиза.

Жаклина взе ръката на чичо си и я доближи до каскета, върху който Лавердюр поднасяше сплетения крак на елена. В същото време ловците, издигайки роговете си, засвириха подходяща за случая мелодия.

— Излишно е, излишно е — измърмори развълнуван маркизът.

Лавердюр получи двехилядното ръкостискане през кариерата си на добър пикьор и в същото време първото човечно ръкостискане, при което дланите не бяха разделени от набързо сгъната банкнота.

После маркизът се престори, че изучава крака на елена, опипвайки копитото, докато Лавердюр си даваше вид, че чисти каскета си.

— Кажете, Лавердюр, вашият елен има яки крака, нали?

— Да, да, господин маркиз. Той има яки крака.

— Вие сте отличен приятел, Лавердюр — каза съвсем тихо маркизът.

Моглев вече простираше сянката на голямата си ренесансова фасада над селските покриви и парка, когато в далечината се появиха, бързо носейки се към замъка, двама ездачи в жълти сюртуци. Бяха Дьо Воос и огромният холандски барон.

Двамата ездачи безочливо хвърлиха на един от слугите юздите и се смъкнаха от седлата си; после с мътен поглед, тропайки несигурно с големите си ботуши и споглеждайки се един друг съучастнически и присмехулно, те се смесиха с тълпата, като раздаваха на дамите плоски и двусмислени комплименти. Холандецът почти не можеше да говори.

„Ето на — помисли Лавердюр, — баронът пак си е сръбнал повечко, отколкото може да носи. Но изглежда, че и господин графът му е правил добра компания. Затова, значи, той не се присъедини към лова.“

Когато Габриел забеляза Жаклина, лицето му, дотогава любезно и блажено, изведнаж доби гневен израз.

— А, ето ви и вас! — извика той. — Най-напред настоявам да бъде изхвърлен Жулиан. Той не е кадърен даже да подкове и един кон.

Изхвърлете го, чувате ли! Истински бордей е тая барака тук. Ще ви наредя аз вас като в моя ескадрон. Ще ви строя всички...

— Добре, добре, разбрах. Но сега, моля ви, млъкнете — прекъсна го Жаклина сухо. — Защото вие сте ужасно пиян и ми причинявате голяма мъка. Никога не бих помислила, че сте способен да изпаднете в такова състояние.

— Аз съвсем не съм пиян! — изкрещя Габриел. — А даже и да бях, по-добре е жените да си затварят устата.

За щастие свирачите продължаваха да духат в медните рогове и заглушаваха гласа му.

— Е, та какво — отново поде той иронично. — Защо не свирят „Шудлерката“ или „Франсоаската“? Не изпълняват задълженията си, а?

И като долепи до устните си своя рог, той започна да свири съвсем фалшиво „Десет рогчета отскоро...“ импровизираният текст на която, известен на всички, беше:

*Ето един хубавец с десет рогчета отскоро —
той има всичко, за да бъде рогоносец...*

Ако Жаклина не се намираще сред общество, би избухнала в ридания.

Нощта се спускаше, а заедно с нея настъпваше и студът. Някои от гостите вече се настаняваха в колите, а други отиваха да се подкрепят на бюфета, нареден в трапезарията на замъка.

Жаклина реши да отклони Габриел от бюфета. За да отстрани тази последна опасност, тя правеше всичко възможно да отпрати пияния си съпруг в леглото. Но Габриел крещеше:

— Ван Хеерен, ван Хеерен, приятелю мой, елате да прием! А след това ще задиряме жените!

— Ако непременно държите да ви вземат за слугата на Франсоа, тогава продължавайте! — каза Жаклина.

Виждайки, че лицето на Габриел се изкривява, тя се уплаши и съжали за думите си. Но целта ѝ бе постигната. През дебелия броня на пиянството тя бе засегнала единственото чувствително място в съзнанието на мъжа си. И той не я удари.

Героят от сутринта, този, комуто всички завиждаха и се възхищаваха на излизане след черковната литургия, си тръгна с подкосени крака, с клюмнала глава, повтаряйки на себе си: „Слуга на Франсоа... слуга на Франсоа...“

— Бедничката! — шушукаха си гостите. — Ужасно ще бъде за нея, ако се е омъжила за пияница.

Жаклина дръпна госпожа дьо Ла Монри в съседния малък салон.

— В края на краищата, майко — каза тя, — какво да правя? При тия обстоятелства аз повече не мота да живея с него!

— Хайде, хайде, не прави трагедия от това — отвърна старата дама. — Попрекалил е с пиенето. Но това може да се случи на всеки мъж. И после какво искаш, та той идва от колониите!

След полунощ, когато целият замък потъна в тишина, Жаклина, която плачеше, откакто се бе съблякла, видя в стаята ѝ да влиза Габриел.

— О не, не това, не тая вечер! — извика тя. — Не след начина, по който се държахте. Никога не ще забравя това, никога!

Но петте часа сън не бяха съвсем отрезвили Габриел. Той почна да се оплаква дебелашки, да повтаря сцените на ревност, да изисква.

После се мушна в леглото на Жаклина, без тя да може да му се противопостави.

— Слуга, нали? Слуга на Франсоа? — изръмжа той, като се нахвърли върху нея. — Е добре, сега ще видиш ти, ще видиш...

И той не спря да говори. Изчезна последната свенливост между тях — срамът от думите. Тая нощ Габриел откри на Жаклина сладострастието от неприлични думи. Тя не посмя — никога не би посмяла — да ги произнесе сама. Но ги одобряваше и даже ги просеше, като отговаряше пресипнало и чувстваше как те се разливат в кръвта ѝ. Помоли за милост едва когато насладата се превърна в болка.

Изтощена, ужасена, засрамена и смаяна от тоя грях, извършен в съпружеското легло, с широко отворени очи в тъмнината, Жаклина си даде сметка, че с Франсоа никога не бе изпитвала подобни физически наслади; и от тази нощ тя започна да намира извинения за държането на втория си мъж.

ГЛАВА ТРЕТА

КРАХЪТ НА ШУДЛЕР

I

В началото на пролетта на 1929 година в Париж пристигна някакво високопоставено лице, за което вестниците писаха много малко, което не се появи в никакви салони, но чието присъствие все пак се почувства в целия град. Този човек нае половин етаж в хотел „Риц“ на площад Вандом. Цяла телефонна линия беше блокирана само за неговите нужди и час по час едно момче за поръчки се изкачваше в апартаментите му с поднос, отрупан с писма и телеграми. Но прислужниците, които чистеха личния му апартамент, не намериха никога нито едно листче даже и в дъното на кошчето за смет. Той живееше самотен, ако не се смята секретарката му с къса, бяла, подстригана по мъжки коса, с лице на аскет, интелигентна и свирепа. Мъже с най-различна външност и години, с държане на телохранители или с вид на щандисти от големите магазини постоянно се редуваха при него. Пред хотела неотлъчно го очакваше една голяма лимузина.

Тази личност, която можеше да опропастява стотици индустриални компании, да хвърля в мизерия десетки хиляди работници, безнаказано да отминава кралските покани, да разпалва южноамерикански революции и да събаря министерски кабинети в Европа; която притежаваше истинска крепост на някакъв остров сред Балтийско море и най-голямата яхта в света, пуснала котва в Триест; която пътуваше с четири паспорта, единият от които издаден от Ватикана, и която бе декорирана с всички възможни ордени — тази личност беше на шестдесет години и се наричаше Карл Стринберг.

Легендата, която се носеше за него из борсовите кръгове, из кулоарите на парламента, в заседателните зали на акционерните дружества и компании, та даже и в салоните на големите шивашки централи по време на модните ревюта, съдържаше много малко данни: яхтата, крепостта, дългите двадесетсантиметрови турски цигари със златни мундщуци, които той пушеше безспирно; роялът, изкачван в навечерието на пристигането му във всеки хотел, където отсядаше; скарването му с Пиерпон — Морган; няколко шумни банкрута, за които го смятаха отговорен; безусловното му ергенство...

Но когато се поставяше въпрос за произхода му, ръцете неопределено сочеха към Североизточна Европа.

Никой не можеше да се похвали, че го е познавал в младите му години. Сякаш този човек, който обикаляше земното кълбо под името Стринберг, не бе раждан от утробата на жена; по-скоро той беше въплъщение на Мефистофел, изплувало от скандинавските мъгли в жалките дрехи на днешния век, за да изпълни тук, на земята, тъмните си дела на върховна поквара.

Малцина бяха и ония, които познаваха външността му с куполовидното теме, покрито със сиви коси, загладени с тоалетна вода, правоъгълното му пожълтяло лице, бледите му зеници, безизразния му студен и втренчен, почти непоносим поглед, огромните му тесни и червени ръце — ръце от византийски фрески, които сякаш бяха закачени на него по погрешка.

През всички сезони и по всяко време на деня той носеше едни и същи високи обуца от черно лачено шевро, леко накуцвайки, което у някой провинциален съдия можеше да се сметне, че е от артрит, но у него напомняше накуцване на дявол.

Понякога, към края на деня, когато слънцето се спускаше зад Триумфалната арка и когато колите се разминаваха по Шанз-Елизе, обливайки се една друга в светлини, не един дипломат, обръщайки се към задното стъкло на колата, изпълнен едновременно с тщеславие и безпокойство — и малко засрамен от тия си чувства, възкликваше:

— А, ето Стринберг!

Беше часът, когато финансистът се отправяше към бреговете на Сена, към Рьой и Буживал. Във всяка столица, в която престояваше, той имаше навика да се разхожда, следвайки течението на реките, тия пътища на изобилието, където фабричните комини, генераторите, подемните кранове и вагонетките на разтоварищата се нижеха с редиците зеленеещи се острови, с парковете със старинни дворци, с поезията на старите села.

Докато колата се носеше в прохладната вечер, Стринберг седеше неподвижен отзад, гледаше разсеяно летящия пейзаж и диктуваше на секретарката, седнала на допълнителния стол пред него, деловите си писма.

После той вечеряше в някой ресторант по брега на реката, мълчаливо пиейки минерална вода, докато секретарката му, леко

опиянена от френските вина, почваше да прилича под белите си коси на троха хляб, потопена в мораво багрило.

Върнал се в хотела, защитен от тапицираната с няколко празни стаи тишина, финансистът отваряше рояла и с големите си червени ръце с грозни палци и бели нокти почваше да свири немска музика — Бах и особено Моцарт, докато необикновената сметачна машина, скрита под куполовидния му череп, извършваше операциите си с бързината и точността на робот.

Тоя човек, който всеки миг знаеше точния курс на всички валути в света и можеше да го промени само с една-единствена дума, нямаше у себе си нито една банкнота, не заплащаше лично никога нищо. Секретарката или някой от агентите му уреждаха всичките му дребни разходи. Една банка, където и да се намираше той, изплащаше огромните му сметки в хотела. Стринберг не подписваше даже и един чек.

Парите не съществуваха за него под общоприетата банална форма на банкноти и монети или даже под формата на благороден метал. Той беше надхвърлил общоприетото понятие за богатство. Както Пирус, Александър Македонски или Карл Велики не биха могли да продадат империите си, така и той не можеше да „реализира“ богатството си, защото на света не съществуваше нито един достатъчно богат човек, който можеше да го купи.

II

Анатол Русо, за четиринадесети път министър от началото на политическата си кариера и за първи път титуляр на министерството на финансите (след като години наред беше редовно „абониран“ за народната просвета) се готвеше да напусне кабинета си на улица Риволи, за да отиде да обядва.

Отпратил набързо последния си посетител — „Довиждане, драги приятелю... разбрано, можете да разчитате на мене...“, министърът вдигна очи към големия стенен часовник, на Бул^[1] — „... тоя, който има номер втори от инвентара на Людвиг XIV“ — помисли той както всеки път, когато го поглеждаше... и забеляза, че бе подранил за срещата си с цели пет минути.

Друг път Анатол Русо веднага би се заел с нещо, за да пристигне самонадеяно със закъснение и да може, извинявайки се, да подчертае смазващите си задължения.

Сега обаче той се задоволи само да събере с малките си къси ръце пръснатите по бюрото му книжа и да изчака да се изнижат бавно петте излишни минути.

„Изглежда, че не обича да чака — каза си Русо. — И все пак това не е причина да подранявам.“

Министърът се приближи до прозореца, чиято рамка стигаше почти до гърдите му — защото въпреки специалните високи токчета на обувката си той беше нисък на ръст, — и потопи поглед в знаменития двор.

Когато му останеше свободна някоя и друга минута, за да се наслади насаме на високото положение, до което беше достигнал, Русо обичаше да си представя двора на Лувър изпълнен с мускетари, гвардейци, благородници с рапири, куриери, които пристигаха и заминаваха с най-голяма бързина. Той виждаше дълга редица от мъдри и луди крале, от крале-маниаци, измъчвани и разкъсвани от страсти регентки, кардинали-министри, които някога бяха заставали един след друг на същия тоя прозорец, еднакво загрижени, както сега беше

загрижен и самият той, за съдбата на държавата и за собственото си благополучие.

„А когато стана председател на министерския съвет — помисли той, — отново ще взема финансите, за да имам пак този кабинет. И тогава оттук ще излязат големи неща.“

От единадесет години при всяко падане на правителството Анатоли Русо очакваше да го извикат да състави новия кабинет и нито веднъж не се разочарова, нито пък бе престанал да се надява.

— А, вие ли сте, Дюпети? — обърна се той към току-що влезлия млад, висок, коректен и плешив мъж. — Бъдете добър да приберете всички тия книжа в чекмеджето ми и го заключете... Разбира се, нито дума пред печата за предстоящата ми среща, абсолютно никому, нали?

Дюпети, началник на кабинета, сведе плешивото си чело.

Двете коли, на министъра и на Стринберг, пристигнаха почти едновременно в дома на Шудлер. Във вестибюла двамата мъже се поздравиха с кимване на глава, но не се представиха един на друг. Русо тутакси изпита отвращение към финансиста; някакъв подсъзнателен глас го предупреждаваше да не се обвързва с тая личност. Те се изкачиха един до друг по стълбището, постлано с червен килим.

[1] Бул Андре Шарл (1642–1732) — прочут парижки майстор на дърворезбата, чиито художествени произведения са извънредно ценени във Франция. — Б.пр. ↑

III

Шудлер се хранеше с лявата ръка и когато беше принуден да си служи с ножа, започваше да стърже неприятно по чинията си.

— Когато жена ми Адела, която вие познавахте, драги ми Русо... — каза той внезапно, но се спря изведнъж едновременно развеселен и разтревожен и никой не узна какво искаше да каже.

— И тъй, ваше превъзходителство, уведоми ли ви господин баронът за проекта си, който... аз покровителствам? — попита Стринберг.

Финансистът винаги наричаше хората с най-помпозните им титли, така както правят ония, които се намират в двата противоположни края на обществото — слугите и владетелите, тоест хората, които, за да запазят мястото си, трябва най-много да ласкаят тщеславието на ближния си.

Обръщението „ваше превъзходителство“, което капка по капка откликваше в ухото на Русо, смекчаваше подсъзнателната антипатия, която той беше изпитал към Стринберг.

— Да, отчасти — отвърна Русо, за да печели време.

Министърът нямаше нищо против, докато се храни, да му говорят за неща, които вече знаеше, за да може съвсем спокойно да се наслаждава на угощението. Тъпчейки се с печена патица, ориз с морски раци и гъши дроб, гарниран с гъби, при всяка хапка и при всяка глътка скъпо вино, за което прислужникът му пееше в ухото стари дати, Русо се упрекуваше: „Целия следобед ще ми бъде тежко. Ще бъда неспособен да работя... Е, по дяволите! Веднъж се живее. Ще взема едно хапче за храносмилане.“ И завладян от добро самочувствие, той се предаде на лакомията си. „Разбира се, би трябвало да правя като него“ — казваше си той, виждайки, че Стринберг пие само минерална вода.

През това време Шудлер още веднъж излагаше проекта, за който се бяха събрали.

Десет години след мирния договор значителна част от недвижимите имоти в областите, опустошени от войната през 1914 —

1918 година, все още не бяха възстановени и държавата далеч не беше изплатила чрез годишни вноски щетите, които беше признала на пострадалите.

Въз основа на един закон на министерството на финансите от 1920 година те получаваха възможност да се възползват от положението си на пострадали и да избързат с възстановяването на недвижимите си имоти, като се организират в синдикати, и да сключат чрез посредничеството на някои банки гарантирани от държавата заеми.

Практически операцията се развиваше по следния начин: банката, получила или сигурна, че ще получи агреман, издирваше в дадена област пострадалите от войната, събираше доказателства за нанесените им щети и ги насърчаваше да се организират в отделни синдикати. После тя отпускаше и пласираше заем в размер, равен на сумата, изчислена според събраните акредитиви за отпускане на заема, гарантиран с годишни вноски на държавата, които служеха за изплащане на лихвата и за погасяване на съответната част от главницата.

Банката изплащаше на пострадалите сумите, които им се полагаха, но само при съответните гаранции, че те ще бъдат употребени изключително за възстановяване на нанесените от войната щети; при това заемът се отпускаше на пет последователни части, всяка от по една пета от размера на целия заем.

Според уговорката банката всеки момент трябваше да бъде в състояние да докаже пред финансовите органи, че между документите за оползотворяване на отпусканите суми и сметките по изразходваните суми от фондовете по заема съществува пълно покритие.

Агреманът всеки момент можеше да бъде оттеглен. При всяка несигурност в работите на банката тя се задължаваше незабавно да върне сумите, които задържаше.

В момента две групи, най-значителните досега, бяха на път да се организират в Лорен и Артоа; щетите, причинени от войната за всеки от тия два департамента поотделно, възлизаха на повече от един милиард франка.

Именно такъв агреман — да пусне заеми и да управлява тия два милиарда — Ноел Шудлер искаше да получи от Русо.

За да го убеди, исполинът развиваше сега една от любимите си теми: изграждането на нови градове и индустрии. Той говореше за благотворното влияние, което можеше да окаже един голям банкер, един човек със смели идеи, използвайки тия големи синдикати по възстановяването, за необходимостта от подновяване на архитектурата и градоустройството. Не беше ли една от ролите на банкерите през всички времена да вдъхновяват архитектите? Така например Медичите...

Към края на своя жизнен път някои хора, изглежда, се връщат към игрите и забавленията от детските си години, когато, вдъхновени след последната страница на прелистените си илюстрирани книги, играят ролите на Цезар, на Людвиг XI или на принц Конде, хвърлят маршалските си жезли през съседските огради или затварят лабалюевци^[1] в плетените кошове по таваните.

Някои хора скришом в себе си може би никога не престават да си играят, като отъждествяват себе си със знаменити исторически личности; открито обаче те се осмеляват да се отдават на тази игра само в началото и в края на съществуването си; при това играчките, с които си служат старците, са по-опасни, отколкото играчките на децата.

Русо беше малко раздразнен от играта на Шудлер, но съвсем не му идваше на ум да се запита на какво всъщност играеше самият той само преди час, изправен на прозореца срещу двореца Лувър.

— Нищо велико не е създадено на този свят без добрата воля и прозорливия ум на държавника — каза Стринберг, поглеждайки Русо.

Министърът на финансите се съгласи с едва скривано задоволство.

Шудлер замислен наведе чело към покривката.

— Когато Адела, жена ми... — започна той, но изведнъж подскочи и се огледа наоколо, сякаш не той, а някой друг беше произнесъл тия думи.

— Тогава, ваше превъзходителство — поде Стринберг, — какво мислите за... този агреман?

— Но, драги ми господине — каза Русо, — мисля, че е напълно осъществим. Нашият приятел Шудлер ще направи изложение, което ще бъде разгледано от моите служби, при което, той го знае, ще има цялата ми подкрепа.

Бисерните очи на северния финансист; птичите клепачи на Анатол Русо; мрачният поглед на исполина в присвитите очи между тлъстите гънки... червените ръце на Стринберг като ръцете на палач от III век, забравени върху покривката; късите, лакоми и ревматични ръце на министъра; месестите и дълги ръце на барона, които сякаш търкаляха между пръстите си топче хляб... Тримата мъже замълчаха за миг, докато им сервират леките ястия преди печеното и преди десерта.

Анатоли Русо беше неподкупен министър. Само понякога, когато беше сигурен, че на кабинета предстои да падне, се задоволяваше с някоя дребна операция свързана с рентата; но не можеше и въпрос да става да му се предложи процент, подкуп или участие в черковен доход.

И тъй като не можеше да получи никаква лична облага от уговаряната в момента сделка, Русо нямаше причини да бърза, ако не се смятаха чисто приятелските чувства.

„Но защо Ноел държеше и Стринберг да присъства при разговорите по въпрос, който той прекрасно можеше и сам да уреди с мене — питаше се той. — Може би за да ми направи впечатление, да ми покаже, че има голяма подкрепа... че той се разбира със Стринберг... или пък защото иска да направи впечатление на Стринберг с присъствието ми... да, по-скоро това ще е.“

— Вие добре разбирате, драги ми Русо, че това са синдикати, които искат да получат кредит от моята банка, предпочитайки я пред останалите банки — поясни Шудлер, поглеждайки машинално Стринберг.

— А, да... — каза Русо.

Той започваше да схваща истинската роля на международния финансист в това мероприятие и защо Ноел бързаше и беше така настойчив, но само един миг по-късно забрави това, което мислеше, че е отгатнал. „Наистина много ядох... пък и всичко това съвсем не е толкова важно...“

— Впрочем — заяви той, като отхвърли назад хубавите си бели коси — политиката на правителството не насърчава образуването на нови синдикати по възстановяването. Тия анюитети вече доста много тежат на бюджета на държавата и за да ги отстоява, самата тя може би ще бъде принудена да прибегне до заем. Дали ще го сключим, или не и при какви условия, не се знае...

„Русо се пази... — мислеше Ноел. — Пък и не е необходимо да говоря за това, което не ги интересува, нито могат да разберат...“

Фразата, която на два пъти се бе въздържал да изрече докрай, сега бръмчеше в главата му подобно на оса, която се мъчи да се измъкне от стъклен съд.

Министърът, борейки се срещу дрямката, която бавно нахлуваше откъм утробата му и го завладяваше, продължаваше да мърка.

— Да отидем да прием кафето в кабинета ми — покани ги Шудлер загрижен, ставайки от масата.

Русо мина пръв, съвсем мъничък върху високите си токове, с гордо изправена на раменете глава, със зачервено лице и издут под жилетката стомах.

Тримата мъже влязоха във високата, тапицирана със зелена кожа стая, център и крепост на могъществото на Шудлер.

— Не съм ви показал ордениите си — каза Ноел на Стринберг.

Той го отведе до една плоска витрина, поставена под портрета му, където върху скъпо тъмночервено кадифе бяха наредени ордениите, емайлите, връзките и лентите на най-различни и най-високи ордени и отличия.

Стринберг, изглежда, за първи път се интересува от нещо друго освен от финансови въпроси.

— Аз нямам този орден — каза той, като сочеше един кръст в бяло и зелено. — А вие сте кавалер на този орден! Аз имам „Великия кръст“... При това вие, естествено, имате ордениите на бивша Австро-Унгария.

Те двамата сякаш бяха колекционери на пощенски марки, с които още малко и щяха да почнат обмяна. Искате ли моя „Свети Венцеслав“? Давам ви „Зеления дракон“...

— Хм! Ако нямаше министри да ви ги раздават!... — каза Русо, потупвайки по рамото Шудлер, за да му напомни любезно, че той дължеше именно на него ордена на „Почетния легион“.

— Драги ми Русо, малко ракия?...

Русо рязко отказа, замахвайки с ръка.

— Грешите, драги. Тя е от 1811 година и това е последната бутилка...

— А, така ли? Е, щом е от 1811... — предаде се министърът.

Тая прочута ракия беше помагала на Шудлерови при всички важни случаи, тя беше послужила и за Моблан... Последната бутилка.

Ноел я взе внимателно с лявата ръка, страхувайки се да не би дясната да му изневери.

Русо взе чашата между дланите си, сякаш тя беше някаква тръпнеща от студ птичка, и потъна в едно дълбоко кадифено кресло, за да може по-удобно да отпива скъпоценната течност.

Едва тогава Стринберг започна своя внимателен оглед над тия две марионетки — това дремещо джудже и тоя треперещ исполин, които съдбата хвърляше в червените му лапи.

Вие, ваше превъзходителство, преди малко подхвърлихте идеята за един заем за покриване нуждите по възстановяването? Ако се отнася до частен заем, аз съм готов да ви го дам.

Анатол Русо повдигна нос над чашата си и гореща вълна още повече обagri лицето му. Как? Стринберг, човекът, който правителствата молеха по цели месеци, човекът, на когото всеки министър на финансите се надяваше и от когото очакваше чудо, му предлагаше по такъв съвсем прост начин заем... Не, не беше възможно; прекалено хубаво беше...

Стринберг обясни, че предлага заем не на френското правителство изобщо, а на личността Анатол Русо. Негово превъзходителство беше наистина първата личност във Франция, която събуждаше у него подобни чувства на разбирателство и доверие... Русо не посмя да подхвърли никакви цифри, сякаш това би оскърбило неограничените възможности на финансиста.

„Ето, ето колко погрешни са първите ни впечатления за хората!“ — мислеше Русо.

Той вече си представяше големите възможности, които можеше да му открие предлаганият заем. Укрепнал политически благодарение на спогодбата със Стринберг, той щеше да стане необходим човек, месия... председател на следващия министерски кабинет.

— Франция ще посрещне с голямо задоволство... — каза той, оглеждайки витрините около себе си, като че ли търсеше нещо, което веднага трябваше да даде на финансиста. — Трябва да се срещнем отново в най-скоро време — добави той.

— Да. Обичам това, което предлагам, да бъде прието веднага — подчерта Стринберг.

Що се отнасяше до агремана на банката „Шудлер“, това беше въпрос, който се решаваше само с един подпис на негово превъзходителство. Стринберг се надяваше, че този подпис ще бъде сложен още през същата седмица.

Русо даде знак, че е съгласен.

— До следващата ни среща работата ще бъде уредена.

„Несъмнено — мислеше си Шудлер — у Стринберг има нещо гениално.“

Двама гениални мъже, събрани заедно — Шудлер и Стринберг; заеми за синдикатите, правителствен заем, големи проекти и още по-големи реализации... Един шанс, истински шанс беше, че Русо толкова много се бе харесал на Стринберг. „Великолепно беше хрумването ми да ги събера...“

Изведнъж исполинът забрави да внимава за малката фраза-оса, която постоянно бръмчеше в главата му.

— Ето на, ето една хубава среща — каза той. — Знаете, когато Адела, жена ми, очакваше ежемесечните си неприятности.

Свършено беше, той се бе изтървал; чувстваше се едновременно облекчен и притеснен. Но Стринберг, изглежда, не бе схванал за какво точно ставаше дума.

Ноел продължи:

— ... И тъй, тя имаше нужда от ред; тогава караше да подреждат всички долапи, да се почистват всички сребърни прибори и украси. А аз ѝ се подигравах; казвах ѝ: „А-ха, значи, ще е вдругиден.“ Но откакто тя почина, разбрах, че жените имат по-добър инстинкт от нас, мъжете.

Той се заплиташе; беше се разчувствал и се питаше защо още в самото начало на обета му се бе сторило толкова важно да говори точно за тия неща.

Русо беше порядъчно пийнал и бе достатъчно доволен от себе си и от другите, за да се учудва от думите на Ноел. Министърът даже ги използва, за да се покаже остроумен.

— Е добре, господа! — възкликна той. — Мисля, че днес ние подредихме долапите на Франция.

[1] Ла Балю — държавен секретар при Людовиг XI, затворен от краля за конспирация. — Б.пр. ↑

IV

Към края на следобедата Анатол Русо, изплувал най-сетне от мъглата на повишеното си от изобилната гощавка настроение, вече започна да разглежда нещата с по-друго, до известна степен недоверчиво око. Шудлер с треперещата си ръка и със странните си думи му се струваше доста грохнал, а предложението на Стринберг беше някак си много внезапно... Наистина не беше възможно да узнаеш какво става в главите на тия двама мъже.

Русо телефонира на Симон Лашом и го попита дали може да намине към министерството. Симон пристигна късно.

— А, драги ми Симон — посрещна го министърът... — Искан да ви помоля... Някакъв фотограф от вашия вестник настоя оня ден, на едно благотворително тържество, да ме снее сред асовете на операта. Чудесно, знам... Но поради известни събития и поради важните решения, които може би ще трябва да взема тия дни ще ви бъда признателен, ако снимката не бъде поместена.

Макар и да знаеше от опит, че Русо губеше по цели два часа от работния си ден, за да изскубне това, което се говореше за него в печата, да подсказва статии, да спира други и да ласкае карикатуристите, все пак Симон си помисли, че министърът не бе го разкарал за да му каже само това.

Все пак за всеки случай, за да не бъде посещението му напразно, той връчи една молба за повишаване на някакъв финансов инспектор от своя избирателен окръг.

— Дадено, дадено — обеща Русо. — Предайте молбата на Дюпети! На мен оставете само една бележка. Ще бъде уредено.

Русо стана, когато стенният часовник на Бул удари седем часа — „... номер втори от инвентарния списък на Людвиг XIV...“ — приближи се до Симон, хвана го свойски под ръка и отвеждайки го до прозореца, отчасти му разправи за обедата си у Шудлер.

— Драги ми приятелю — започна той, — аз напълно покорих тая личност, за която твърдят, че е недостъпна и пред която треперят всички. Той е очарован от мене; впрочем аз му изложих основно

финансовото състояние на страната и трябва да ви кажа, направих го блестящо. Не го помолих за нищо. От своя страна той ми направи предложения, за които още не мога да говоря, но които са извънредно важни...

Той спря за миг.

— Погледнете тук. Колко е хубаво, колко е величествено всичко това — продължи той, сочейки към колонните сводове, които вече се изпълваха с вечерни сенки. — При все това бих искал да знам какво мислите вие за състоянието на нашия общ приятел Ноел в тоя момент и какво точно има между Стринберг и него.

— Но... нямам никаква представа — отговори Симон предпазливо, но искрено. — Аз се занимавам изключително с „Л’Еко дю Матен“ — работа, която е съвсем откъсната от останалата дейност на Шудлер, и никак не се интересувам от банкерската му дейност.

— Да, да, знам — побърза да го прекъсне Русо, — но Шудлер ви се доверява така, както не се е доверявал никому, па даже и на сина си; опитайте се да го поразпитате малко нещо по тоя въпрос. Това, което искам от вас, е в негов интерес... а може би и във ваш личен интерес.

Русо направи известна пауза, после продължи.

— Стринберг предложи да ми отпусне заем — тихо добави той, изтървавайки това, което си бе обещал да премълчи. — Това, което искам... Остава само да уточним цифрите, нали разбирате.

Тщеславието отново вземаше връх над недоверието. Симон поклати глава.

— Ах, драги ми Симон — поде министърът, усмихвайки се гордо и издигайки ръка към рамото на младия депутат, — вие сгрешихте, като ми изменихте!... Да, да, знам добре какво казвам. Не трябваше да се кандидатира в друга партия. Мястото ви беше при мен. От това само ще загубите време. Може би много скоро при мене ще има държавно подсекретарско място. Но най-сетне и това може да се поправи.

Виждайки се вече на върха на славата, Русо гледаше с известно вълнение бившето си протеже.

— Значи, мога да разчитам на вас — завърши той. — Но всичко това ще си остане между нас, нали? Вие виждате доверието, което ви оказвам.

Симон си тръгна замислен и отиде право у Марта Бонфой. А тя веднага повика по телефона Робер Стен.

Но „Робер“, „председателят“, един от „бележитите приятели“ от камината, тая вечер отиваше на театър. Той искаше да види, преди пиесата да е слязла от репертоара, „новото откритие на Вилнер — тая малка, за която разправяха толкова хубави неща“.

— Според мен тя не струва нищо и има вид на проклетница — каза Марта. — Мисля, че Едуард залязва.

От другия край на жицата председателят отвърна с някаква шеговита игрословица.

— Не, не... аз казвам: той залязва — повтори Марта със звънлив смях. — Робер, ти си невъзможен! Значи, ще дойдеш след пиесата. Разбрано.

Към полунощ председателят позвъни на апартамента на кея Малаке.

Този бивш любовник на Марта беше човек с голямо чело и тъмна кожа. Дългите му изострени пръсти имаха по ставите големи възли, които личаха особено много, когато държеше цигарата си или когато пишеше. Прочут адвокат, забележителен политически жонгльор и вече на няколко пъти министър-председател, Стен обичаше всякакви политически идеи и имаше богата всестранна култура, което често му осигуряваше надмощие при дебатите в Пале Бурбон.

С подаващи се изпод ръкавите на сакото му колосани маншети, с леко приведена снага пред чаша ледено шампанско, в която правеше мехурчета с малката машинка от слонова кост, Робер Стен слушаше Лашом.

Марта Бонфой отправяше към възлите на пръстите на „знаменития приятел“ един от ония меланхолични и нежни погледи, в които се таеше споменът за някогашна любов.

— И така, приятели мои, Русо е глупак, това го знам отдавна — каза Робер Стен — и ти, Лашом, постъпи добре, като не тръгна по стъпките му.

Според парламентарния обичай Лашом и Стен си говореха на „ти“, но с известно стеснение и спазвайки известна мярка; Стен винаги се обръщаше към Симон с фамилното му име, а Симон казваше на Стен „президента“.

Марта призна, че не разбира как един човек, та бил той даже Стринберг, сам-самичък би могъл да отпусне заем на Франция, за да уравни бюджета си и отново да възстанови онова, което войната бе опустошила.

— В действителност това е Стринберг и не е Стринберг — обясни Стен. — Ако операцията се осъществи, тя ще бъде извършена от банкерски консорциум, който е зависим от Стринберг и в който, изглежда, иска да влезе и Шудлер... Представи си, Марта, че капитализмът днес се крепи на две неща: първо, на това, което се нарича контрол, тоест положение на насилие, даващо пълна власт на едно акционерно дружество, което има само десет-петнадесет процента от акциите, защото другите осемдесет и пет или деветдесет процента са пръснати между хиляди, а понякога и десетки хиляди напълно безпомощни ръце; и, второ — възможността на едно акционерно дружество да притежава акциите на друго дружество, тоест евентуално да добие контрол над него. Един човек като Стринберг не притежава фондове, които движи, нито мини, нито високи пещи, дъскорезници, товарища, кредитни учреждения, върху които да почива неговата мощ. Той обаче притежава контрола. Той има десет на сто от акциите на десет или дванадесет от най-значителните монополи в Европа, които, всеки на свой ред, контролират десет други и тъй нататък... Стринберг е като някакъв върховен феодал, издигнат върху пирамида от васали. Той може, ако това му се харесва, да сече монети, да печата банкноти със своя лик и да се ползва — и той наистина се ползва — от привилегията на екстериториалност. Той е Лотер или Шарл Кент в една хотелска стая.

Стен се спря и погледна Марта, за да види дали не я отегчава. Но Марта Бонфой имаше дарбата да убеждава мъжете, че те притежават талант.

— Но това наистина е чудовищно — каза Симон; — защото в края на краищата това всемогъщество е стъпило, от една страна, върху дребните спестявания, а, от друга — върху труда на хиляди работници, докери, миньори.

— Разбира се, че е чудовищно! — потвърди президентът, като сви рамене. — Ето защо, ако аз бях на твоите години, Лашом, и ако днес участвах в политическия живот, ти щеше да ме видиш не в центъра, а в левицата.

И той погледна Симон със снизходителния укор, с който хората, достигнали върха на кариерата си, понякога поглеждат младите, които не се бунтуват — нещо тъй нехарактерно за тях.

— А сега нека не преувеличаваме нещата — продължи Стен. — Дребните спестявания, разбира се, ние ги браним в парламента; това е наше задължение и е в наш интерес. Но от абстрактна гледна точка те ме вълнуват твърде малко. Капитализмът се е превърнал в икономическа система на страхливци. Тяхното ръководно начало е да извличат колкото може по-големи печалби при възможно най-голямо прехвърляне на рисковете. Никога не е съществувала каквато и да е възможност за власт, без нечия ръка да не се е протягала да я използва. Фатално е наистина, че хора с авантюристичен дух и даже чисти авантюристи взеха надмощие над простолюдието от боязливи дребни спестители. От всички ония, които искаха и се стремяха да забогатеят, без да вършат нещо или да запазят онова, което имаха, без да произвеждат нещо, се създадоха прословутите „обирачи на каймака на спестяванията“ и всемогъщите финансисти...

Стен стана, приближи се до камината, почука снимката си с пръсти и каза иронично:

— По онова време бях млад и хубав!

После се обърна, опря ръце на зеления мрамор зад себе си и с леко приведена снага продължи:

— Че капитализмът е обречен да загине, в това могат да се съмняват само глупците; всичко свършва със смърт — цивилизации, нации, държави, църкви. Всяка привилегия, която престава да бъде възнаграждение за някаква дейност или риск, завършва с това, че убива ония, които я притежават... Но кога ще настъпи тоя момент? Това вече е друг въпрос!... Когато бях на тридесет години, ми поставиха диагноза, че страдам от сърдечна болест, а аз съм все още тук...

Стен имаше приятен, доста самодоволен, но топъл и отмерен глас с извивки. От мястото, където се намираше, погледът му можеше да се гмурка в пенливата домашна роба на Марта.

— Боже, каква хубава шия имаш! — каза той.

И така, те стояха в тоя богат, изящен и уютен апартамент — три личности, влиянието, решенията и действията на които имаха голямо значение за съдбата на целокупния народ на една страна от сто

милиона души; прозорливи, те познаваха пороците на своето време, но не смееха да доведат мислите си до крайните изводи от страх да не осъдят заедно с обществото, което управляваха, и себе си.

Добре възпитани гробокопачи, те се задоволяваха да закопават своя режим в земята, ограждайки го с цветя, за да не се чувства, че той е погребан.

— Да се върнем към Стринберг — поде Стен. — Хората от неговия вид, каквито впрочем има само неколцина в света, надминават по моему прозвището финансиста, което им приписват. Спекулациите им достигат абстрактните области на математиката, на формалната логика или на деспотизма. В същото време те се подчиняват на романтичната концепция на своята личност. Не вярваш ли, Лашом?... Авантюристи, стигнали до диктатурата, но много бързо издигнали се, за да създадат династия, и премного влюбени в себе си, за да я желаят... издигнали се над законите, изолирали се в съзерцаване на могъществото си, те губят връзка с действителността и забравят, че тая безгранична мощ все пак се опира, както самият ти каза преди малко, на пшеницата, която човек вършее, на метала, който лее, на стоките, които минават от ръка на ръка, на корабите, които могат да потънат или да се движат празни, на труда на хората и на техните нужди.

Робер Стен беше се увлякъл. Непоправим бърбрица, ненаситен слушател на себе си, с професионалния навик на адвокат, политик и трибун, той всеки момент можеше да скалъпи някаква реч.

Симон не изпущаше нито думичка от словото на „президента“; той асистираше при формирането на всяка мисъл, по-мъдра и по-блестяща от неговата, и обогатяваше източниците на собствените си бъдещи изказвания.

— И един хубав ден — поде отново Робер Стен — действителните фактори, за които тия поети на парата вече не държат сметка, насищането на пазарите, безполезността на дъмпингите, спадането на покупателната стойност, продажбите на загуба, една безработица, една революция, една лоша реколта в някоя точка на земното кълбо, както и завистта на съперниците им и нетърпението на подчинените им внезапно подкопават почвата под тях и ги сгромолясват от височината на книжното им скеле така, както един изстрел в главата на някой поет съвсем неочаквано слага край на скалъпваните от него с много труд и безсънни нощи произведения

върху безсмъртието. Имам основателни причини да смятам, че Стринберг е близко до катастрофа от този вид, до едно от ония сгромолявания на себеподобните му, които карат хората да се провикват: „Но как е възможно!“, когато това им е било писано с черни букви в тяхната съдба. В този момент той е на път отново да се впусне в операции от вида на ония, които е сполучил да извърши в началото на кариерата си. Защо мислиш ти, че Стринберг държи толкова много да се даде агреман на Шудлер? Защото сам той, Стринберг, и никой друг е вдъхновител на прословутите синдикати, за да може паралелно с тях да създаде потребителни кооперации, които ще му дадат възможност да пласира производството на ония клонове от промишлеността, които той контролира. Схващаш ли механизма?... Но когато един главнокомандващ, заставайки отново начело на войските си, започва да върши работата на старши лейтенант, поражението не е далеч... От друга страна, на Шудлер, вече в преклонна възраст и донякъде с размътена глава, му се е прищяло да си играе на стринберговци.

Стен спря, за да изпразни чашата си.

— Ако искате мнението ми — завърши той, — и Стринберг, и Шудлер са в много лошо положение и всеки от тях се надява да си възвърне загубеното благодарение на другия с тази разлика само, че Шудлер разчита само на Стринберг, докато Стринберг разчита на шест или седем шудлеровци. Те ще се провалят заедно, а с тях и този глупак Русо.

Беше два часа сутринта; Робер Стен целуна продължително ръката на Марта и си тръгна. От благоприличие с него си тръгна и Лашом. На кея, до колата, шофьорът на която се бе стреснал от съня си, председателят каза на младия депутат:

— Хайде, Лашом, върни се при прекрасната ни Марта... Няма защо да се криеш от мене... Аз съм доволен. Имам впечатлението, че тя е щастлива...

На другия ден Симон Лашом телефонира на Анатоли Русо, че след продължителния разговор, който бе имал с Ноел Шудлер, смяташе както организирането на синдикатите, така и предлагания от Стринберг заем за съвсем сигурни.

V

В малкия кабинет на „Театр де Дьо-Вил“ секретарката госпожа Летан, изправена пред Вилнер, четеше дълги списъци с имена.

Наведен над един печатан план на театъра си, Вилнер слушаше, клатеше глава и подхвърляше по някоя дума.

— Маркиз дьо Гьотвил?

— Две места. Където искате, но по-добре някъде в дъното.

— Барон Глюк?

— О, едно място, даже половин. Той е толкова дребен. Един допълнителен стол! И само при условие, че цялата критика бъде настанена. По един или друг начин, поканен или не, той ще бъде тук.

Пиесата, в която Силвена Дюал беше играла второстепенната роля на Естер Могар, беше снета. Замести я „Витриол“, в която Силвена този път играеше главната роля; Вилнер разпределяше сега местата за генералната репетиция на тази пиеса.

Деликатна операция, за която той полагаше толкова грижи, колкото и за самата постановка. Никой не умееше по-добре от него да разпръсне ентузиастите на различни места из салона, да настани любовниците до семейства, да постави хубавите шии на първия ред на балкона и преди всичко — да се погрижи за директорите на вестниците и големите критици.

— Госпожа Етерлен?... Защо тя е в буквата „Л“? — запита госпожа Летан.

— Вие го знаете много добре. Защото беше любовница на Ла Монри, а после на Лашом. Не представлява интерес, зачеркнете я! Тя вече не е любовница на никого.

Вилнер се изправи, разпери ръце и подхвърли:

— *Sic transit...* така преминава славата на подлците!... Също и госпожа дьо Ла Монри — добави той. — Не се бойте! Тя е стара, а при това и глуха. Трите реда за глухите са вече заети.

При всяка нова пиеса на Вилнер списъците се изпъстриха с няколко задраскани имена, „изпращани в гробищата преди смъртта“, както казваше драматургът; на тяхно място се вписваха нови,

„изгряващи светила“; с помощта на тия списъци човек лесно можеше да проследи курса на славата през последните четиридесет-петдесет години в Париж.

— А, добре, че се сетих — възкликна Вилнер. — Барон Шудлер ми каза, че ще доведе и Стринберг. Това е събитие. Изглежда, че Стринберг през целия си живот не е стъпвал в театър. Дайте им дясната ложа над авансцената. Вярно е, че оттам не ще виждат добре, но затова пък всички ще виждат тях.

В кабинета се втурна Силвена — възбудена, нервна, щастлива, в син жакет и със сребърна лисица. Младата актриса всецяло бе завладяна от вълнението пред първата си голяма роля.

— Едуард, мили! — възкликна тя.

Студеният и зъл поглед на Вилнер я прикова на място.

— ... Извинете, *скъпи маестро* — продължи тя с престорено уважение, — колко места ще дадете за приятелите ми?

— Нито едно.

— Как?

— Нито едно! Нямам нужда от приятелите ти, те имат нужда от мене.

— Така ли? А ти имаш нужда от всичките си стари любовници...

— Успокой се, успокой се — отвърна Вилнер с тон, който предвещаваше гневно избухване. — В салона ще има, ако това ти прави удоволствие, най-малко десетина мъже, с които си спала, без да влизам в тая сметка и самият аз...

— Мръсник! — процеди през зъби Силвена.

Но в тая едва сдържана обида имаше по-скоро възхищение, отколкото яд, и даже известна нежност, която не е несъвместима с омразата. Всеки път, когато почваше да рита, Вилнер я смазваше само с един удар и Силвена изпитваше нужда едновременно да хапе и да лиже.

В тоя момент съобщиха за редакторите на театралната хроника. Вилнер им бе определил обща среща подобно министър, който свиква пресконференция. Малкият кабинет се изпълни с журналисти и фотографи. Госпожа Летан се отдръпна дискретно в един ъгъл.

Няколко минути светкавиците на фоторепортерите осветяваха стаята на Вилнер. Стариият Юпитер се надуваше, вдигаше веждата си, благоволяваше да се усмихне или се преструваше, че се гневи срещу

безвредните светкавици на магнезия. Снимаха „Едуард Вилнер прав“, „Едуард Вилнер седнал“, „Едуард Вилнер пишец“, „Едуард Вилнер, дръпнал завесите, съзерцава Париж“...

— Още една за мене, господин Вилнер, за „Вог“... Мога ли да ви помоля за една в профил, маестро — за „Комедия“...

Преструвайки се, че ѝ трябва запалката, оставена на бюрото, Силвена се приближи до Вилнер, за да запечата образа си до неговия. В движението ѝ имаше колкото тщеславие, толкова и сантименталност. Но с голямата си месеста ръка драматургът я отблъсна, ръмжейки:

— Назад, комедиантке! Ти ще се снимаш на сцената с артистите.

Този път Силвена наистина беше оскърбена.

После Вилнер Отговори на въпросите на редакторите, и обясни сюжета на пиесата. „Витроил“ — това бяха парите; парите, хвърлени в лицето на човека, които като киселината, плисната от някоя гибелна чаша, разлагат всичко — чувства, любов, семейство, и които като нея разяждат и убиват ония, които боравят с тях. Действието се развиваше в някакво bankerско семейство.

— Изпълнителката на главната женска роля, за щастие, е млада актриса, която вече е играла в моя театър; мисля, че в тази пиеса тя ще бъде едно истинско откритие...

Човек никога не би повярвал, че Силвена се намира само на няколко стъпки от него.

Отвлечена в другия край на кабинета от някакъв млад журналист, който търсеше по-оригинална информация, Силвена отговаряше превзето:

— А... добре... ето... Играя в театъра от осем години... Да, започнах много млада. Играх във „Вариете“, в „Ар“...

Колкото повече се отдалечаваше от първите си дебюти, толкова по-сигурна ставаше тя, споменаваше дати, украсяваше фактите.

— Но едва откакто работя с Едуард Вилнер, към когото изпитвам безкрайно възхищение, безгранична благодарност — продължи тя, хвърляйки кос поглед към тирана, — аз имам чувството, че съм разбрала какво значи театър. Дължа му много... И тъй... аз съм му безкрайно благодарна, че ми възложи прекрасната роля на Ема във „Витриол“, за която се надявам да бъда достойна...

Макар и банална, тя беше искрена и даже развълнувана. Пристъпът на яд, който я бе завладял само преди няколко минути,

беше изчезнал; сега тя говореше пред представителите на печата и нещата се поставяха в друга, по-възвишена светлина.

Вилнер, който я наблюдаваше крадешком и долавяше някои откъслечни фрази, помисли: „Нещастна идиотка!“

Както всеки път, когато Вилнер ѝ отправяше тоя строг и неодобрителен поглед, така и сега радостта ѝ тутакси се изпари и тя се запита: „В какво още съм сгрещила?“

Всъщност драматургът вече се бе пренаситил на Силвена. Всичко в нея, което в началото му се струваше очарователно и освежаващо, сега му беше непоносимо. Силвена прекалено много се бе настанила в живота му.

Той пресмяташе времето, което още му оставаше, за да използва, макар и умерено, мъжеството си и броя на новите жени, които още можеше да открие, да проучи и да люби. Присъствието на тая оса Силвена му пречеше да открие тия непознати, тия последни бисери или мъниста, които можеха да порадват старините му.

Силвена бе престанала да го забавлява; вече не беше достатъчно тя да застане до него стройна и тънка, за да успокои тревогите, които му причиняваше гледката на собствения му корем, цъфнал като купол на джамия и със сбръчкана кожа, преходна и тленна.

Въпреки годините си той продължаваше да се придържа към мъдрия принцип, че от момента, когато една жена престава да бъде желана, трябва веднага да се напуска. А той вече не желаше Силвена.

Но Вилнер беше допуснал младата актриса да се залепи за него като краста; освен това тя му трябваше за пиесата. Силвена му струваше много време и до известна степен средства, а той не беше човек, който така лесно можеше да губи капиталовложенията си.

— Ах, добричка ми Летан — казваше той на секретарката, — знаете ли, аз винаги съм бил жертва на чувствата си.

Журналистите бяха напуснали кабинета.

— Значи... велики ми Едуард... местата... нали ще ми дадеш десет места — отново поде Силвена.

— Казах ти, не! — изгърмя Вилнер. — Те ще си купят местата, приятелчетата ти! Хайде, изпарявай се веднага. Няма какво да търсиш тук. Ти си нищо. Ти съществуващ благодарение на мене; и ако аз поискам, няма повече да съществуващ! Помни това: „Аз те създадох с ръцете си и аз те издигнах!“ ... Кой беше казал това? Аз или Есхил?

И леко хващайки я за раменете, той я избута през вратата. После се върна и с въздишка се отпусна в креслото, размисляйки няколко секунди.

— Всъщност — каза той, гледайки секретарката, без да я вижда — същата съдба, която тласка двама любовници един към друг, един ден ги разделя.

Той остана за един миг замислен, после взе бележника си.

— Та това, което току-що казах... е цял сюжет за пиеса...

И скоро, завладян отново от текущите въпроси, попита:

— И тъй, Летан, колко души трябва да предвидим за приема след генералната репетиция? Шестдесет или седемдесет... Три чаши шампанско на глава. Не повече. Знаете, че винаги се намират такива, които не пият... Можете да изчислите, като смятате по осем чаши от бутилка.

VI

Пиесата беше почнала от няколко минути. Вниманието на зрителите бе смущавано само от неколцина закъснели, които, настанявайки се на определените им места, се извиняваха шепнешком.

Внезапно завесата падна и салонът бе полуосветен; мъртвешка светлина постепенно се разля върху голи рамене и плешиви темета, върху триредни бисерни колиета и колосани яки.

— Но какво става! — питаха се всички.

Не бяха видели да припада на сцената никакъв актьор. Дали не се бе запалило нещо зад кулисите? Някои хора с богато въображение почнаха да се вълнуват и да поглеждат към изходите. Други, изпълнени с кавалерски добродетели, спомняйки си за пожарите в операта и в благотворителния пазар, се канеха да викат: „Най-напред жените!“ Присъстващите политици веднага си помислиха за атентат.

Каdifената завеса се вдигна отново и на авансцената излезе, облечен в смокинг, Едуард Вилнер. В големия салон на „Театр де Дьо-Вил“ настъпи гробна тишина.

— Госпожи и господа — обърна се Вилнер към публиката с глас, чийто въздържан тътен излизаше от пещерите на гнева, — тъй като артистите изпълниха началото на това действие не така, както им бях посочил, те ще имат добрината да го повторят пред вас.

В салона настъпи облекчение, някои се изсмяха, чу се и възторжен шепот. Светлините угаснаха отново.

Зад кулисите, потънала в сълзи и близо до нервна криза, Силвена, подкрепяна от колегите си, крещеше:

— Така не се постъпва! Така не се постъпва на генерална репетиция с една актриса!

— Генерална репетиция — това значи още работа! — отвърщаше Вилнер.

Той почука с пръст ръчния си часовник.

— Десет минути бяхте на сцената, а изостанахте три минути от текста, банда мръсници такива! С такова темпо пиесата ще продължи цели, четири часа.

— Но аз се смуцавах! — изохка Силвена.

— Малко ме интересува това!

— Не, не и не! Няма да се върна на сцената — тупаше тя с крак и разтърсваше косата си.

— Добре, много добре! — каза Вилнер. — Извикайте дубльорката!

Тогава Силвена се овладя. Тя изгледа Вилнер с дълбока омраза и каза:

— Не е заради тебе, уверявам те. Правя го, защото имам чувство за професионален дълг.

Завесата се вдигна и Силвена се появи на сцената. Кипяща от яд, сега тя хвърляше репликите си като снаряди.

— Но тя има гласа на Сара^[1], тая малка — шепнеше барон Глюк, повдигайки се до ухото на съседката си.

Пиесата ставаше жива и реална; скоро зрителите забравиха, че се намират в театър; със Силвена внезапно бе станало това чудо, което наричат преживяване и без което актьорът е само картонена кукла.

С гласа, движенията, извивките на тялото и благодарение на необяснимия флуид, който се излъчваше от младата му любовница, Вилнер увличаше зрителите и ги въвеждаше в света, в който искаше да ги въведе.

През това време самият той крачеше надлъж и нашир, проверяваше часовника си, отиваше да откряне някоя врата на салона, опипваше пулса на присъстващите, възмуцаваше се, че две от местата бяха останали незаети, различаваше смътно в сянката на шеста лежа Марта Бонфой и госпожа Стен, а зад тях председателя и Симон Лашом.

Някой се изкашля, накара го да подскочи и предизвика у него желание за убийство.

По свой начин той също преживяваше сценичната треска.

Силвена завърши действието със същата жива игра, с която го бе започнала, и публиката, увлечена, искрена и великодушна, ѝ направи овации.

Тълпата се разля из кулоарите.

Мъжете, движейки се бавно, леко приведени в черните си костюми и колосани ризи, напомняха пингвини, чифтосани с женски, подбрани от най-различни видове домашни птици.

Но тия пингвини и тия пъстри домашни птици все пак бяха най-изтънченото и най-проницателното от това, което съществуваше на земята. Тук си бяха дали среща осемстотин души, които диктуваха на остатъка от бялата раса вкуса, успеха и модата, определяха роклите, бижутата и естетичните теории; мненията им бяха очаквани и възприемани в Лондон, Рим и Ню Йорк, в Стокхолм, Белград и Буенос Айрес. Наистина всички тия хора не бяха еднакво забележителни, но взети като цяло, образуваха тесто от особено качество.

Това общество имаше вкус към малко престоялите ястия. И все пак, трябва да се признае, то оказваше известна съпротива на пълното разлагане, тъй като въпреки новото, което идваше с всяко следващо поколение, и въпреки революциите, опустошенията и войните, то беше успяло да задържи ръководната си роля и надмощие от два века насам.

Впрочем тук можеха да се видят и мнозина чужденци, по-скоро интернационалисти — хора, които бяха обиколили всички столици, но които Плас дьо ла Конкорд непреодолимо привличаше като огледало, като примамваща свирка за птици, като някаква съблазън; хора, които, запазвайки своята националност по рождение и по паспорт, завършваха по външност и по мисъл като парижани.

Необикновено беше само присъствието на Стринберг. Той се разхождаше в компанията, на барон Шудлер. На снежнобелия си нагръдник носеше два бисера, големи колкото яйца на кос; финансистът леко се поклащаше, пристъпвайки с високите си обуца. Не можеше да се разбере дали се забавлява, или е само заинтригуван. Той пушеше безкрайните си цигари с дълги златни мундщуци, от които смукваше само четири пъти и които хвърляше зад себе си, докато пазителите на сигурността на Републиката, вместо учтиво да го помолят да отиде в пушалнята, усърдно премахваха от килима позлатената му диря на милиардер.

— Видяхте ли ръката на Шудлер! Поразително! — шушукаха в кулоарите.

Двамата финансиста се разговаряха на нисък глас. Тях ги следваха, обкръжаваха ги или ги задминаваха хора, които имаха равнодушен вид, но които скришом жадуваха за едно кимване на глава, за една усмивка, за едно ръкостискане. Забелязаха обаче, че Лашом, един от малцината, който има честта да бъде представен на знаменития

финансист, остана съвсем студен и само след миг се отдалечи от тях, докато Анатол Русо любезничеше с виртуозността на гълъб-акробат.

Малко по-нататък Марта Бонфой излагаше на показ сребърната си коса, прекрасните си рамене, звънливия си смях и царствената си осанка.

— Това ли е Стринберг? — прошепна тя на Симон и Робер Стен. — Та, той е пропаднал тип, приятели мои. Чувствам го... от нищо и от всичко, по кожата и по погледа му.

Говореха също така за пиесата и особено за произшествието със завесата.

— Той имаше право, пълно право! — твърдяха побратимите на Вилнер, които никога не биха се осмелили да си позволят подобно нещо.

Критиците, скицираха статиите си, изпитвайки въздействието на фразите, които се канеха да употребят, върху приятелите си, както касапите точат ножовете си, преди да почнат да режат месото.

Никой от тях нямаше смелостта да признае открито, че пиесата му харесва. Те бяха тук да преценят само мнението на другите и ако е възможно, да блеснат за сметка на творбата на някой друг. А удоволствието оставяха на светските хора и на буржоата.

Изведнъж се разнесе звънецът и заглуши кудкудякането; пингвините и домашните птици се върнаха по местата си.

Когато завесата се вдигна и откри сцената за второто действие, в салона се разнесе шепот и погледите неволно се насочиха към авансцената, където се намираха двамата финансиста: декорът с угнетяваща точност представляваше копие на вътрешната уредба на дома Шудлер.

Париж умееше да цени иронията, аплодираха декора. С развитието на действието приликата ставаше още по-очевидна. Зрителите проследяваха как един баща, ревнуващ своята власт, подготвя провалянето и смъртта на своя собствен син.

Изглежда, Вилнер бе настанил Шудлер над самата авансцена, за да покаже по-добре модела.

Навъртайки се постоянно около вратите, Вилнер бе забелязал на шестия ред в партера една самотна, удивително хубава млада жена, съпруга на някакъв чиновник в Ке д'Орсе.

Той повика секретарката.

— Мила ми Летан, ще ми направите една голяма услуга. През следващата пауза ще отидете хей там, при оная очарователна дама, виждате ли... при оная прекрасна личност там... тя се нарича госпожа Боател. Изглежда тъй тъжна, бедното дете, не мога да понасям това... и ще я настаните в ложата ми. Ще ѝ кажете, че държа на всяка цена да приеме поканата ми. След това ще наредите да ѝ поднесат цветя.

— Но къде да ги намеря по това време, господин Вилнер?

— Не знам... Справете се. Чакайте, вземете от стаята на Силвена... Днес тя получава цветя в такова изобилие!

През третото действие, сигурен в успеха на пиесата си, Вилнер както обикновено влезе в ложата си, вляво от сцената, за да се каже, че по време на генералните репетиции той стои в салона така спокоен, като че ли присъства на чуждо представление.

Драматургът намери младата, стройна и крехка госпожа Боател твърде притеснена, свила се в най-тъмния ъгъл на ложата с букет гладиоли в ръка.

— Е добре, а вашият съпруг?... — шепнешком попита той.

— Съпругът ми много съжалява. Беше принуден да замине... повика го министърът.

— Ах, да... отлично. Републиката се управлява много добре.

Той взе цветята и ги сложи в скута ѝ. После, прихващайки я леко през кръста, започна да шепне във врата ѝ:

— Вие сте чудно хубава!... Вие сте най-хубавата тая вечер... Без вас славата ми нямаше да има никаква стойност. Сега разбирам, че съм създал тая творба за вас. Подарявам ви я.

Той беше решил да я обсипе с подаръци, които не му струваха нищо.

Хубавата госпожа Боател, още неопитна жена, се почувства нещастна и трагично изоставена. Но изведнъж ѝ хрумна една щастлива мисъл.

— Моля ви се — каза тя. — Оставете ме да слушам; всичко е толкова прекрасно!

През това време Силвена се мъчеше от последните рани на витриола. В края на пиесата тя игра с такова буйно увлечение, с такава стихия, че присъстващите не можеха да потърсят в кой джоб бяха сложили картончетата с гардеробните номера или ключовете от колата си; истински успех...

Няколко секунди преди края Вилнер се върна зад кулисите.

Завесата падна; залата гърмеше от аплодисменти; актьорите грижливо брояха извикванията.

Силвена пристъпи напред и с глас, който леко трепереше от възбуждане, обяви:

— Пиесата, която имахме честта да репетирам за последен път пред вас, е от господин Едуард Вилнер.

Това съобщение сякаш беше изненада за всички, някакво голямо откритие и акламациите избухнаха с нова сила. Ония, които щяха да говорят или щяха да пишат най-лошо за пиесата, сега викаха най-разпалено: „Авторът, авторът!“ Тогава се появи Вилнер, великолепен и властен в апотеоза на завършеното си произведение, за да получи залпове от ръкопляскания, които стигаха до него, както някога плясъците на дъжда по склоновете на Олимп бяха стигали до Зевс, и от които той имаше нужда веднъж в годината, за да може да живее и да продължава да твори.

Той хвана Силвена за ръка, тикна я леко пред себе си и показа на народа новия идол, новата простосмъртна, от която, пожелавайки я, той бе направил богиня.

Париж имаше нова голяма актриса и възторжено ѝ поднасяше лавровия си венец.

После тълпата се втурна зад кулисите. По възчерните железни стъпала на тясната вита стълба, между изтритите стени, пропити от особената миризма на грим, прах и супа, мъжете във фрак и жените в кадифе и сатен, повдигайки дългите си поли с пръсти, отрупани с пръстени, се притискаха до задушаване един в друг.

Малкият барон Глюк — „... капка вода, на която бяха сложили монокъл“, както казваше Вилнер — подскачаше, промъкваше се и се пъхаше между колена и лакти, за да пристигне като шампион начело на навалищата. Баронът беше страстен поклонник на театъра. Познаваше всички актьори, всички актриси. Като по чудо го намираха седнал едновременно във всички гримьорни, гъгнеш прекалените си похвали.

— Ти беше божествена, миличка, божествена! — кълнеше се той на Силвена. — Истинска Сара, истинска Режиу, истинска Барте^[2]... не, още повече, ти беше ти!

— Искрено ли е? Не го ли казвате само за да ми направите удоволствие? — отвърщаше Силвена, залята от комплименти.

Барон Глюк се изненада, че не вижда в гримьорната на Силвена букета гладиоли, който ѝ бе изпратил; обясни си го с това, че беше много късоглед, а монокълът не му вършеше много работа; после навалицата го отнесе към гримьорната на Ромен Далма, който играеше ролята на сина.

— Гениален, миличък, ти беше гениален...

Едуард Вилнер, притиснат до една преграда, трябваше да си служи с цялото си туловище, за да устои на потока от възторзи.

— Истина ли... наистина?... Хареса ли ви? Тогава много съм доволен — казваше той.

От ръкостисканията на критиците, от погледите на събратята си той отгатваше духа на статиите, които щяха да се публикуват на следващия ден.

Някакъв престарял господин, с кожа на петна с цвета на медена питка и слухов апарат за глухи, го попита:

— А как се казва момичето, което играе главната роля?

— Силвена Дюал, драги ми херцог.

— Как? Какво?

И херцогът издигна малкия микрофон на апарата си до устата на Вилнер.

Врълетяха жените.

— Едуард, трябва да те целуна!

Бузите на Вилнер вече бяха станали като истински мострени карти на всички червила в Париж.

— Остани малко — шепнеше от време на време той. — Ще пийнем нещо. Но не казвай на другите. Нека си остане между нас.

От време на време драматургът поглеждаше през главите на тълпата. Уви! Очарователната, невинна, нежна и млада съпруга на служителя от Ке д'Орсе беше изчезнала.

Когато потокът най-сетне спря и остана само най-преданата пяна, Вилнер обяви:

— Хайде, деца, аз съм гладен!

Той не може да чуе хората, които, озовавайки се отново на тротоара, казваха:

— Всъщност не прекарахме лоша вечер.

Други, на които още не се спеше, отидоха на последното представление в близкото кино, където даваха нещо необикновено:

един от първите говорещи филми, по-точно втория — „Живата развалина“, в който чуваха как затвореният в една подводница екипаж чукаше по туловището на подводния си кораб в отговор на някакви водолази.

[1] Отнася се за голямата френска актриса Сара Бернар. — Б.пр.

↑

[2] Сара Бернар, Режиани Барте — прочути френски актриси. — Б.пр. ↑

VII

В два наредени специално за случая кабинета избраниците, смесени с актьорите, поглъщаха сандвичи с гъши дроб, студено пиле и пълни блюда с дребни сладкиши. Госпожа Летан още веднъж трябваше да установи, че по три чаши шампанско не бяха достатъчни на човек.

Вилнер обичаше тия празненства след генералните репетиции, където успехът продължаваше да бръмчи около него, където му цитираха думи на автора, негови собствени думи; където го поздравяваха за някоя смела сцена, за някоя реплика, за някоя ефективна изненада. Всичко това отдалечаваше оня момент, когато отново щеше да се намери лице срещу лице със себе си. Но тая вечер той получаваше похвали колкото за „Витриол“, толкова и за Силвена и макар че и тя беше негово създание, той почваше донякъде да се дразни.

— Драги ми Едуард... (общите им отношения с Марта Бонфой позволяваха на младия депутат тая фамилиарност) драги Едуард — казваше Симон Лашом, — какъв шанс имате! Тя е очарователна, блестяща, тя ще направи чудесна кариера.

— Харесвате ли я, миличък? — отвърна Вилнер. — Добре тогава, опитайте щастието си или по-скоро дайте ѝ възможност тя да го опита. Мисля, че вие я интересувате много. Да, да, уверявам ви.

Лашом се изненада.

— Не е възможно, вие се шегувате! Всички знаят...

— Какво? Че аз?... О, не, драги мой! Та аз съм вече старец. Само от интерес към изкуството!... Не казвам, че между другото, така...

И те заговориха по-общо за любовните си привички. Вилнер твърдеше, че вече не може да понася която и да е жена да се събужда до него.

— А вие как постъпвате? — попита той.

— О, винаги при тях оставам. Никога у дома — отвърна Симон. — Това предотвратява късите съединения, а освен това спестява извънредно много време. Предпочитам да си тръгвам в четири сутринта...

— Да, да — каза Вилнер, клатейки голямата си глава. — Но вие, вие сте млад. С време, когато влезете в години, ще се убедите. Става уморително отново да се обличаш посред нощ.

Вилнер беше прекъснат от някой, който дойде да каже:

— А Шудлер, как реагира той? Сигурно е вбесен. Малко прекалихте!

— Пиесата е със загадки, това е очевидно — намеси се някаква друга особа. — Тя е в устата на всички парижани!

От края на второто действие Вилнер чуваше за стотен път да се повтаря: „Пиеса със загадки... пиеса със загадки... Това е Шудлер, нали?... Впрочем признайте си, това е Шудлер...“

И той изгуби търпение. Струваше му се, че искат да подценят творбата му, да я превърнат в обикновена забава за обществото, и неочаквано, както държеше една до половина оглозгана пилешка кълка, надвишавайки глъчката на гостите, даде ход на яростта си.

— Какво, какво значи пиеса със загадки? — изкрещя той. — Всички пиеси са със загадки. Вземете Расин. Пиесите му са със загадки. Можете ли да ми кажете, неговият „Александър“, който впрочем, с изключение на две сцени, е лош, не е ли Людвиг XIV? А романите? Всички романи са със загадки. Балзак... Толстой... Та Толстой не си дава труд да изменя даже имената. Той сменя само една буква и това му стига. Ако аз бях взел портиерката си или си бях послужил с някаква хроника като Стендал и като двацет други, тогава нямаше да разправяте, че това е творба със загадки единствено защото нямаше да знаете моделите. И после какво значи модел!... Е да, модел е например една жена, която скулпторът използва, за да създаде Венера, макар че тялото на тая жена не е чак толкова съразмерно сложено. Защото, госпожи — продължи той, размахвайки пилешката кълка, — нито една от вас няма тяло, което да е съвършено, гарантирам ви! Ако проверите, сами ще се убедите, че съм прав.

Всички мълчаха; слушаха го изненадани и любопитни, питайки се докъде ще го доведе вдъхновението му.

— Само че на нас — поде той отново, — за разлика от скулпторите, ни са нужни десет модела, за да създадем един прототип. Какво ви забавлява? Какво ви привлича? Какво ви е нужно? Да имате това, което смятате за истина. Ние работим с материала, който ни се предлага, и наше изключително право е да го изпипваме така, както

разбираме. В края на краищата има само два начина да пишеш: като мислиш, че си център на вселената или че другите са тоя център. А за да създадеш сполучлива творба, трябва да можеш да мислиш и едното, и другото... Пиесата със загадки е историческа пиеса, която създаваме за съвременниците си. Запомнете, че вие ще продължавате да съществувате толкова, колкото поискаме ние, защото поколенията ще търсят в пиесите ни, в нашите книги, а не другаде, не върху надгробните ви плочи имената, които сте носили, мебелите, сред които, сте живели, та даже и начина, по който сте се обичали. Благославяйте ни, че продължаваме съществуването ви отвъд окаяната трайност на вашите органи и вашата плът. А ако имате пороци, оплачете се на вашите създатели, а не на нас!

Доволен от последната си дебелацина, той млъкна за миг, поемайки си дълбоко въздух, за да си отдъхне. Внезапно му се поиска да изхвърли с ритници всички тия хора, които бяха гледали безплатно пиесата му и които сега се надпреварваха да лапат дребните му сладки.

Побързаха да го успокоят, съгласявайки се с него.

— Искате ли да знаете какво ми каза Шудлер?... — добави той след малко. — Е добре, баронът ми каза: „Това са лъороамоблановци, драги мой, вие тях сте искали да обрисувате. Очевидно е!...“ Е тогава какво!...

Силвена беше пияна. Не че беше пила много, но след нервното напрежение, вълнението, умората и успеха шампанското беше допринесло да изгуби до известна степен контрола над себе си. Тя бе запазила гласа си от сцената, висок и подчертан; непрекъснато повтаряше за случката със завесата и почваше да говори глупости, тропайки с крак и разтърсвайки гривата си.

— Ето на! Виждаш добре, че имах право! — й каза Вилнер, раздражен, че я вижда в това състояние.

Правейки последни излияния, избраниците почнаха да се разотиват на групи.

— Едуард, прекарахме незабравима вечер...

Вилнер, слизайки с последната група, се обърна към Лашом:

— Кажете, драги приятелю, връщайки се в къщи, не минавате ли през квартала на това хубаво дете — улица Неапол?...

— Да, да, разбира се — отговори Лашом, който живееше точно в противоположната посока, до „Трокадеро“.

Впрочем всичко се нареждаше добре, Марта Бонфой вече си бе отишла, изпратена от семейство Стен.

— О, защо, Едуард!... — възрази гальовно Силвена.

Пияна, признателна и може би за пръв път истински влюбена във Вилнер, тя се притискаше към него по витите стълби и цапаше с червило хубавия бял шал на стария си любовник. Силвена се бе надявала да завърши вечерта както трябва, за да бъде щастието й пълно, цялостно и равномерно разпределено по цялото й същество.

— Не, не, миличка. Шофьорът е капнал. Настоявам той да отиде да си легне. Нашият приятел ще те изпрати.

Такава загриженост за персонала друг път можеше да се стори на Силвена много странна.

На тротоара тя направи още едно усилие да продължи нощта.

— Хайде да отидем някъде да изпием по чаша... — предложи тя.

Вилнер поклати глава.

— Аз, мили деца — каза той, — съм смазан за сън, смазан от умора и триумф. Отивам да спя.

После, по-ниско, стискайки сърдечно ръката на Симон, той пророни от устието на водосточната си тръба:

— Благодаря ви, драги. Правите ми услуга.

VIII

Удоволствието беше отрезвило Силвена и бе разляло в жилите ѝ приятна отмалялост. Без съмнение Симон не бе олицетворение на красотата, но след няколкомесечна вярност на Вилнер той се явяваше за нея нов и млад.

Симон и Силвена си спомниха нощта, която преди седем години бяха прекарвали заедно в същия апартамент, след приемането на Емил Лартоа във Френската академия.

Но тогава Симон беше пиян.

— Какво точно правихме тогава? — попита той.

— Как? Не си ли спомняш?

Те бяха почнали да си говорят на „ти“ така лесно, както лесно щеше да се прекрати това с края на нощта.

Да... Симон Лашом си спомняше. Или по-скоро бе запазил само някои отделни картини, които се натрапват в паметта много по-дълбоко в нетрезво, отколкото във всяко друго състояние, и се редуват с напълно забравени неща. Той си спомняше тази стая, но със златни, различни по големина звезди по стените, а сега тук нямаше никакви звезди.

— Не си ли сменяла тапетите?

— Не, но имат нужда от това. Трябва да го направя — отговори Силвена с ръка под тила, повдигайки хубавата си огненочервена коса.

Той си спомняше също така две вплетени човешки тела върху същото това легло — Силвена и Моблан; спомни си и себе си, проснат върху канапето, където ядеше твърдо варено яйце.

— А после спомням си, че ти беше много близо до мен. Дали не се лъжа?

— И това ли е всичко? — прошепна тя иронично.

Симон се загледа в Силвена.

— Беше същата нощ, когато накарах бедния Люлю да повярва, че ще стане баща.

Сега, когато той беше мъртъв вече от доста години, Силвена, която бе ускорила провала, лудостта и смъртта му, наричаше Моблан

„бедния Люлю!“.

— Всъщност той беше един мръсник — поправи се тя. — Но да не говорим повече за това, искаш ли? Всичко беше отвратително, гнусно, един ужасен период от живота ми. Бих искала никога да не мисля за него... Толкова ми се иска той миг да беше първата ни среща... така... — разнежена добави тя.

— Но това е наистина първата ни среща... — отговори той със същата нежност, която не го обвързваше с нищо.

Силвена си помисли, че такава беше съдбата ѝ — отново да среща ония мъже, на които някога се бе отдавала, но които сега не си спомняха за това.

„Трябва да съм се променила; сигурно тогава съм била съвсем незначителна...“

Той също мислеше, че съдбата се повтаря; тая съдба, която ги събираше на тържествени вечери и го караше да я изтръгва под носа на старците. Повторението на съдбата в действителност беше общ закон, който караше всички човешки същества при едни и същи обстоятелства да постъпват по един и същ начин.

Размишлявайки така, седнал на ръба на леглото, той нежно галеше Силвена, която потръпваше.

В тоя момент щракна секретната брава на входната врата. Силвена се изправи и извика ужасена.

— Това е Едуард! — възкликна тя с разстроено лице, покривайки се с чаршафа.

Лашом стана и машинално се доближи до едно кресло. За щастие той вече беше обул панталоните и обувката и бе сложил твърдата си яка; избягнато бе поне смешното положение, в което можеха да го заварят.

Вилнер вече беше там. При слабата светлина на нощната лампа той изглеждаше още по-внушителен и по-застрашителен. Челюстта му трепереше, огромните му ноздри вдишваха въздух с шума на ковашки мях.

Симон, който не можеше да си обясни странните, дяволски реакции в душата на тоя човек, веднага допусна драма, представи си в същия миг виковете, безсмисления бой с тоя стар колос или което беше най-лошото, изстрела, видя скандала, Марта предупредена, уплаши се

същевременно за кариерата си, за доброто си име в обществото и даже за живота си.

— Сигурен бях! Подозирах! Знаех го! — изкрещя Вилнер с кръстосани ръце, с длани, притиснати върху мускулите на ръцете си. — Човек не може да те повери даже на един приятел, ето какво правиш ти!

— Но ние нищо не сме правили — простена Силвена, готова да се разплаче. — Легнах си, побъбрихме си...

— А-ха! Не лъжи на туй отгоре! — изрева той.

Исполинът вдигна ръка, сякаш да я удари. Тя закри лице с лакти. Симон се запита дали не трябва да се намеси. Тогава Вилнер дръпна чаршафа и откри Силвена, която изпищя.

— За да си побъбрите ли си се съблякла гола? — изкрещя той.

После, обръщайки се към Симон с движение на благородно великодушие, каза:

— На вас, миличък, не се сърдя, вие сте свършили вашето задължение, вашето мръсно задължение на мъж. Това е естествено.

Едва тогава Симон разбра, че всичко това бе само една добре скроена комедия; почувства се много облекчен, но заедно с това и малко унижен.

— Но тя — продължи Вилнер, сочейки с протегнатата ръка Силвена, — тая малка мръсница, тая разгулница, след това, което направих за нея... да избере точно деня, когато би трябвало да ме благославя, когато би трябвало да лежи в краката ми!... Ах, блуднице, животът неизбежно ще те накара един ден скъпо да изкупиш това, което направи, защото има правда...

Той играеше естествено и убедително една сцена, взета от собствения му репертоар. После се отпусна в едно кресло.

— Да направиш това на един старец! — каза след малко той в тишината, нарушавана само от плача на Силвена.

И изведнъж пред тая гола и ридаеща жена и пред тоя мъж, който преди малко я беше притежавал, той бе завладян от някакво смътно, еротично и болезнено чувство, от някакво състояние на възбуда и опасна мъка, която се вселяваше в мозъка и в плътта му.

Гневът му бе престорен, но скръбта беше истинска. Сега интригата, която беше скроил, се обръщаше срещу самия него.

— Положението ми наистина е глупаво — прекъсна мълчанието най-сетне Симон.

— То е човешко, миличък — отвърна Вилнер и стана.

— Едуард!... Едуард!... Не исках да те наскърбявам! — простена Силвена.

— Ти знаеш, че не прощавам — прекъсна я този път с непресторено коравосърдечие Вилнер. — Аз съм стар. Нямам много време.

Той беше намерил вътрешно оправдание да се отърве от нея.

После, обръщайки се към Симон, каза:

— Надявам се, че не ще откажете да ме придружите... да придружите един старец, който току-що е загубил последните си илюзии. Мисля, че вие ми дължите това.

Тръгнаха си, без нито единият, нито другият да се сбогува със Силвена.

Те пътуваха от Плен Монсо към Сена, когато Вилнер каза на Симон:

— Не исках таксито да ме чака. Нощните тарифи са съсипващи... Не ви ли уморява шофирането?

— Не — отвърна Симон машинално, с поглед, втренчен отвъд стъклото.

Те се умълчаха. Вилнер вдъхваше останалия по Симон парфюм, който обикновено употребяваше Силвена, както и възбуждащия и едновременно смущаващ парфюм, който излъчваше тялото на младата актриса.

Колкото повече време минаваше, толкова по-голямо ставаше озлоблението на Симон към стария човек. За десети път вече той се канеше да му каже: „Като сте имали нужда от мене, можехте поне да ме предупредите по малко по-ясен начин...“

— Преди всичко не се тревожете за нашата скъпа Марта — каза Вилнер. — Можете да бъдете сигурен, че няма да й кажа нито дума.

Той стигаше в лукавщината си дотам, че след като си бе послужил със Симон за собствените си цели, сега искаше на всичко отгоре да го държи и в ръцете си.

Отново настъпи мълчание, прекъсвано само от свистенето на гумите. Зората очертаваше контурите на покривите и двамата мъже добиха онова странно впечатление, че животът се е удължил с деня,

който ви посреща, когато излизате навън след прекарана в безсъние нощ.

— Наистина — поде Вилнер — странна е тази необходимост, която изпитваме да запазим властта си над същества, които вече не желаем. Само тровим живота си с това...

Той опипа брадичката си, тая малка, тлъста и мека маса, която леко се движеше под пръстите му, и помисли, че може би именно оттук щеше да почне да гние лицето му.

IX

На другия ден — деня на премиерата на „Витриол“, Силвена потърси Вилнер в кабинета му. Той беше затворил вратата си за всички, забранил беше да влиза при него даже и госпожа Летан.

Сцената беше продължителна и бурна, изпълнена с молбите и сълзите на Силвена.

— Но аз бях пияна — обясняваше младата актриса. — Разбери най-сетне, че бях много щастлива! Имах желание да бъда с тебе. И нито за миг не престанах да бъда с тебе. Срамувам се, толкова се срамувам от това, което извърших!...

Вилнер, непреклонен и упорит, сега пускаше в ход и своя язвителен език.

— Преживях близо седемдесет и две години, без да те познавам — й каза той. — Сигурно ще мина без тебе и през времето, което още ми остава да живея.

Той подготвяше текстове за следващата си пиеса. Силвена вече отдавна бе схванала, че за него тя беше колкото обект на желания, толкова и прицел на ирония и презрение; тя служеше за прицелна точка на стрелите му. Но никога не го бе почувствала толкова ясно, както в тоя момент, когато желанието се беше изпарило и оставаше само иронията.

— Впрочем не си въобразявай — продължи той, — че вчерашната шега ти дава някакво превъзходство над мене. Пръв от двама ни, който изневери на другия, съм аз. Още на другия ден, когато беше при мен, една незначителна актриса ми се отдаде тук, в кабинета, а няколко дена по-късно се срещнах с Инес Сандовал. Останалото ще премълча от дискретност. Добрият опит ме е научил, че в четиридесет и осем часа от момента, в който познаеш някоя жена, трябва вече да се любиш с друга. Просто застраховка за бъдещето.

Тя видя Едуард Вилнер такъв, какъвто беше — чудовищен и зъл, и все пак не можеше да не страда и да не го умолява да не я отхвърля, защото в него имаше нещо, което надминаваше човешкото, и внезапното му отдръпване откриваше пред нея някаква бездна.

— Но как ще играя тая вечер, погледни ме, с това лице — каза тя, издигайки огледалото на пудриерата си, сякаш да се убеди, че беше обезобразена и че само една прошка можеше да възвърне нормалния ѝ вид. — Не си прави Едуард, ти се инатиш от гордост, но уверявам те, че грешиш. И ще съжаляваш за мене.

— Така разправят всички жени, но интересното е, че именно те са, които съжаляват за нас, а не ние.

— Ти никога не ще намериш жена като мене.

— Слава богу!...

— Аз все пак ти дадох в дар младостта си...

— О, ти си я давала на толкова други...

Той дръпна към себе си някакви книжа и каза:

— Слушай! Ще видиш, че съм толкова великодушен, колкото е възможно, и даже повече, отколкото се мислех за способен. Бих могъл да си отмъстя, като те изгоня от театъра, ти го заслужаваш. Не искам обаче частният ни живот да взема връх над изкуството. Не те доведох дотам, където си, за да разруша с един удар кариерата ти. И така, ти ще подпишеш тоя договор, за да може отсега нататък между нас да се установят такива отношения, каквито трябва да съществуват между един директор и една изпълнителка.

Силвена беше готова да подпише всичко, което ѝ поискат; с очи, блестящи от сълзи, тя подписа просто, без да прочете, договора, даващ изключителното право на „Театр де Дьо-Вил“ в продължение на пет години да разполага с нея като изпълнителка, и то при нисък хонорар; освен това тя се задължаваше към Вилнер с двадесет на сто от всички възможни контракти с филмови къщи или контракти от друго естество, които тя можеше да сключва, плюс задължението да ги уговаря само с негово съгласие и най-сетне една неустойка от един милион франка в случай, че наруши *de jure* и *de facto* някоя от клаузите на настоящия договор.

— Повярвай ми, много ти провървя — каза той, вземайки перото от ръката ѝ.

После, когато тя излезе, драматургът отвори вратата на стаята на госпожа Летан.

— Готово — съобщи той. — Дали се сетихте да изпратите цветя на хубавата госпожа Боател?... Да, добре... Тогава покажете ми

фактурите за афишите и дайте ми първите резултати от продажбата на местата.

Х

В най-кратък срок, като упражни личната си власт, Анатол Русо нареди да се даде агреман на банката „Шудлер“ да извършва операциите с групите пострадали от разрушенията на войната. Но той се пазеше да реализира прибързано заема на Стринберг. Русо имаше в джоба си най-хубавата карта на кариерата си. Много малко го интересуваше това, че като министър на финансите щеше да постигне един успех, от който най-напред щеше да се възползва държавният глава. Засега той се задоволи само да пусне в ход сред политическите кръгове уверенията, които беше получил от Стринберг, които при случай можеха да се потвърдят даже и от самия финансист. И той зачака. Впрочем Русо не чака много дълго. Кабинетът бе провален от сената по един съвсем незначителен повод, просто защото парламентът търсеше случай да го провали; Русо беше работил тайно за това проваляне.

По това време кабинетите се сменяха един след друг със средно темпо всеки петнадесет дена. Някои от тях не се задържаха даже и двадесет и четири часа и се проваляха още с представянето си пред камарата. Кризите траеха почти толкова, колкото съществуваха кабинетите. Вестниците публикуваха всеки ден по една нова комбинация, която опровергаваха още на следващия ден. Съвещанията при председателя на Републиката почваха в зори и често свършваха в четири часа след полунощ. За да се осигури с помощта на хитрувания и пазарлъци временно болшинство, беше необходимо много повече време, отколкото това бе нужно за неговото проваляне.

И тъй, кабинетът беше провален; курсът на франка спадна с няколко пункта и пазарлъците почнаха. В продължение на повече от седмица шефовете на отделните партии и политическите лидери търсеха по телефона, пред писалищата си, в колите си, ходейки пешком, и даже по време на кратката си почивка в леглото, развързката на един неразрешим ребус. Три комбинации се провалиха още в момента, когато ги провеждаха. Тогава председателят на Републиката се обърна към един дебел, хитър и разсеян човек, на име Камий

Портера, който на два пъти при подобни обстоятелства беше успявал да състави кабинети.

Председателят Портера по принцип не се съмняваше в никого. „Това само би ни губило времето“ — казваше той. Не се съмняваше даже в собствения си секретар, който бе протеже на Анатол Русо и който, щом Портера поканеше някого, комуто смяташе да предложи министерски пост, веднага телефонираше било на улица Риволи, било в частното жилище на Русо:

— Той е повикал Барту... той е повикал Клемантел... той ще предложи правосъдието на Пиер Лавал...

Русо на свой ред вдигаше слушалката и се обаждаше на заинтересуваните евентуални техни заместници.

— Трябва да те видя веднага, драги — казваше Русо. — Нали разбираш, Портера няма никакъв шанс. Не се оставяй в никакъв случай да те съблазни песента му на стара сирена, защото рискуваш да останеш самичък с него. За нашия кредит в чужбина това би значело цяла катастрофа. И тъй мини да се видим.

„Да, всъщност изборът му е много ловък, много разумен...“ — казваше си Анатол Русо, който не можеше да не се възхити от мъдростта и хитростта на Портера.

Играта продължи целия ден и накрая Камий Портера се учуди, че е събрал толкова отказани за листата си, която изглеждаше свършена, затова събщи на председателя на Републиката, че ще му върне мандата да състави кабинет. В момента, когато пристигаше уморен и с наведена глава в Елисейския дворец, той видя Анатол Русо, който излизаше оттам, задушаван от журналисти и обстрелван от фотографи като някаква знаменита актриса при слизането ѝ от параход или като Едуард Вилнер в деня преди премиера.

— Господин председателят на Републиката — заявяваше с рязък металически глас Русо — току-що ми възложи отговорната мисия да съставя правителството. Сметнах, че е мой дълг да приема мандата. Положението е сериозно, да не казвам трагично. (Никога не се бе случвало някой новоизбран председател на министерски съвет да не каже, че положението е трагично.) — Касае се, от една страна, да се спасят дребните спестявания, а, от друга — да се възстанови престижът на Франция, сериозно компрометиран в Европа от нестабилността на нейните правителства. Трябва да се действа бързо и

да се действа мъдро. Надявам се, че скоро ще успея да съставя един министерски кабинет на широко национално обединение и преди всичко стабилен кабинет.

Анатол Русо беше станал друг човек. Лицето му изразяваше енергия, увереност и достойнство, които не познаваха у него. Самият той имаше впечатление, че е пораснал с няколко сантиметра и понеже от четиридесет години насам страстно очакваше този ден, сега се чувстваше подмладен със също толкова години.

Хората, които го обкръжаваха, също бяха станали други, изпълнени с внимание, със загриженост, с уважение и почителност.

Камий Портерà отмина, свивайки рамене.

Вечерните вестници излязоха с извънредно издание. В тях Русо бе представен като единствения човек, способен да възстанови доверието. Политическите коментатори наблягаха на уважението, с което се ползваше министърът на финансите сред международните финансови среди.

Русо бе обещал да бъде бърз и удържа думата си; той състави новия кабинет лесно и бързо, защото листата, задигната изцяло от Портерà, беше готова.

От куртоазия Русо телефонира на Лашом.

— Бих искал много, драги Симон — каза той, — да ви запазя нещо. За нещастие отказът на вашия Стен, който ми пречи да постигна замислената от мен национална коалиция така широко, както бих желал, ми пречи също, нали разбирате...

После, сякаш нямаше нито минутка за губене в един момент, когато страната ето вече от десет дена беше без правителство, той повлече в полунощ всичките си нови сътрудници, за да ги представи на председателя на републиката.

На другия ден сутринта вестниците отпечатаха с тлъсти букви:

МИНИСТЕРСКИЯТ КАБИНЕТ НА РУСО СЪСТАВЕН

Една голяма снимка на членовете на новия кабинет, снета под светлините на магнезий върху стъпалата на Елисейския дворец,

известяваше на Франция, че изнурените от амбиция и безсъние глави на хидрата отново бяха пораснали със същата плешивост, със същите усмивки и увиснали бузи, със същите монокли и брадички.

Русо трябваше да погълне за четвърт час толкова литература, която би могла да му създаде удоволствие за цели две седмици: *„Кариерата на новия президент... Анатол Русо — човека на доверието...“*

— Хм! Какво ще кажеш, това се казва министерски кабинет! — възкликна Русо, удряйки с ръка купищата вестници. — Хайде, Дюпети, сложете всичко това настрана; ще ги прочета, когато имам малко повече време.

След обед хидрата отиде да настани многобройните си задници на правителствените банки в Пеле Бурбон. Курсът на борсата се бе покачил, което беше добър признак. След най-изкусни машинации, разчитайки на едно болшинство с деветнадесет гласа, Русо получи тридесет и един и оттогава помисли, че е незаменим.

Той, разбира се, бе запазил портфейла на финансите. Без да имаше някакво разумно основание да вярва в това, струваше му се, че часът на големите, трайни министерски кабинети, подобни на тия от началото на Републиката, сега отново бе ударил върху часовника на Бул. Той си представяше, че ще успее там, където всичките му колеги от десетина години насам се бяха проваляли. Произнасяйки програмната декларация на новия кабинет, почти идентична с тия на неговите предшественици, той беше убеден в силата, дълбочината и несъмнената искреност на думите си, които, когато ги произнасяха други, му изглеждаха съвсем банални.

Той щеше да склучи заема „Стринберг“ и оттогава нататък щеше да натрупа цяла серия чудеса: успехите, обещани пред парламента и общественото мнение, оправеното за няколко седмици положение, гласуван преди края на годината бюджет, общо благополучие, тържествено посещение във възстановените в рекордно време области... Щастието на Франция сега ставаше негово лично дело. Той щеше да продължи да управлява две години, четири години, а може би и повече... Вече си представяше със самодоволство как умираше на власт, как му устройваха държавно погребение и как заемаше място в историята между великите държавници на Франция.

Очаквайки това, той беше поръчал на същия скулптор, който неотдавна бе представил Мариана с чертите на Марта Бонфой, да му направи бюст.

Успяваше да отделя всеки ден по десет минути, за да позира на художника; но освен тоя кратък момент на отмора, докато скулпторът мереше лицето му с пергела и той мислено си тананикаше стихчето, научено в детските си години: „... бюстът надживя града“, освен това кратко време той имаше да изпълнява убийствена работа, почти винаги безплодна, и не чувстваше как нервите му се изхабяват.

XI

В момента, когато Анатол Русо поиска да сключи заема, той се научи, че Стринберг неочаквано бе заминал за Цюрих. Той пребиваваше в Долдер, разкошна резиденция, която се издигаше над града и залива. Русо телефонира в Долдер. Стринберг вече не беше там — преместил се бе в Брюксел. Русо алармира Шудлер; Шудлер изпрати специален човек, който загуби в белгийската столица четиридесет и осем часа само за да установи, че Стринберг е в „Риц“.

— Но той не може да бъде в „Риц“, иначе аз щях да зная — възрази Шудлер, когато му съобщиха това.

— Не, не тук в Париж, а в лондонския „Риц“. Но вдругиден трябва да се върне в Брюксел.

Всички тичаха след Стринберг през Европа, така както тичаха от замък към замък пратениците на сиятелството след Людвиг XI през време на странстващото кралство.

Шудлер с треперещата си ръка и с бомбето взе лично влака за Белгия, видя Стринберг и се върна при Русо с категорично уверение, че в осемдневен срок заемът ще може да бъде сключен.

Стринберг удържа думата си. Осем дни по-късно големият концертен роял отново бе изкачен до втория етаж на хотела на площад Вандом, изпреварвайки с няколко часа пристигането на финансиста. Вечерта той води безкрайно дълъг разговор с Русо. На излизане от съвещанието председателят на правителството беше също така доволен, както в деня на тържественото си встъпване в длъжност. Стринберг току-що бе подписал определени ангажименти и отнасяше със себе си гарантирани с подписа на Русо подобни задължения на френското правителство.

Русо заведе Стринберг на вечеря в един ресторант на улица Роял, прочут в целия свят и където целият Париж можеше да ги види. Министър-председателят беше толкова доволен, че даже покани Дюпети, началника на кабинета си, да ги придружи. Финансистът както обикновено пи само минерална вода.

На другия ден сутринта намериха Стринберг мъртъв в банята с прерязани над китката вени.

Стринберг беше прибран човек. Той бе взел предпазни мерки да не цапа, сядайки в един шезлонг и провисвайки ръката си над самата вана.

В апартамента не се намери нищо, никакви книжа, нито даже паспорт; само в камината имаше стъпкана малко пепел.

При все това на следствието в полицията и при аутопсията бяха установени някои странни факти. Най-напред, че прерязването на вените с бръснач бе предшествано от силна доза наркотици, смесени във вино. След това, че левият крак на покойния е бил отдавна ампутиран до глезена и че той имаше изкуствено стъпало. Тая ампутация, която обясняваше накуцването на Стринберг и вечните му високи обувца, даде възможност да се направи още едно откритие.

Проверявайки досиетата си, разузнавателното бюро и службата за надзор над чужденците можаха да открият една сензационна явна идентичност — доколкото описанието на физическия образ с тридесет и пет години разлика позволяваше това — между самоубилия се милиардер и някакъв активен революционер от летонски произход, незаконен син на барон фон Щрудберг; този незаконен син, който се бе подвизавал в различни страни, включително и във Франция, под името на баща си, бе известен като терорист — през 1895 година той беше хвърлил бомба пред сградата на министерския съвет във Варшава. Бомбата бе избухнала, отнасяйки едното стъпало на младия човек.

Фактът, че Стринберг отбягваше жените, сега можеше да се обясни отчасти със страха да се съблича пред тях.

След агентата Стринберг бе изчезнал завинаги. Болница? Затвор? Отнесен от другарите си? Не знаеха нищо.

Той се появи отново едва през 1913 година, този път в Осло, под образа, който запази до момента на самоубийството си на площад Вандом. Пристигнал беше от Северна Норвегия и разполагаше с известно богатство или най-малко с известни покупателни възможности, придобити от земеделски и морски транспортни сделки. Между другото той бе създал някаква риболовна кооперация и веднага се бе хвърлил в строителство и доставка на кораби за нуждите на споменатата кооперация. Разправяха още, че кредитът му почивал на подправен документ, на едно разрешително без покритие, което той

бил съставил, фалшифицирайки подписа на банкера, за чиято смърт току-що се бил научил, и който документ бил представил само няколко часа, преди банката да узнае за смъртта на банкера.

Съзерцавайки картата на Север, човек можеше да се забавлява, като си представя пътя на авантюриста и да гадае как след разочарованието от несполучливия атентат личността на Стринберг се бе преобразила сред усамотението на Лапландия. Какви професии беше упражнявал? Какви физически изпитания бе понесъл и каква непреодолима страст за живот и за власт го бе поддържала цели осемнадесет години? По народност официално Стринберг беше норвежец.

Друг странен факт беше, че генералният консул на Норвегия, предупреден незабавно за самоубийството, никога не можа да види тялото на Стринберг.

Когато дипломатът пристигна набързо в хотела на площад Вандом, трупът, скришом изнесен с асансьора за багаж, вече беше вдигнат от полицията. Впрочем никой измежду персонала на хотела не бе го виждал. Секретарката, направила ужасното откритие, бе поставила шофьора на Стринберг и някакъв агент да пазят вратата до пристигането на инспекторите. Консултът отиде в съдебномедицинския институт: там вече правеха аутопсията. Когато той се върна отново, трупът на финансиста беше отнесен за изгаряне според, както казваха, изричната воля на покойния, което не бе доказано никога с никакъв документ. Консултът получи само едно малко сандъче, за да го изпрати в крепостта сред Балтика.

Полицейските служби бяха получили от канцеларията на министерския съвет най-строги нареждания за мълчание. Беше скроена официална версия, според която финансистът се бе самоубил в пристъп на неврастения. Вечерните вестници, задължени да дадат богата паша за въображението на читателите си, се губеха в догадки и бяха принудени да наблягат на второстепенни факти и сведения: *„Съседите отгоре чули да се свири на пиано до четири часа сутринта...“* Или пък: *„Какво съдържаше тайнственият телефонен разговор с Брюксел?“*

И все пак не беше възможно да се укрие, особено от опозиционните вестници, че министър-председателят бе прекарал вечерта на самоубийството в компанията на Стринберг.

Русо бе обзет от тревога и възмущение. Колкото и да го уверяваха, че Стринберг е изгорил всичките си книжа, той се ужасяваше при мисълта, че някой би могъл да измъкне документа, подписан от тях в навечерието на самоубийството, и да си послужи с това като оръжие срещу него.

— Мръсникът му с мръсник! Той ме извози — повтаряше Русо. — Ах! Първото ми впечатление беше вярно. Знаех си го. Щом видях тоя човек...

Но Стринберг не беше искал да „извози“ Русо; той бе искрен през цялото време, докато преговаряха, защото фондовете, които беше обещал на френското правителство, трябваше да бъдат в по-голямата си част прехвърлени на големите групировки на пострадалите. Благодарение на потребителните кооперации, които Стринберг бе създал към синдикатите, той щеше да направи значителни поръчки на материали в дъскорезниците си във Финландия, в стоманените си заводи в Швеция, в стъклолеярните си в Чехословакия, за да пласира наличните си запаси, които заплашително се трупаха в складовете, и да създаде отново работа на цеховете, които свръхпродукцията бе принудила да спрат. Не беше ли той предвидил огромен внос на рибен зародиш от рибниците си в Норвегия, за да зароби отново „опустошените“ реки?

Обикновените хора биха могли да се запитат защо Стринберг така упорито се залавяше да създаде тая сложна верига от операции, да построи тая огромна затворена брънка, вместо да отиде да се настани на село, по бреговете на реките, които обичаше и за които казваше, че водите им се стичат в морето, изпаряват се и се обръщат в облаци, за да паднат отново във вид на дъжд.

Но изглежда, че плодотворният труд на човека, както плодородието на почвата, съществува само на цената на едни и същи непрекъснато повтаряни движения, край на които се връща отново, за да се загуби в началото.

Появява се обаче един ден светкавица, която обръща дъжда в градушка; тя унищожават реколтите или свлича почвите, които пък заприщват реките, а водите заливат долините.

Фондовете, които Стринберг даваше в заем на Франция, трябваше да бъдат взети отнякъде. Той ги поиска от белгийското правителство, което, от своя страна, му поиска гаранции. Стринберг

предложи кредити, с каквито разполагаше в Италия. Тайна операция, толкова тайна, че само белгийският министър на финансите и управителят на белгийската национална банка бяха допуснати да видят ценните книжа. Но съвсем случайно един незначителен служител откри, че Стринберг нямаше никакви кредити в Италия. Разтревожено, но невярващо, правителството на Белгия извърши тайна анкета и откри, че ценните книжа бяха фалшиви.

„Тайнственият телефонен разговор с Брюксел“ се отнасяше именно до това откритие.

Ето какво можа да установи Робер Стен, преди да го узнае самият Русо, докато по всички борси на Европа, та даже и в Америка почна опасно спадане на ценните книжа.

— И все пак това не обяснява самоубийството — казваше председателят на Симон Лашом. — Защото Стринберг знаеше отлично, че банките в Стокхолм, Лондон и Цюрих, а даже и най-върлите му врагове биха предпочели да го спасят временно и да прикрият фалшификацията, отколкото да понесат последиците от провала му при подобни условия. Не, сигурно е нещо друго. Стринберг трябва да е изпаднал внезапно в състоянието на учен, изградил цялото си дело въз основа на една формула, която той изведнъж открива, че е погрешна. Бомбата е избухнала за втори път в нозете му... Виждаш, Лашом, че имах право, като не те оставих да се забъркаш в тая каша!... Само че сега ще трябва да действаме умело.

Младият депутат вече беше взел лични мерки.

XII

Симон научи за смъртта на Стринберг в кабинета си в „Л’Еко дю Матен“. Той незабавно предупреди Шудлер, но не по телефона, а е една бележка, от която се погрижи да запази копие. В нея питаше също дали самоубийството на финансиста нямаше да даде някакви отражения върху вестника. Той изпрати бележката в банката по един хоп.

Шудлер му изпрати отговора си върху една хилядафранкова банкнота, върху която с безреден и почти нечетлив почерк бе написал:

Никакви последици. Редакцията да се придържа към официалната версия. Аз ще заместя Стринберг. Това е всичко. Ш.

Не за първи път Шудлер си служеше с банкноти, за да изпраща нарежданията си, съобразявайки стойността на банкнотите с важността на текста или на получателя: пет франка — да съобщи на своя прислужник, че ще доведе двама души за обед; сто франка, за да препоръча някой журналист на главния редактор на „Л’Еко“...

Сгънал грижливо своеобразната бележка, която по неоспорим начин доказваше умственото разстройство на Шудлер, Симон в качеството си на директор на вестника нареди да се прекрати изплащането на всякакви заплати и хонорари и незабавно да се пристъпи към уточняване на сметките.

Тази мярка щеше да бъде нормална, ако беше обявено, че Шудлер се намира пред катастрофа. Взета обаче предварително, тя само можеше да ускори и дори да предизвика катастрофата.

Нареждането, което издаде Симон, съвпаднаше с деня, в който се изплащаха заплатите и хонорарите. За да ускори паниката, Симон прекалено вежливо предупреди различните доставчици, че те ще получат чековете си само след няколко дена. Засега вестникът се задоволи да уреди само някои аванси, докато изхарчи наличните пари в

касата; след това касиерът затвори гишето и редовните сътрудници не можаха да получат заплатите си.

Шудлер се научи за мерките, които беше взел Симон, едва вечерта. Между двамата се разигра бурна сцена и той нарече Симон подлец, изменник и убиец.

— Добре, щом като всичко върви така добре, утре ще можете да възобновите плащанията — отвърна Симон спокойно. — Аз взех това решение, за да мога да приключа до днешна дата сметките по управлението на вестника.

С тези думи той поднесе оставката си, в която заявяваше, че не може да сътрудничи в ръководството на едно предприятие, чиято съдба беше свързана със съдбата на едно bankerско дружество, управлявано по начин, който му се струваше гибелен.

— Гибелен, гибелен — каза Шудлер, хилейки се, — когато аз разполагам с два милиарда държавен влог за възстановителните синдикати!

После Симон зачака с чиста съвест развръзката на събитията в компанията на Марта и председателя Стен.

Последиците от паниката, за чието настъпване Симон бе направил всичко възможно, не закъсняха. В Париж се пръсна слух, че „Л'Еко“ не плаща, че Шудлер е въввлечен в катастрофата „Стринберг“ и че по всяка вероятност банката му беше изправена пред банкрут.

На следния ден плахите вложители почнаха да теглят влоговете си от гишетата на банката на улица Пети-Шан. Следващите дни изтеглянията на влоговете взеха трагични размери.

Финансовият инспектор, който контролираше синдикатите на пострадалите от войната, за да избегне отговорността, поиска агреманът, даден на банката „Шудлер“, да бъде оттеглен незабавно.

Шудлер посети Русо, умолявайки го да не предприема нищо.

— Аз съм жертва на гнусна машинация, но ще се справя с нея само за четиридесет и осем часа — каза Шудлер. — Но ако вие оттеглите доверието на държавата, ще ме убиете.

Той припомни на Русо дългогодишното им приятелство, засегна струната на миналото. Русо някога беше адвокат на Шудлер; Шудлер беше поддържал Русо в трудното начало на политическата му кариера...

Исполинът обърна с болната си ръка мастилницата. После отново се овладя.

— Вие ме стиснахте за гърлото; ще сложите ли сега и примката на шията ми? — провикна се той. — Помислете, те нападат не само мене, а и вас; искат да ни повалят заедно. Но аз съм тука и вие сте тук; те не могат да ни направят нищо; до два дена, гарантирам ви го, курсът на борсата ще се покачи отново; те не могат да продължават да играят срещу себе си. Не се поваля така лесно един Шудлер!... Това е завист, чувате ли, само завистта ги ръководи; Анатоли, ние сме преголеми за тях — добави той великодушно присъединявайки председателя на министерския съвет към мнението, което имаше за себе си. — А що се отнася до тоя нищожен развратник Лашом, с когото се отнасях като с роден син!...

Русо се остави да го убедят. Не бе в негов интерес да опропасти Шудлер, а да му даде възможност да се задържи.

Но следващото събрание на борсата донесе пълно поражение. Това, което се наричаше ценности „Шудлер“, между другото захарните заводи „Соншел“, мините „Зоа“ и намиращите се на пазара акции на самата банка, тръгнаха по същия път, по който бяха тръгнали ценностите на Стринберг по всички борси на света. Могъществото на Стринберг, което се крепеше на въздушни подпори, изчезвайки, повличаше след себе си и стопанския крах на Шудлер, сгромолясането на неговата икономическа мощ, изградена от един век насам, както вятърът, който нахлува в пукнатините, събаря стара сграда.

Шудлер получи съвсем пряко удара на страшния циклон.

Той се опита да повтори това, което беше предприел седем години по-рано, по време на аферата „Соншел“ и самоубийството на Франсоа. Появи се в борсата със същия мрачен поглед в тясната ивица между клепачите, но с отслабнало тяло, остарял и с разстроен разсъдък. Положението далеч не беше същото. Аферата „Соншел“ беше само изкуствено спадане, срещу което той имаше средства да се държи, и беше станала в един период на общо благополучие. Сега катастрофата беше реална.

В своята мегаломания барон Шудлер стигна дотам, че смеси собственото си богатство с фондовете, управлявани от банката. След безразборно хвърлените милиони в безсмислени предприятия, във

филмови къщи и дружества, които никога не се издължиха, в модни централи, които бяха фалирали, в изследователски експедиции във връзка с проектираните железници от Конго до Занзибар, във всички празни дела, които ненаситният му глад за всемогъщество го караше да поглъща, той има едно главозамайващо хрумване за собствената си банка.

За да спре катастрофалното спадане на ценните си книжа и за да устои на отлива на влоговете, в тоя съдбоносен ден Шудлер хвърли и средствата от фондовете за пострадалите от войната.

Напразно. Това, което мислеше, че си възвръща от една страна, се изплъзваше от другата, и то в още по-големи размери.

Надживял семейството си и почти всички приятели, сега старецът беше изблъскан, отхвърлен и минаваше на втори план, зад последиците от собственото си сгромолясване, докато в главата му като злокобна песен настойчиво звучаха думите на дядо му, първия барон Шудлер: „*Die Banken, der Zucker und die Presse, das ist die Zukunft.*“^[1]

— Убийци, убийци! — извика той на края на събранието. — Убиха ме.

Но дълбоко в себе си не можеше да повярва в това.

Още същата вечер министерството на финансите оттегли дадения му агреман и на другия ден банката на улица Пети-Шан трябваше да затвори гишетата си.

Това беше сгромолясването, краят.

Голямата икономическа и финансова криза започваше със смъртта на единия и опропастяването на другия от двамата мъже, които бяха представлявали фалшивото и истинското благоденствие на света.

— Останките на бедния Люлю сигурно подскачат от радост в гроба — казаха Лъороа-Мобланови.

За Русо също беше много късно. Делото на синдикатите, притежатели на облигации, беше вдигнало шум и първото искане за интерполация вече беше внесено в бюрото на камарата.

[1] Банките, захарта и печатът — това е бъдещето (нем.). — Б.пр.

XIII

Служителят, който отвори вратата на ложата пред Марта Бонфой, си позволи да каже:

— Значи, госпожо, ще има тупурдия тая вечер!

— Може би — отвърна Марта с прелестната си усмивка. — Това ще ви накара да си легнете късно.

— Няма значение! Та ние затова сме тук. А после, нали ни плащат извънредно?

Целият персонал на камарата обичаше много Марта, която въпреки красотата си на владетелка се държеше съвсем непринудено и мило. Тя се настани на първия ред, на тясната, едва подплатена банка.

В ложите вече имаше много жени, повечето стари, които, преминали възрастта за други нощни забавления, пристигаха с лица на кукумявки, за да излеят тук останките от своята страст; тук бяха също така и няколко млади и елегантни жени, току-що влезли в обществото, на които депутатите бяха дали карти, за да ги поласкаят и възнаградят, както Вилнер би им изпратил места за своя театър.

Бяха им обещали за тая вечер необикновено зрелище: един стар, дребен гладиатор на седемдесет години с гъста бяла коса и прекалено високи токове щеше да бъде хвърлен на арената и разкъсан от човеци.

Засега те виждаха само как разсилните събират кутиите след гласуването на закона за наемите; гласуване, което не интересуваше никого освен осемте милиона наематели във Франция.

Светлината, едновременно силна и мътна, увеличаваше размерите на обширната зала.

В нея се намираха, пръснати по пурпурните банки, едва шестдесетина депутати, смазани от скука. Те сякаш бяха последните сенатори на някакъв античен град, опустошен от нашествие или от бича на страшна епидемия.

Прелестните млади дами от ложите разхождаха изненаданите си погледи, умни и разочаровани, из тая обширна зала и това печално зрелище, по високите мраморни колони, които крепяха и разделяха залата от ложите за публиката, по стъкления таван, по двата часовника,

по алегоричния гоблен, който заемаше стената зад председателя между две бели статуи, поставени в нишите, и по зелените тапети със златни орнаменти.

Ложите бяха малки; там влизаше непрекъснато все повече народ и младите дами почнаха да се задушават.

Но към два часа сутринта представлението се оживи. Бавно, на групи или на вълни, сякаш внезапно тласнати от ботуша на някакъв невидим великан, депутатите влизаха през страничните врати и се настаняваха по местата си... Някои от тях се бяха връщали в къщи, за да се окъпят; други, от десницата и центъра, излезли от някой нощен локал или от някоя по-продължителна вечеря, бяха в смокинг. Но болшинството не бяха сменили ризите си от предишната сутрин и имаха мръсни, смачкани яки, съмнително чисти ръце. След тягостното мълчание от преди малко сега бе настъпила невъобразима глъчка, посред която представителите на различните партии правеха последните си приготовления за нападение или за отбрана.

Заседанието беше прекъснато за няколко минути. Подпредседателят, който бе водил дебатите по закона за наемите, напусна бюрото. Камарата беше заседавала близо шестнадесет часа.

Марта Бонфой видя да влизат в залата заедно Робер Стен и Симон и сърцето ѝ заби по-бързо. Двамата мъже вдигнаха очи, видяха Марта там, където знаеха, че ще я намерят, хубава със сребърната си коса, точно в центъра на колонадата, на първия ред в ложата на председателя, като на предното място в императорска ложа. Те размениха с нея дълъг дискретен поглед, за да ѝ засвидетелстват, че ще носят нейните цветове на арената. После седнаха един до друг, съзнавайки цялата си тежест.

„Досадно е, че Робер изглежда уморен тая вечер, бих искала той да разполагаше с всичките си сили, за да поддържа Симон — помисли Марта с майчинска загриженост, — Русо, напротив, изглежда в добра форма.“

Наистина малкият гладиатор, току-що влязъл в залата с вдигната брадичка и гордо отметната назад бяла къдрица, имаше уверен вид. Той се отправи към правителствените кресла, между министрите си, за да седне на мястото, към което тъй дълго се бе стремил и което сега вече беше компрометирано. Все пак след първите мигове на обезумяването, което го беше обзело след смъртта на Стринберг и

сгромолясването на Шудлер, Анатол Русо си бе възвърнал самоувереността. Най-напред курсът се бе стабилизирал, което беше добър признак. После, разглеждайки основно собственото си положение, той бе открил, че не можеха да го упрекнат в нищо съществено, в никаква явно излагаща го проява, в никаква нередовност. По въпроса за синдикатите на пострадалите от войната той имаше готови отговори и се надяваше, че те щяха да запустат устата на противниците му.

Едновременно с министър-председателя влезе и председателят на камарата. Той беше снажен старец със слонска външност; председателят вървеше бавно, опирайки се на бастун и влачейки с известно величие един схванат от флебит крак. Той беше във фрак и колосаният нагръдник се издуваше на гърдите му; беше истинско възплъщение едновременно на величието и на немоцта на един стар режим.

Той също беше един от „великите приятели“ на Марта, един от най-първите в онова време, когато не тя създаваше министрите, а министрите създаваха нея.

Освен товара на годините той старец сега трябваше да понася и това тежко бдение. Трогателно и почти красиво беше да се гледа как старецът тикаше със силата на ръцете си, спирайки се задъхан на всяко стъпало, тежкото си и безсилно тяло по стръмните стъпала, които водеха към председателското бюро, и как се отпусна в едно кресло.

Странното помещение от махагон, от паркет, от мраморни барелефи и сфинксови глави от бронз, които образуваха бюрото на камарата, където бяха настанени най-долу стенографите, над тях ораторът, а още по-високо секретарите и председателят, напомняше пирамида на циркови акробати, при изпълнението на която те трябваше да качат и един слон на върха ѝ; разсилните долу изглеждаха като пикадори на арената, готови да прострат мрежите си. Притваряйки очи, човек можеше да си представи някои картини от времето на барока, изобразяващи последния съд, на които се виждаше как иззад един облак се подава снагата на господ-бога над цяла плетеница от прокълнати и избраници. Председателят на камарата зад сфинксовете и Марта до самия ръб на ложата си се намираха точно един срещу друг, почти на една и съща височина; и двамата знаеха — тя с инстинкта си на забележителна демимонденка и той с

многогодишното си познаване на човека и на историята, — че пространството, което се намираще между тях, претърпкано сега с буйни, но остарели младежи, без съмнение беше един от първите парламенти в света както по своята интелигентност, така и с пререканията на своите красноречиви оратори.

Председателят измърмори нещо на стенографите, което значеше, че заседанието се подновява и че ще се премине към обсъждане на интерпелацията по финансовата политика на правителството.

После, за да въдвори тишина, вместо да си послужи с традиционния звънец, по навика на бивш педагог той почука с ножа за разрязване на книги по ръба на масата.

XIV

— Давам, думата на господин Портера!

Хитър, разсеян и злопаметен, Портера в момента говореше със Стен и Симон. Той не чу, че произнасят името му.

— Господин Портера, вие имате думата! — повтори по-високо председателят.

Камий Портера вдигна ръка и отправяйки се към трибуната с движение, което означаваше: „Но да, но да! Аз спя само по три часа и никога не си лягам по-рано от пет часа сутринта. Имаме предостатъчно време.“

После той застърга с нокътя на палеца си едно петно от яйце върху ревера на жакета си и започна:

— Господа, пред прага на един дебат, в който ще трябва да се споменат някои печални събития, ще се опитам да разгледам фактите, като пренебрегвам хората.

Присъстващите посрещнаха тия встъпителни думи със силни аплодисменти, за да подчертаят, че одобряват това желание за безпристрастие. Но веднага след това те разбраха колко много това „пренебрегване на хората“ съдържаше презрение и даже оскърбление по отношение на Русо. Впрочем Портера не беше говорил и пет минути, когато вече започна да подхвърля:

— Всеки знае, че в момента, когато господин председателят на министерския съвет състави кабинета си с бързина, за която ние сме на особено мнение, той претендираше, че разполага с някакъв чудотворен заем, който щял да даде възможност на Франция да премахне напълно опустошенията от войната, без да изисква извънредни усилия нито от данъкоплатците, нито от спестителите. Мисля, че господин министър-председателят ще се съгласи да се изкаже по този заем и да ни потвърди факта, че един известен чуждестранен финансист, с когото господин председателят на съвета на своя глава беше започнал преговори, си е прерязал гърлото...

— Китката!... — извика някой.

— Каква китка? — запита Портера.

— Преряза си китката!

— Китката, ако предпочитате; това е все едно — съгласи се разсеяният Портера̀ сред смях, напомнящ смеха на жестоки ученици. — ... Да ни каже — продължи той — дали внезапната смърт на тази личност не видоизмени прекрасните финансови мечти на правителството.

Портера̀ подчерта взаимодействието между причините и последиците при смъртта на Стринберг и краха на Шудлер, после поиска сметка за милионите на синдикатите на пострадалите от войната и завърши:

— Господин председателят на министерския съвет, който по това време — време твърде недавнашно впрочем — беше министър на финансите, ще благоволи да ни изясни ролята, която лично той е играл в даването на агреман на банката „Шудлер“.

После, доволен, че е вързал примката и че е хвърлил мрежата, под която Русо щеше да се бори, Портера̀ отстъпи трибуната на други гладиатори.

Видяха го, че отново стърже петното от яйце, което все още не се бе махнало от ревера на жакета му.

Следващите оратори използваха трибуната единият, за да говори срещу маневрите на едрият капитал, другият — за да се възмути от името на пострадалите от войната, третият — за да се разчувства във връзка със скъпите за народното стопанство „дребни спестявания“, но всички в края на краищата насочиха упреците си към председателя на министерския съвет.

Анатол Русо стана и отговори от мястото си. Уверен и донякъде презрителен, с ръце, пъхнати в джобовете на сакото си, той се обръщаше към една или друга страна на събранието в зависимост към кой интерпелатор отправяше думите си.

Той имаше особена дикция, отсечена, малко напевна и малко повишаваща се в края на фразите — начин, доста изкуствен по начало, но станал му вече напълно свойствен.

Русо говори за единодушното желание да се възстановят опустошените от войната области, за нуждата от създаването на синдикати на пострадалите и за необходимостта да се даде агреман на банките...

— Би било престъпно, господа... да, престъпно... да се отхвърлят частни помощи... услуги, които не можеше да поеме самата държава.

Коя банка според Русо можеше да вдъхне по-голямо доверие от тази солидна и съществуваща от един век насам банка, чийто председател и директор беше един от управителите на „Банк дьо Франс“?

— Финансовите мероприятия са подчинени на непредвидените случаи в живота. Нашите грешки, господа, често пъти са плод на нашите затруднения. Аз не ще изоставя господин Шудлер... за това, че той се намира временно... в такова затруднение.

Тази рицарска постъпка можеше само да му спечели симпатии.

— Агреманът беше оттеглен навреме за да могат фондовете по заема да се запазят почти изцяло... Започнато е разследване. Правдата ще следва своя път и ще потърси... отговорностите, ако въобще има отговорности.

Той завърши, подхвърляйки предизвикателно на събранието и специално на Портера:

— Аз не виждам прочее никаква причина... за такава една враждебност, освен ако... зад фактите... се цели да се злепоставят някои хора.

Изявлението му беше посрещнато с ръкопляскане от мнозинството. Русо бе спечелил първия тур на битката и мнозинството му не изглеждаше накърнено. Тогава бе предприето второто нападение. От пейките на крайната левица се вдигна набит мургав мъж с очила в металически рамки; гласните струни на оратора сякаш бяха опънати върху желязо.

— Отговорът на господин министър-председателя не ни задоволява — провикна се той. — Защото на това дружество, за което предшестващите оратори дадоха да се разбере, че е прахосвало обществени средства, злоупотребявало е с доверието ни и е прибягнало до злонамерен умишлен фалит...

— Не бързайте. Преди да подхвърляте това, изчакайте резултатите от разследването — извика пазителят на държавния печат^[1].

— ... Е добре, на това дружество — поде мургавият оратор, — което не ще може да си възвърне изразходваните суми от фондовете по

заемите за пострадалите, защото в противен случай, аз питам, господа, защо е необходимо да се подава жалба срещу него?...

— Още един път ви напомням — изкрещя пазителят на печата, — изчакайте да бъдат съставени балансите! Това е досадно...

— ... именно на това дружество господин Анатол Русо е защитник и юрисконсулт!

— Браво! Много добре! — извикаха около оратора.

Атмосферата в събранието почваше да се наелектризира.

— Какво значи тая история! — провикна се Русо раздражен и блед. — Аз престанах да бъда юрисконсулт на това дружество, както и на всички други дружества, от момента, когато влязох в състава на правителството, тоест още преди четиринадесет години.

— Но никога не престанахте да защищавате интересите му — подхвърли някакъв глас отляво.

— ... нито да му служите — поде мургавият оратор с протегнат към Русо показалец. — Вие сте настоявали барон Шудлер да бъде назначен за управител на „Банк дьо Франс“...

— Но те са били управители там по наследство — възрази Русо.

— Пак вие, господин председателят на съвета, по ваше лично усмотрение сте дали агреман на банката „Шудлер“ само един месец преди тя да фалира. Като твърдя, че камарата има право да ви запита колко сте получили за осъществяването на тая операция, аз не вярвам да греша! — завърши ораторът.

Чуха се ръкопляскания от една страна и дюдюкания — от друга; публиката в ложите се развълнува, разсилните подканяха:

— Моля, госпожи, седнете! Господине, моля ви, седнете; забранено е да се стои прав.

Председателят на камарата, почуквайки по катедрата и сочейки с ножа за разрязване на книги оратора, му подхвърли над врявата със сърдит глас:

— Господин Гурио, моля ви да бъдете по-въздържан в думите си. Аз няма да допусна да се отправят срещу председателя на правителството оскърбителни твърдения, ако вие не сте в състояние незабавно да ги докажете!

Чуха се дюдюкания точно от мястото, откъдето само преди миг аплодираха, и аплодисменти, откъдето преди малко се бяха чули дюдюкания.

Русо отново се беше изправил.

— Обвиняват ме — каза той, обръщайки се гордо към събранието, — че съм поставял влиянието си в услуга на едно частно дружество. Не можейки без съмнение да се захванат с въпросите по моето управление... тези хора се опитват да се захванат с честта ми. Ако фактът, че си упражнявал през известно време от живота си... свободна професия, че си получавал редовно хонорарите... като законно възнаграждение за тия услуги, задължава завинаги... да се отдадеш изцяло на дружествата или на хората, които някога са плащали тия хонорари... и при това в ущърб на правосъдието, на спазването на законите и на държавните интереси... кой между нас, господа, би могъл да избегне такива и толкова лъжливи обвинения. Би трябвало да не сме вършили нищо друго през живота си, освен да бъдем само депутати... или министри!

Гласът и вдъхновението на дребния човек достигнаха максималните му възможности.

— Мислите ли — продължи Анатоли Русо, — че паричната помощ за изборните каси... доходните места за членовете на семействата или антуража... не могат да се сметнат за косвени хонорари?

— Кого визирате? — извикаха тия, които се почувстваха засегнати. — Имена! Имена!... Вашият метод е подъл!

— Не повече от вашия! — възрази Русо.

— Имена!... Вие не отговаряте... Лъжец!

Депутатите почнаха да удрят с юмруци по пюпитрите или пък да чукат с капациите им.

— Защо винаги трябва да се захващаме с политически адвокати? — каза Русо, опитвайки се отново да свърже веригата.

— Защото те са най-компрометираните! — изкрещя депутатът Гурио.

— Винаги е имало адвокати политици и винаги ще ги има — възрази Русо.

— Те създадоха Републиката! — подхвърли от левия център Робер Стен преди всичко, защото самият той беше адвокат и после, защото виждаше със съжаление, че дебатите се насочваха по друга линия.

Но вместо да намалее, врявата достигна своя връх. Пюпитрите тракаха. Депутатите се ругаеха от единия край на пейките до другия, заканваха се с юмруци. Оскърбяваха се, без да могат да чуят произнасяните оскърбления. Всички съмнителни ходове или скандални афери, плод на тайни спогодби за власт и личен интерес от петдесет години насам, сега излизаха наяве.

А елегантните наивни млади дами, развълнувани и донякъде изплашени, се питаха дали нямаше точно тази вечер, когато те бяха тук, да започне революция.

Членовете на министерския кабинет бяха се събрали накуп в кулоарите при страничните изходи на полукръга.

— ... Разюзданите нападки, чийто предмет е правителството — чува тогава да произнася някакъв депутат от партията на Русо, — идват от тези пейки, където се намира един от преките сътрудници на банкера Шудлер. Това е комедия!

Симон Лашом, който, изглежда, беше чакал само тоя повод, вдигна ръка, провиквайки се:

— Господин председателю, искам думата!

— Аз не съм свършил — изкрещя Русо.

— Господа, господа! — повтаряше председателят, навеждайки над катедрата слонския си гръден кош. — Моля камарата да запази необходимото достойнство при дебатите... да, господин Лашом, вие ще имате думата. Но оставете да свърши господин министър-председателят. Господа! Господин Гурио, ще млъкнете ли! Господа! Ще бъда принуден да прекратя заседанието!

И ножът за разрязване на книги започна да удря все по-силно. Накрая председателят разпери ръце с израз на безсилие, обръщайки се към секретаря на камарата. Това означаваше, че той ще напусне креслото си, за да отиде да си легне, оставяйки на злосторните хлапаци свободата да водят дори и престрелка през залата, стига това да им достави удоволствие.

Възцари се относително спокойствие.

— Аз съм щастлив — поде Русо — да установя, че господин Стен, който, както изглежда, не е на страната на приятелите ми в тия дебати, държи да отдаде уважение на едно съсловие, към което принадлежи и самият той, съсловие, което даде на Републиката множество от най-добрите ѝ служители.

Половината от депутатите принадлежаха към адвокатското съсловие. Отвсякъде се чува ръкопляскания; човек би помислил, че събранието ще стане на крака, сякаш се отнасяше до загинали от войната.

Бързайки да използва този успех, Русо завърши, говорейки вече по-трудно и донякъде малко сухо:

— Не търсете в мене, повярвайте ми, министър, който брани своя портфейл... нито даже човек, който брани личната си чест... а републиканеца, който предупреждава други републиканци: внимавайте, не подкрепяйте един саботаж против режима, за който в близки дни Франция може да заплати твърде скъпо.

С тия думи Русо спечели напълно справедливо и втория тур на битката. Но той беше на края на силите си. Впрочем всички бяха уморени; депутатите, нервни от безсъние и замаяни от собствените си крясъци, вече не знаеха, както в пиянски спор, за какво всъщност спореха. Беше четири часът сутринта и те усещаха по бузите си наболите вече остри бради. Заседанието можеше да завърши така, без други заключения, и Русо разчиташе именно на такъв неопределен край, за да спаси кабинета си.

Точно тогава председателят на камарата обяви:

— Господин Симон Лашом, имате думата!

[1] Във Франция — министърът на правосъдието. — Б.пр. ↑

XV

От започването на сесията Симон рядко беше вземал участие в дебатите, и то винаги по ясни и от второстепенно значение въпроси. Никога досега той не беше вземал участие в един тъй важен дебат, където думите, които щеше да произнесе, можеха да имат подобни последиствия.

Докато се отправяше към трибуната, Симон още веднъж можа да се възхити от чудната бързина, с която мислеше, когато се канеше да говори публично, и от множеството подробности, които забелязваше: квадратчетата на шахматна дъска, които драскаше един от колегите му върху някакъв бял лист, потъмнелите връхчета на собствените му обувци, Стен, който хапеше възлите на пръстите си, увисналия кичур коса на един разсилен, умората и отвращението от хората върху старото лице на председателя на камарата. Спомни си също така за един килим, който миналата седмица беше пазарил и предплатил. Той мислеше за всичко освен за това, което в момента беше важно и съществено и върху което му бе невъзможно да съсредоточи вниманието си: речта, която се готвеше да произнесе.

Корнизът от махагон срещу него, чашата вода вдясно и едно металическо автоматично моливче, забравено от предишния оратор... трибуната във форма на вана, която ограждаше Симон. Една някогашна вана... ваната на Марат. Високите оратори имаха впечатлението, че рискуват всеки миг да се прехвърлят през ръба ѝ; дребните мъже, напротив, се чувстваха там смешно потънали до мишниците.

Над него, най-горе на скелето, Симон чуваше председателя да разговаря непрекъснато с главния секретар, използвайки качеството, присъщо на старите парламентаристи, да разговарят и в същото време да не пропускат нищо от речта.

Долу, под себе си, Симон виждаше теметата на стенографите. После, по-нататък, се откриваше опасно пространство — отсрещният бряг, изпълнен от шестстотин души, които се движеха, гъмжаха,

шумяха враждебно настроени и невнимателни към всичко освен към грешките или глупостта на оратора.

Симон свали очилата си, за да се откъсне от външния свят... Тогава всички цветове и форми, се сляха в едно; всичко, което ставаше в големия амфитеатър на Републиката, доби смътния и еднороден вид на огромна пясъчна кариера, открита на склона на хълма, откъдето се изливаха безконечно хората и времето.

— Господа... преди малко бях лично замесен в тия дебати. Аз няма да се измъкна от дълга, който съвестта ми налага: да дам пред камарата обяснения по въпроса относно всичко мъчително, което ни задържа тая нощ, обяснения, които може би единствено аз съм в състояние да дам...

Благотворно, успокояващо беше за Симон усещането на сричките, които се образуваха от само себе си между езика и небцето му. Необикновеният тайнствен човешки механизъм още един път бе започнал да функционира в желания момент; механизмът на мисълта се бе свързал с механизма на словото подобно двигател — същият двигател, който само преди миг се въртеше прекомерно бързо на празен ход, със системата зъбни колела или с някаква перка.

— Но вие ще признаете, господа, че един от най-мъчителните моменти, който може да се случи в живота на човека, е този, когато той трябва да избира между приятелството и съвестта. Такъв именно драматичен момент преживявам сега и аз.

Речта вървеше като свършена, добре регулирана и мощна машина, почти независима и без да скърца нито една от нейните части, На Симон оставаше само да контролира автономната част от себе си, която го увличаше, носеше го, да внимава само да не го отклони във вихъра на някое много дълго изречение, да повишава гласа си при трудните пасажии на разсъждения или чувства. И за да контролира хода на речта си, той отново сложи очилата.

Право пред себе си, на правителствената скамейка, той забеляза лицето на Анатоли Русо, гъстите му бели къдрици, клепачите му на домашна птица, изтощените му от годините, борбата и продължителната тревога черти. Симон видя отново оня ден преди девет години, когато министърът го беше поканил него, бедния и незначителен учител, да се качи във великолепната му кола и беше мило споделил с него коженото си покривало; тоя ден Симон не

знаеше дали трябва да остави бомбето си върху коленете, или отново да го наложи на главата.

И сега министърът не го изпускаше от очи и в повдигнатия му поглед се четеше учудване, молба и ужас, също както в очите на старец, който само след миг ще бъде смазан до стената и не ще може повече да заповядва на крайниците си, за да се спаси от смъртта.

Симон почувства колко вълнуващо беше положението и веднага реши да извлече изгода от него свръх това, което вече бе предвиждал.

— Всички знаят, господин министър-председателю — провикна се той, обръщайки се направо към Русо, — че аз започнах кариерата си при вас. И как бих могъл да забравя тия месеци, прекарани до вас в народната просвета и във военното ведомство, където се научих от вас какво представлява едно министерство, какво е държава, какво значат висши интереси на нацията.

Камарата, демобилизирана се поради крясъците от преди един час, затъпяла от продължителността на заседанието и стигнала до състоянието, при което хора, които са си хвърлили в лицето толкова оскърбления, имат вече само смътното съзнание за началните причини на дискусиите си, камарата, потънала в полумълчание, изглеждаше упоена от силното вълнение, което витаеше между Симон и Русо.

Симон Лашом съзнаваше подлостта, която вършеше, предумишлено скроеното предателство, чието изпълнение и цел беше именно тая реч на трибуната. Той имаше щастието, доста рядко в живота на един политик, че предателството му се покриваше с интересите на страната; ловко и с лицемерна откровеност той искаше да покаже себе си в конфликт с трагедията.

След като отдаде необходимото уважение на Русо и заплати данък на признателността, която му дължеше, Симон постъпи по същия начин и по отношение на Шудлер. На събранията, на които дневният ред е вече изчерпан, много се харесва, когато някой неочаквано привлече вниманието на присъстващите, заговаряйки за хората.

Симон посочи как мегаломанията на Шудлер беше докарала работите му до същия хаос, в който се намираше и разсъдъкът му.

— Вярно е — каза Симон, — че дълги години аз бях пряк и после косвен сътрудник на господин Шудлер. Вярно е, че доскоро бях директор на един ежедневник, на който господин Шудлер беше

главният акционер и председател. Но вярно е също така, че въпреки цялата ми преданост към тоя вестник, към сътрудниците му и към читателите му, въпреки голямото ми желание да го спася от катастрофа, аз се почувствах задължен да си дам оставката в деня, когато господин Шудлер започна да изпраща служебни бележки, написани върху банкноти от по хиляда франка.

Това откритие предизвика всеобщо изумление.

— Хайде де! Не е възможно. Всичко това са приказки от роман! — провикна се Русо, който, схванал започнатата от Лашом маневра, почваше да се ядосва.

— От роман ли? — отвърна Симон. — Ето на, вземете, господин министър-председателю, убедете се лично!

Той извади от джоба си банкнотата на Шудлер и прочете на висок глас:

— „Никакво значение. Ние сме солидни. Аз ще заместя Стринберг.“ Подписано „Шудлер...“ Ето, господа, ето вижте — продължи Симон, размахвайки банкнотата — в какви ръце се предаваха финансовите интереси на държавата.

Настана невъобразимо вълнение. Чуха се смях на възмущение и неодобрителни викове. Русо беше смъртно блед.

— Но аз нищо не съм знаел! Шудлер не ми е пращал банкноти! — провикна се той.

— Той ви изпращаше други! — изкрещяха му отляво.

— Това е чудовищно, безсрамно! Няма да позволя...

— Господа, господа, какво става с вас! — изкрещя председателят на камарата, чукайки с ножа си за разрязване на книги. — Господин Гурио, ще бъда принуден да взема и по-строги мерки срещу вас. Господа, пазете тишина! Този дебат се превърна в зрелище, за което би трябвало да се срамувате. Отнася се за достойнството на нашия парламент!

— Аз разбирам, господин министър-председателю, че едно дългогодишно лично приятелство, даже при липса на общи интереси, ви е затворило очите за странното поведение, което имаше от няколко месеца насам банкерът Шудлер — поде Симон, чийто глас възвърна донякъде спокойствието в депутатските редици. — Но вие, господин председателю, не може да не разберете, че фондовете на синдикатите на пострадалите от войната щяха да послужат за спасяване личните

интереси на господин Шудлер. Сделката беше сключена по време на един обед на 14 април между него, Стринберг и вас.

В събранието отново настана врява; ръцете се вдигнаха многозначително — доказателствата бяха налице.

— Ето на, всичко се изяснява! — викаха депутатите, сякаш никога през живота си не бяха сядали на масата на някой делови човек и винаги се бяха хранили в народни ресторанти.

— Аз знам това така точно, господа, от самия председател на съвета — тогава министър на финансите... И вие бяхте тъй малко сигурен в сериозността на тая операция — поде Симон, обръщайки се отново към Русо, — че на излизане от обедата ме попитахте какво мисля за положението на двамата финансисти.

— Ах, това е вече прекалено! — извика Русо, удряйки с юмрук върху пюпитъра. — Нали вие, Лашом, лично вие ми отговорихте по телефона, че положението на Шудлер е така сигурно, както и положението на Стринберг.

Русо протягаше с негодувание и бяс малката си ръка към трибуната.

— Извинете, господин председателю — отвърна Симон, напълно спокоен и почти ироничен. — Аз ви казах: „Положението на Шудлер не ми изглежда по-сигурно от това на Стринберг!“

— Как! Та това е чудовищно! — изкрещя Русо с разстроено лице, обръщайки се, сякаш търсеше зад себе си, по скамейките на камарата, добросъвестни свидетели.

Тогава стана Робер Стен със скръстени ръце и с патетичен тон подхвърли:

— Нима, господа, сигурността на държавата може да се гради на един обикновен телефонен разговор?

Ръкопляскаха му почти всички групи.

— Кой беше финансистът Стринберг? — поде отново Симон. — Това, което ние всички знаем, господа: един от тия феодали на международния капитализъм, издигнал се върху пирамида от васали, за които един от най-блестящите умове на тоя парламент (и Симон не пропусна да протегне ръка към Робер Стен) преди няколко дена каза, че в действителност те са само авантюристи, за които спестяванията са поле за авантюри.

Колкото повече говореше Симон, колкото повече нападаше бившите си покровители и обираше с нюансирана вежливост мислите на приятелите си, толкова повече печелеше удивителен авторитет. Всяка дума, която произнасяше младият депутат, сега изглеждаше повнушителна и падаше тежка като чук.

Облегнал се с две ръце на трибуната, той продължи:

— Син на народа, стипендиант на държавата от началото до края на образованието си и дълбоко привързан към принципите на свободата и равенството пред законите, които позволяват именно на хора като мене да застанат тук, на това място, за да изразяват съвестта на народа, аз не мога нито да насърчавам тези финансови феодали, нито да се съюзявам с тия, които ги поддържат, служейки си с тях или служейки на тях.

Продължителни ръкопляскания прекъснаха речта му. Сега Симон знаеше, че може да ръководи не само словото си, но и цялото събрание.

— Стринберг умря — поде отново той, — повличайки със смъртта си опропастяването на хиляди хора. Заемът за премахване на разрушенията от войната, с обещанието за който господин министър-председателят получи доверието на парламента, не беше осъществен. В замяна на това „фондовете на пострадалите бяха погълнати от краха на банката «Шудлер» кредитът на държавата беше сериозно засегнат, а пострадалите от опустошените области продължават да спят в бараки.“

Робер Стен с помрачено чело беше обзет от някакво смътно безпокойство. Според грижливо подготвения сценарий той беше подтикнал Симон към нападение, така че младият депутат не само да се очисти от всякакви съмнения, но и да отпрати няколко разобличителни думи към Русо, които щяха да помогнат той да бъде свален от министърпредседателското място. Стен се готвеше да се притече на помощ, ако Симон се намери в затруднение или, за предпочитане, да си послужи след него с аргументи, които трябваше да нанесат последния удар на Анатол Русо. А ето че Симон си вършеше работата сам и я вършеше добре, обирайки за себе си цялата слава.

„Най-сетне — мислеше Стен, хапейки кокалчетата на пръстите си — същественото е Русо да падне. А един успех на Симон само ще подсили партията ни.“

Марта Бонфой, която бе следила речта на младия си любовник отначало с голямо вълнение, а после с гордост, изведнъж си каза:

„Сега той е очистен от аферата, и то за цял живот. Той е разбрал. О, не — мислеше тя, — той не е от ония, които се давят, за да спасяват трупове... Сигурно ще отиде далеч и това ме радва... Но мисля, че вече няма нужда от мене.“

Тогава тя донякъде престана да се интересува от речта му, извади огледалцето от чантата си, после започна да търси с поглед към скамейките, които се извисяваха зад Робер, младите депутати с интересна грозота сред тоя рибарник на последния ѝ риболов, в който тя още можеше да потопи ръката на шанса.

— Що се отнася до моето управление на „Л'Еко дю Матен“ — казваше Симон, — аз държа сметките от времето на моето ръководство на разположение на анкетната комисия, която не ще закъснее да бъде назначена.

Думата още не беше произнесена и Анато́л Русо я получи като удар с нож в корема. Старият човек се сви върху скамейката; нещо детско и болезнено се появи в погледа му, сякаш той искаше да каже на Симон:

„Защо да се говори за анкетна комисия? Защо тая допълнителна жестокост? Защо именно ти трябва да правиш това?“

Симон избърса с пръсти малкото пот, която чувстваше да избива на ситни капки върху горната му устна.

— Камарата ще разбере лесно — заключи той — по причините, които изложих, че ми е невъзможно, в интереса на самата република, да давам подкрепата си; на делата на правителството; и аз мисля, мога да заявя това, че парламентарната група, към която принадлежа в своята цялост, ще вземе същото отношение по въпроса.

Симон Лашом слезе от трибуната акламиран, гнусен и триумфиращ.

Русо вдигна очи към председателя на камарата, като че ли да го пита какво трябва да прави; дебелият старец, който всеки две седмици виждаше под капитанския си мостик да се проваля като картонена постройка по един министерски кабинет, доби израз, с който искаше да каже: „Ех, вие знаете не по-зле от мене!“

Анато́л Русо се полуизправи, подпирайки се на пюпитъра, и каза:

— При тия обстоятелства, господа, аз поставям въпрос на доверие.

После неколцина от министрите го обкръжиха и му заговориха; но той сякаш не ги чуваше; дишаше мъчително, като че ли сърцето му отслабваше, и в очите му се появиха малки червени жилки.

— Не ви ли е добре, председателю? — запита го един от министрите.

— Не, не, много добре съм — отвърна той.

В седем и четвърт сутринта министерският кабинет на Анатол Русо беше бламиран с 316 гласа срещу 138 и стотина въздържали се; предложението да се назначи анкетна комисия беше одобрено със същото мнозинство.

В залата на Четирите колони Симон, обкръжен, поздравяван и станал вече за някои предмет на завист или омраза, почваше да съзнава важноста си; той беше съборил първия си министерски кабинет.

Неочаквано той забеляза Русо. Старият човек беше без шапка и се опитваше да вмъкне ръка в ръкава на пардесюто си. Беше натикал юмука си в подплатата на ръкава и упорстваше малко смешен, трогателен и злочест.

Притеснен, Симон се запита за миг какво трябва да прави и как беше прието да се постъпва при подобни случаи. Той се реши да отиде при човека, когото току-що бе повалил.

— Слушайте, председателю — каза Симон, — отчаян съм, но наистина по съвест.

И машинално протегна ръка да помогне на Русо да облече дрехата си.

— Няма съвест! — изкрещя Русо. — Ти го знаеш добре. И няма вече председател, няма нищо вече, нищо освен жалки мръсници като тебе и мръсотията им... Ти, ти, Лашом, да ми направиш това... Ти уби Шудлер, а сега уби и мене! Но ти ще видиш... един ден ще видиш.

Той се отдръпна рязко; чу се пукането на коприна в ръкава на пардесюто. После Русо се завъртя около себе си някак странно, притисна чело с малките си ръце и се отдалечи.

Парламентарната група, към която принадлежеше Симон, се събра веднага в залата, запазена за тази цел, за да получи първите директиви за предстоящия важен политически ден. Явно беше, че Робер Стен ще получи мандат да състави новия кабинет, явно беше и

това, че Симон Лашом щеше да влезе в кабинета най-малко като държавен подсекретар.

Групата беше разисквала вече няколко минути, когато някой влезе в залата и съобщи:

— Русо току-що получи атака. Качил се в кабинета на министър-председателя, за да вземе чантата си, и после се повалил върху масата...

Погледите инстинктивно се обърнаха към Симон. Той отиде до прозореца и дръпна тежката двойна завеса. Дневната светлина нахлу в салона, поглъщайки изведнъж светлината на лампите, подчертавайки грубо умората върху посивелите лица, фасовете в пепелниците, дима, който изпълваше въздуха. Политическата нощ беше завършила.

Симон видя в двора на Пале Бурбон бавно да преминават хора с припрени, внимателни и несръчни движения, влачейки към отворената вратичка на някаква кола един стар, нисък човек с бяла, гъста коса и високи токчета, когото поддържаха под мишниците, и който изглеждаше почти в безсъзнание, с люшкаща се глава и отпуснато тяло.

В този момент Симон не можа да избегне видението и на една друга кола, в която се намираше стара, сгромолясала се жена. И както тогава, той прошепна: „Или той, или аз.“ Несъмнено съдбата му беше такава — да се издига сред човешкото общество, като стъпка главите на старците, които го бяха носили на ръце.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА
ПРЕД ПРАГА НА СМЪРТТА

I

Хиляда деветстотин двадесет и девета година, която беше започнала със смъртта на Фош, току-що бе завършила със смъртта на Клемансо.

Преди още да се появят първите пъпки по кестените в столицата, един лафет на оръдие, предшестван от дрънкането на щикове и следван от ботушите на принцове, от черните панталони на министрите, двурогите шапки на посланици и академици, робите на магистратурата и университета, бавно пренесе останките на човека на войната сред огромните опечалени тълпи.

Държавникът съгласно волята му беше погребан в градината си във Вандея с последните паднали листа.

Никога досега изразът „национален траур“ не е бил по-точен, отколкото в тия два случая.

Френският народ присъстваше на погребението на собственото си влияние, на своето надмощие в международните коалиции, на една част от своето величие, което той никога вече нямаше да си възвърне.

Тогава скулпторът Ландовски започна да лее за един от най-хубавите гробове в света осемте бронзови войници, които трябваше да носят върху раменете си ковчега на маршала в една ниша на Дома на инвалидите. Клемансо щеше да има правото на едно изображение, което вятърът вечно щеше да шибва, върху тая важна артерия, съединяваща Плас дьо ла Конкорд и Триумфалната арка.

Между тия две загуби, между тия две кариатиди от сенки, които изглеждаха като че поддържат въртящия се глобус на дните, годината 1929 видя осъждането в изправителен съд на един от министрите, подписали Версайския договор, раждането на говорещия филм и началото на световната икономическа криза, започнала на 24 октомври — една от най-забележителните дати на века, през който ден при сгромолясването на курса на нюйоркската борса само bankerът Фабер загуби четиристотин двадесет и пет милиона долара.

Една завършена, балансирана година, и бурна, и спокойна, в която би могло да се види края на една епоха и началото на друга.

Преминавайки от плътта към бронза двамата мъже на победата, отбелязваха символично и действително края на следвоенния период.

Едно ново поколение — това, което беше оставило сто и петдесет хиляди измежду своите по бойните полета, се домогваше на свой ред към властта и щеше да има в световната икономическа криза време, за да подготви нови опустошения.

II

Една сутрин през следващата пролет професор Емил Лартоа спря колата си в една тясна и малко стръмна улица на Вил д'Авре. Върху ограда от телена мрежа, боядисана в червено, беше закачена ламаринена табела с избелели букви: „Ле з'Еглантин — семеен пансион“.

Прочутият лекар премина през тъжната градинка, погледна трите плета от чашкодрян, железната пейка, малката статуя от гипс, разядена от дъждовете, изкачи се по външното каменно стълбище на къщата и бутна вратата с разноцветни стъкла.

— Господин Шудлер? — попита той дебелата дама в черна пола, която го посрещна в преддверието.

Професор Лартоа се откъсна от мизерията на това място, гледайки собствения си образ в огледалото на закачалката. Видът на косата му, сива и добре пригладена над ясното чело, на нежнорозовото му лице, върху което годините не оставяха следи, на хубавите му и грижливо поддържани ръце винаги беше стимул за мисълта му или лек за скуката му.

Човекът, който след няколко мига се появи на стълбите, изглеждаше така, сякаш бе минал през ръцете на театрален гримьор.

С бяло лице, с увиснала кожа, с изтънял наполовина врат, плуваш в твърда, вече доста широка яка, Ноел Шудлер освен това се бе отказал и от заострената си брадичка, която представляваше част от традиционния му силует. Сега той имаше сива, подобна на огърлица брада като на бретонски рибар. Върху раменете си носеше официално старо наметало и се стараше да си придава известна тържественост при слизането по тесните дървени стълби, но мускулите на лицето му под въздействието на вълнението мърдаха конвулсивно, а сълзите му изглеждаха готови да бликнат всеки момент.

Той протегна на лекаря лявата си ръка, защото дясната, скрита зад гърба, удряше силно гънките на пелерината.

— Единственият, вие сте единственият, чувате ли, Лартоа, който идва да ме посети, откакто съм тука... Шудлер не ще забрави това,

когато отново се изправи на крака.

Той потърси, все с лявата ръка, монокъла си, закачен на лентичка от моаре, един монокъл в специална златна рамка, който влизаше в тлъстата гънка на клепача.

— Приятно ми е да ви видя — добави той.

— Значи, драги приятелю, ще ви отведе да обядваме — каза Лартоа, мъчейки се да се усмихне, за да прикрие стеснението си.

Израз на съжаление и безпокойство мина по лицето на Ноел Шудлер.

— Работата е в това — каза той, — че... не съм предупредил тук, а те са много мили... Напротив, казах им, че днес ще имам гост на масата си... Тъй че не бих искал...

— Но това е отлично, наистина отлично — отвърна Лартоа, чувствайки се все по-неудобно.

Бившият управител на „Банк дьо Франс“ заведе академика в мрачна трапезария, където покривките по масите бяха с петна и кърпите за уста — вързани за шийките на започнати бутилки.

Минавайки край една стара дама с много слабо лице и с огромни, изскочили до половината очи, Ноел Шудлер, навеждайки чело, каза:

— Добър ден, графиньо.

По страшното лице на старата дама пробягна усмивка, с която тя се опита да отрази някогашната си пленителност, чийто спомен беше запазила очевидно само тя.

— Тя е голяма дама, рускиня... цялото й семейство било екзекутирано от болшевиките... — поясни Ноел Шудлер в ухото на Лартоа. — Тук аз не държа да се обръщат към мене с титла... Намирам го за съвсем излишно.

Старият великан, отслабнал и грохнал, обходи с поглед стените, покрити с тапети на тесни виолетови и жълти линии.

— Да — продължи той, — не съм зле тука. Градината е хубава, сам видяхте. Въздухът е много добър... а после скоро, защото има пансионери, които ще напуснат, ще мога да поставя масата си там, до прозореца... В края на краищата всичко това е временно...

В интервалите между думите си той имаше склонност да оставя устата си отворена. Един сервитьор с дълги китки, подаващи се изпод мръсен жакет, се приближи до тях.

— А, ето и Теди! — провикна се Шудлер с престорено добро настроение. — Той е много внимателен с мене, Теди, да... Бил е барман на някакъв параход.

Притеснението на Лартоа се увеличаваше колкото повече се трупаша признаците за разрухата на Шудлер.

— По-право бях втори барман — уточни сервитьорът с бърз отривист и неспокоен глас. — На „Шамполион“. Впрочем Теди не е истинското ми име. Първият барман ме наричаше така... Да, Марсилия, Александрия... Александрия, Марсилия, през цялото време...

— А, така ли? — възкликна любезно Лартоа. — Веднъж пътувах с „Шамполион“. Хубав параход.

Силна уплаха мина по лицето на сервитьора, лице с дълбоки сенки под очите, със скули на мъртвец и с развалени зъби.

— През коя година е бил господинът там?

— През двадесет и четвърта, мисля.

— А-а! Затова ще е. Аз не бях още там — добави бързо Теди.

Той започна да трепери и слагайки чиниите, едва не събори на пода каната за вода. Лартоа състрадателно отвърна очи от тоя малък маниак на лъжите, който никога не се бе наричал Теди, очевидно никога не беше работил като барман на „Шамполион“ или пък е бил на борда само двадесет и четири часа време, достатъчно, за да го отправят за несръчността му, и който живееше под ужаса на собствените си незначителни лъжи, които никой и не мислеше да опровергава. За Теди „Ле з’Еглантин“, изглежда, също беше единственото прибежище. Погледът на Лартоа отново се върна към Шудлер, който, изплезил език, слушаше с интерес.

— А Русо? Как е той? — попита Ноел Шудлер.

Лартоа не посмя да му каже, че бившият министър-председател живееше свит в едно кресло, отказваше да мие зъбите си и да приема каквато и да е храна от страх да не бъде отровен, а после неочаквано почваше да плаче с горещи сълзи, хълцайки: „Искам компот, искам компот, искам компот...“

— Той е по-добре, пооправя се полака-лека — каза Лартоа.

— Да, ние ще се съвземем заедно — добави Шудлер. — Но вие, драги, не знаете всичко, което ми сториха те! Завлякоха ме при съдебен следовател... Впрочем вие знаете това, тъй като благодарение на вас ме

освободиха заради здравето ми. Но те искаха да ме хвърлят в затвора!... Да ме изправят пред изправителния съд!... Розенберг се държа също много добре (отнасяше се до адвоката на Шудлер). Той доказва юридически, че фондовете на синдикатите представляваха един незавършен влог и всъщност аз трябваше да върна само равностойността му, следователно обвинението за злоупотреба трябваше да падне. А после той доказва всички политически маневри... Ако бяха ми оставили малко време, щях да оправя всичко. Но вие не можете да си представите колко мерзост и злост имаше около мене... Един ден видях внучето си с посиняло око. Попитах го какво е станало. „В двора на лица — ми отговори то. — Те ми казаха, че дядо ми е мошеник. Тогава аз се бих...“

Под влияние на силната възбуда движенията на дясната ръка добиваха ужасяващи амплитуди.

Исполинът млъкна, за да вземе салатата от леща — трудна и деликатна операция. Шудлер, изглежда, държеше на всяка цена да си сервира сам. Лартоа не посмя да му помогне и запълни мълчанието с банални думи. Бившият banker успя да сложи една лъжица в чинията си; втората лъжица обаче се изплъзна от пръстите му и лещата се пръсна върху покривката, а една част попадна и в чашите.

Едва тогава той се отказа да си сервира сам и въздишайки, остави лъжицата в блюдото със салатата, хвана дясната си китка с лявата ръка, успя да задържи конвулсивните движения на ръката си, да намали постепенно амплитудата им, сякаш този болен крайник беше чуждо независимо тяло, нещо като пиле, което той искаше да усмири да не пърха. После лявата ръка сложи дясната върху масата и я задържа, докато силното движение се ограничи само с дращене на показалеца върху покривката. Най-сетне победа! Но за да я получи, бившият banker трябваше да съсредоточи до такава степен вниманието и волята си, че долната част на лицето му увисна. От широко отворената му, малко сгърчена уста се подаваше постепенно, на малки тласъци езикът му с обърнато нагоре връхче; и така Ноел Шудлер с брадата си на морски вълк и с лентичката на монокъла приличаше на играчката *passee-boules*^[1].

Изведнъж той забеляза какво става с него и прибра езика си с такава бързо движение, че монокълът му падна. Тогава ръката поднови

бесния си танц и всичко започна отново; силно раздразнение и отчаяние се появи по лицето на стареца.

„Една хубава старческа хорей — мислеше професор Лартоа. — Каква ширина и какво безредие! И най-мъчителното е, че умствените смущения у него все още не са настъпили в големи размери. Може би главният мозък още не е засегнат; склерозиран е само междинният мозък. Умствено той съвсем не е по-зле уравновесен, отколкото преди катастрофата... Всъщност анатомично-клиническите таблици никога не са пълни...“

— Те ми взеха всичко, трябваше всичко да продам — продължаваше Шудлер. — Стигнах дотам, че трябваше да продам пръстените на жена ми и бисерите от нагръдника на сина ми, разбирате ли, Лартоа, които той носеше на гърдите си... Четирите портрета от големия кабинет и ордените успях да запазя; исках поне тях да намери един ден Жан-Ноел. Трябваше Жаклина да ги откупи скришом и да ги остави в някакво хранилище за мебели... И без това тя също претърпя загуби, бедничката; три четвърти от това, което имаше. Тя единствена се държа мило. Изпрати ми даже малко пари, мисля, без да знае мъжът ѝ. Но аз ще ѝ ги върна скоро.

Теди минаваше между масите с бърза, люлееща се походка, носейки подносите над самия под, сякаш минаваше през трапезарията на някой параход през време на бурно море. Понякога той отговаряше на някой пансионер:

— Yes, sir!^[2]

— Можете ли да си представите, Лартоа — поде Шудлер, — каква беше за мене последната утрин на авеню Месина? Нито една мебел, нито едно перде, никаква пътека по стълбите; никакъв прислужник, аз даже не говорех... Наредих си куфара сам; минах по всичките стаи, една след друга, през цялата тая голяма къща, която баща ми беше построил и в която аз влязох за първи път, когато бях на седем години... Вие не знаете как кънтят стъпките на един стар самотен човек в една пуста къща... След това слязох в кухнята да видя дали не мога да си направя малко чай. Открих, че от десет години не бях стъпвал даже и четири пъти в кухнята. И там изведнъж разбрах, че съм опропастил внучетата си.

Маската на стареца отново се разтърси от спазми; ръката се раздвижи по-силно, закачи лентата на монокъла и я скъса.

За щастие стъклото не се счупи; но драмата за Шудлер почна от момента, когато той поиска да вдене отново лентата в халкичката на рамката на монокъла.

— Дайте, аз да го направя — каза най-сетне Лартоа.

— Те ми искаха сто двадесет и седем милиона; получиха сто двадесет и три — каза Шудлер. — Оставам да дължа четири милиона. Мислите ли, че за четири милиона си струваше трудът да ми причиняват толкова злини? Нима не можех да намеря тия четири милиона?... Те все пак ми оставиха това — добави той, показвайки розетката на командор на „Почетния легион“, цялата избеляла и износена до такава степен, че желязото се виждаше през изтритите нишки на коприната.

Старата дама с грамадните очи — „екзофталична гуша... и сигурно с ускорен пулс“ — помисли Лартоа — се приближи, вече привършила обедата си, и се обърна към Ноел Шудлер:

— Искате ли вестника?

— О, благодаря, графиньо — каза Ноел, изправяйки се до половината в креслото си. — Желаете ли една цигара?

По тоя начин двамата старци правеха всеки ден своите малки икономии.

— Не ви представих — каза Ноел, когато руската графиня излезе, — защото щяха да отидат часове... Преглеждам вестника преди всичко заради малките обявления — продължи той. — Никога не бях обръщал внимание на тях. Знаете ли, много е интересно. Човек вижда цялата икономическа дейност на страната... Аз ще се съвзема много бързо... Има още идеи тук вътре, много идеи.

И той се почука по челото с левия показалец.

— Миналия ден ми се случи нещо странно — продължи той. — Виждам във вестника: „Младо семейство търси приятен сътрапезник за обед.“ Обаждам се по телефона; отивам там. Все ядене, нали? А после не е лошо за мене, имам нужда да вляза отново в контакт с хората! Представям се: „Барон Шудлер.“ Те никак не изглеждат изненадани; една много мила двойка. Хубав обед. Аз съм, мисля, приятен сътрапезник. И внезапно жената събаря чашата си. Не намирам в това нищо необикновено; такава нещо можеше да се случи и на мене. Но мъжът добива зъл вид, заплашва я с пръст и казва: „Ти пак събори чашата си! Знаеш какво ще стане!“ — „Да, да, заслужавам

го“ — отвръща жената, хленчейки. Те стават; той я хваща през кръста, вдига ѝ полите и я бие по задника. После сядат отново, сякаш нищо не е било. Ето, драги мой, ето защо ме бяха поканили! Един мъж, който имаше нужда да набие жена си пред чужд човек! Ще признаете, че светът е пълен с луди.

Шудлер протегна ръка към вестника.

— Не, по-добре после — каза той. — Ще имам време, когато си отидете.

Но Лартоа почувства, че мисълта на Шудлер сега беше заета единствено с тайните на късите сбити редове, между които той търсеше лицето на надеждата. И тая натрапчива мисъл се видя на лекаря още по-мъчителна от всичко останало.

Той остави чашката си с горчиво и рядко кафе.

— Трябва да ме посетите някой ден, ще ви прегледам основно; ще видите, имам хубави апарати. Ще ви измеря кръвното, ще ви направя радиоскопия.

— От време на време имам и болки в крака — каза плахо Шудлер.

— Ще видим... ще видим какво може да се направи. Сигурен съм, че имате младежко сърце — отговори Лартоа.

На прага, в погледа му отново пролича смущение при вида на окъсаната розетка, която носеше баронът. Тогава той бързо откачи собствената си розетка заедно с подложката и я сложи в ръката на приятеля си.

— Имам ги няколко в Париж — каза той. — Тук не вярвам търговците... Когато човек стигне до нашата степен, става доста трудно да се намерят.

[1] Старинна детска игра във Франция, представляваща гротескно лице с голяма, широко отворена уста, в която играчите хвърлят от известно разстояние обикновено дървени топки. — Б.пр. ↑

[2] Да, господине (англ.) — Б.пр. ↑

III

Професор Лартоа имаше почти всички недостатъци, които се захващат като лишей за човека, отрупан с дарби още от рождение, от много успехи през младостта и много почести през зрелостта си. Но въпреки всичко той свято държеше на приятелството.

На другия ден след посещението си във Вил д'Авре той потърси Симон Лашом. Симон беше държавен подсекретар на изящните изкуства в кабинета на Стен, единствения кабинет, който от дълго време насам донякъде се бе стабилизирал. Освен това, успял да уреди след краха на Шудлер откупването на „Л'Еко дю Матен“ от своята партия, Симон имаше значителен дял акции от големия ежедневник и заемаше господстващо положение в него.

— Драги Лашом — каза Лартоа с малко съскация си глас, отмятайки глава назад, — драги Лашом, вие нямате право да оставите този човек в мизерията, в която е изпаднал, и е стигнал до положение да търси някаква възможност за себе си в малките обявления на вестника, до неотдавна негова собственост. Това е чудовищно! Съгласен съм, че е извършил всички възможни глупости, но все пак, ако той не беше създал някога този вестник, днес вие нямаше да бъдете в него... Като казвам вие, разбирам вас и другите. Е добре! Мисля, че под каквато и да е форма този вестник би трябвало, не казвам да го позлатите, че ви го е преотстъпил, но поне да му осигурите нещо, за да завърши прилично живота си, да може да си купи три ризи и да се качи на такси. Все пак Шудлер принадлежеше, и то за дълго време, към парижкото общество. Като си помисля за приемите, които някога даваше, за оная кипяща дейност и за идеите, които той винаги пръскаше наоколо си, за всички тия хора, кои го той пряко или косвено лансира...

Той си пое дъх.

— Може би не е много тактично от моя страна това, което ще кажа — добави той, — но не мога да не ви припомня, драги Лашом, че първата ви статия излезе именно в този вестник, и, мисля, че аз бях този, който ви препоръча за нея.

Симон беше твърде много безскрупулен и твърде сигурен за бъдещето си, за да се обиди от такова едно припомняне. Напротив, с протегнати към Лартоа ръце той се провикна:

— Но как... Дали си спомням! Смъртта на Жан дьо Ла Монри... Думите, с които той ви посочи като наследник в Академията... Знаете ли, че аз съм запазил писмото, което ми изпратихте на другия ден и в което ми съобщавахте, че сте ме препоръчали за тая статия?... На вас, драги ми приятелю, дължа всичко, което съм постигнал оттогава. Да, да!... Но аз не знаех, уверявам ви — продължи той, — че Шудлер е изпаднал в такова положение. Много добре, че дойдохте при мене; веднага ще проверя какво може да се направи... Ах! Знаете ли, драги и знаменити приятелю — добави Симон, изпращайки академика, — чух, че ви готвят за велик кавалер на ордена... О, няма още нищо определено... или аз не знам, може би за наградите по случай 14 юли...

И Лартоа, който дойде, мислейки: „Този Лашом наистина е един жалък мръсник; как само ще го засрамя!“, сега си отиваше, казвайки си: „Всъщност не е толкова лош този нехранимайко!“

Симон Лашом не забрави в следващото заседание на дирекционния съвет на „Л’Еко“ да изложи положението на Шудлер и да предложи, като че ли идеята беше негова, да му се помогне. Всички бяха трогнати от великодушното му.

Последницата от това беше едно писмо, с което „Л’Еко дю Матен“ предлагаше на Ноел Шудлер да заеме мястото на технически съветник за страницата на борсата срещу месечно възнаграждение от девет хиляди франка (почти колкото заплатата на главния редактор). Разбираше се от само себе си, че те щяха да посрещнат с най-голям интерес внушенията и критиките, които той щеше да прави, но че това не го задължаваше да присъства редовно във вестника.

Симон даже прояви деликатност, като не подписа лично писмото.

Не можеше да се прави благодеяние по по-учтив начин, нито да се намекне по по-ясен начин на Шудлер, че не държаха той да се явява в редакцията на вестника.

Това писмо беше за Шудлер стартът на стоте дни. Той веднага пригответи багажа си, взе кола от Вил д’Авре до Плас дьо ла Конкорд, накара портиера на хотел „Крийон“ да заплати на шофьора и

показвайки езика си на шефа на приемната, поиска цял апартамент на най-хубавия етаж.

„Тия хлапета, тия хлапета! — повтаряше той. — Сигурен бях. Те не могат да направят вестник без мене. За шест седмици всичко ще оправя!“

И той веднага почна да дава серия от обеди и вечери, „за да си възстанови контакта“. Канеше безразборно бившите си приятели, бившите си неприятели, провалени парламентаристи, министри, които от десет години не бяха сядали в министерско кресло, и всякакви други, излишни люде — авантюристи, срещнати предишния ден, лихвари и кождери. Той не можеше да чуе да се говори за някаква сделка, за някакъв проект за сделка, без да каже: „Минете към мене. Ще проучим това. Ще имам големи възможности.“ Бившият banker стана за известно време патриарх на едно странно общество от пропаднали люде, огорчени и разочаровани, на хора, които някога се бяха докосвали до шанса или които никога не го бяха срещали и все пак вярваха, макар и прехвърлили шестдесетте години, че са на добър път.

Шудлер носеше непрекъснато официалната си пелерина, накуцваше леко и плашеше клиентелата в хола на хотела.

В „Л’Еко“ той идваше всеки ден и влачеше брадата си на рибар по бюрата на редакторите, събаряше на земята, без да забележи, писалките и мастилниците на карикатуристите и слизаше да внесе безредие чак в печатницата.

Най-напред, под предлог да вземе някой лист, после, сядайки косо и хитро на ръба на някоя маса, накрая той започна да се настанява безцеремонно в креслото, докато отново превзе кабинета си, и Симон, когато идваше, не знаеше как да го прогони.

На края на месеца сметката за разходите на Ноел Шудлер възлизаше приблизително на сто хиляди франка. Тогава го помолиха настойчиво да се върне обратно във Вил д’Авре, предлагайки му просто вестникът да заплаща месечната му сметка в пансиона.

— Значи, принудително местожителство, изгнание! — извика Шудлер.

Симон наведе очи и сви рамене с израз на безсилие.

IV

Горите ухаеха на теменуги. Селските първенци с дългите носове, които изпитваха удоволствие само през лошо време, отстъпиха пред благоуханието на цветята и пролетния въздух. Кучетата бяха в кучкарника, ловците — в замъците си. Гората, напусната от жълтите сюртуци, се връщаше за няколко месеца към мълчанието на тревите, към напора на соковете и напълването на растенията.

Маркиз дьо Ла Монри, изненадан, че е още жив и тази година — „смъртта ме кара дълго да чакам“ — отвърщаше той, когато го питаха за здравето му, — беше прекъснал зимния ритъм на живот и дългите часове на дрямка или очакване пред камината с грифоните, за да поеме ритъма на лятото.

Всяка вечер, когато температурата позволяваше това, слепият вечеряше рано с малко млечна храна и после караше да отнесат креслото му пред тъжната фасада на Моглев, върху естествената тераса, която се издигаше над селото.

Там, с едно одеяло върху коленете, опрял короната си от бяла коса на облегалото, маркизът слушаше по цели два часа глъчката от полето и селото. Последните коли се прибираха; синджирите подрънкваха по хълбоците на разпрегнатите коне; трионите на майсторите на мраморни паметници спираха. После ковачът се караше с жена си; чуваше се плачът на децата, на които се караха, шумът на лъжиците в паниците и силният плисък на помията, лисната от коритото върху земята по дворовете. После въздухът ставаше по-прохладен, по-рядък и гласовете по-ясни в настъпилото спокойствие. Стръмният наклон на Моглев, подобен на кариерата на Сиракуза, донасяше шепота на семействата, седнали на прага на къщурките си, до ушите на стария благородник, настанил се там, горе, пред портата на крепостта си. От тия гласове, които се издигаха във вечерния здрач, Юрбен дьо Ла Монри научаваше много неща за живота на селото — за сватбите, за болестите, за възрастните и за новородените; той знаеше какво беше казало кюрето на жената Гранжом и по колко щеше да се продава сеното; чуваше селяните да говорят и за него, и за Жаклина и

Габриел, и за слугите... Нищо от това впрочем нямаше никакво значение за него; това беше само едно развлечение, което можеше да се повтаря безкрайно, защото още на следващата сутрин той вече забравяше това, което бе чул предишната вечер. И когато все по-често и по-често долавяше тия шумове и гласове само като глух, нестроен глъч, в който той не успяваше да различи нито отделни думи, нито отделни звуци, маркизът се питаше дали след зрението нямаше да загуби и слуха си. Той чувстваше, че умира на части едновременно със загубването на разсъдъка и на сетивата си. Загубване на паметта, загубване на част от разсъдъка, слепота, а утре може би и глухота, един ден парализиране на крайниците.

„Питам се — мислеше си старецът тогава — какво ни остава, за да се познаем един друг там, горе... Но в края на краищата добрият бог сигурно ще ни даде нещо, някакъв друг начин...“

В такива дни той се задоволяваше да се наслаждава на въздуха, който вдишваше с носа си, със старите си дробове, със стеснените си и втвърдени артерии; и това беше достатъчно да му достави задоволство. Съзнанието, че съществува, беше единственото щастие, което оставаше на маркиза. Но тъй като по природа беше добре уравновесен, вместо да се огорчава от това крайно ограничение, напротив, бързаше да се възползва от тоя последен източник на щастието си.

Една вечер, когато се намираше в това състояние на дрямка, на едновременно внимателно и разсеяно съзерцание, към терасата се приближиха стъпки, които не принадлежаха на никого от прислугата. Беше майор Жилон; той идваше малко задъхан и маркизът си представи един голям стършел, който цялата нощ щеше да бръмчи около него.

— Мили мой приятелю, нося ви една не особено приятна новина — започна веднага бившият кавалерист.

— А-ха, да!... Какво се е случило? — попита маркизът.

— Ето... нашата прекрасна приятелка госпожа дьо Бондюмон.

Жилон беше казал „нашата“, едновременно от дискретност и за да прояви съучастничество.

— Одил, да — рече маркизът. — Наистина мина много време, откакто не съм я виждал. Кога беше тя тук за последен път? Не знам вече.

— Тя е много болна — каза Жилон.

— А!... Какво и е?...

— Сърцето... Впрочем... всичко по малко.

Маркизът се изкашля.

— Починала ли е?

— Не, скъпи ми приятелю, не. Бих ви го казал, бъдете сигурен!

— отвърна Жилон бавно и добави: — Не... Не още.

После зачака неспокоен как ще реагира старецът. Но той не реагира.

— ... Може би е въпрос на часове. Мисля, че би трябвало да отидете там — поде Жилон.

„Всъщност отворително е да се налага такава умора на тоя стар човек — помисли си майорът. — Пък и той никак не е развълнуван в момента. Но може би ще получи сътресение там...“

Още един път съдбата караше Жилон да се намесва в работите на ближния си като посредник по деликатни въпроси, за които елементарната му дипломация беше далеч недостатъчна.

— Да, да... имате право. Трябва да отида — съгласи се маркизът. — Какво пък, ще заповядам да впрегнат.

— Не, не, аз ще ви заведа с колата си. Така ще ви бъде по-удобно, пък и ще стигнем по-бързо.

— А, наистина! Вие имате кола.

Старецът разклати бронзовото звънче с дървената дръжка, което се намираще до него върху тревата. Звукът му се разнесе като погребален звън, спускайки се към покривите и навесите на селото, и селяните долу казаха:

— Гледай ти! Ето че господин маркизът звъни, за Флорен порано от обикновено. Дали не му е нещо добре, или пък е заради майора, който сега пристигна.

Флорен, влачейки нозе, се приближи с хриптящи гърди.

— Флорен, дрехите ми!... Трябва да отида в Жоанври.

Старият прислужник бързо се върна в замъка.

„Как да постъпя, да му кажа ли още сега, или да почакам, докато тръгнем — мислеше Жилон, който беше изпълнил само едната, по-малко деликатната част от мисията си. — Ако му кажа сега, той може би ще избухне или ще поиска време да размисли. Ако му кажа чак в колата, тогава ще изглежда като клопка... Ах, защо се натиках в тая история? Всъщност господ сигурно не дава пет пари за това. Поне

трябваше да доведе кюрето; ето какво трябваше да направя. Но аз все се сещам много късно... Не, нямам право; трябва да му кажа още сега.“

Той премлясна, за да си придаде смелост.

— Вашата приятелка — каза Жилон — ще получи последното си причастие.

— Е да, трябва! — отвърна маркизът.

— Тя би искала... не се обиждайте от това, което ще ви кажа; аз само ви предавам желанието ѝ — поде Жилон, заплитайки се. — Мога ли да бъда откровен? Между нея и вас, ако добре съм разбрал...

— Какво? Какво искате да кажете? Че тя е била моя любовница? — каза малко нетърпеливо маркизът. — Е добре, да. Вие го знаете добре. Това са неща, които не могат да се укриват вечно. Не е важно, че хората го знаят, а е важно да не го приказват много.

— И така, вашата приятелка би искала едновременно с последното си причастие да получи и нещо друго, за да се представи пред бога безгрешна — продължи Жилон. — Но за това вие трябва да бъдете там, най-сетне нека да говорим ясно, тя би искала да умре като ваша жена. Ето това е!

— А!... — каза само маркизът.

В този момент Флорен се върна с пълни ръце. Той помогна на господаря си да облече пардесюто, върза му един вълнен шал на врата, пхна в ръцете му плетени ръкавици, сякаш, напускайки стените на Моглев, маркизът щеше да премине внезапно от пролетта към декември.

Заведоха слепия до колата и го настаняха в нея с големи грижи; поставиха бастуна между коленете му.

„Върхът на нещастieto е — мислеше Жилон, — че това се случва точно сега, когато Жаклина и Габриел са в Париж... Бих могъл да се опитам да им телефонирам, но това може да продължи с часове. А може би те няма да си бъдат у дома. Пък и това не ще промени нещата. Познавам Жаклина. Прекалено религиозна, каквато е, тя ще каже, че е правилно. Въпросът е само дали ще стигнем навреме.“

Пътят за Жоанври беше неравен, изпълнен с издатини и дупки. Жилон караше толкова бързо, колкото беше възможно, избягвайки въпреки това по-силните друсания. От време на време той хвърляше

поглед към осемдесет и седем годишния годеник, чиято годеница може би щяха да заварят мъртва при пристигането си.

Неочакваното събитие, нощният въздух и бръмченето на мотора, изглежда, бяха ободрили маркиза. Той си припомни, че Жилон вече го беше возил по-рано за погребението на брат му, генерала, в черквата на инвалидите.

— Мислех, че никога вече няма да имам случай да изляза от Моглев — каза неочаквано той.

Светът на старците, ограничен най-напред до един парк или до някоя градина, после до някое ъгълче в градината, после до прага, после до стаята, бранена от стълбище, по което те вече никога нямаше да слязат, после един панталон и едно сако, сложени на облегалото на стола, които вече никога нямаше да облекат... Смъртта неумолимо ги тласка назад, докато те най-сетне заемат само едно ограничено пространство по точните размери на тялото им, точно в рамките на отвора на гроба.

Юрбен дьо Ла Монри беше много доволен от разходката, която прекъсваше еднообразието на това всекидневно отстъпление.

Старецът съзнаваше целта на това излизане. Той отиваше при Одил, за да „уреди“ по някакъв начин „тоя въпрос“. Той не беше отговорил нито „не“, нито „да“ на Жилон не от предпазливост, а само от нерешителност, от някаква липса на воля. Мисълта за тая венчавка в последния момент, за тая постъпка, сериозна и едновременно чисто теоретична, събуждаше у него само отзвука на няколко отпуснати струни на спомена.

Засега той се оставяше да бъде воден от обстоятелствата и от волята на другия, без да се съпротивлява.

Юрбен беше имал една съпруга, Матилда, чието бледо лице и хубава черна коса често си припомняше. Той вярваше, че след императрицата, тя беше най-хубавата жена във Франция. Но за нещастие имаше тесни ханшове. Детето умря заедно с нея. Юрбен не си спомняше рече къде в Моглев се намираше портретът на Матилда.

Защо не беше се оженил за Одил, когато тя, на свой ред, бе останала вдовица ето, вече повече от двадесет години?

Най-напред от страх да не стане смешен; те вече бяха на възраст, когато обикновено се празнува златната сватба; а след това от благоприличие, поради принципи и навици. Одил беше от буржоазен

произход, каквито бяха впрочем и всички Бондюмонови. Единственият път, когато тя му бе заговорила за женитба, той я беше прекъснал сурово.

Законна или не — беше отговорил той, — аз никога не ще настаня любовницата си в Моглев. Много съображения се противопоставят на това.

През двадесетте години Одил вече никога не заговори за това...

Жилон удари спирачките и в същия миг на маркиза се стори, че в дълбочината на своята нощ различава някаква слаба жълта светлина. „Ето на, видях нещо!“ — помисли той.

— Мръсници такива, връхлитат върху теб с не загасени фарове! — провикна се Жилон.

Другата кола отмина с шум на старо желязо. Маркизът наистина беше доволен от разходката. Отдавна не беше усещал така дейни чувствата и умът си.

V

Пристигайки в Жоанври, Юрбен дьо Ла Монри направи усилие да си представи една голяма, ниска и дълга къща, покрита с висок покрив. Но той виждаше тази къща през есента, покрита с червеникавата мрежа на ампелопсиса, докато в този момент стените бяха покрити от пълзящ листак.

Три стъпала за изкачване, за да се влезе в къщата, едно за слизане, за да се мине в помещението вляво...

— Аз съм абат Проше — каза някой, скърцайки с тежките си обувки по овехтелия паркет.

— А, добър вечер, господин абат — отвърна слепият, протягайки му двата си пръста над дръжката на бастуна.

Кюрето се спусна към тия два пръста и ги стисна предпазливо, навеждайки се, сякаш щеше да целуне владишкия пръстен.

— Позволете, господин маркиз, на един черковник — рече той — да ви поздрави почтително за това, което ще направите. Това е хубаво, много хубаво... за спокойствието на душата й, а после даже и за вашата, господин маркиз.

Други стъпки заскърцаха по паркета.

— Ето господин кмета — каза кюрето.

— А-ха! Добре, виждам, че всичко е било подготвено! — възкликна маркизът.

Пак изкачване по едно стъпало, за да се влезе в стаята.

„Само къщите, построени на равно, имат стъпала навсякъде“ — помисли Юрбен дьо Ла Монри, повтаряйки забележката, която вече беше правил двадесет пъти.

— Добър вечер, Одил — каза той със спокоен глас. — Нещо не върви, а?

Никой не му отговори.

— Е добре — поде той по-високо и вече нетърпелив, — защо не отговаряте?

Същото мълчание, но този път с едва уловимо леко потръпване на една ръка върху чаршафа.

Маркизът не можеше да види погледа, изпълнен с надежда, благодарност, възхищение и любов, който старата дама обърна към него. Отвесните бръчки по лицето ѝ се бяха свили и увеличили толкова, че тя приличаше на някаква стара, изтрита монета или на парче изсъхнала баница.

Жилон хвана леко маркиза за ръкава и го повлече към съседната стая.

— Ще се върнем веднага — каза майорът, отговаряйки на тревожното вълнение, което се появи в очите на умиращата... — Тя не може вече да говори — поде той, обръщайки се към слепия, когато бяха напуснали стаята. — Последните ѝ думи бяха молба за вашето бракосъчетание. Не се знае дали чува още.

Приближи се кюрето.

— Свидетел — каза той — ще бъде майорът, нали? Освен него мисля, че можем да помолим да подпише прислужницата на госпожа дьо Бондюмон...

— А, не! — възрази Юрбен дьо Ла Монри. — Ако бяха ми казали това по-рано, щях да взема моя прислужник или пикьора си. Но не искам едно слугинче, което не познавам.

Почувстваха, че старецът ще бъде непреклонен.

— Тогава — предложи кюрето — господин кметът би могъл да подпише в регистъра на енорията, а аз в регистъра на кметството.

— Не знам дали е законно — отвърна кметът, почесвайки се по челото. — Да, всъщност... защо не?

— Трябва да постъпваме така, че да не могат да ни упрекнат — каза кюрето.

Те се спогледаха объркани.

— Нека повикат Дуге; той живее съвсем наблизко — провикна се маркизът.

— Ей богу, много хубава идея! — рече Жилон. — Аз ще отида за него. Хайде, елате да поседите при нея през това време; ще се постарая да се върна колкото може по-скоро.

Той накара маркиза да премине още един път стаята. Кюрето доближи до леглото едно кресло. След това, когато старецът седна и свали вълнения шал, който Флорен му беше вързал и от който той чувстваше прилив на кръв в главата, Жилон му взе ръката и я сложи върху покривката. Тогава слепият хвана в сухата си и повехнала длан

ръката на старата дама с притиснати един до друг пръсти, ръка, която приличаше на оскубана птичка.

Двамата стари любовници, на единия от които смъртта беше вече помрачила очите, а другия притискаше за гърлото, останаха така неподвижни в продължение на дълги минути. Внезапно леглото се разтърси, сякаш старата дама беше изпаднала в пристъп на смях или ридания. Но трепереше само тялото ѝ, от тила до коленете, получило малко сили от допира с любимата ръка.

Кюreto и кметът, седнали един до друг пред една маса, и двамата дебели и с не дотам чисти нокти, пишейки в регистрите си, приличаха на двама дебели ученици, които бяха повтаряли безкрайно класовете.

„На 29 май 19–30 година, в 22 часа, пред нас се явиха...“

— Моля да ме извините, господин маркиз, но какви са имената ви? — запита кметът.

— Юрбен Антоан Жак... чакайте, имах още едно.

— О, няма значение; може и така. А моминското име на госпожа дьо Бондюмон?

Маркизът пое дълбоко въздух.

— Мулиние — отвърна той в лошо настроение.

— Знаете ли датата на раждането ѝ?

— Остави това, утре ще го попълним — прошепна кюreto, чувствайки, че този разпит дразни маркиза и те рискуваха да провалят всичко.

— Да, но не е съвсем законно — повтори кметът.

— Всъщност — прошепна маркизът, без да се обръща към някого и без да пуска сгушената в ръката му ръка на Одил — човек принадлежи към оная класа, за която е достоен.

В този момент чуха да се връща колата на Жилон; вратите се отвориха, пропускайки дебелия виконт дьо Дует-Души, обут в стари половинки обуца, които той нахлузваше вечер, когато се хранеше сам в замъка си.

— А, ти ли си, Мелхиор, обезпокоихме те! — рече маркизът.

— Не си заслужава да се говори за това — отвърна бившият представител на покойния претендент на трона.

Присъствието на дебелия Дует-Души, чието лице имаше цвят на белтък, с козята брадичка и с избледнелите по края зеници придаваше нов контраст и яснота на всички дреболии в стаята, на малкия прашен

балдахин над леглото на умиращата, на слабата светлина, която пропускаха абажурите, на миризмата на лекарства и на овехтяlost, напоила платната на Жуи, разядени от ръжда и тук-таме плесенявали от влага. Жилон забеляза, че Мелхиор дьо Дюе-Души имаше голям израстък на сляпото око, до половина покрит от косата.

Гражданските формалности бяха привършени за няколко мига.

— Приемам параграфите за прочетени — каза кметът. — Обявявам ви за свързани пред закона.

— Ще подпишем двата регистъра заедно — пошушна му свещеникът, който чувстваше, че е необходимо да се бърза, защото дишането на умиращата беше добило един обезпокояващ ритъм и далечни сенки минаваха по лицето ѝ.

Свещеникът съкрати колкото беше възможно молитвите. После, обръщайки се към маркиза, каза:

— Приемате ли тук присъстващата Одил за ваша законна съпруга според обряда на нашата майка светата църква?

— Да, приемам — заяви твърдо маркизът.

— Искате ли тук присъстващия Юрбен...

Старата дама вече не долавяше точно звуковете, но следеше внимателно всичко, което ставаше. Нейното „да“ се изрази в едно неясно гърлено изхриптяване и отчаян знак на малките ѝ, потънали в бръчки очи.

— Ego conjugo vos in matrimonium...^[1]

Трепереща от усилието, старата дама привлече до устните си ръката на маркиза и я задържа дълго и трескаво до тънките си и повехнали устни, наслаждавайки се на най-сетне сбъднатата се мечта, която бе господствала в живота ѝ цели двадесет години.

Трябваше да им разделят ръцете: едната, която приличаше на изсъхнал клон, и другата, която приличаше на замръзнала птичка, за да ги напътват върху двата регистъра и да им помогнат да изпишат странните знаци, които с нищо не напомняха техните някогашни подписи.

На маркиза, уморен от това последно усилие, се струваше, че не само очите, но и крайниците му бяха ослепели. Продължавайки да седи, навел напред главата си с белия кичур, докато кюрето, служейки си с шест малки тампончета памук, приготвени върху един поднос, миросваше за последен път старата дама, той заспа. Тя също.

Когато го събуди, Жилон не му каза, че Одил е починала. Юрбен впрочем не запита нищо, остави се отново да увият вълнения шал около врата му и да го върнат обратно с колата.

На следващата сутрин той спа по-дълго, отколкото обикновено. Когато се събуди, маркизът беше вече напълно забравил тая сватба и никога не заговори за нея.

[1] Аз ви свързвам в брак (лат.). — Б.пр. ↑

VI

Връзката на Марта Бонфой със Симон Лашом беше охладняла, но не напълно угаснала. Марта никога не скъсваше с любовниците си. Просто снимката на Симон, откакто той беше държавен подсекретар, бе заела мястото си върху камината. И когато от време на време Симон оставаше за една или по-скоро за половин нощ на кея Малаке, той прегръщаше не жената, а миналото — едно още доста прясно минало.

Симон навлизаше в четиридесетте и се измъчваше от двойна нужда — от една страна, да открие великата любов, а от друга — да притежава колкото може повече жени. С други думи, това бе квадратурата на кръга, чието откриване беше станало още по-трудно поради задълженията, които произтичаха от властта, сделките и обществения живот.

В действителност Симон искаше най-често от Силвена това, което той наричаше в себе си „интервал“.

След своето не дотам славно тръгване от улица Неапол в компанията на Вилнер Симон бе изпратил цветя на актрисата, после през една свободна вечер я бе поканил на вечеря.

Постепенно, когато през седмицата му останеше малко свободно време — от страх това време да не се превърне в самота, — Симон свикна да телефонира на Силвена. Обикновено тя също беше или нареждаше да бъде свободна.

Отношенията им носеха отпечатъка на усмихнат цинизъм. Условията, при които се бяха запознали някога и при които неотдавна се бяха срещнали отново, не можеха да им вдъхнат уважение един към друг. Но положението им в Париж ги ласкаеше взаимно. В мислите си или най-малко в разговорите си те бяха съгласни един с друг. Между тях съществуваше своеобразно доверие, което донякъде приличаше на съучастничество: вместо да се лъжат за миналото си, говореха за него откровено. И после те се разбираха най-вече в любовните игри, в които тя внасяше страст, опитност и пълна липса на свян, а той, от своя страна, нелишена от изтънченост сила.

Те знаеха всичко това и никак не се колебаеха да си го казват. Смятаха се за добри, свършени приятели и си говореха на „ти“.

В действителност те бяха две същества с един и същ нрав и сила и всеки се стараяше несъзнателно да се брани другият да не вземе надмощие над него.

Един ден, по средата на юни, Симон Лашом срещна Изабела, една от първите си любовници. Изабела, понапълняла, със сенки под очите, с черна коса и разсеян поглед, изглеждаше както винаги развълнувана, и нерешителна.

— Как сте сега? Какво правите? — попита Симон по същия механичен, професионален начин, по който би се обърнал към някой художник, журналист или служител.

— Не знам — отвърна тя. — Може би ще пътешествам. Ако през следващия сезон не отида с Жаклина на лов...

Докато говореше, тя слагаше и сваляше очилата си с рогови рамки, сякаш в болезнената си нерешителност не знаеше дали иска да вижда по-ясно, или да не се загрозява, или пък наистина да вижда ясно...

— Всъщност това, което бих искала — поде тя, — е да осиновя едно дете. Мисля за това все повече и повече. Сега, когато имам законната възраст за това...

„И даже малко попреминала...“ — помисли Симон.

— Само че към кого да се обърна? Нямам доверие в яслите. Ще ми дадат бог знае чие дете... А, знаете ли, Симон, аз доста често съжалявам... — добави Изабела, сваляйки очилата си и повдигайки тъжно очи към него. — Но нека не говорим за това, безполезно е. Вие сигурно никога не мислите за ония дни!

Симон размишляваше.

— Чакайте, драга... — каза той. — Дойде ми на ум нещо. Аз може би имам начин да направя щастливи три същества...

Той беше се сетил за детето или по-скоро за фалшивото дете на Силвена, за това малко момиченце, което беше останало от авантюрата с „близначетата“.

Силвена бе осигурила издръжката на това малко същество, на което тя се смяташе законна майка, но съвсем; не се грижеше за него.

Тя смяташе, че е изпълнила щедро дълга си, настанявайки детето от четиригодишна възраст на пансион в един доминикански манастир.

— Аз бих била щастлива, ако можех да кажа заявяваше Силвена, — че съм била възпитана при Доминиканките!...

Симон си мислеше, че би имало и известна ирония това дете, тоя плод, приписван на Моблан и станал причина за толкова драми, да бъде върнат в кръга на семейството Ла Монри.

— А вие виждали ли сте детето? — попита Изабела.

— Да, веднъж го видях. Изглежда много мило. Това ще бъде едно много хубаво дело, сигурен съм. Една актриса, нали знаете, не може да се грижи добре за него. Истинската майка, която впрочем е изчезнала... мисля, че се е омъжила някъде в провинцията... е от просто потекло. Но бащата, доколкото са ми разправяли, бил издигнат човек... от нашите среди...

На другия ден Симон разправи за това свое хрумване на Силвена.

— О, прекрасно, би било прекрасно! — отвърна тя.

Цяла седмица не минаваше нито ден, без Изабела да не се обади на Симон. Тя искаше допълнителни сведения; искаше снимка на детето...

— Напълно ли сте сигурен, че от законна гледна точка няма никакъв риск истинските родители да си го потърсят един ден?... Нали знаете, това е такава голяма отговорност...

Симон почваше да съжалява за инициативата си, когато най-сетне една сутрин Изабела заяви триумфираща, че се е решила да осинови детето и помоли да ѝ го доведат колкото може по-скоро.

VII

Следващата неделя Симон пристигна в апартамента, който Изабела, след като си беше повтаряла: „Ще се преместя... не, всъщност ще остана... не, не, ще се преместя, щом намеря нещо, което ми харесва...“ — беше запазила, без да промени нещо от смъртта на съпруга си Оливие Менре.

Симон пристигна, държейки в едната си ръка тесен червен куфар, а с другата водейки малко момиченце на седем години, с високо, изпъкнало и гладко чело, с черни блестящи и топли очи, с много нежни черти, с кестенява коса, която се къдреше като магданоз около лицето му, а после се спускаше на къдрици до кръста. Момиченцето се държеше с прекалена, обезпокояваща благоразумност.

— Ето Люсиена — представи я Симон.

Малкото момиче в бяла рокличка не се усмихваше. В погледа му веднага се долавяше болезнена и малко предизвикателна втрепеност. Чувстваше се, че то беше свикнало да мълчи, да наблюдава и пак да мълчи.

— Писано било, Симон, вие да доведете детето ми — каза Изабела развълнувана. — То наистина е хубаво — добави тя по-тихо. — Малко диво, струва ми се, но трябва да е прелестно.

Когато Симон си отиде, Изабела седна в едно кресло, притегли към себе си детето и му каза:

— Ето, миличка, сега аз съм ти майка.

— Да, госпожо — каза малката Люсиена.

— Тогава трябва да ме наричаш „мамо“.

— Да, госпожо.

Изабела не настоя. Тя се чувстваше притеснена, безсилна, като пред някакво същество от друг вид. Очите на детето бяха пълни с онази загадъчна тревога, която понякога изразяват очите на малките кучета, отнети от майките им и поставени зад решетките на кучкарниците.

Изабела погледна машинално дланите на детето, разгледа вече леко очертаните линии върху гладката кожа; но тя можеше да чете по

ръцете толкова, колкото бяха я научили някои мъже, преструвайки се, че я ухажват — или все едно, че не разбираше нищо.

— Върви, можеш да правиш каквото си искаш — каза Изабела.

Детето тръгна бавно из апартамента, разглеждайки всичко, но без да пипа нищо. От време на време, когато повдигаше глава към някой полилей, когато разглеждаше предметите от слонова кост върху камината или подвързиите на книгите, по лицето му преминаваше нещо като възхищение. В погледа му личаха готови въпроси, които то не смееше да зададе.

Изабела нареди да му приготвят легло на един диван в малката стаичка до нейната спалня.

Три дена поред тя отказва всякакви покани, за да се храни заедно с малкото момиче. Заведе Люсиена в парка Алонсо, купи ѝ едно голямо плюшено мече. Тогава върху лицето на детето на няколко пъти се появи бегла усмивка, разширявайки леко нежните му ноздри, смекчавайки с потрепването на миглите сериозността на погледа.

И вечерта на третия ден, когато Изабела я беше сложила да спи върху дивана, Люсиена я прегърна през врата и ѝ пошепна на ухото:

— Лека нощ, мамо!... Знаете ли, наричах сестрите „майко“, но никога никому не съм казвала „мамо“; не знаех какво е това...

Тогава Изабела извърна глава и отиде в стаята си да плаче от радост. Тя виждаше дните на старините си до едно голямо младо и весело момиче, а после до една млада жена, която винаги щеше да я нарича „мамо“ с нежност, от която сърцето ѝ се свиваше леко.

Но на другия ден поканиха Изабела на вечеря. Когато даваше наставленията си на детето, поверявайки го на прислужницата, тя видя в очите му безмълвен упрек, някаква смесица от твърдост и отчаяние, което ѝ причини мъка.

Следващия ден, на един чай, Изабела срещна майор Жилон.

— Мила Изабела, какво ще правите през ваканцията? — попита я той. — Аз отивам в Биариц. Ще бъдем цяла група приятели. Хайде, елате с нас!

Тогава Изабела се обърка. Не, разбира се, тя никога нямаше да преживее каквато и да било авантюра с тоя добряк Жилон. Но при случай той я ухажваше мило и дискретно, което я забавляваше и я ласкаеше. А после кой знае... В Биариц тя може би щеше да срещне човека, който... Ако не отидеше в Биариц, може би никога нямаше да

го срещне. Но тя не би могла да отиде там с детето, ако не вземе възпитателка, за което пък нямаше никакви средства; освен това нямаше да бъде свободна. Ами ако срещнеше мъж, който не обича деца?...

Страхът да загуби свободата, която десет години вече не ѝ служеше за нищо, се превърна в нещо като паника. Това дете, което се канеше да осинови, означаваше край на надеждите ѝ, отричане от себе си, навлизането ѝ в света на старите жени.

През следващите дни Изабела хиляда пъти слага, сваля и отново слага роговите си очила, борейки се с противоречивите си мисли.

Накрая, когато дойде неделята, тя телефонира на Симон:

— И тъй, решила съм, не! Няма да я осиновя! Не мога!

Тогавя Симон дойде много разгневен и взе червения куфар и малкото момиченце в бялата рокличка и с къдрава като магданоз коса.

— Довиждане, мамо — каза Люсиена.

— Не, миличка, трябва да забравиш; не бива вече да ме наричаш така — каза Изабела, тикайки я бързо към вратата.

Лицето на детето се сви, сгърчи се и лека влага се появи под тъмните кръгли зеници.

Люсиена подаде ръката си на човека в сиви дрехи, който представляваше съдбата. В другата си ръка стискаше плюшеното мече.

На стълбите Симон се почувства по-развълнуван, по-виновен, отколкото при провалянето на Русо, на Шудлер, та даже и на майка си.

Излизайки на улицата, малкото момиче хвърли плюшеното мече в една вадичка.

— За някое малко бедно дете — каза то.

И не плака.

Симон върна детето на Силвена, а тя го върна на доминиканките.

И отношенията между Силвена и Симон продължиха както преди.

VIII

Най-съществената част от богатството на Жаклина и всичко, което един ден трябваше да остане на децата ѝ, беше погълнато от краха на Шудлер.

Жаклина се беше страхувала, че това полуразоряване може да се отрази гибелно върху семейството ѝ. Но не стана нищо подобно. Напротив, Габриел се показва по-мил, по-внимателен, по-спокоен, а що се отнася до взаимните им чувства, месеците, които последваха краха, бяха положително най-щастливите от техния брак.

Габриел сигурно нямаше да обича истински Жаклина, ако тя с несъзнателно постоянство не беше поддържала у него ревността му към мъртвия. По същия начин някои неволни или полусъзнателни кокетки, обръщайки поглед и усмивка към други, успяват да породят страстни чувства у мъжа, с когото живеят тихо и спокойно.

Но любовта, когато тя се опира на тясната и остра основа на ревността, се задоволява само с победите на гордостта. Всичко, което унижаваше името на Шудлер и помрачаваше обкръжаващия го ореол, снижаваше пиедестала (поне Габриел вярваше това), върху който беше издигнат споменът за Франсоа, и се посрещаше от бившия кавалерист като благодеяние. Пред провала на авеню Месина Габриел израстваше в собствените си очи. Сега Жаклина не би имала възможността да му каже — което тя внимаваше добре да не произнесе при никакъв случай, но което той винаги се страхуваше, че може да чуе в моменти на гняв: „И все пак вие се съгласявате да живеете от това, което Франсоа ми е оставил.“

Габриел беше стигнал до това странно положение, че оженвайки се за Жаклина заради парите ѝ, сега беше щастлив от частичното ѝ разоряване.

Той беше впрочем достатъчно тактичен да придаде на това задоволство вид само на спокойно разбиране. „Не сме ли ние свързани за хубаво и лошо?“ — сякаш искаше да каже той на Жаклина. А такава великодушие не можеше да не я трогне.

Освен това за първи път, откакто беше напуснал армията, Габриел беше зает. Жаклина беше оставила воденето на всички сметки и книжа изцяло на мъжа си.

— Ах — провикваше се тя понякога, — ако беше сега тук бедната Полан, която винаги знаеше всичко и имаше такава добра памет, тя щеше да ни помогне.

Но старата секретарка на семействата Ла Монри и Шудлер, тази, която винаги се появяваше по време на катастрофите, знаеше да съставя съобщения и да се справя с тоалета на покойниците, беше починала преди четири години от възпаление на черния дроб.

Работата на Габриел се състоеше главно в това да отива при адвоката, при борсовия посредник и при новия банкиер, които бранеха интересите им, и да получава от тях съответните информации по деловите въпроси, по които той нямаше никакво понятие, за да ги повтаря после на Жаклина така уверено и решително, сякаш бяха плод на неговия собствен ум.

За всичко това той губеше много време, но печелеше авторитет. Жена му непрекъснато му благодареше с поглед, с мълчание, със стискане на ръката или с целувка.

През целия този период те живееха почти постоянно в Париж на улица Любек.

Благодарение на превратността на събитията Габриел се бе издигнал в очите на госпожа дьо Ла Монри.

— Виждате ли, бедни ми Габриел — довери му се тя един ден, — аз бях против първия брак на Жаклина. Тия банкиерски семейства винаги свършват зле.

Габриел, който никога не бе мислил, че би могъл да спечели до такава степен доверието на старата дама, веднага започна да придава на това особено значение.

Семейство Дьо Воос бе все още далеч от материално притеснение, пък и начинът им на живот не изискваше прекомерни разходи, затова едва ли имаше нужда да го променят.

Наследствата от чичото генерала и от чичото дипломата, които имаха изключително номинални стойности, можаха да бъдат напълно възстановени. Това наистина не беше много в сравнение със загубеното, особено като се имаше пред вид катастрофалното общо спадане на курса. Но в една лондонска банка се съхраняваше цяла

касетка със злато, на която не бяха посегнали, барон Ноел сигурно я бе забравил.

От друга страна, Жаклина за свое успокоение имаше обширните земи на Моглев, който щеше да наследи скоро и с приходите на които тя вече разполагаше свободно шест месеца в годината. Управителят и нотариусът ѝ напразно напомняха от време на време: „Внимание, госпожо графиньо, чифликът на Пироме има нужда от поправка... Има ипотека над земите на Вашери...“, хилядите хектари гори и селскостопански култури не бяха пера, които вятърът може да отнесе.

Габриел, който няколко месеца поред се бе мъчил да схване работата на деловите хора, един ден донесе тържествуващ на Жаклина точното състояние на обеднелия ѝ портфейл и оценката на имуществата, които бяха останали. Пред тези списъци, колони от цифри и добре изтеглени с линия черти, изписани с червено мастило, Габриел изпитваше онова благотворно чувство за ред, праволинейност и съвършенство, което някога му доставяше грижливият преглед на войниците от ескадрона му.

И както тогава, през вечерите на прегледа, когато моралното задоволство го тикаше да пропилява заплатата си на покер или в пиянство до зори, така и сега Габриел веднага реши да купи нова кола, която Жаклина наистина не можеше да му откаже.

Той избра една измежду най-бързите и най-люксоznите коли със специална каросерия и тапицирана с прекрасна червена кожа; взе я с три конски сили по-малко мощна от предишната, за да прави, заяви той, икономия на бензин.

От този момент единственото му занимание беше да се навърта около новата си играчка, да поглежда отново без нужда часовника си и да очаква оная дата в края на юни, която, за разлика от другите, беше важна и за Жаклина, и за него: годишнината от смъртта на Франсоа.

Габриел виждаше да се приближава този ден едновременно със страх и надежда подобно на болен от малария, който, мислейки се за оздравял, вижда да се приближава оня период от годината, през който обикновено настъпват кризите.

През седмицата преди годишнината той забеляза, че той път Жаклина нямаше този разсеян и едновременно съсредоточен вид, както през другите години. Беше ли естествено това успокоение; беше ли то плод на времето и на забравата, или пък Жаклина правеше

усилие да си наложи спокойствие? Във всеки случай Габриел изтълкува тази промяна като лична победа. Той не си даваше сметка, че тази дата, веднъж допусната в неговия живот, представляваше от само себе си вече поражение. И от двете страни не бе произнесена нито дума, която би могла да припомни приближаването на този ден.

В навечерието Жаклина и Габриел си пожелаха лека нощ малко по-прибързано от обикновено, избягвайки да се погледнат, защото всеки знаеше за какво мисли другият.

Естествено Габриел не отиде в стаята на Жаклина. Физическите им връзки, оставайки впрочем все така щастливи, бяха се разрешили малко, затова нямаше опасност тая проява на такт от страна на Габриел да бъде изтълкувана като противоречие на привичките им.

Прочее на другия ден Габриел щеше да узнае дали наистина беше победил мъртвия.

На следващата сутрин, слизайки за закуска — от „разоряването“ насам те бяха възприели на улица Любек английския начин на закуска, която се поднасяше в трапезарията; този начин не донасяше никакви икономии и не намаляваше работата на прислужниците, защото обслужването се усложняваше от early tea^[1], поднесен в стаите, но беше израз на тяхното морално достойнство, — Габриел се учуди, че не вижда Жаклина.

— Тя отиде на годишната панихида за Франсоа — обясни госпожа дьо Ла Монри.

— А, да, наистина! Съвсем естествено! — съгласи се Габриел.

— Какво? Какво казвате?

— Казвам, че е съвсем естествено — повтори по-високо Габриел, искрено убеден в думите си.

— Да... Знаете ли — поде госпожа дьо Ла Монри, — правим го, защото трябва да се прави. И аз самата поръчвам всяка година заупокойна молитва в памет на мъжа ми. За радостите, които той ми достави, намирам, че е достатъчно да мисля за него един ден в годината... Какво? Какво има?... Влезте!

Жаклина се върна скоро. Тя не изглеждаше разстроена и беше съумяла да оправи добре лицето си.

— Какъв дъжд! — каза тя. — Цяла се измокрих. Наистина такъв дъжд през месец юни... Би трябвало да отида и на гробището, но в такава време!...

Тя каза това по начин, сякаш се отнасяше за някакво отегчително задължение.

— Аз ще ви закарам дотам — каза непринудено Габриел.

— Но не, мили, не мога да искам това от вас.

— Защо не, моля ви се! Така ще бъде много по-удобно!

Пред такъв пристъп на вежливост Жаклина отстъпи лесно, защото също искаше да види дали Габриел окончателно се е излекувал от болестта си.

Рано следобед той я закара до портата на Пер-Лашез.

— Няма да се забавя повече от минута — каза тя.

Габриел машинално погледна часовника си. Жаклина купи голям букет цветя и изчезна.

Когато се върна половин час по-късно — алеите в големите гробища са дълги, Жаклина не можа веднага да намери градинаря, на когото даваше годишен бакшиш, а и за нещастие бялата ваза, в която обикновено слагаше цветята, беше счупена, — Габриел не беше вече в колата.

„Сигурно използва отсъствието ми, за да свърши нещо“ — каза си тя. Вниманието ѝ още беше погълнато от усилието, което бе положила, за да задържи, когато коленичи пред гроба, сълзите, чиито следи Габриел можеше да забележи.

Тя влезе в колата и зачака.

Пръстите ѝ погалиха еленовия крак, закачен на една подпорка над предното стъкло.

Това не беше кракът на слепия елен; този трофей Габриел беше дал да монтират върху една дъбова подложка и да гравират върху медна табелка датата и обстоятелствата, при които е бил хванат еленът. Кракът, закачен в колата, беше от елен, уловен през един особено щастлив ден на годеничеството им, в който Жаклина и Габриел бяха ловували един до друг и почти сами. Сплетената кожа сега беше твърда и гъвкава като бич от волско сухожилие.

— Господин графът е прав да държи до себе си това — казваше Лавердюр. — Когато човек кара нощем, не знае какво може да му се случи... Няма нищо по-хубаво от бича. Аз винаги имам един под ръка в камионетката.

Но Габриел бе поставил този крак едно след друго в двете си коли само от фетишизъм към спомена.

„Докато той все още държи на тия детинщини, това означава, че ме обича“ — мислеше си Жаклина.

Но колкото повече минаваше времето, толкова повече я завладяваше някакво смътно безпокойство, примесено с раздразнение.

„Наистина той пет пари не дава за мене. Какво ли прави?“

Измина още половин час, после още четвърт и накрая Габриел се появи със зачервено лице, със стиснати челюсти и свити юмруци. Той отвори вратата с грубо движение.

— А, вие сте тук! — каза той, без да погледне Жаклина.

Седалката се беше издала напред и Габриел я тикна назад, като ритна с крак хубавата червена кожа. Той миришеше силно на анасонка.

Жаклина почувства някакъв хлад по лицето и в крайниците си и затвори очи.

„О, ето че започва пак. Всичко е загубено. Всичко ще започне отново — помисли тя. — Грешката е моя. Бях толкова глупава да повярвам... Толкова по-зле за мене...“

Габриел пусна на три пъти мотора, опитвайки се да потегли. После се понесе през препълнените и хлъзгави улици с опасна бързина.

— Габриел, моля ти се, мислех, че всичко е свършено — каза Жаклина с най-нежния, най-кроткия и умоляващ тон, на който беше способна, слагайки ръка върху ръката на мъжа си.

— Да, аз също вярвах, че е свършено — изкрещя той, — че всичко е свършено!

И отхвърляйки ръката на Жаклина, изви внезапно колата, после продължи ужасното надпрепускане.

— Голяма ли е гробницата на Шудлерови? — попита той малко по-късно, с привидно безразличен тон, в който се чувстваше натрупана омраза, докато колата, летяща по мокрия асфалт, закачи с крилото си капака на мотора на един автобус.

— Да, доста голяма — отвърна Жаклина, стараяйки се да остане спокойна.

— В такъв случай бихте могла да пренесете, леглото си там!

Зад тях се чу трясъкът от сблъскали се коли, но те бяха вече отминали. Тогава Жаклина наведе глава, улови челото си и от очите ѝ тихо бликнаха сълзите, които беше успяла да задържи при гроба на Франсоа.

И от тоя миг отново започна съжителството на тримата, където натрапникът беше ту мъртвият, ту живият.

[1] Early tea (англ.) — сутрешен чай. — Б.пр. ↑

IX

Летните горещини почнаха да натежават над Париж. Конните надбягвания за „Голямата награда“ бяха свършени и много хора вече бяха заминали. Близко до Плас дьо ла Конкорд буржоазната младеж се къпеше в къпалнята „Делини“, където водата се филтрираше.

Една сутрин собственицата на „Пансион де з'Еглантин“ извика по телефона професор Лартоа и го помоли да отиде по спешност във Вил д'Авре, Лартоа намери Ноел с изстинал, неподвижен крак, с подуто и посиняло стъпало и побелели пръсти, с болна прозрачна и сивкава белота, с тъмен кръг на ставата, сякаш гангрената бе отбелязала с молив оная част от тялото, която вече принадлежеше на смъртта.

Лартоа познаваше отлично развитието на тази болест, когато в едно тяло трупът се бори с живия организъм, изяждайки единия му нокът, после едно мускулче, после костта и накрая целия пръст.

Скривайки се зад медицинските термини — които лекарите употребяват не само, както мислят някои, за да издигнат от тщеславие личността си пред невежия простосмъртен, а по-скоро, за да спуснат завеса между болния и болката му, — Лартоа заяви със спокоен глас:

— Е добре, драги мой, вие имате задръстен артрит с начало на некроза.

Новата болест, която завладяваше тялото на стария барон, беше от същото естество, от същия атеросклерозен произход. Горе, в мозъка, малките втвърдени и надебелени каналчета оросяваха лошо централните сиви ядки; долу бедрената артерия, задръстена и свила се, отказваше да подхранва крака.

— Сигурно ви боли много, нали? — запита Лартоа.

— Ужасно, особено през нощта — отвърна Шудлер, чиято ръка удряше по завивката.

„Нещастникът, представям си какво му е! — каза си Лартоа. — Единият му крак е вече в ада.“

— Сериозно ли е? — попита Шудлер.

— Да, доста! Но ще ви измъкнем — отвърна Лартоа. — Само че ще трябва да се направят жертви. Ех, по дяволите! Всъщност не малко ви е минало през главата, но вие сте мъж.

А в същото време той си мислеше: „За него би било много по-добре да умре още тая нощ от един припадък...“

Страшно безпокойство прониза Ноел чак до костите, защото единственият и последен приятел му каза: „Вие сте мъж“ точно така, както се обръщат към малките деца.

Още същата вечер Лартоа нареди да го пренесат в хирургическото отделение на професор Шелиер.

Шелиер беше закръглен и набит човек, плешив, с няколко червеникави снопчета около темето, с набраздено от бръчки чело, със сини и живи очи, винаги пламтящи под веждите.

Упоритите му и малко сплеснати черти можеха върху друга личност да означават властолюбие, преувеличено самомнение и бруталност; у него обаче те изразяваха главно разбиране и обич към човека.

Лицето на професор Шелиер не отразяваше душата му; по-скоро то носеше маската на силата, а човек не е свикнал да вижда силата да се изразява като доброта.

Когато професорът хванеше някой болен за двете му китки, сякаш тия две точки, тия два полюса му бяха нужни, за да зареди собствената си сила в тялото на себеподобния, тогава даже и най-отчаяният имаше желание да живее.

Той прегледа Шудлер. После цели петнадесет минути двамата лекари се питаха: „Високо ампутиране или ниско ампутиране?“

— Знаеш, че не обичам много да режа... Гледам да е колкото може по-малко — каза Шелиер. — Да опитаме да му спасим петата, ако все още има надежда да може да ходи поне малко...

— Виждаш добре какво е общото му състояние — отвърна Лартоа.

— Е да, е да...

— А ако после се наложи да режем по-горе?

— Е какво пък, ще го режем. В състоянието, в което той се намира, високото ампутиране носи риск за смърт. Затова по-добре е да се вземе колкото може по-малко. Човек никога не знае!...

Луи Шелиер и Лартоа бяха на една и съща възраст и от един випуск; репутацията им на учени, всеки в своята област, беше равна.

В обръщението на „ти“ между двама стареещи мъже, стигнали в еднаквата си професия до апогея на славата си, винаги има — даже ако тия двама мъже, отдали се на едно и също поприще, не се обичат особено много — нещо дълбоко вълнуващо за тия, които им се възхищават и получават помощта им.

Затова, когато Лартоа и Шелиер, двамата „големи майстори“, вървяха по белите коридори на огромната работилница за продължаване на човешкия живот, между болногледачките, санитарите и асистентите настъпваше неволно мълчание.

— Върху какво работиш сега? — попита Лартоа.

— Права изследвания — отвърна хирургът. — Мисля, че съм намерил точно за тая болест начин да премахна страданията, да избягна ампутацията. Може би ще ми трябват още пет години, за да разработя техниката... а може би и повече, но ще го постигна. А ти? — запита на свой ред той.

— О аз, аз съм стигнал до третия том на моята „Световна история на медицината“, а това не е краят. Нали знаеш — продължи Лартоа с ироничния си и съскащ глас, — когато се касае да направиш едно резюме на медицинските заблуждения от библията насам — защото библията е също един терапевтичен трактат — и да стигнеш до наши дни, трябва доста време!

— А кога заминаваш за почивка?

— Мислех през следващата седмица. Всичко беше уредено. Неизлечимо болните оставих да умрат, а на тия, на които всъщност нищо им няма, казах им най-сетне, че са оздравели. Само че сега... не знам вече. Всичко зависи от него — каза Лартоа, като посочи вратата, зад която се намираше Ноел Шудлер.

Тогава Шелиер разбра, че сърцето на Лартоа не беше безчувствено и цинично, както мислеха; и той, като него, не носеше истинската си маска.

Х

Уловил пръчките на кревата зад главата си и насочил към тавана щръкналата си брада на рибар, Ноел Шудлер се бореше с болките.

— Но кога най-сетне ще дойдат? Защо не побързат? Ах, боже! — стенеше той, стиснал челюсти.

Жан-Ноел се беше облегнал от другата страна на леглото и гледаше бюста на стария исполин, подаващ се изпод своеобразния тунел от покривки, повдигнати от специален металически обръч. Под сивите косми на шията на дядо му жилите се издуваха и спадаха едновременно с хърканията. Гърдите му бяха хлътнали.

Изглежда, че кризата се уталожваше. Пръстите пуснаха пръчките; брадата се отпусна и детето видя да се насочват към него цепнатините в дебелиите клепачи. Ноел Шудлер каза:

— Трябва още един път да мина през операционната, миличък мой Жан-Ноел.

И той изплезил страшно езика си.

Преди шестнадесет дена бяха ампутирали предната част на ходилото му. Но раната не заздравяваше, не беше се възстановило и кръвообращението в крака; болките бяха започнали отново, този път още по-силни.

Ноел-Шудлер беше поискал да види внучето си. Струваше му се, че има да му каже много неща. Беше четвъртък сутринта; детето току-що бе дошло. Ноел обаче не можеше да съсредоточи в думи оная мъгла от мисли и чувства, която се бе спуснала в главата му през последните няколко дни.

Той успя да каже:

— Трябва да пазиш сестра си. Длъжен си. Тя е много мила, но мисля, че се държи не съвсем както трябва да се държи едно младо момиче от нашите среди. Така че...

Това, което каза, необяснимо защо го развълнува толкова много, че трябваше да спре; лицето му се сгърчи, като че ли той щеше да заплаче. Всичко, което произнасяше и което се отнасяше било до миналото, било до бъдещето, за изчезнали същества, както и за тия,

които щяха да продължат да живеят след него, беше напоено от чувство на умиление.

Жан-Ноел се отдръпна, защото металическите пръчки на леглото трепереха под ръцете му. Конвулсиите, които разтърсваха тялото на стареца, се предаваха на цялата постеля.

Ноел Шудлер повдигна малко покривката и със здравата си ръка започна да гали голото си коляно, което потрепваше, като че ли по него минаваше електрически ток.

— Бедният ми крак, бедният ми крак — прошепна той, — мисля, че той път мога да ти кажа сбогом, а?

Сега е последният момент, когато сме заедно!

След това той отвори чекмеджето на нощното си шкафче, взе една банкнота от сто франка, последната, която имаше, и един чифт грамадни копчета за ръкавели от злато, гравирани с неговите инициали.

— Ето, вземи — каза той на внучето си, — това е за теб. Понеже имаш моите инициали... А банкнотата е за ваканцията...

— Благодаря, дядо.

— Не, не, не ми благодари. Аз трябваше да ти дам много повече... Ах, защо не умрях преди десет години...

Защо е всичко това, защо...

В този миг почна нова криза на страдания. Старецът отхвърли ръце назад, хвана се отново за пръчките и почна да стене:

— Звъни, Жан-Ноел, звъни! Искам сестрата... Искам да ми направи инжекция.

Потта се стичаше по хлътналите му слепоочия.

Тъй като сестрата се бавеше, Ноел започна да вика:

— Банда убийци!... Те ще ме оставят да пукна!

Банда убийци! Правят си опити с мене, знам го. Искат да видят докъде може да се издържи на болката... Жан-Ноел, иди да се обадиш по телефона на префекта на полицията, кажи му, че си мой внук и че тук са на път да ме убият; трябва да направят анкета за тази болница, а ако не предприемат нищо, да знаят, че ще почна срещу тях истинска кампания в моя вестник.

Появи се сестрата с инжекция морфин в ръка.

— Е добре... добре — каза тя.

— Убийци! — измърмори още веднъж старецът, протягайки измършавялата си ръка.

После сестрата излезе и Ноел Шудлер потъна в съсредоточено мълчание, неподвижна напрегнатост, сякаш броеше секундите, които го отделяха от успокоителния ефект на морфина.

Жан-Ноел, отвратен от топлия спарен въздух, наситен с дъха на треска и лекарства, потърси с очи стол. Единственият стол беше зает от някакъв леген. Тогава детето отново се облегна на леглото.

Още от най-ранното си детство Жан-Ноел винаги се беше ужасявал до известна степен от дядо си, от тоя сприхав и всеилен исполин. Изчезването на Франсоа Шудлер (за което Жан-Ноел не знаеше истината) още повече бе усилило тежкия авторитет на стария властелин.

А ето че от тоя бюст, мощен като броня, бяха останали само тесни гърди с изпъкнали ребра и покрити с редки косми; ето че тия опасни ръце, които някога издигаха Жан-Ноел на два метра от пода, сега бяха само треперещи кости; ето че този крак на колоса, който Жан-Ноел като четиригодишно момче бе прегръщал, оставяйки се да го носи през салоните на авеню Месина, ето че този крак сега изчезваше къс подир къс...

— Никак не ми действа тази мръсотия! — изстена старецът. — Това е само вода... Те ми наблъскаха вода в инжекцията... Ах, бедни мой, миличък Жан-Ноел!...

Старецът се наведе и почна да хапе ръба на завивката си, за да не го види внучето му, че плаче...

„Един Шудлер никога не плаче...“ В съзнанието на наблюдателния Жан-Ноел сега този закон рухваше също така, както рязко беше рухнала няколко месеца по-рано пред тлъстите заглавия на вестниците и оскърбленията на съкласниците му вярата в безкрайното богатство на дядо му и както от половин час насам рухваше вярата му в силата на съществата, които са родени преди нас.

— Знаеш ли, ще трябва отново да мина през операционната — повтори болният. — Слагат ти една маска на лицето... и после падаш, падаш в тъмнината като някакъв камък...

Страхът от безкрайното падане под действието на етера го накара да направи машинално движението, което беше правил цял живот: да сложи ръка на сърцето си, на това сърце, което никога не беше

страдало от нищо друго освен от страх пред смъртта и сега упорстваше още, съвсем самичко, да съществува в едно грохнало тяло.

Жан-Ноел разбра, че дядо му се страхува и че може би винаги се бе страхувал... Детето добре познаваше това смътно, скрито и коварно безпокойство, но то си мислеше, че го изпитва, „защото беше малко“.

За първи път сега почувства умиление към дядо си; за първи път разбра, че и дядо му е от същото тесто, от което бяха направени всички човешки същества; и той се приближи до него и го погали леко по главата, чак до тила.

— О, да, да, това ме облекчава... — прошепна Ноел Шудлер. — Майка ми ме галеше така, когато ме приспиваше... Франсоа, баща ти, сега би трябвало да бъде тук.

Наистина Жан-Ноел вече не се страхуваше от дядо си. Но друг един страх, много по-силен, го обземаше сега — ужасът, че на четиринадесет години можеше внезапно да се почувства по-силен от идолите на ранното си детство. Защото надеждата да стигне в сигурност до деня, когато и той щеше да бъде като тях идоли, беше само измама; отсега нататък сигурността не съществуваше на земята.

— Хайде, върви си, миличък — каза старецът благо. — Беше много мило, че дойде.

Той почваше да чувства благотворното действие на морфина и сега не искаше нищо друго, освен да се възползва от това.

Жан-Ноел си отиде, отнасяйки със себе си цялото си наследство: една сгъната банкнота, две златни копчета за ръкавели, които леко подрънкваха в джоба му, и чувството за човешката немощ.

XI

Болничната количка се върна от операционната зала към единадесет часа. Лицето на барон Шудлер, открояващо се сред брадата му, сякаш бе сложено върху някакво блюдо, покрито с козина.

Отпуснатите клепачи бяха затворени, а бузите — хлътнали на мястото на извадените изкуствени зъби. Разтворената уста откриваше голите венци, а езикът бе прибран към фаринкса. Лицето беше зачервено. Двама санитарии повдигнаха едрото тяло на барона с помощта на чаршафа и го прехвърлиха от количката в леглото.

Веднага една сестра сложи синап върху гърдите на болния; после, закрепяйки ръката му върху една дървена подставка, заби иглата, през която в организма му щеше да се влива капка по капка, в продължение на часове, серумът от една голяма банка, окачена на стойка.

— Наред ли е всичко, господин професоре?

— Да, да... сега само трябва да изчакаме събуждането — отвърна Лартоа, който беше влязъл след количката.

Още в бялата си престилка и с шапчица на главата, той седна до леглото и напипа пулса на оперирания. Да чака... Той имаше време; беше наредил така, че да има време.

След половин час Ноел Шудлер се раздвижи слабо, измърмори нещо неясно, повърна и отново потъна в черния си сън.

Професор Шелиер пристигна след един час, завършил шестата си операция за тоя предобед. Той беше уморен и едновременно съсредоточен, мисълта му бе разкъсвана от шест стенещи тела зад вратите на шест стаи; шест тела, в които ръката му се бе намесила, за да измени хода на съдбата. За по-добро... или за по-лошо? Той никога не можеше да знае, никога не можеше да бъде сигурен...

В този миг Шудлер се събуди напълно от упойката. Погледът му най-напред се спря на стойката със серума, проследи гумената тръба, която свършваше до ръката му, премина на Шелиер, изправен вдясно до леглото, после на Лартоа, седнал вляво, и пак се върна на Шелиер.

— Как се чувствате, мили бароне? — попита Шелиер.

— Гледай ти, та вие все още носите хубавата си шапчица? — каза Шудлер.

После очите му се обърнаха към Лартоа.

— Той е единственият... единственият ми приятел — прошепна болният.

— А аз, аз не съм ли? — извика Шелиер.

— Да, да, и вие, разбира се.

Шудлер попита колко време беше спал, дали го бяха оперирали в същата операционна зала, както първия път. Очевидно мисълта му се въртеше около парливия въпрос, който не смееше да зададе.

Свободната му ръка се плъзна под металическия обръч, опипа хълбока, гънката на слабината, после началото на бедрото и много скоро срещна превръзките.

— Все пак вие сте ми оставили някакъв къс — каза той. — А по-долу?

— По-долу, е какво... по-долу няма нищо — отвърна Шелиер. — Трябваше... Не обичам това, знаете; сам се мразя, когато съм принуден да режа. Обичам хирургията, която запазва. Но когато не може...

— Да, да, трябваше... — повтори Шудлер и главата му потъна още по-дълбоко във възглавницата. — Но не си заслужаваше... Все трябва да умреш от нещо.

Лартоа разбра, че у Шудлер, загрижен досега за живота си, най-сетне бе настъпило примирението; той размени поглед с Шелиер.

Всъщност какво правеха те, двамата, надвесени над това ампутирано, повредено тяло, над тази изхабена мисъл? Шудлер нямаше вече нищо; нито богатство, нито къща, нито приятели, нямаше практически никакво семейство, никакви надежди, не можеше да очаква дори и сянка на радост. Защо тогава Шелиер и той вече от шестнадесет дена се бореха срещу смъртта с инжекции, серуми, хирургически ножчета, връзване на артерии?

„А може би държа да го запазя за себе си, заради удоволствието, което изпитвам от присъствието му, от разговорите с него?... Заради спомените ни?..."

Не, не беше за това... В името на каква солидарност той бе пожелал да задържи насила този полутруп, изправен в дъното на една безизходна алея? Един въпрос, по който не можеха да разискват нито хирургът, нито той. Те и двамата бяха мъже, чийто живот бе

съсредоточен във волята да спасяват човешката плът. Такова беше предопределението и задължението им; и славата, която им отдаваха за това, беше предназначена не толкова да ги възнагради, колкото да насърчи други да ги последват и да ги заместят.

— Не мога вече... Не мога вече... — прошепна Шудлер със затворени очи. — Внучето дойде да ме види тази сутрин... да, наистина не мога вече.

Гласът му беше отпаднал и далечен. При един гърч той изплезил език, после отново го прибра към гърлото.

Лартоа изпита някакво облекчение; той знаеше, че това е малко подло, но когато агонизиращият приемаше или зовеше смъртта, той не се чувстваше победен от нея.

А нямаше никакво съмнение, че Шудлер изпада в агония.

Кожата на лицето му вече лепнеше към костите; клепачите му отново се бяха затворили, дишането му стана отсечено, неспокойно, смущавано от сгърчения език. Палците се впираха в дланите му; ръцете, отпуснати и изтеглени, се движеха под завивката като перките на риба.

Професор Шелиер докосна с ръка рамото на професор Лартоа.

— Знаехме го — прошепна той. — Хайде, ела. Все пак трябва да хапнем нещо.

Те слязоха, облякоха саката си, напуснаха болницата и влязоха в малкия ресторант точно насреща, където Шелиер имаше обичай да обядва през дните, когато напускаше болницата много късно.

— Значи, господин професоре, един хубав бифтек с пипер както обикновено? — попита собственикът, бършейки масата.

ГЛАВА ПЕТА
МЪЛЧАНИЕТО НЕ МОГЛЕВ

I

Месеците, които последваха инцидента на гробището, бяха за Жаклина и Габриел бавно потъване в ада, от който нито единият, нито другият имаха сили да се измъкнат.

Ревността на Габриел избухна отново с такава сила, постоянство и издребняване, до които той по-рано никога не беше достигал.

Думите, имената на градовете или конете, срещите им с хора, които Жаклина познаваше още от времето на първата си женитба, или само споменаването на имената им в някакъв разговор, всичко беше за Габриел достатъчен повод за враждебно мълчание или за внезапен и безсмислен гняв.

Жаклина вече не смееше да произнесе каквато и да е фраза, без предварително да се увери, че тя не съдържа някаква опасна дума. Тогава Габриел почна да дебне тия премълчавания.

„Тя мисли за това, тя щеше да го каже“ — мислеше той.

А Жаклина подхвърляше каквото и да е, неубедително, фалшиво, само за да прекъсне мъчението от това вледеняващо и ненавистно наблюдение.

На няколко пъти двамата се опитаха да живеят разделени за по няколко дена, за да си отдъхнат, тя в Моглев, а той в Париж или обратно. Но Жаклина откри, че подобно на ранен, който дърпа превръзката си, за да разкървави отново раната, Габриел използваше това време, за да рови по чекмеджетата, да изнасилва тайната на старите писма, да изравя спомените, които принадлежаха само на нея, най-сетне да изостря една болка, която беше само негова.

Смъртта на Ноел Шудлер, дошла точно по това време, предизвика в семейството им драма, която продължи цяла седмица. Габриел разреши на жена си да присъства на заупокойната литургия, но ѝ забрани да отиде на гробищата.

„Като си помисля — казваше си той, — че след това, което направих за нея... след усилията, които положих, за да спася от лапите на тия вагабонти онова, което ѝ оставаше... Можех да си пасувам и да оставя всичко да пропадне...“

Жаклина се подчини; на излизане от черквата тя се престори, че е неразположена и остави децата да отидат без нея до Пер-Лашез. Тя не разбираше впрочем тая своя покорност; но ту бунтувайки се, ту стараейки се да остане спокойна, принудена от условията на общото им съществуване, тя се поддаваше на скритата игра на Габриел. Той беше успял да създаде у нея чувство на непоносима виновност.

„Но какво съм направила? — охкаше тя съвсем самичка, стискайки слепоочията си с ръце. — Какво съм направила, за да страда той така? Не е възможно, той е луд...“

Същия въпрос си задаваше понякога и Габриел. Видимо в него нямаше нищо, което да говори за душевна неуравновесеност. Той беше твърде посредствен, не го измъчваха никакви религиозни или философски въпроси, тялото му не страдеше от никакви функционални смущения.

Защо тогава и от най-малкия повод или даже без никакъв повод кошмарът му внезапно се появяваше отново?

На Габриел се струваше, че разумът му се раздира като някакво платно, като чаршаф, на който разпарят подгъва. И гневът се налагаше над мисълта му.

В такива моменти той отиваше да пие. Алкохолът беше единственото нещо, което премахваше това му състояние или по-скоро притъпяваше съзнанието му.

Първия път той се бе напил само за това; но скоро при постепенното алкохолизиране започна да пие просто от нуждата да пие.

Жаклина беше принудена да прибегне до съучастничеството на слугите, които трябваше да крият алкохола, да казват, че са забравили да купят вино или че са загубили ключа от избата. Детски лъжи, които никога не можеха да измамят заинтересования.

В такива случаи Габриел казваше, че ще отиде да си купи цигари или списания, използвайки тоя повод, за да глътне три коняка, и се връщаше, според случая, зъл или блуждаещ нанякъде.

В Моглев, през време на лова, Габриел вече нямаше нужда да изисква от жена си да го следва. Тя го следваше неотклонно. Но той все пак намираще начин да се откъсне от лова — под някакъв предлог — и да го завърши в компанията на барон Ван Хеерен в някоя кръчма. Холандецът беше станал ужасът на Жаклина.

Една вечер, когато не бяха хванали нищо и кучетата бяха уморени, в настъпващата нощ, както бяха на двадесет и пет километра от Моглев, Габриел успя да повлече в кръчмата даже и първия пикьор.

— Хайде елате, Лавердюр — каза той, — Жолибоа ще върне кучетата. Елате да изпием по чашка; това е заповед!

— Ех, господин графът можеше да ми заповяда нещо по-неприятно.

Лавердюр се върна порядъчно пийнал.

— Виж ти! Виж ти! На какво прилича това! Ама че си се натряскал! Я го вижте вие! — изпищя госпожа Лавердюр, мигайки. — Да не почнеш да я караш по тоя начин, а? Само това ни липсва!

— Знаеш ли, Леонтина — отвърна поучително Лавердюр, — мисля, че разбрах какво му е на тоя човек; той страда при спомена за господин барон Франсоа. Ето това е.

— Да! Но това не е причина да се държи така, както и слугите не биха се държали — отсече госпожа Лавердюр. — Само като те гледам... А после всички говорят!... Ако и това не е срамно!

— Да... да... това може би не е така просто — отвърна пикьорът, който свято почиташе господаря си и беше дълбоко привързан към него.

Алкохолът състаряваше Габриел. Той едва беше встъпил в четиридесетте години, а косата му бързо побеляваше по слепоочията, лицето му подпухна и под очите му се появиха меки торбички. Хубавецът Дьо Воос се похабяваше. Той започна да пуши все повече и повече, пръстите му пожълтяха.

Страданието оставяше следи и върху Жаклина. Тя слабееше. Тенът ѝ беше загубил оная вълнуваща прозрачност, която до неотдавна ѝ бе придавала някаква душевна красота. Тя се превръщаше в дребна суха женичка, която някога е била хубава, но която сега започваше да се набръчкава.

Габриел я пожелаваше все по-рядко. В действителност даже не я желаше вече, освен когато беше пиян. Отначало, поучила се от опита на собствената си слабост, тя реши да му отказва през такива дни.

— Аха! Аха! — провикваше се Дьо Воос. — Тая вечер госпожата ще прекара с мъртвия рогоносец... А на мене — нищо!

После Жаклина се примири. Някаква сила, срещу която не можеше да направи нищо, я тласкаше и свързваше с тялото на Габриел.

Та щеше ли тя без тази сила, която я владееше, да приеме толкова страдания, да намери даже основания да страда?

В такива моменти тя само се стараяше да се пази големите ръце на Габриел да не се доближават много до шията ѝ.

„Но най-сетне така може би било дори по-добре!...“ — казваше си понякога тя.

Когато Габриел не беше пиян или не се намираще под влиянието на своя кошмар, той решаваше кръстословици. От безделие беше се пристрастил към това занимание. Това беше причината за страстта му към седмичните списания. Виждаха го да броди из стаите на Моглев с „П’ти Ларус“ под ръка. Той научи наизуст цялото потомство на Аврам и пълния списък на кралете на Халдея и Асирия.

Най-хубавите, единствено щастливи мигове за Жаклина през тоя период бяха вечерите, когато шиеше, а Габриел, смучейки златния молив, който тя му беше подарила, мърмореше:

— Да видим... *„неговите пълководци си оспорваха империята му“*... в девет букви... О, та това е много лесно, глупаво даже!

В такива дни тя благодареше на бога за това оскъдно щастие на преждевременни старци. Но то се случваше рядко.

— Най-сетне, Габриел — провикна се тя един ден на края на силите си, — не мислите ли, че вие сам през цялото време ми припомняте, не ми позволявате да забравя Франсоа? Не виждате ли, че вие вършите точно обратното на това, което би трябвало да вършите?

Той знаеше добре, че Жаклина е права и че занапред отговорен за техните мъки щеше да бъде той, а не тя. При все това, вместо да го признае, той си помисли: „Заради тия ти думи ще ти изневеря.“

Решението му съвсем не беше плод на някаква нова страст, а само на желание за мъст; Габриел прибягна, както правеше често в подобни случаи, към една стара връзка, тоест към Силвена Дюал.

Дали от умиление към миналото и към оня, който я бе направил щастлива и едновременно нещастна, от чувството за разплата да види как се завръща онзи, който я бе изоставил, или от желание да узнае дали все още желае мъжа, когото досега смяташе за единствената истинска любов в своя живот, Силвена отстъпи без много мъчнотии.

Но тя не изпита никакво удоволствие. Съжали, че се беше съгласила, учуди се, че плътта можеше да стане така студена, след като

е била тъй гореща, и изпадна в меланхолия поради разбитите си илюзии.

Що се отнася до Габриел, някаква необяснима подлост го накара да премълчи пред Жаклина постъпката, която бе извършил само за да може да се хвали с нея. Един път извършена, тя му се видя посредствена, излишна и недействителна.

И животът продължи в лов на елени, в избухвания, пиянство и кръстословици...

II

В навечерието на коледните празници Жаклина и Габриел посетиха пансиона за млади девизи, където се учеше Мари-Анж, за да присъстват на традиционното представление по случай приключване на годината. Мари-Анж се появи най-напред на сцената и издекламира една поема от дядо си — „Птичката над езерото“, после излезе с хора, който изпя „Шестото блаженство“ от Франк.

Мари-Анж на петнадесет години и половина беше по-висока от майка си. Тя имаше пренебрежителната увереност, която често проявяват момичетата на тази възраст и което не е нищо друго освен потиснато желание за живот. Златистокестенявата ѝ коса, сресана на път, падаше до раменете ѝ, където се извиваше в руло; Мари-Анж ценеше флорентинските портрети.

Жаклина, гледайки дъщеря си, не забелязваше нито една от чертите, по които тя приличаше на нея, а търсеше неволно ония характерни белези — полегатост на клепачите, формата на устата, дължината на бюста, — с които Мари-Анж напомняше Франсоа.

Този ден Габриел не беше зле настроен; той бе изтрезнял от вечерта и досега още не бе успял да се напие. „Блаженството“ на Франк го отегчаваше, но гледката на всички тия момичета и може би най-много на Мари-Анж му бе приятна... Той имаше чувството, че се потапя в освежителна и съвсем леко благоуханна вода.

„Ето на — мислеше той, — това е единственият начин да бъдеш щастлив. Да се ожениш за някое шестнадесетгодишно красиво момиче, да го задържиш на село и да му направиш деца, а после сам да си покоцкаруваш малко.“

Жаклина се бе опасявала за този следобед. За нейна приятна изненада не се случи нищо.

Вечерта тя се сбогува с Жан-Ноел и Мари-Анж, които, придружени от леля си Изабела, заминаваха да спортуват през зимния сезон. Жаклина предпочиташе да се лиши от децата си през ваканцията, отколкото да ги изправи пред кризите на доведения им баща.

Тя с радост сама би отишла с тях в планината, вместо да плаща това пътешествие на Изабела: „О, колко добре би било да си почина малко... Но бог знае какво може да направи Габриел в мое отсъствие...“ И същата причина, поради която искаше да замине, я караше да остане.

Тя използва един момент, когато Габриел не беше в стаята, за да каже бързо на децата си, гледайки непрекъснато към вратата:

— Не забравяйте да се молите за баща си, милички... Аз никога не го забравям, да го знаете добре.

Мари-Анж погледна майка си изкосо, с известно пренебрежително равнодушие. Тя всецяло бе погълната от желанието да узнае дали в планинската хижа щеше да има момчета; беше уверена, че скоро ще покаже на всички как трябва да се живее. Но колко дълги бяха за чакане двадесет и четирите часа на денонощието! Сънят за нея също беше чакане.

Още същата вечер Габриел и Жаклина заминаха за Моглев, отвеждайки със себе си госпожа дьо Ла Монри.

Тъй като кюрето на Шанту-Моглев обслужваше едновременно няколко енории, между които държеше да разпростре наравно своята благосклонност, стана така, че тази година полунощната литургия не можа да се състои в Моглев и целият замък заспа както обикновено рано.

На другия ден Жаклина отиде в училището, където беше поканена да председателства коледната елха.

Габриел завърши кръстословиците в списанията „Гренгоар“ и „Кандид“, после отиде в кучкарника да обсъди с Лавердюор лова, определен за следващия ден. Лавердюор трябваше да „вдигне“ дивеча откъм Шен-Брюле, където, както бяха съобщили горските, имало елени.

— Няма ли да ме поканите на чаша бяло, Лавердюор? — попита неочаквано Габриел.

— Но, разбира се, господин графе... Леонтина! — извика пикьорът. — Донеси ни едно шише... ти знаеш от кое.

— Ах, господинът греша! Така само си съсипва здравето! Не се стеснявам да го кажа — заяви Леонтина Лавердюор.

— Хайде, не говори така — отсече пикьорът. — Щом господин графът ми прави честта...

Малко по-късно Габриел слезе в селото. Той срещна кмета, който го покани да опита новата му плодова ракия.

— Наистина тя е малко силна, господин графе — каза кметът, — но има букет; и после вкусът ѝ остава дълго на езика; вие, като познавач, ще почувствате това.

Кметът, мислейки за следващите общински избори, беше възхитен, че новият господар на замъка вече се ползваше сред селяните със славата на пияч...

В замъка началото на вечерята мина без инцидент. Габриел намери само веднъж повод да подметне една враждебна забележка. Госпожа дьо Ла Монри говореше за някакъв човек, който останал вдовец преди няколко години. Обръщайки се към Жаклина, Габриел подхвърли:

— Трябваше да се омъжите за него; така можехте да ожените и вашите мъртви.

Жаклина, която едва се докосваше до пюрето от кестени и дори не хапваше от пуйката — толкова се бе свил стомахът ѝ от мъчително безпокойство, — не отговори нищо.

Голямата трапезария на Моглев беше украсена изцяло и единствено с еленови рога. По стените, над вратите, чак до гредите на тавана бяха закачени един до друг две или три хиляди рога. Тук имаше рога, вече побелели, на елени, уловени преди сто и повече години. Тази плетеница от челни кости и рога, които окото срещаше навсякъде под оскъдната светлина и безкрайните сенки, които хвърляха газовите лампи и свещниците, приличаше едновременно на някакво магьосническо свърталище и на стая за мъчения.

Слепият, чиито сили отпадаха непрекъснато, приличаше сред този декор повече на някакъв призрак, задържан от паяжини, отколкото на живо същество. Госпожа дьо Ла Монри с напредване на възрастта оглушаваше все повече и говореше на себе си, без да я е грижа дали я слушат и дали ѝ отговарят.

Флорен, носейки блюдата, хриптеше и от дълбочината на гърдите му се чуваше същинско бръмчене на стар чекрък.

Никога досега Жаклина не беше почувствала както тази вечер колко обезпокояващо, враждебно и злоещо е това място и никога досега срещата на присъстващите не ѝ се бе струвала толкова злокобна.

— Някога вие сте празнували Бъдни вечер в Париж с... хм... моя предшественик, нали? — каза внезапно Габриел с оня безучастен глас, от който Жаклина винаги се опасяваше най-много.

— Да... може би... понякога... — отвърна тя.

— Всъщност това е съвсем лесно да се запомни, не мислите ли? И тъй, да или не?

— Да, вярно е, че празнувах Бъдни вечер — каза тя кротко.

— Тогава защо вчера не останахме да празнуваме Бъдни вечер?

— Защото не помислих за това; защото вие не ми казахте нищо.

— Не, аз ви предложих да останем!

— Сигурно не съм чула.

— Вие пак лъжете!

Габриел избухна. Да, той бил добър да надзирава само работниците, пикьорите и кучетата. Затваряли го на село. Не искали да споделят с него никакви удоволствия, защото били ги споделяли с другия... Слуга на вдовица, ето какво бил той; слуга на вдовица...

Жаклина почувства, че ще припадне от слабост, изтощение и отчаяние.

Слепият търсеше с лъжицата разрязаното на малки късчета месо в чинията си и целият свят за него се състоеше в разстоянието, което отделяше масата от устата му.

Госпожа дьо Ла Монри говореше за фризите на Партенона, които се намираха в Лувър.

— Е добре, и така да е! — извика внезапно Жаклина. — В миналото аз бях щастлива на Коледа, чудно щастлива, както никога няма да бъда. И всичко, което искам от вас сега, е да ме оставите да забравя, че е Коледа.

Габриел стана изведнъж, събаряйки зад себе си стола.

— Така ли! — изкрещя той. — Много добре. Това урежда всичко. Така или иначе всичко това един ден трябваше да свърши. Ето че стана. Свърши се. Няма да ви дотягам нито тази вечер, нито никога. Заминавам за Париж и за мен започва друг живот.

Той се отправи към вратата, закачи рамото си в рогата на един елен, измърмори: „Бордей!“ и излезе.

— Къде отиват? Какво става? — попита слепият.

— Няма нищо, бедни ми Юрбен — отвърна госпожа дьо Ла Монри. — Нали е дошъл от колониите! Сигурно получи тропически

удар!

Жаклина загърна раменете си с едно наметало и настигна мъжа си в двора.

Габриел, в шуба, се качваше в колата.

— Прави каквото искаш, Габриел — каза тя. — Единственото нещо, което те моля, е да не караш като луд.

Тя едва успя да дръпне ръката си, която той щеше да смаже, затръшвайки вратата.

— Не се безпокойте — подхвърли ѝ той. — Ако се убия, ще можете да измъчвате третия си съпруг със спомените си за мен. Какъв шанс!

Когато той излезе от оградата, мисълта да измине самичък такъв дълъг път в тъмната и студена нощ, никак не му хареса. Ето защо той мина през Монпрели и се опита да повлече със себе си Жилон. Бившият майор беше вече в леглото, в дебела бархетна пижама на райета и с очила върху набраздения си с жилки нос.

— А не, стари ми Габриел! — отвърна той. — Гулях целия месец. Боли ме черният дроб; боли ме кръстът. По-добре ще направиш и ти да се върнеш и да си легнеш.

— Добре, много добре. Значи, ме изоставяш, зарязваш ме, така ли? — запита Габриел. — Казвам ти, трябва да почна нов живот.

Минавайки през трапезарията, за да си отиде, Габриел отвори шкафа с пикьорите и глътна на крак три чаши ракия.

От Монпрели до Крепостта 1880, където живееше Ван Хеерен, имаше само три километра.

— Какъв вятър ви носи насам? — провикна се грамадният холандец.

Той беше облечен в домашна дреха от синьо кадифе с галони, която му придаваше вид на началник на барабанчиците от времето на Империята или на артилериста Мариол.

— Ван Хеерен! Вие сте единственият ми приятел, чувате ли. Облечете смокинга си. Ще го ударим на живот!

— Ако става дума за „живот“ с пищни бедра, дадено, там съм — отвърна холандецът, леко намигайки и кривейки в гримаса червеното си лице.

Вестибюлт на „крепостта“ миришеше на сладка — „домашно производство“; тапицериите на столовете бяха също „домашно

производство“...

Появи се баронеса Ван Хеерен в домашна роба; тя имаше плосък бюст, рядка коса и мършав ханш; бузите ѝ сякаш бяха трити с „гюдерия“.

Лицето ѝ имаше едновременно неспокоен, виновен и страдалчески израз, какъвто имат всички жени на пияници; израз, който започваше да придобива и самата Жаклина.

— Не е хубаво, господин Дьо Воос, никак не е хубаво това, което вършите — каза тя. — Вие, вие сте още млад. Но на мъжа ми един ден ще се случи някое нещастие.

Но тя съзря във втренчения поглед на Габриел такъв цинизъм, че се уплаши и млъкна.

III

През целия ден на Коледа двете камари бяха заседавали непрекъснато, за да може да приемат държавния бюджет за следващата финансова година преди 31 декември. Към 11 часа вечерта в Люксембургския дворец беше гласуван бюджетът за изящните изкуства. Той беше приет след една блестяща намеса на Симон Лашом, който бе настоял пред сенаторите да му дадат средствата, необходими да защити „най-прекрасната, най-сигурната, най-святата част от целокупното богатство на Франция: нейните художествени съкровища и жизнеността на нейната култура!“

За Симон, който грижливо беше подготвил този бюджет в същото здание на улица Гренел, където бе започнал кариерата си, притичвайки се на повикването на Анатол Русо, това гласуване представляваше успех. Младият държавен подсекретар — той беше успял да запази портфейла си в два последователни кабинета, — напускайки тази вечер сената, се питаше какво да прави. Да телефонира на Силвена? Не. По-скоро му се искаше да прекара в мъжка компания, сред която да успокои нервното възбуждение, причинено от заседанието, докато станеше време за сън. Колкото по-възрастен ставаше Симон, толкова повече се увеличаваха политическите му задължения, толкова по-кратко време той имаше нужда за сън. Но вместо това той ядеше непрекъснато, и то с все по-голям апетит.

— Хайде да отидем да изядем по един бифтек и да изпием шише бургундско в „Карнавал“ — покани той един от сътрудниците си.

След като опиташе без никакво удоволствие други заведения, радостта, гладът, умората, успехът, любовта или самотата му винаги го връщаха там „като в конюшня“, както казваше той.

Не че мястото беше значително по-хубаво от другите; но тук Симон имаше свои спомени, тук бе създал и свои навици. В „Карнавал“ той познаваше метр д’отела по малкото му име, тук го посрещаха с приятелски усмивки и уважение. Заведението старееше заедно с него.

— Добър вечер, Абел. Едно спокойно кътче — каза Симон, като влезе вътре.

— Разбира се, както винаги, веднага, господин министре — отговори метр д'отелът.

Симон не беше от ония клиенти, пред които автоматически слагаха кофичка с шампанско; в кухнята винаги бяха готови да му приготвят нещо по негов вкус, а сметките му бяха много скромни.

От време на време Симон спираше някой акт, съставен на притежателя, или се застъпваше за намаляване на данъците му.

Тази вечер той се озова до някакъв внушителен, тържествено строг и мълчалив човек, който седеше на стола си като истукан, като някаква огромна мортадела или като чудовищна емблема, която бяха поставили там. Този човек имаше някакъв другар със златна верижка на китката, който непрекъснато му обясняваше, че животът почваше в тоя час и на това място, че трябва да свърши с всичко, да започне отново и че ще смаже мутрата на първия, който... и че „ако някой му досажда, трябваше добре да знае, че гробищата не са създадени за кучета“.

— Възможно е! — отвърщаше другият.

Двамата мъже пиеха ужасно много. Внезапно тоя, който носеше златна верижка, стана, изправи се пред Симон, хвана го за двете ръце, събори ножа и вилницата в чинията му и се провикна:

— Чувам, че вие сте Симон Лашом? Искрах да ви срещна още когато ми говориха за вас. Нали вие сте един от тия, които провалиха Шудлер?

Той имаше злия поглед на пияница и Симон, обезпокоен, се опита да се освободи.

— Позволете ми да ви благодаря — поде другият. — Ще ви стане веднага ясно защо. Аз съм Дьо Воос, мъжът на вдовицата.

Симон направи ново движение на изненада.

— Знаете ли, тя ви мрази сега — продължи Габриел. — Помислете само! Вие посегнахте към бащата на нейния Франсоа, към богатството на Франсоа, към вестника на нейния Франсоа!...

— Но, господине... аз никога не съм имал нищо против Франсоа Шудлер, винаги съм бил в най-добри отношения с него — каза сухо Симон.

— А, значи, и вие намирате, че той е бил благороден? — извика Габриел.

— Най-сетне... що се отнася до сделките... не бих могъл да кажа нищо друго, господине — побърза да добави Симон.

Габриел поглади челюстта си с дългата си ръка.

— Никой друг — каза той, — никой, чувате ли, не ме е карал да страдам толкова. И тия, които го защитават, са мои врагове.

И без да помоли за разрешение, той седна. Беше облечен във фрак. Някакво пиянско кокетство го беше накарало да се отбие на улица Любек и да се преоблече.

Случайността беше направила така, че до този ден Симон и Дьо Воос не бяха се срещали никога. В Париж Симон и Жаклина не се движеха в същите среди. В Бери, макар че неговият окръг се намираше в съседство с Моглев, Симон не поддържаше напълно политическото становище на „замъците“ и собствениците на кучета. От краха насам нямаше вече никакво основание Жаклина и той да подновят връзките си.

И така, за него беше много забавно да се запознае с втория мъж на младата вдовица, за която известно време се бе надявал, че ще може да се ожени.

„Колко правилно постъпих — казваше си той — или по-скоро колко хубаво отреди съдбата. Добре щях да се подреда в момента на фалита.“

Той наблюдаваше Габриел.

„Всъщност той е точно типът, който ѝ подхожда — мислеше Симон. — Хубав мъж, голяма муцуна, може би глупак и малко пияница. Точно за село.“

Лашом не разбираше нищо от това, което му разправяше Габриел, и мислеше, че той под действието на алкохола излива своето някогашно озлобление към Ноел Шудлер.

Симон си припомни друг един пияница, който десет години по-рано, в същата тази зала, му беше казал:

— Шудлеровци ли? Свършено е с тях, сринати са със земята! След една седмица на авеню Месина ще има надпис: „Продава се...“

И това наистина беше станало. Люлю Моблан... странен призрак, който се изправяше понякога по пътищата на спомените, с бомбето си, с подутините на черепа си...

Симон дигна чашата към устните си.

В този момент светлините намаляха, в един ъгъл светна прожектор и след барабанен залп диригентът на оркестъра съобщи, че дирекцията на „Карнавал“ има голямото удоволствие да представи в репертоара си „върналата се след триумфално турне в Южна Америка... Ани Фере!...“

— О, боже мой! Още един призрак! — каза Симон Лашом на сътрудника си.

В конуса на светлината се появи певицата, силно напудрена, усмихната и остаряла. Тя беше страшно надебеляла. Под роклята ѝ, между сутиена и колана, се очертаваха тлъстини. Симон се запита от колко ли неуспехи, несбъднати надежди и пропаднала любов се състоеше „триумфалното турне“, за да се завърне и Ани Фере тук — в конюшната, при яслите.

Тя каза, че ще изпее веднага за някогашните си прочути приятели, които се намират в залата (съдържателят ѝ беше съобщил за присъствието на Лашом), шлагерите, които бяха имали успех през 1920–1922 година: „Моят мил“ и „Ла Виолетера“.

Някакво глупаво вълнение обхвана Симон, слушайки тези стари песни, които бяха придружавали навлизането му в парижкия живот. Той отново направи някогашното движение, избърсвайки с палци очилата си. Е, какво? Не беше толкова отдавна, но все пак беше минало достатъчно време, за да може човек да преуспее или да се провали, да създаде нещо или пък да не постигне нищо... Струваше му се, че животът може да се събере в една шепа.

Нито прекрасни градове, нито неочаквано отново намерени скъпи приятели могат да припомнят миналото с такава бързина и подробности, както една банална мелодия, която някога е била популярна. Тия няколко ноти, няколко обикновени ритми и оскъдни рими, действайки върху загадъчната мрежа на паметта, ни свързват изведнъж с картини от нашия минал живот, с ръцете на отдавнашни любовници, с лицата на мъртъвци.

Ани Фере изливаше сега шлагери на деня или на годината, като „Говори ми за любов“... нови песнички, които след десет години щяха да имат същата сила да събуждат спомени. Но сега Лашом не слушаше тия песнички; той щеше да ги слуша по-късно...

Симон направи знак на сервитьора да напълни чашите. Не искаше да се напие, наистина не, но някаква ужасна меланхолия беше го обгърнала като мокра покривка.

Защото пред него беше същият сервитьор, който от десет години наливаше от шишето, същият едър циганин цигулар, който дирижираше оркестъра и чуруликаше с цигулката си... „унгарски валс... много специален“, плъзгайки по двойките същите своднически погледи само с тази разлика, че сега косата му беше съвсем побеляла; пред него беше все същото момиче, което обслужваше гардероба и продаваше цигари, и все същата Ани Фере, която пееше...

„Как могат тия хора — питаше се Симон — да обличат все същите дрехи, да повтарят все същите движения, от младостта си, та чак докато станат немощни, без да постигнат нещо друго... без да се хвърлят във водата?“

Има също и кондуктори на автобуси, които човек среща след петнадесет години все още да пътуват по същата линия, дупчещи през същите часове същите билети на същите пътници...

Симон изпитваше някакво неопределено отчаяние пред това неумолимо всекидневно повторение на посредствеността.

Той изпразни чашата си. Не искаше да пие много и все пак...

„А ето че и аз идвам винаги тук, за да пия...“

Не, с него не беше същото. Той бе отказал да преподава латинска граматика, да я преподава всяка сутрин в същия клас и да изкачва все същия четвърти етаж на улица Ломон... „Ломон... «De viris»^[1]... колко смешно...“ и все същите вечери, същият поглед на Ивона...

Той се бе издигнал, бе успял, беше сменял служби и жени... Беше между щастливците на тоя свят, достоен да бъде... Той бе накарал да гласуват бюджета за изящните изкуства... „целокупното художествено богатство на Франция“...

А току-що беше готов да се осъди и да се отвори от себе си.

Разбра защо духът на революциите минава през народните маси и защо даже и войните се посрещат понякога с радост; премного хора са уморени да тикат все същия мелничен камък, всеки ден, все върху същото зърно, и че е неизбежно дебелокожото им сърце да се пръсне един ден...

Тогава защо той, Симон, който се бе отказал не само да срича „De viris“ всяка сутрин, но още доста преди това, в детството си, не се

беше съгласил да води същата крава на водопой и да кара същия тор на нивите, не беше се наредил на страната на разбунтувалите се, вместо да се издигне съвсем самичък с ловките си юмруци до най-добрите места на пиршеството?

Има каузи, към които човек се чувства предател единствено за това, че не ги е възприел. И това чувство понякога придава непоносима горчивина и на най-хубавите питиета.

[1] *De viris illustribus urbis Romae* (лат.) — „Знатните мъже на града Рим“ — първите думи от учебника на Ломон, по който започват да изучават латински език в лицееите и колежите във Франция. — Б.пр.

↑

IV

Щом свърши да пее, Ани Фере побърза към масата на Симон.

— О, Лашом! Каква изненада! — провикна се тя. — Колко съм доволна! Та ти си станал прочут човек; уф... ти говориш за кариера. Прочетох това там, във вестниците. Човек едва се осмелява да ти заговори.

Тя „се осмеляваше“ така малко, че му говореше на „ти“, което никога по-рано не беше правила.

— Ти ще свършиш като председател на републиката — добави тя.

Съвестта е съд, който бързо отменя присъдите си, и Симон скоро се нагоди към своето аз след няколко евтини комплиментата на тази дебела кабаретна певица, която, разкършвайки снага, идваше да се докосне до успеха, без да иска нещо, само за удоволствието да вдъхне мириса му така, както човек търка чесън върху хляба си.

— О, ето го и Габи! — възкликна тя, познавайки Дьо Воос. — Всички стари познати, значи! Но аз не знаех, че вие сте приятели!

— И ние също, до тази вечер — отвърна Симон.

— А, така ли!... Не може да се каже, че си се подмладил! — каза тя, обръщайки се отново към Дьо Воос. — Това ме утешава. Виж аз на какво заприличах — добави тя, хващайки с ръце тлъстините по хълбоците си. — Но всичко това няма никакво значение. Важното е да се чувстваш вътрешно млад!

Ани Фере беше „добро момиче“ и нямаше особени претенции.

Ван Хеерен сякаш изведнъж изплува из дълбочините на собствената си личност; очите му пламнаха като две кръгли електрически крушки на лицето на манекен. Гледайки втрещено огромните телеса на певицата, той каза:

— Дьо Воос, скъпи приятелю, може би това е животът, за който ми говорехте!

— А Силвена? — запита певицата Габриел. — Вие двамата все още ли я карате? Не, нима е свършено?... Ти си се оженил? А, bravo! Щастлив ли си поне?

— Коя Силвена? — попита Симон.

— Силвена Дюал, сигурно я познаваш? Но да, ти я познаваш! — отвърна Ани. — Ето една, която също съумя да се издигне! И като си помисля, че аз ѝ помогнах за това... така да се каже... с този беден Люлю. И така, те поживяха доста дълго заедно, Габи и тя. Той и струва скъпо, впрочем той умее да скубе жените. Нали, Габи?

Симон разбра, че този човек във фрак, полуповалил се върху масата, с пръстена си с герб, със златната си верижка и колосаните си маншети, подаващи се изпод ръкавите му, със сивеещи слепоочия и торбички под очите, беше голямата, завършила така трагично любов на Силвена, за която понякога тя говореше, за да си придаде благородство и да се обвие в тайнственост.

Върху лицето на Симон се появи такова странно изражение, че Ани Фере го запита:

— Да не съм изпуснала случайно някаква глупост?

— Не, не.

Успокоена, Ани Фере отново заговори за Силвена.

— При това тя е малко лекомислена — добави тя. — Но аз не намирам това за неприятно.

„Да... лекомислена, най-сетне защо *и тя* да не бъде лекомислена... — помисли Симон. — Повече или по-малко... Мъж или жена, има ли някакво значение?...“

Но той не можеше да преодолее надигащото се необяснимо чувство на отвращение...

Силвена със Симон, Ани със Силвена, Силвена с Моблан, Марта с Вилнер, Стен с Марта, Марта със Симон и Симон със Стен в същия министерски кабинет... Симон с госпожа Етерлен, госпожа Етерлен с Жан дьо Ла Монри, Жаклина дьо Ла Монри с Дьо Воос, Дьо Воос със Силвена, Силвена с Вилнер, Симон със Силвена... и изведнъж тази балада на всички ония, които бяха в плен на своя пол, почна да кънти в главата му. Мъртвешки танц на любовта, въртящ се в безкраен кръг, поколения, заловили се едни в други, и мъртвите смесили се с живите! И не само конюшната, яслите и мелничният камък, но вече и въртележката, и волът, впрегнат в колелото и тъпчещ, в собствената си тиня.

И една и съща цигулка съпровождаше с тежкия си напев редовното натрупване на тази измет и Симон все виждаше пред себе

си някакъв военен герой, бил той Ньодекер от преди десет години или днешният Дьо Воос, прогнил от комар или алкохол, като символ на разрухата на силните на деня.

Симон, който от десет години се забавляваше от това постоянно смесване на двойките и сам имаше своето място в тази игра, сякаш се намираше пред голямата маса на някое казино, изпълнен с равностойно на другите тщеславие, внезапно беше обхванат от чувство на задушаване и отвращение. Защо? Какво ставаше с него?

— Всъщност — казваше Дьо Воос на Ани Фере — трябваше да остана със Силвена. Тя беше чудесно момиче. Зарязах я малко брутално. Ето на, преди петнадесет дена ме бяха обхванали черни мисли, легнах с нея отново... една нощ, така само... и добре ми подейства.

Симон имаше чувство, че му мушкат под кожата нажежено желязо. Това беше не само болезнено, а и обезпокоително, защото всичко се бе променило температурата на тялото му, теглото на кръвта му, ритъмът на мисълта му. Поиска му се да смъкне от стола този пиян глупак и само съзнанието, че е държавник, го задържа.

„Преди петнадесет дена...“, тоест през седмицата, през която Симон беше се виждал със Силвена три или четири пъти. Значи, това не ѝ беше достатъчно?

„Но какво става с мене? — запита се Симон. — Пет пари не давам за тази жена. Срецам се с нея, когато си искам, а и тя също. Ние не си дължим нищо един на друг. Тя е напълно свободна да върши каквото си иска през нощите, когато не съм при нея. Аз съм съвсем полудял!“

Той поиска нетърпеливо сметката, плати, едва каза довиждане на Ани Фере и си тръгна.

— Мисля, че наистина забърках нещо — каза певицата, когато той беше излязъл от залата.

Симон свали сътрудника си на ъгъла на едно авеню. — „Вие сте на две крачки от вас, нали?...“ — и се отправи към улица Неапол.

„Ще стане весело — мислеше той, хилейки се, — ако и този глупак пристигне у нея тази нощ.“

Нажеженото желязо продължаваше да гори гърдите и кръста му и това усещане почваше да става непоносимо.

Силвена, която вече си беше легнала самичка, дойде да му отвори; тя беше сънна и изненадана и в действителност доста доволна.

Без да каже нито дума, Симон ѝ удари две плесници — отдясно, а после отляво...

И нажеженото желязо почна да изстива и да се отдръпва изпод кожата му.

Така Симон и Силвена разбраха, че се обичат.

V

Залата на „Карнавал“ беше празна. Оркестърът свиреше само за ван Хеерен, който дремеше, и за Габриел, който, настанил се самичък на отделна маса, беше поискал лист и пишеше.

Ани Фере си бе отишла. Цигуларят поглеждаше метр д'отела, метр д'отелът поглеждаше сервитьора; бяха сложили сметката първо пред холандеца, после пред Габриел. Габриел пъхна разсеяно бележката в джоба си и направи знак да наляят отново за пиене.

Той знаеше, че е пиян. Но чувстваше мисълта си необикновено бистра посред един хаотично движещ се свят; сякаш беше в центъра на някаква светлина, около която безсмислено се въртяха всевъзможни фигури. Най-сетне той разбра как беше създаден светът. И се почувства не само прозорлив, но и необикновено умен.

„Понеже аз си отивам, тя трябва да знае защо“ — беше си казал той.

И горе на листа, който му бяха донесли, беше написал:

Понеже аз си отивам, вие трябва да знаете защо...

После фразите бяха дошли от само себе си с такава точност, с такава яснота, че самият Габриел се учуди.

Понеже няма повече да ме видите, трябва да знаете защо. Вие ме накарахте да страдам в продължение на две и половина години, както не е допустимо да страда човек. Не е позволено да караш някого непрекъснато да страда така, както вие ме накарахте да страдам...

Всичко това изглеждаше на Габриел едновременно болезнено и бляскаво; единственото, което го смущаваше, беше, че всички редове,

които изписваше, се срещаха в края на листа. Но всъщност това беше нормално, нали успоредните линии се срещаха в безкрайността...

Вие никога не престанахте да разговаряте с вашия мъртвец. Но дали той ви отговори? Не, той не ви отговори, защото отвъд, няма нищо. Това ще бъде наказанието ви, когато го разберете. Няма нищо отвъд, нищо!

Прекъснаха го група гуляйджии с книжни шапки, които свиреха на дървени тромпети.

Те донесоха със себе си дъха на отминал гуляй, на глупаво упорство да продължат веселието, започнато от вечерта, и да използват останалите възможности.

Полюлявайки се на уморените си нозе, подпирайки се с ръце, крещейки, за да не заспят, и с всички признаци на пресищане върху лицата, тия хора бяха остатъци от оная парижка Бъдни вечер, която беше подтикнала Габриел да излее гнева си.

Музикантите, изтощени, се опитаха да създадат изкуствено оживление и веселие и запушалките от бутилките с шампанско тутакси заотскачаха под чевръстите пръсти на сервитьорите.

Отмъщение... — продължаваше да пише Габриел — *вие заслужавате нещастията, които ви сполетяха и които тепърва ще ви сполетят.*

Той не се учуди, когато, повдигайки очи, видя ван Хеерен смешно нагизден с тюрбан от разтегателна хартия, нито когато и на него самия поставиха книжна клоунска шапчица.

Разноцветни книжни ленти, хвърлени през залата, се обвиваха около врата, маншетите и писалката му, а малки еластични топчици отскачаха от слепоочията му.

Някаква бар-дама, която бандата гуляйджии беше повлякла със себе си, минавайки през едно не тъй първокласно заведение като „Карнавал“, се приближи до Габриел и навеждайки се над масата, му каза с оня ироничен, предизвикващ и почти нападателен тон, който често имат леките жени:

— На кого пишете така? Сега не е време за писане! Любовно ли е писмото?

Габриел повдигна вежди към нея, без да я вижда, без да забележи, че тя беше бледа, че имаше черна гладка коса и че можеше да бъде почти хубава, ако очите ѝ не бяха толкова близо едно до друго и челюстите ѝ не бяха толкова широки.

— Наистина вие не сте никак разговорлив! Няма да ви направя нищо лошо, уверявам ви! — добави тя и тръгна към гардероба.

Цял омотан в книжни ленти, Габриел отново се наведе над листа.

Вие не разбрахте що за човек съм аз и естествено, тъй като не ме разбирате, не ще разберете и писмото ми...

Тогава Габриел остави писалката, взе листа и със свършена логика го накъса на осем парчета.

В този момент шумната група, тикайки веселбата пред себе си като ръчна количка, напусна „Карнавал“, за да отнесе другаде врявата и конфетите си.

Бар-дамата, която няколко мига по-късно се появи от гардероба, се провикна:

— А, проклетници такива! Хубаво ме наредиха!

И седна до Габриел.

— Значи, свършихте с писането? — попита тя. — Неприятности ли имате? Хайде, не бива да мислите за това. Трябва да бъдете весел. Да отидем да потърсим другарите ми, искате ли? Мисля, че знам къде са.

Тя свали клоунската шапчица на Габриел, наложи я на главата си и като се обърна към едно огледало, каза:

— Колко хубаво ми стои!

После се опита да вдигне Габриел от стола, дърпайки го за ръцете.

— Хайде, елате, тук е скучно!

— Да — каза Габриел, ставайки. — Трябва да отида да ѝ обясня; лично да ѝ обясня. А след това ще видим... — добави той с широко, неопределено движение.

Донесоха му шубата. Той сложи една стофранкова банкнота в ръката на сервитьора.

— А сметката? — попита метр д'отелът наведен, държейки нова бележка.

Габриел направи друго неопределено движение по посока на холандския барон.

Музикантите бързаха да приберат в калъфите инструментите си, а прислужниците събираха в едно кошче книжните ленти и късчетата от писмото.

Ван Хеерен, виждайки, че го изоставят, се провикна:

— Скъпи приятелю!...

После изведнъж се повали върху креслото, за да заспи в него — този път наистина.

Габриел излезе, повличайки със себе си бар-дамата, която се бе вкопчила в него или по-скоро в шубата му, в елегантните му топли дрехи.

И тя беше полупияна; срамът, че я бяха изоставили, и смътната надежда за печалба я караха да се държи като някакво водорасло за този човек, който даже не и отговаряше.

Те седнаха в колата, затръшнаха вратата и Габриел се повали върху кормилото, хванал главата си с ръце.

— Но какво става с мене най-сетне? Какво става с мене? — простена той.

Той беше напълно поразен от тия постоянно сменящи се в него изблици на отчаяние и омраза.

Бар-дамата го прегърна през врата.

— Хайде, не бъди тъжен, ще видиш, аз ще те утеша, гълъбче, ще видиш — прошепна тя.

И пъкна езика си в ухото на Габриел, сякаш за да проникнат по-добре там думите й.

Сега Габриел мислеше напрегнато за изразите в писмото си и особено за оня бляскав, неоспорим пасаж, който разрешаваше всичко.

— Ти си взела писмото ми, нали? — попита той бар-дамата злобно.

— Не, гълъбче, ти го скъса!

— Не е вярно!

— Но да, уверявам те!

— А, може би тогава!... — каза Габриел и подкара бавно колата.

Бар-дамата галеше бобровата подплата на шубата му.

— Жалко наистина — шепнеше тя — да се слага подобна кожа за подплата!... Знаеш ли какво ми хареса веднага у тебе? — добави тя. — Това, че си във фрак. Фракът придава на човека някаква изисканост... Е, къде ще отидем, гълъбче?

Дьо Воос тръгна към Порт д'Итали.

— Нататък ли живееш? — попита тя още веднъж.

Внезапно той спря колата посред улицата, хвана бар-дамата за раменете и като се опита да улови през мъглата на пианството погледа на близо разположените ѝ очи, изкрещя:

— Какво има според теб отвъд?

— Как отвъд?

— Ами отвъд, когато умреш!

Бар-дамата поклати глава и отвърна:

— А, значи, това те измъчва? Сигурно си пиан тогава!... Не се безпокой, хайде, там няма нищо. Всичко, което ни разправят, са само приказки! Няма абсолютно нищо, сигурна съм. Точно това е неприятното.

— А! Нали? И ти също си сигурна! — извика Габриел, хилейки се победоносно.

Той потегли отново...

— Сега знам какво трябва да правя — мърмореше Габриел.

— Хей! Аз не знам какво трябва да правиш, но това не е причина да се убиваме. Хайде, миличък, намали.

Тя галеше ръката му, врата, бедрото, опитвайки се да го успокои. Но Габриел не чуваше нищо и не усещаше нищо.

„А-а! Най-сетне ще победя, най-сетне ще ѝ докажа...“ — повтаряше си той. И фенерите, тротоарите и къщите летяха пред него като слънчеви петна и сенки във водите на езеро от двете страни на моторна лодка. Колата вече беше въвн от Париж.

— Ако не спрете веднага, ще викам за помощ, ще викам полицията — каза бар-дамата, която от страх беше почнала да му говори на „вие“.

Колелата подскачаха върху паветата на Вилжюиф и скоростната стрелка, осветена слабо от лампичката на контролното табло, показваше над сто.

Жената, паниката на която се увеличаваше от секунда на секунда, се питаше дали този полудял алкохолик няма да я блъсне някъде в

нощния мрак или да я изнасили дивашки, а после да я удуши. Тя почна да крещи остро и продължително с нечовешки глас.

Габриел, изглежда, най-после забеляза присъствието ѝ.

— Какво? Искаш да слезеш ли? — запита той.

После намали скоростта, без да спира съвсем, наведе се, отвори вратата и тласна жената навън.

Тя залитна няколко метра, губейки равновесие, спъна се в тротоара, хвана се за едно дърво и остана притиснала се до него с отмаляло сърце и влажни слепоочия.

Задните светлини на колата бяха вече изчезнали.

VI

Стаята на Диана, наречена така заради Диана дьо Поатие, която — както твърдяха — беше отсядала в замъка Моглев и заради която бяха поставили тапети с ловни сюжети, се намираше на втория етаж откъм прочутата фасада. Два високи прозореца, които се спускаха чак до паркета, направен като шахматна дъска, се отваряха към един балкон, от който през деня се откриваше гледка към парадния двор, зеленеещото се езеро и по-голямата част на парка.

Тази стая със своя таван с корниз, с изобилието си от сини и златни фигури върху тапетите, на които бяха изобразени орляци птици, подскачащи коне и елени, глигани, пантери, негри и богини, с леглото си с леки колонки, с флорентинската си писалищна масичка и две големи кресла в стил „Людвиг XIV“, покрити с розова дамаска, беше пищна и почти феерична стая, при все това с нормални размери.

От времето на първата си женитба Жаклина винаги живееше в нея.

В този късен нощен час поставената върху нощната масичка малка свещ, която потъваше в собствената си разтопена лой, осветяваше само една колонка от леглото, един ъгъл от тапетите и едно кресло от дамаска.

С широко отворени очи и разпръсната върху възглавницата коса Жаклина размишляваше:

„Все пак ще трябва да се прекара електричество в Моглев. Поне частично. Но докато бедният ми чичо е жив, е невъзможно, той няма да го разбере. А освен това трябва да се направят толкова поправки! Само в тази стая подпорите на балкона се клатят, паркетът се е изкорубил... Да не започне човек...“

Тя беше прекарала една безсънна нощ, през която от време на време тялото ѝ се беше отпусकало само в някакъв полусън, но съзнанието и мисълта ѝ не бяха задрямвали нито за миг. Струваше ѝ се, че черепът ѝ е някаква повдигната каска и че тя вижда отгоре как работят мислите ѝ. Лекото приспивателно, което беше взела, не ѝ

помогна нищо, само отслаби съпротивата ѝ срещу натрапчивите мисли.

„Той ще се върне, разбира се, не може да не се върне. Ще се върне утре... Всъщност щях да направя по-добре, ако бях заминала за планината... Но дано, дано не му се е случило нищо лошо! Все пак той има талисмана си... Щом почвам вече да придавам значение на такива неща...“

Тя мислеше за първите седмици на запознанството им... „Ако можех да си представя това...“ Жаклина отново видя онзи петък, когато тя и Габриел, един до друг, чакаха в покрайнината на една гора заблудилите се кучета да открият отново следите. Габриел беше казал почти с шеговит тон, но с леко потрепващ глас:

— Жаклина, кога ще се оженим?

— След шест седмици, ако искате, Габриел; тогава ще завърши ловният сезон...

И на Жаклина беше ѝ се сторило, че ще падне от коня...

Стеаринът преливаше от гърлото на свещника и се спускаше като малко бисерно поточе по дължината на сребърното му стебло.

Жаклина се запита как беше минал годежът ѝ с Франсоа и се изненада болезнено, забелязвайки, че спомените ѝ не бяха вече нито така ясни, нито така близки. Тя трябваше да се лута из миналото, за да намери останките от първата си любов. Времето, господар на всичко, поглъщаше даже и това. Жаклина си каза, че ще трябва всекидневно да упражнява паметта си, ако иска да спаси щастливите мигове от живота си от неумолимите челюсти на годините.

„Ти виждаш, Франсоа, виждаш — шепнеше тя в себе си, — всъщност аз го обичам, може би толкова, колкото обичах и тебе, а може би и повече, защото го обичам, без да съм щастлива... Ти може би ми се сърдиш, а той не разбира. Защо не може да разбере? Какво да правя? Ние всички сме болни...“

Нарастващ шум на мотор в нощта; скърцане на гуми върху чакъла... Жаклина затаи дъх, за да се убеди, че шумът не беше плод на очакването ѝ, а действителни звуци. Миглите ѝ се навлажниха: Габриел се връщаше. Мъчителното безпокойство я напусна, сега тя чувстваше само физическа болка, сякаш беше пребила. И най-уморителното яздене на кон не изискваше толкова сили, колкото една подобна нощ. Габриел се връщаше, но в какво състояние?

Всъщност какво значение имаше това в момента? Защото въпреки всичко, за да уталожим мъката си, тя нямаше друго желание, не изпитваше друга нужда, освен да държи притисната до себе си тази голяма мъжка глава, даже и пиан да беше мъжът ѝ.

Габриел, слизайки от колата, дръпна закачения над предното стъкло тежък космат предмет, мушна го в джоба на шубата си и затръшна вратата, забравяйки да угаси фаровете.

После с буйна, но несигурна стъпка се отправи към вратата на старинната част на замъка.

Той не забеляза Лавердюр, който идеше от кучкарника, водейки един копой за ремък.

Зимната нощ беше още черна; щеше да започне да се развиделява след половин час и за Лавердюр беше време да се заеме с работата си.

Вторият пикьор, който тази сутрин трябваше да проучи дивеча в по-отдалечените участъци на гората, беше тръгнал преди малко.

Всичко спеше в замъка и в постройките за прислугата. Чувахе се само ръмженето на кучетата, които се бяха събудили, когато вземаха копоите.

Лавердюр забеляза в разсеяната светлина на фаровете, обърнати към навеса, високия силует на Габриел да буца вратата на замъка. Пикьорът изпита мъчително безпокойство, както всеки път, когато виждаше Габриел да се връща пиан.

Той отиде до колата и угаси фаровете.

„Доста щипе тази сутрин — помисли пикьорът. — Водата в мотора не трябва да замръзне.“

Той вдигна капака, отвори кранчето за изпразване на радиатора и един миг остана заслушан в изтичащата вода.

„Не е благоразумно все пак — помисли той — да се оставят вратите на замъка отключени през нощта. Това може да се разчуе и да изкуши скитниците. Но необходимо е заради господин графа, който се връща, когато му хрумне. А може би той е болен. Някой ден като нищо ще се повали на стълбите. Би трябвало да го заведе в стаята му...“

Той тръгна към вратата на замъка, която беше останала широко отворена. В този момент копят нададе продължителен зловец лай.

— Тихо, Сигарета — каза Лавердюр, удряйки кучката по муцуната.

После закачи ремъка, с който я водеше, на една тежка желязна изтривалка за крака.

Габриел с голяма мъка запали една от свещите, поставени на конзоли във вестибюла; беше забравил да затвори вратата и въздушното течение край него се извиваше около ръката му и свещника, наклонявайки фитила. Най-сетне в шепата му светна малко жълто пламъче, което осветяваше — докато той се изкачваше по стълбите — долната част на портретите на маршалите на Моглев, розовите им лъскави и попукани ръце, величествено опрени върху лафета на топ или върху картата на Фландрия.

При завоя на първата площадка нещо хвана Габриел измамнически за китката и той изтърва свещника. Беше закачил ръкава си за една от бронзовите куки, които поддържаха тежките завеси от червено кадифе.

Той продължи слепешката. Изведнъж чу глухи стъпки, които пригласяха на неговите в долния етаж. Но Габриел беше в такова състояние, че даже ако стъпките на собствената му сянка скърцаха зад него, той нямаше да се обърне.

Габриел галеше в джоба на шубата си гъвкавия, тежък предмет със закръглен и твърд като камък край.

Стискаше в ръка оръжието си.

Някаква слаба, разсеяна светлина блещукаше долу на стълбите, сякаш розовата ръка на някой от маршалите беше вдигнала свещника. Когато Габриел зави по коридора на втория етаж, светлината изчезна. Но той забеляза, съвсем в дъното на безкрайния свод от сенки, тясна жълта ивица, която подчертаваше долната част на една врата. Беше точно мястото, където отиваше.

Жаклина чу приближаващите се стъпки, след това усети ръката, която като душещо животно търсеше бронзовата дръжка на вратата. След това вратата се отвори, запирайки малко, както винаги, върху една издуптина на паркета.

Тя видя Габриел да се приближава, видя високите му рамене, покрити с боброва кожа, смачкания колосан нагръдник, бялата му

вратовръзка, подаваща се изпод яката. После видя да се приближава лицето му.

Ако тя се изправи, стъпи с мъничките си боси крачка върху паркета и се отдръпна колкото беше възможно по-близо до колонката на леглото, търсейки път за бягство, не го направи за това, че Габриел имаше пиянски израз, а защото сега през нощта в този израз се беше появило нещо напрегнато, демонично щастливо и побъркано.

Тя искаше да извика: „Габриел!“, но за нещастие произнесе:
— Франсоа!

Протегнала ръце пред себе си, тя се опита да изкрещи още веднъж, да стресне Габриел и да го върне в границите на човешкия разсъдък.

Но кракът на елена се стовари върху слепоочието ѝ, викът замря между гърлото и зъбите ѝ и главата на Жаклина се удари в дъбовата колонка.

Лавердюр, светейки си със старата запалка от войната, направена от малокалибрен снаряд, вървеше по коридора на втория етаж.

„Ето че влезе при госпожа графинята — каза си той. — Тогава няма нужда...“

Но в този миг пикьорът чу сподавен вик. Колкото и слаб да беше този вик, той бе изпълнен с такъв ужас, че Лавердюр се втурна напред.

„Как си позволявам! Как си позволявам! — повтаряше си той. — В края на краищата може би това става в леглото. И в какво ли положение ще изпадна?“

Той свали машинално каскета и го пхна в джоба на старото си палто.

Вратата на стаята на Диана беше полуотворена.

Лавердюр видя „господин графа“ да държи с едната си ръка за яката на нощницата безжизненото и отпуснато тяло на „госпожа графинята“, а с другата да я удря по главата. Черепът под крака на елена пукаше глухо.

Габриел не се учуди никак, когато видя Лавердюр да влиза в стаята, не оказа и никаква съпротива, когато пикьорът го отдръпна от трупа.

Пикьорът почувства под пръстите си тялото на Жаклина и сякаш се бе докоснал до нещо забранено, отмести ръцете си.

„Господин графът ще отиде в затвора — помисли той за миг. — Полицията... вестниците... а после за господин маркиза, за децата...“

С бързата мисъл на ловец той обгърна стаята с очите си с цвета на кремък.

Нямаше безредие и никакви следи на борба; само едно съвсем естествено открито легло.

Габриел, смаян, с отпуснати пръсти, беше изпуснал оръжието си.

„За щастие копитото убива, без да прави рани — помисли Лавердюр. — Ако беше взел свещника, щеше да има навсякъде кръв...“

Само от ухото и дясната ноздра на Жаклина бяха протекли две тънки кафеникави струйки, вече изсъхнали и лъскави.

Ударите, попаднали върху косата, бяха спугали черепа, без да наранят кожата.

Лавердюр вдигна тялото, държейки го пред себе си, отиде до една стъклена врата, отвори я и излезе с товара си на балкона, който се извисяваше на двадесет крачки височина в тишината на ледената нощ.

Той пресметна добре движението си и допря корема на Жаклина до скулптираната каменна балюстрада, която вече отдавна заплашваше да се събори. После, отдръпвайки се назад, ритна силно балюстрадата и тласна камъните и трупа, за да се разбият заедно в нощта. След това излезе от балкона, затвори френския прозорец, прибра крака на елена...

„... Виж ти! Та това, което току-що направих, е много умно! Много хитро!“ — помисли той, гледайки френския прозорец, който побърза да отвори отново.

— Хайде, господин графе, сега трябва да действаме бързо — каза той тихо, но твърдо, като хвана Габриел за ръката.

Те излязоха, без да пипнат нищо друго в стаята. Под струята въздух, която нахлуваше през прозореца, фитилът на свещта цвърчеше в лойта си.

Двамата мъже минаха в стаята на Габриел, която беше в съседство. Запалиха нова свещ. Габриел се остави Лавердюр да го води, а после и да го съблече.

За миг той сякаш се отърси от затъпяването си, но само за да каже:

— Тя не можа да ми отговори. Трябваше да помисля за това. И аз никога не ще го узная.

Лицето му започна да позеленява и Лавердюр побърза да му удари, без да влага никаква злоба, няколко плесници с къси бързи удари, за да му попречи да повърне.

Лавердюр разхвърли върху леглото и пода — с нехайство, както той си представяше, на богат и пиян човек — шубата, фрака, ризата и бялата жилетка, лачените обуца.

Той претършува бързо гардероба и шкафа, накара Габриел да обуе панталон за езда, да облече пуловер с обърната яка и му натика нозете в непромокаеми, платнени ботуши.

— Жълтото пардесю на господина във вестибюла ли е?

Габриел кимна с глава.

— Хайде, да не губим време — рече Лавердюр.

Те отново тръгнаха по коридора. Тъмнината вече не беше тъй непрогледна, Лавердюр се страхуваше да не се отвори някоя врата.

„Ако някой ни види, ще ме помисли за съучастник, ще ме вземе за съучастник. И какво бих могъл да кажа аз?... Защо правя това?..“

Съществуваше много малка вероятност някой да е чул падането на камъните и тялото. Стаята на маркиза се намираше на другия край на замъка. Флорен и жена му живееха в един полуприземен етаж под стаята на стария господар, за да могат да го чуват и при най-малкото повикване. Другите слуги се намираха било в ниските тавански помещения, било в страничните постройки и не беше още време да стават.

Единствено госпожа дьо Ла Монри живееше в тази част. Но тя беше глуха... Все пак, когато двамата мъже заслизаха по стълбите, Лавердюр чу един глас иззад дървените ламперии и тапети да пита:

— Какво става?... Влезте!

Във вестибюла пикьорът облече на Габриел жълтото палто, пъкна му ръкавици и един каскет в ръцете, после го изтика навън, затвори вратата и откачи Сигарета, която трепереше.

„Добре, че не почна да вие“ — помисли Лавердюр.

Той отиде да закачи крака на елена на обикновеното му място в колата, след като го обърса грижливо в палтото си.

Водейки Габриел, пикьорът заобиколи замъка така, че да не пресича напълно предния двор и да стигне до парка по една странична алея.

Грамадната фасада вече почваше да се очертава в сивеещата тъмнина, но още не беше възможно да се различи каквото и да било по земята.

„Ами ако съм направил и някоя друга глупост като тази с прозореца, за което съвсем и не помислих? — казваше си Лавердюр. — Най-напред върху паркета сигурно са останали следите на господин графа и моите. А после трябва да обясня как е паднала госпожа графинята!... В края на краищата няма връщане. Но защо правя всичко това?“

Сигарета вече почваше да дърпа ремъка.

VII

Едно ужасно измръзване на пръстите на краката, което се дължеше на това, че Лавердюр, обувайки ботушите му, бе оставил тънките копринени чорапи, възвърна Габриел към действителността...

Той се намираше в една алея сред гората в зараждащата се утрин. Дватама вървяха бързо, без да знаят защо, но въпреки бързия ход Габриел зъзнеше. Лавердюр, дърпан от копия, вървеше на няколко крачки пред него и подвикваше с глух глас:

— Хайде, миличка, хайде! Търси! Там! Там...

Сигарета тичаше, душейки с нос на няколко сантиметра от земята. От време на време тя повдигаше муцуната си при някой хруст, колебаеше се, опитваше се да надуши в студения въздух нещо доловимо само за нея и после тръгваше отново.

Внезапно, без да проявява повече колебание, Сигарета се хвърли напред, едва не издърпвайки каиша от ръката на пикьора, изкачи се по ниския склон и ръмжейки, искаше да се втурне в гората.

— Ти си права, както две и две правят четири, миличка — рече Лавердюр, задържайки кучката. — Да, така ще е. Този елен няма да излезе от гората. Все пак жалко за такъв хубав екземпляр — ако се съди по следите, — а да не можем да го подгоним — добави той, хвърляйки злобен поглед към Габриел.

Той замълча няколко мига, поклати глава, после добави с тих глас:

— Като си помисля, че никога вече няма да видя госпожа графинята на кон...

Габриел се сви, прегъна се изведнъж, сякаш щеше да повърне. Но той само се оригна силно и студеният въздух около него замириса на шампанско.

— Значи, господинът се съвзе малко? Знае ли господинът какво ще трябва да казва? — попита Лавердюр.

Габриел се изправи, въздъхна дълбоко, огледа се наоколо, после спря поглед на Лавердюр.

— Да... да... мисля... — каза той.

— Добре, тогава нека господинът ме изслуша добре — продължи пикьорът, втрещвайки строго сивите си очи в очите на Габриел. — Господинът се е върнал от Париж, предполагам, точно в шест без четвърт. Господинът е бил весел, той е прекарал нощта в компания, но това, това не ме засяга. Господинът се е върнал с колата точно когато аз тръгнах за гората със Сигарета. Господин графът ми каза: „А, вие ли сте, Лавердюр! Почакайте ме и аз ще дойда да преследвам дивеча с вас.“ Аз отговорих: „Господин графът е вечно същият, винаги неуморим. Това е хубаво; приятно е за един пазач на копои господарят да дойде с него.“ Мирно, Сигарета! Мирно!

Двамата мъже бяха се изправили един срещу друг, високият Габриел, навел малко чело, а Лавердюр, набит, с повдигнато лице и с ръка, разтърсвана от нетърпеливата кучка.

— Господинът ще направи добре, позволявам си да забележа, да изтрие ухото си. Особено днес това няма да направи добро впечатление.

Габриел намери една носна кърпичка в джоба на палтото си, изтри червилото, оставено от бар-дамата, и погледна кърпичката. Къде ли беше се дянало това момиче? — запита се той. Изведнъж видя една отваряща се врата, едно премятащо се тяло. Дали не беше убил и нея? Невъзможно му беше да си припомни нещо друго освен две близо разположени очи, както човек ги вижда насън. И все пак кърпичката...

— Тогава — поде Лавердюр — господинът ми каза да изпразня радиатора на колата, докато той се преоблече. Господинът не искаше да събуди госпожа графинята, аз не знам, но предполагам, че... *господинът не е събудил госпожа графинята* — повтори Лавердюр по-високо и по-ясно, докато получи знак на одобрение от Габриел. — После господинът бързо се преоблече; той слезе веднага и ние тръгнахме край задната страна на замъка. Това е всичко; нищо друго не е станало... Ако попитат господина да си припомни не е ли чул нещо зад себе си, когато е минавал през парка, господинът, размишлявайки, би могъл да си припомни, че ми е казал: „Чуйте, Лавердюр, какъв е тоя шум?“ и че аз съм му отговорил: „Сигурно някой изсъхнал клон е паднал в езерото...“ Но само ако го запитат... А после сме отишли До Шен-Брюле, където бяхме се разбрали вчера с господина, че ще отида, защото бяха ми съобщили, че нататък имало дивеч; ние сме започнали

да търсим и сме открили един елен и стадо със сърни в големия участък...

Лавердюр приклепна, разбута няколко клончета върху земята, тикна показалеца си в една дупка, голяма колкото петфранкова монета и дълбока няколко сантиметра, в студената купчина окапали листа.

— Този елен е на четири години, няма съмнение — каза пикьорът. — И е хубав екземпляр... Господин графът може сам да види... А ето стъпките на сърните, там... И което е най-интересно — има стъпки и на други животни по същите следи. Тази голяма следа там, триъгълната — господинът вижда, нали, с двата шипа отзад (и Лавердюр започна отново да разчиства листата), — е добре, той е тригодишен, тежи сто и двавет до сто и трийсет килограма, минал е тук през нощта; стъпките са още съвсем пресни. Но Сигарета, вижте, тя даже не се нахвърля на тези следи. Нали е дъщеря на Валансе...

Ловният инстинкт и желанието да се свърши добре започнатата работа надделяваше над всичко друго; и пикьорът продължи да говори, служейки си с всички тия обичайни изрази, употребявани от толкова векове, че човек забравя даже техния произход: „вървя по следите“, „изпреварвам“, „заблуждавам“, „вдигам“, „подгонвам“, „обратен път на кучетата по следите на дивеча“...

— Днес няма да загубим нищо, ако отделим повече време на животните — поде той. — Много бих искал да видя как изглежда този елен.

Той навлезе в сечището, вървейки предпазливо по зигзагообразните следи, оставени от кучето; Габриел го последва; от време на време тънки голи клончета шихаха лицето му.

— Ш-шт! — прошепна пикьорът на Габриел, чиито замръзнали подметки скърцаха непредпазливо по листака.

Изведнъж Лавердюр се наведе и дръпна Сигарета до себе си, повтаряйки й: „Стой мирно, миличка, стой мирно!“ и прошепна:

— Господин графът вижда ли ги? Там...

И пръстът му посочи през храсталака, недалеч от тях, един елен и три сърни, възжълточервеникави в утринната светлина срещу белеещите се тънки стебла на брезите. Животните навеждаха шии, издигаха ги, захапали със зъби някой лист или тревичка, които преживяха с пренебрежителен израз, и правеха по няколко крачки с грациозните си нозе, тикайки пред подвижните си нежни муцуни

млечното кълбо на дъха си. Една от сърните беше доста по-дребна от другите.

Габриел улови челото си с ръце.

— Но най-сетне, Лавердюр, какво е станало? Какво съм извършил? — провикна се той.

При звука на гласа му сърните подскочиха и в хубавите им продълговати очи на късогледни принцеси се появи силна уплаха; еленът обърна рогата и тръпнещите си ноздри по посока на хората; после стадото се отдалечи в лек, изящен тръс, сърните, тикайки се хълбок до хълбок, следвани от елена.

— Господинът не трябва да мисли повече за това. Господинът трябва да забрави всичко, сякаш нищо не е било — рече Лавердюр, — и да помни онова, което му казах... Сега можем да се върнем. Сега е подходящо време...

На Габриел се струваше, че мисълта му работи на няколко плоскости едновременно и на различни дълбочини.

„Сякаш нищо не е било...“ Имаше един етаж в мисълта на Габриел, където обърканите спомени от ужасната нощ наистина не се различаваха по нищо от кошмарен сън или от видения в пияно състояние. Сигурно щяха да разтърсят Габриел за ръката и да му извикат: „Хайде, събуди се най-сетне!“ и всичко щеше да бъде, както си е било, и Габриел щеше да продължава да ревнува от Франсоа и да измъчва Жаклина.

Но на друг един етаж в мисълта му се появяваха проблясъци от действителността: имаше следи от червило върху носната кърпичка, което доказваше съществуването на бар-дамата; имаше оскъдни доказателства, които правеха спомените реални. Габриел се сети за някакво писмо... беше ли му се сторило, че го е писал, или действително бе го написал? Дано да не са намерили това писмо!

И имаше най-сетне една част от него, където Габриел се готвеше да се преструва на изумен, отчаян, да отговаря на, разпита на полицията, да бъде задържан за убийство...

— А крака, какво направихте с него? — попита рязко Габриел.

— Закачих го пак в колата, на мястото му, господин графе.

— Добре, много добре — отвърна Габриел, сякаш пикьорът беше изпълнил едно от задълженията, за които беше нает.

После Габриел разбра, че този човек, този прислужник се опитваше да спаси честта и живота му.

— Благодаря, Лавердюр — каза тихо той.

— О, господинът няма защо да ми благодари. Направих го... не бих могъл да кажа защо... Освен това не е сигурно, че ще успеем.

Когато излязоха от сечището, пикьорът по навик добросъвестно прекърши едно клонче отстрани на пътя, за да отбележи следите на елена.

VIII

Габриел и Лавердюр се връщаха към Моглев, когато Шарлеман, слугата при кучетата, изтича насреща им цял задъхан.

— Господин графе — извика той, — нещастие!

— Какво е станало?

— Госпожа графинята...

— Е, какво госпожа графинята?

— Паднала е от балкона си. Тя се... тя се е уби... Габриел нададе такъв хубав вик, че Лавердюр му се възхити...

„Да, добре е така — помисли пикьорът, — този човек няма лесно да се смути.“

Габриел почна да тича, после, след стотина метра, тръгна с бърз ход; Шарлеман, който го следваше, разправи на три пъти малкото, което знаеше.

— Тогава помислиха, че господин графът сигурно е отишъл с Лавердюр в гората, както е и станало — завърши той, — и ме изпратиха да го предупредя. Но господинът беше по-далеч, отколкото мислеха.

Пред замъка хората стояха изплашени, обхванати от безмълвно вълнение; група слуги и селяни стояха под балкона, поглеждайки ту падналите камъни, ту зеещото място горе, на фасадата.

— Изглежда много здраво, — шушукаха си те, — но в действителност тези постройки са съвсем стари и прогнили и един ден ето какво става...

— Кой я намери?

— Мисля, Флорен. По нощница, както си била...

— Горката жена!

— Хайде, не стойте тук — каза Лавердюр, разпръсвайки групата. — На какво прилича да стоите така пред нещастieto на господарите.

После той обърна разтрошените камъни, за да види дали не беше останала следа от ботуша му.

Габриел беше потънал в замъка.

Тялото на Жаклина беше в ръцете на госпожа Флорен и госпожа Лавердюр. Двете жени, със замъглени от сълзи очи, бяха започнали с опитността и бързината на селянки да я обличат и вече бяха превърнали стаята ѝ в стая на покойник.

— Добре, че госпожа графинята се причести вчера за Коледа — шепнеше госпожа Лавердюр, подсмърчайки. — Всъщност тя едва ли имаше никакви грехове, за да ги отнесе със себе си.

Толкова бяха се движили из стаята, от вратата до леглото и от леглото до балкона, че не беше вече възможно да се различи каквато и да е ясна следа върху паркета.

Не пред трупа, а пред старата госпожа дьо Ла Монри Габриел не знаеше точно как да се държи. Той реши да склони главата си в ръце и да плаче. И както нервите му бяха крайно изтощени, това никак не му беше трудно и даже го облекчи.

— Като си помисля... като си помисля, че я бях направил толкова нещастна... — измърмори той и избяга в стаята си.

Госпожа дьо Ла Монри, за да може да го наблюдава, беше запазила равнодушен израз на лицето си, вече така опустошено от годините и самотата, че мъката едва ли можеше да го опустоши повече.

Лавердюр отиде при маркиза, който беше предупреден с излишна предпазливост.

— Ах, бедната малка! — само беше казал той.

Когато Лавердюр пристигна, той го завари да спори с Флорен.

— Но господин маркизът днес не бива да облича жълтите си дрехи! — казваше старият прислужник. — Господин маркизът е в дълбок траур.

— Добре, тогава облечете ме в черни дрехи... — провикна се слепият. — Хайде, Лавердюр, какво има да докладвате?

— Да, господин маркиз, открих един елен-водач в един участък, където има и глиган... Но сега поради смъртта на племенницата на господина... по необходимост...

За миг слепият остана мълчалив, после се провикна:

— Е, какво? Защо да не се гони този глиган! Нали е черен! Това няма да подразни никого. Хайде, Лавердюр, вървете да гоните животното; даже да няма господар с вас, това няма никакво значение. Кучетата трябва да ловуват... Ще ми разправите довечера.

Лавердюр, излизаше от маркиза, когато дойдоха да му кажат, че госпожа дьо Ла Монри го вика.

Старата дама, с черна панделка около врата, попита:

— Лавердюр, нали зет ми уби дъщеря ми?

— Но, госпожо графиньо...

— Хайде, хайде, не ми разправяйте празни приказки, приятелю мой! Една жена не излиза посред зима на балкона само по нощница. Тя облича домашна роба. Да видим сега, той се върна пиан, нали?... Вие единствен знаете това. Тогава, щом не искате да ми кажете... Представете си, аз чух шум тази сутрин, да! Това ви учудва... Е добре, ще поискам тогава полицейско следствие. И ще разберем дали е бил зет ми, или някой друг... или никой.

— Тоест, госпожо графиньо...

— Говорете по-високо!

Тогава за първи път Лавердюр изгуби търпение.

— Аз може би имам да кажа нещо по-специално на госпожа графинята — провикна се той, — но както изглежда, госпожа графинята чува през нощта — не искам да я обиждам, — а не може да чува през деня и затова сега трябва да отида да бия барабан и да крещя на площада.

— Ах, да... добре... — каза госпожа дьо Ла Монри обидена. — Добре, ще ви изслушам, където искате.

— Ако на госпожата не ѝ е неприятно, да отидем в кучкарника, когато тя пожелае... сякаш тя се интересува от любимите кучета на дъщеря си... — каза Лавердюр, станал отново почтителен и вежлив.

Скоро след това госпожа дьо Ла Монри отиде в кучкарника. Лавердюр заведе старата дама зад решетките и хвърли на кучетата няколко къса сурово месо, за да почнат да ръмжат и да се бият.

— О, тук мирише ужасно! — възкликна госпожа дьо Ла Монри.

— Ами че да! — потвърди Лавердюр с израз на извинение.

Там, посред врявата на шестдесетте кучешки гърла — старата дама впрочем чуваше по-добре при шум, — Лавердюр разправи това, което знаеше, без да набляга върху престъплението, без даже да споменава за крака на елена.

— Един удар, каквито се нанасят при спор, когато човек е пиан — поясни той. — Сигурно не е искал да я убие. Просто лош късмет! Че именно там се е случила колонката на леглото...

През същото време той викаше: „Назад!“ на едрите кучета с червеникави петна и ги отблъскваше с пръчка, за да не скъсат чорапите на госпожа дьо Ла Монри.

— Сега госпожа графинята знае всичко — завърши той. — Нека тя реши. Аз го направих, без да мисля, така, не знам защо... за да избягна скандала за Моглев... а после и заради господин Жан-Ноел и госпожица Мари-Анж, които преживяха вече толкова нещастия, че не може повече...

Госпожа дьо Ла Монри размисли, представи си последствията от аферата, аутопсията, полицаите, инспекторите от криминалната полиция, репортерите, снимките във вестниците и семейството си, дало храна на хорското любопитство. „*Дъщерята на поета Жан дьо Ла Монри... Драма на пиянство и ревност в един исторически замък... Пикьорът прикрива престъплението...*“ Ще покажат как отвеждат Габриел между двама полицаи. А после всичко ще се повтори още един път през време на процеса, на който тя, графиня дьо Ла Монри, би трябвало да се представи като граждански ищец...

„Това ще опетни цялата ни среда...“

— Вие сте прав, Лавердюр — каза тя. — По-добре мълчание, отколкото скандал. А ако господин Дьо Воос е виновен и не получи възмездие още на този свят, добре, той, все едно, ще го получи на оня... Във всеки случай вие направихте услуга на всички ни. Постъпихте като човек, издигнал се над вашата среда.

— Госпожа графинята е много добра — отвърна пикьорът, навеждайки чело. — А, още нещо — добави той, — господин маркизът иска въпреки всичко да отидем на лов.

— И дума да не става! — отсече госпожа дьо Ла Монри.

Денят беше изпълнен с формалности и първите съболезнователни визити. С отпуснати рамене и мътен поглед, Габриел вече повтаряше за двадесети път:

— Не мога да разбера... тя сигурно ни е чула да тръгваме, Лавердюр и мене... излязла е на балкона, за да ме извика, не знам вече... а аз не исках да я събуждам.

Той толкова беше повтарял това, че вече ясно виждаше цялата картина: ето, той кротко върви с пикьора през парка, Жаклина отваря вратата на балкона, опитва се да ги види в нощта и изведнъж пада, когато те са вече много далеч, за да чуят сгромолясането.

Госпожа ван Хеерен пристигна сама. Мъжът ѝ се бе върнал с влака от Париж „малко неразположен“ — поясни тя. Габриел се постара да не остане повече от един миг с нея.

Жилон беше голяма подкрепа за Габриел, поддържаше разговорите вместо него, намесваше се — един път разумно — в това, което не го засягаше. Макар че беше пристигнал към десет и половина часа, както обикновено в ловджийско облекло, човек можеше да помисли, като го слушаше, че едва ли не лично той бе вдигнал тялото на Жаклина.

Що се отнася до маркиза, на хората, които идваха да му изкажат съболезнованията си, той на няколко пъти отвърна с въпроса:

— Хванаха ли го?

Вечерта госпожа дьо Ла Монри и Габриел най-сетне останаха сами, лице срещу лице. Мъчителен миг, от който госпожа дьо Ла Монри съумя да се измъкне първа.

— Габриел — започна тя, — не зная и никога не искам да узная дали не ви тежи нещо на съвестта. Единственото, което искам от вас, е, в случай, че пожелаете да се изповядате, да го направите някъде, където никой не ни познава, даже ако е възможно в чужбина.

С тези думи тя ясно определяше по-нататъшното му поведение.

— Но не веднага — добави тя, — за да не заприлича на бягство. Най-напред ще трябва да заместите дъщеря ми в управлението на Моглев и даже, това е ваше задължение, в настояничеството на децата. Бъдете спокоен, аз ще ви наблюдавам.

След това те влязоха в малкия салон. Слепият беше седнал до камината с грифоните с „кутията за лов“ пред себе си и ръцете му се движеха по малките зелени изпъкналости.

Лавердюр, изправен до него, в същото облекло от сутринта, с каскета в ръка, разправяше:

— Ето, глиганът се понася по Алеята на дамите...

Той докладваше за някакъв лов от миналия сезон, за който старецът не си спомняше вече.

Габриел се ужаси, виждайки вместо Жаклина в креслото срещу маркиза да сяда госпожа дьо Ла Монри.

IX

При всеки траур в семейството, до смъртта на майка им, Мари-Анж и Жан-Ноел бяха носили дрехи в спокойни тонове: бели роклички с бледолилаво коланче, после рокли в теменужен цвят с бяло коланче, моряшки костюми, после костюми от „Итън“, за които бяха избрали доста тъмен сив цвят, за да могат да послужат и при първото участие и при погребенията... Този път обаче децата трябваше да носят шестмесечен траур в черно.

Мари-Анж си припомни разочарованието, когато на шестгодишна възраст, в деня на погребението на дядо ѝ поета, ѝ бяха донесли бяла рокличка вместо роклята на „дама“ и черен воал, както тя се беше надявала. Този вид радости идват винаги много късно.

Мари-Анж се дразнеше сега от тъжните, черни като сажди памучни чорапи, които я принуждаваха да носи и които тя всяка сутрин опъваше на сиви жартиери.

— Поне да бяха копринени!... — оплакваше се тя на Жан-Ноел. — Не дрехите изразяват скръбта.

Дойде лятната ваканция. Госпожа дьо Ла Монри замина за Динар, отвеждайки внучетата си. Те отново имаха право на боси крака, на пола от бяло пике или на риза с отворена яка.

Всеки ден преди обед госпожа дьо Ла Монри, опирайки се на един затворен слънчобран, се разхождаше, придружена от Жан-Ноел.

През това време Мари-Анж, която се беше учила лошо през изтеклата учебна година... „тя има оправдание, но това не е причина“ — казваше госпожа дьо Ла Монри, оставаше затворена в хотела да приготвя уроците си.

Всяко друго дете освен Жан-Ноел щеше да се отчае или да се почувства унижено да придружава всеки ден една стара, навъсена дама, властна и глуха. Жан-Ноел, напротив, изпитваше някакво мрачно удоволствие да върви в крак с баба си, да носи пакетчето с бисквити, които тя купуваше в един магазин, и да среща с нея други стари дами, чиито бръчки, привички и чудновати труфила той никога не се уморяваше да наблюдава. Всъщност те бяха същите същества, но

измити, възпитани и добре облечени, както и просяците, наредени някога пред вратата на дома Шудлер, на които дядо Зигфрид раздаваше милостиня.

Да съзерцава старостта, беше за Жан-Ноел удоволствие, от което той никога не се уморяваше и което задоволяваше у него двойната нужда от жестокост и нежност. При това той не беше някое от ония малки лицемерни момчета, стеснителни и потайни, които живеят в полите на бабите си. Жан-Ноел сега беше вече почти юноша, малко повече израсъл, може би малко блед, с чисто светло лице, с изящни движения и с откровен и едновременно малко недостъпен израз.

Старостта, трагичните събития и смъртта бяха премного обкръжавали люлката и детството му, за да не оставят у него склонност към болезненото. Внезапното съобщение за смъртта на майка му, получено преди шест месеца в една планинска хижа, беше завършило, през сълзи, това възпитание в нещастията.

Госпожа дьо Ла Монри имаше обичай след разходката да отива на плажа и да се изтяга върху един платнен стол, за да даде възможност на Жан-Ноел да гледа жените, които минават.

— Ти си на петнадесет години — казваше тя — и понеже родителите ти са починали, все някой трябва да оформя вкуса ти. И тъй, тази там как я намираш?... Не ти ли харесва?... Е добре, грешиш; тя е малко снажна наистина, но има внушителен вид. Аз, която имах много хубаво тяло, знам какво говоря.

Летните рокли, прилепналите бански костюми, глезените, подаващи се от сандалите, движението на позлатените бедра, свободните мишници — всичко беше предмет на изучаване. Госпожа дьо Ла Монри не забелязваше стеснението, което понякога обземаше момчето, нито начина, по който жените вече го гледаха, както не съзнаваше и силата на собствения си глас.

— Погледнете, бабо, ето една, която ми харесва — шепнеше понякога Жан-Ноел.

— Бедно мое дете — отвръщаше госпожа дьо Ла Монри, — наистина ти нямаш никакъв вкус и аз се питам защо ли си правя труд да те уча. Ти харесваш само леките жени.

Ако до обед госпожа дьо Ла Монри тиранизираше внучетата си, следобед, докато играеше бридж, тя се осланяше на доброта възпитание, което им беше дала сутринта.

Жан-Ноел беше се сприятелил на плажа с някакви много по-възрастни от него англичани. Една руса и бледа жена го научи, между другото, да пуши, да пие по чаша уиски в шест часа и да лежи изтегнат до нея, без да говори, под един сенник, докато тя машинално чертаеше върху пясъка рисунки, които винаги почваха неприлично и свършваха с букет цветя. Жан-Ноел се изчервяваше малко; русата жена го наблюдаваше с полупритворени мигли и дишането ѝ се ускоряваше леко.

Всеки ден Жан-Ноел се връщаше към чашата уиски, към рисунките и към русата жена като към някакъв наркотик, който той отнасяше със себе си, за да запълни нощта. Той разглеждаше леко червеникавите петна, които на моменти правеха по-тъмни бузите на бледата му съседка, и си я представяше как ще изглежда, „когато остарее“; чакаше с леко биещо сърце тя да дръзне или да предложи нещо, но тя никога не дръзна, нито предложи каквото и да било...

Мари-Анж властваше над няколко момчета на нейна възраст. Тя отхвърляше с рязко движение косите си назад, разпореждаше се, смееше се високо, обичаше да я събарят във водата или да я хващат през кръста тия, които тя предизвикваше за надбягване.

Братът и сестрата си разменяха укори за държането си, които до голяма степен приличаха на изблици на ревност. Но пред баба си те се поддържаха напълно съучастнически...

Х

След смъртта на Жаклина Габриел Дьо Воос беше напълно престанал да пие. Човек би могъл да помисли, че това е угризение на съвестта; съвсем не, преди всичко това беше страх да не направи признания в нетрезво състояние.

Но той живееше в някакво затъпяване, което не се дължеше на никакъв наркотик, ако не се смяташе този, неистински, който той сам създаваше в дълбоките гънки на въображението си.

Той се беше състарил изведнъж; раменете му се отпуснаха.

— Колко много страда този човек! — казваха. — И с нищо не можеш да го утешиш!

Габриел живееше почти изключително в Моглев, който управляваше умело.

Той ходеше на лов, следвайки по петите кучетата, говореше колкото може по-малко и оставяше зад себе си селските първенци с дългите носове, които продължаваха да следват екипа.

Ван Хеерен, повален от една криза на подагра и с два крака, завити с памук, не можеше вече да ходи на лов.

Често пъти, когато препускаше по някоя алея, Габриел обръщаше глава встрани, сякаш чуваше как конят на Жаклина го настига.

Шен-Брюле, Алеята на дамите, полянката на Сеньор, насипът на езерото Фонгрел, Комб-о-Лю... толкова места, през които на минаване Габриел не можеше да се въздържа да не каже на първия пикьор:

— Спомняте ли си, Лавердюр, онзи лов... с госпожа графинята...

А по-късно Габриел почна да подхвърля:

— Вие ходехте на лов и с барон Франсоа, нали?...

— И още как, господин графе...

И Лавердюр почувства как гърлото му се свива, без да може да определи каква странна форма добиваше нещастieto в душата на Габриел.

Жилон беше единственият, когото Габриел посрещаше с известно задоволство. Те вечеряха заедно почти всяка вечер било в Моглев, било в Монпрели.

— Знаеш ли, драги Габриел — каза му веднъж бившият кавалерист, — ти би трябвало да оставиш да мине малко време и после... един хубав ден... да се ожениш отново. Ако не го сториш, ще станеш като мене, един стар тип с корем, с дребнаво съществуване и нищо в главата.

— О, не! Не! — отвърна Габриел. — Този път аз ще бъда вдовецът... Нямам желание да карам някого да страда.

Габриел беше наредил върху камината в стаята си нещо като олтар със снимки на Жаклина и Франсоа; той ги украсяваше с цветя и прекарваше там дълги часове в безмълвно съзерцание.

Понякога, гледайки избледнялата снимка на Франсоа Шудлер в каска с грива, от 1914 година, Габриел шепнеше с влажни очи:

— Може би вие ще ми простите, вие... може би вие ще ме разберете... може би вие ще ме приемете при вас двамата там горе, даже ако тя не иска...

Една нощ, без някой да забележи, Юрбен дьо Ла Монри почина. Паяжината, която го крепеше към живота, се бе разкъсала в съня.

Гробницата под параклиса на Моглев беше пълна. Преди да положат в нея маркиза, трябваше да я подредят и отчасти да я иззидат. Габриел, в черно пардесю, трябваше да присъства при този ремонт.

Ковчегът на Жаклина не беше загубил още лъскавината си. Габриел опря за няколко мига до него челото си.

„Франсоа е в Пер-Лашез — помисли той, — тя е тук, а къде ли ще бъда аз?“

После каза на работниците:

— Хайде, работете.

Хубавият ковчег на Жан дьо Ла Монри вече беше попукан, до половината изгнил и разпаднал; на места се виждаше оловната риза, в която спеше великият човек на фамилията, затворен в мекия метал, отделен от близките си.

Под другите каменни плочи други разпаднали се дъбови дъски откриваха кухи лица и оголени гърди. В най-долните отделения беше изчезнала всякаква следа от дърво и дебелите изваяни дръжки, гравираните плочици и сребърните кръстове лежах на право върху скелетите.

Някаква стара дама имаше на краката си учудващо запазени черни чорапи, които, щом ги докоснаха, тутакси се разпаднаха на прах.

Имаше също и останки от дребни кости на деца, няколко малки черепа, които събраха и поставиха в дъното на гробницата, за да направят място. Тук се намираха покойници само от един век насам, защото всички притежатели на Моглев от преди революцията бяха погребани в черквата на селото.

Плочите бяха почистени, поправени и всичко беше подредено както трябва; симетрия зацарува между мъртвите. От дълбочината на гробницата се издигаше хладен и неприятен дъх, който се излъчваше от изчезналите човешки тела.

После Габриел незабавно трябваше да уреди въпросите по наследството; по принцип това би трябвало да стане съвсем просто — цялото имущество трябваше да премине върху децата на Жаклина.

Тогава именно се появиха две намусени личности, приближаващи петдесетте, с изсушени ръце и жълти лица, които предявиха иск, тъй като те бяха синът и дъщерята на госпожа дьо Бондюмон, а майка им се бе омъжила за маркиза при режим на общност на имотите.

— Как? — извика Габриел на Жилон, научавайки това. — Нима ти уреди тази сватба между старци, дойде лично да вземеш стария Юрбен и не помисли да накараш да съставят договор за разделяне на имуществата? При това си знаел, че тия хора съществуват?

Между двамата приятели се разигра бурна сцена и те се разделиха скарани.

„Ето! Ето как ми се отплащат за всичко!“ — повтаряше Жилон, побеснял от ярост най-напред срещу себе си, връщайки се в Монпрели.

Трябваше да се отнесат до съда и Габриел като заместник-настойник води процеса. Той пледираше за нищожност на брака поради нарушаване на брачните формалности, поради липса на свободно волеизявление от страна на един от съпрузите и поради липса на дееспособност на договарящите.

Наследниците Бондюмон доказваха моралната щета, която продължителната връзка на маркиза с майка им беше нанесла на нея и на самите тях; и те поддържаха, че липсата на договор доказваше изрично желанието на маркиза да „поправи това“.

Габриел можа да представи само едно старо завещание от преди десет години, в което Юрбен определяше като наследници братята си, обаче той беше умрял последен.

Противниците твърдяха, че те, като непосредствени потомци на една жена, която в продължение на тридесет години беше приятелка на покойния, имаха същите морални права, както и племенниците от втора степен.

Делото струва твърде скъпо и Габриел го загуби. Наследството беше поделено на две. При все това съдът призна, че замъкът Моглев и всичко, което се намираше в него, трябваше да се падне на наследниците Ла Монри. От морална гледна точка това беше успех, но от финансова представляваше цяла катастрофа. Защото оценката на Моглев, на парка му и на вътрешните му съкровища надхвърли стойността на имуществото в ценни книжа. Освен това на Бондюмон трябваше да се остави една част от земите и горите, както и да се продадат няколко чифлика, за да се заплатят разноските по делото и наследствения данък.

Така Жан-Ноел и Мари-Анж, които се бяха родили като най-богатите бебета в Париж, видяха, едва стигнали до юношество, как рухва втората част от огромното богатство, обещано на техните надежди. Сираци, чиито баща и майка бяха изчезнали при еднакво загадъчни и трагични обстоятелства, те щяха да навлязат в живота сами, усвоили навиците и претенциите на богатството, а получаващи само една огромна полусредновековна и полуренесансова крепост, на която нямаше да бъдат в състояние да поддържат дори и покривите. Сега вече те бяха на възраст да преценят положението си и да почнат да гледат на своята среда и изобщо на всичко с достатъчно суров поглед.

При това щяха да сменят настойничеството вече за четвърти път.

През един октомврийски ден в 1932 година Габриел се яви пред госпожа дьо Ла Монри, за да ѝ предаде сметките си, прегледно изписани и с изтеглени с червено мастило линии.

Той беше решил да се върне отново в армията и се бе обърнал към Силвена да получи подкрепата на Симон Лашом, за да бъде приет в полка, който си бе избрал в Южен Алжир.

На госпожа дьо Ла Монри, колкото и учудващо да беше това, стана малко мъчно, че Габриел ще си отива; тя беше свикнала с него през последните месеци и дори намираше в него доста качества.

„Жалко — мислеше тя, — че той не можа да се разбере с дъщеря ми.“

Леля Изабела беше определена за заместник-настояник на мястото на Габриел.

Затвориха Моглев, където останаха само Флорен и жена му, за да проветряват стаите.

Балюстрадата на балкона не беше поправена. Само събраха настрани съборените камъни.

Споразумяха се да оставят на Лавердюр няколко кучета и два коня, за да запази под вялото ръководство на майор Жилон, с когото Габриел все пак се бе сдобрил, един вид ядката на екипа... „Господин Жан-Ноел ще реши сам, когато стане пълнолетен...“

Освен това Лавердюр получи всички права на управител и доверен човек.

Когато Габриел получи съобщението за назначението си, той дойде за последен път в Моглев, извади от куфара хубавата си червена куртка с редицата ордени и синьото си кепе, които бяха се запазили напълно в нафталина. Куртката беше малко тясна и Габриел имаше чувството, че е напълнял даже и в главата, защото кепето го стягаше.

После той опакова личните си вещи, прибавяйки към тях няколко реликви от Жаклина и Франсоа.

Беше вечер.

За последен път, предвождан от слабата светлина на лампата, която носеше старият Флорен, той премина през огромните стаи, населени с велможи, които изглеждаха вкопани с целия си ръст в хоросана на стените, под високите тавани с малки златни розетки, напомнящи звезди върху нощния небосвод, мина покрай рицарите, държачи в ръцете си прашни хоругви, покрай камините, разтворили в мрака огромните си каменни челюсти, сякаш да погълнат нещо в своята бездна.

Колата чакаше на двора. Последната кола, която Жаклина беше подарила на Габриел — единственото нещо, останало от женитбата му — и която той щеше да продаде, преди да се качи на парахода.

— Добра сполука, господин графе... впрочем... господин капитан... — каза Лавердюр с обърната малко встрани глава, за да скрие възмущението си.

— Благодаря, Лавердюр... ще ви пиша... — отвърна Габриел, стискайки силно ръката на стария пикьор.

И животът му щеше да се изгуби като малък оазис в пясъците на пустинята.

Трианон
1 декември 1949 г.

Издание:

Морис Дрюон. Разруха

Превод: Елена и Борис Станишеви

Редактор: Пенка Пройкова

Художник: Александър Поплилов

Художествен редактор: Васил Йончев

Техн. редактор: Александър Димитров

Коректори: Малина Иванова, Йорданка Маркова

Дадена за печат на 15.X.1964 г.

Печатни коли: 19

Издателски коли: 14–72

Формат: 84/108/32

Тираж: 25 090

Държавен полиграфически комбинат „Димитър Благоев“

Държ. издателство „Народна култура“ — София, 1965 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.